

వ్యాపకారక భాషా వ్యాకరణం

సంకలనం
సంకలనం

సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం
సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం

సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం
సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం
సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం సంకలనం

సర్వ స్వామ్యాః
ప్రకాశకులవి

(ప్రథమ) ముద్రణ
1952

వెల. రూ. 4 - 50

Printed by Addepally Nageswara Rao
at Saraswathi Power Press and Published for
Addepally & Co., Rajahmundry - Order No. 1052/58

విషయ సూచిక

నానుడి		౪
అంకితం		౫
1. సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదం		1
2. సంధి పరిచ్ఛేదం		15
3. శబ్ద పరిచ్ఛేదం		73
4. కారక పరిచ్ఛేదం		153
5. సమాస పరిచ్ఛేదం		171
6. వర్ణిత పరిచ్ఛేదం		199
7. క్రియా పరిచ్ఛేదం		212
8. కృదంత పరిచ్ఛేదం		258
9. వాక్య పరిచ్ఛేదం		266
10. ప్రవర్ణక పరిచ్ఛేదం		272
సూత్రసూచి		281
సవరణలు			

ఉదాహృత గ్రంథసంకలనాలు

శీతం	గ్రంథం		రచయిత
....	కొత్తగడ్డ	శ్రీ వార్ల వెంకటేశ్వరరావు
....	పిచ్చాపాటి	శ్రీ వార్ల వెంకటేశ్వరరావు
....	మాటామంతి	శ్రీ వార్ల వెంకటేశ్వరరావు
....	వ్యావహారికాంధ్రమహావారతం	శ్రీ పురిపంకా అప్పలస్వామి
....	అంధ్రులచరిత్రసంగ్రహం	శ్రీ యేటుకూరి బలరామమూర్తి
....	రథచక్రాలు	శ్రీ మహాధరరామమోహన్
....	రామాయణం (సంపదించిన)	శ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
....	విరాటపర్వం. ఇలాగే చర్మీనవెకూడా ఉన్నాయి		

నా ను డి

వ్యావహారికభాషకు వ్యాకరణం రచించడంలో యిది తొలిప్రయత్నం. సాధ్యమైనంతవరకూ సమగ్రంగా వుండాలనే ప్రయత్నించాను. అయినా భాషానికే వసలేను. నర్వజ్ఞులెవరు గనుక? భాషాస్రవంతీ మహాద్రవహానిని అసాధ్యమైనవని. అంతాకాకపోతే కొంతైనా అరికట్టడానికి ప్రయత్నించాలి. వ్యాకరణ నిర్మాణం అసాధ్యమైనవనికాదు. అది సాధ్యమేఅయినా అమూల్యమైనదిగా వుండగా వుండేట్లు చెయ్యడం ఆ బ్రహ్మతరంచూడాలాదు. ఎంతనిర్దుష్టంగా వుండాలని ప్రయత్నించినా ఏమూలో లోసుగుండకతప్పదు. అలాగే ఈగ్రంథముద్రిత పూర్తయ్యాక యిందులో నాలుగైదు లోపాలున్నట్లు నేనే గమనించాను. అందునాకు కనిపించని - అందరూ గమనించలేని - లోపాలేమైనా మొక్కడైనా పులక పచ్చను. గమనించినవారు అదరంతో తెలియజేస్తే ములిముద్రణలో సవరించుకొంటాను. ఈర్ష్యాద్వేషాలతోచార సహృదయత్వంతో యీవ్యాకరణమును వచ్చే విమర్శలకు హృదయపూర్వకంగా స్వాగతమిస్తున్నాను.

నాకూ శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారికి అభిప్రాయభేదాలనేరక వున్నాయి. అది వేరుమాట. వ్యావహారికభాషను వ్యాకరించడానికి తగిన నిన్నుత్తును స్థాపించి తీసుకొనిరావడంలో ఆంధ్రప్రభ దినపత్రికద్వారా వారు చేసినకృషి అనన్యమోహాన్ని మైనది. నాకూ శ్రీ నార్ల వారికి అభిప్రాయభేదాలన్నంతమాత్రంచేత నాకు వ్యావహారికభాషకుచేసిన అమూల్యమైన సేవను చాదని నన్ను నేను పంచించుకోవలసిన అవసరం కనిపించలేదు. ఈవ్యాకరణంలో మొట్టమొదట శ్రీ నార్లవారి ప్రముఖమైన స్థానమివ్వడం అభిమానపురస్కృతమని ఊహించవచ్చు. అట్లుండవచ్చు. బైటకు అన్నప్పటికీ వారి అంతరాత్మలవద్దమాత్రం ఆ అత్మపలవన ప్రేమకీర్తి రనుకుంటాను.

గ్రాంధిక వ్యావహారికాలకు పదస్థితిలోగాని వాక్యనిర్మాణాదుల్లోగాని పాఠికలు కొన్ని లేకపోలేదు. అటువంటి సామ్యాలున్న సందర్భాల్లో ఈ వ్యాకరణ రచనలో - అసాధారణమేధానిధి - గ్రాంధికభాషాక్షిరార్థవరాజులంస అయిన శ్రీ పరవస్తు చిన్నయనూరి బాలవ్యాకరణాన్ని అనుసరించినందుకు నేను కృతజ్ఞుని.

విష్వసుని సమీపితుడై... ఎలమకనంటే నానాన్న అంభిభూతిహృదయభూతం వాణా
నానా... నానానానా (ప్ర చిన్నయనూరి) నలువచేత అలవడింటే నానానా.

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ఇందులో ప్రతిష్టాపనలు చేయించడంతో గ్రంథగణన కోరికల నడువబడింది. ఇందులో ప్రతిష్టాపనలు చేయించడంతో గ్రంథగణన కోరికల నడువబడింది.

మొదటిసారికి అక్కడకుడా త్రి సార్లు వెంకటేశ్వరరావు - నిలిపివేసి
 అప్పుడానిచ్చి - యిటువంటి విలరామునిది - మహిధర రామమోహని - శ్రీవేద
 విద్యవ్యాసాదులతో గాల్గొని రచనలోనికి వచ్చి ఉదాహరణ లిచ్చాడు. ఈ గ్రంథప్రచుర
 నకు గొలపూరకం సహింపరాని దీక్షనందుల ప్రతిసూత్రానికి పై రచనలోంచి
 ఉదాహరణ లెట్లునెల సేయవలెనని ఆర నేను స్వతంత్రంగాయిచ్చిన ఉదాహరణ లుండనే
 ఉన్నాయి. ఈవ్యాసముని సమగ్రమునైన సవ్యాఖ్యానంగా నిలిపివేసాలని అభిల
 షించితిమి. అప్పుడు ప్ర సార్లప్రపుతుల రచనలోంచి ప్రతిసూత్రానికి ఉదా
 హరణ లివ్వడానికి ప్రయత్నించాము.

[illegible]

నించిన అత్తమిత్రులు శ్రీ అద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావుగారికి వారి సతీమణి శ్రీమతి వివేకానందాదేవిగారికి కృతజ్ఞతలు.

వ్యాకరణం సాఫల్యవ్రాయడంలో చేదోడుగా పనిచేసిన నాప్రియశిష్యులు చిరంజీవులు చింపిడి పున్నారావు (భాషాప్రవీణులైనట్లు) ప్రతాప కృష్ణమూర్తి (విద్యాప్రవీణ - ప్రిలిమినరీ) లను విద్యాభివృద్ధిగా ఆశీర్వదిస్తున్నాను.

వ్యాకరణానిక్కూడా ముఖచిత్రమా అని కొంద రనుకోవచ్చును. దీనిని సరే కళాన్వరూపంగానే భావించడంనాకు ఉద్దేశం. అన్నింటా విషయంలోలాగానే దీనివిషయంలోనూ ఏవోభావాలు తొంగిచూడాలి. అలాగే కనుగుణంగా ఈవ్యాకరణానికి ప్రముఖచిత్రకారుల ప్రశంసలును అందుకొనేట్లు చక్కని ఐహువర్ణచిత్రాన్ని కష్టపడి తీర్చిదిద్దారు శాంతినిరీతనం అట్టిన శ్రీ కందాళ సత్యనారాయణ (హైదరాబాద్) గారు. వారుచేసిన అ శాంతినిరీతనం చిత్రం కమ్మర్నియల్ అర్హుని సంబంధించిందిరానందువల్ల ముద్రణ కనబడదు. కాక మా గృహ న్నలంకరించేదిగానే ఉండిపోయింది. అంత ఆహూల్యమున చిత్రాన్ని చిత్రించిన శ్రీ సత్యనారాయణగారికి - ముద్రించడానికిగొప్పగా. అలాగే నల కనుగుణంగానే తిరిగి చక్కగా ముఖచిత్రాన్ని చిత్రించిన శ్రీ వెంకటగారి కృతజ్ఞతలు. కొత్తఅక్షరాలను బ్లాకులు చేయించడానికి అనువుగా ప్రాసించుచున్న మిత్రులు ప్రముఖచిత్రకారులు శ్రీ వై. సుబ్బారావుగారికి కృతజ్ఞతలు. వారికి వ్యావహారికభాషోద్యమాన్ని ప్రారంభించి కీర్తిశేషులై వెలుగుచోటి కానుంటా ఉన్న శ్రీ స్వామినేని ముద్దనరసింహంగారి ఫోటో యెంతపాతటైనా చాలా శ్రమపడి దాన్ని మళ్ళీ ఫోటోతీసిన శ్రీ వేములపల్లి కోటేశ్వరరావుగారికి (బసవతామ్రానికి గుడివాడ) అభినందిస్తున్నాను. శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారికి సంబంధించిన అనేక విషయాలు వివరంగా వ్రాసిచ్చిన శ్రీ అప్పారావుగారి పుత్రులు. అప్పుడు శ్రీ గురజాడ వెంకటరామదాసుగారికి శ్రీ అప్పారావుగారి ఫోటో అచ్చున శ్రీఅప్పారావుగారి కుమార్తె శ్రీమతి పులిగడ్డ అప్పలకొండయమ్మగారికి అచ్చున శ్రీయుత పులిగడ్డ కృష్ణమూర్తిగారికి, (బి. ఏ. బి. యల్. ఎడ్యుకేటు, గాజుపేట) కృతజ్ఞతలు. ఈ వ్యాకరణ ముద్రణనిమిత్తమై నేను రాజమండ్రిలో ఉన్నంతగానూ నాకు చేదోడు వాడోడుగా సహాయపడిన ప్రియమిత్రులు జానపదవాఙ్మయవ్యాస శ్రీ నేదుమారి గంగధరంగారికి శ్రీ రమణం శ్రీరాములుగారికి హార్దికాభివంధనాలు. పూర్వులు చూడడంలో శ్రద్ధవహించిన నాసహాధ్యాయి మధురకవి భాషాప్రవీణులు

గోపాల విస్తారప్రహేళిని, విరివిడిపులు పున్నమరాయ నాగేశ్వరరావు, రాపార
పుష్పయోహనరావు, కాలి ముఖ్యులరావులను అభినందిస్తున్నాను.

ఈ వ్యాసరసాన్ని అలాటాపంలో శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు వెలువరించడానికి
ప్రబంధముగా వీరినందెనె ముక్తము శ్రీ పేరిపండా అప్పలస్వామిగారిని మరవలేను.

మనోభటునిగా నివసించుగా మరొకరి చెప్పేమాట యమంత-ఈర్ష్యాద్యేషా
నానా సహృదయభవంతి అనాద్యారంభమిదవచ్చే విమర్శలను హృదయపూర్వ
మును వ్యాసరసం అని మూలము.

విష్ణు తేజం

స్వర్ణాంబుజం

ఇటు

గ్రంథ రత్న

హేమలయ

తెద నడ గాత్రులు

८॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

व्यापकमहामन्त्रं श्रीगुरुमन्त्रम्

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు

అరసున్న యెప్పుడో అడుగంటిపోయింది

అక్షరమొక్కొకటి వ్యర్థమండి !

బండి రా యేనాడో బండలైపోయింది

రేఫ భేదా లింక రేపకండి !

మాట్లాడ మెట్లాగో అట్లాగె వ్రాయండి

కృతకభాషను తెచ్చి కూర్చకండి !

మనలోను మనమనమాటలలో లేని

వైరల్య మెందురు వ్రాతలోన ?

అని పరమసత్యనిత్యనిర్దాంతగరిమ

మొట్టమొదట చాటిన సత్యమూర్తి అతను

వ్యావహారికభాషోద్యమాంకురార్ప

ణం మొదట చేసిన మనిషి నడచునీడు

సంస్కృతాంధ్రాధినేత శ్రీ స్వామినేని

ముద్దు సరసింహుడికి ప్రేమ ముప్పైరిగొన

దీన్ని అంటిత మిప్పడం దివ్యమూర్తి

అంధ్ర భాషామతల్లికి అర్ప వాసు

శ్రీ అప్పారావు గారు

శ్రీ అప్పారావు గారు

శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు

శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారి యింటిపేరు స్వామినేనివారు. వీరు అదివెలములు. వీరి తల్లిదండ్రులపేరులుగాని జననమరణాదికాలుగాని తెలియరావడంలేదు. వీరు బాలవ్యాకరణాది మహోద్గ్రంథాలు వ్రాసిన శ్రీ పరవస్తు చిన్నయసూరిగారి సమకాలికులు. క్రీ॥ ౪॥ 1862 వరకూ జీవించి ఉన్నారనే చెప్పవచ్చు. 1862 లోనే వీరు వ్రాసిన "హితసూచని" గ్రంథంముద్రితమైనది. దీన్నివీరికుమారులు ఆరోజుల్లో రాజమండ్రిలో జిల్లాఆర్డింగ్ గవర్నమెంటు పకీలుగావున్న శ్రీస్వామినేని రంగ ప్రసాదనాయకుగారు అచ్చువేయించి ప్రకటించారు. శ్రీ ముద్దునరసింహంగారు ధన్యుక్లాస్ ఆర్డింగ్ డిస్ట్రక్ట్మున్సిలుగా రాజమండ్రిలో పనిచేశారు. ఇంగ్లీషుతోపాటు సంస్కృతాంధ్రాల్లో వీరికి అసాధారణమైన పాండిత్య మున్నట్లు అనేకగ్రంథాలు కూలంకషంగా వీరు చదివినట్లు హితసూచనిగ్రంథం చదివితే స్పష్టపడుతుంది. వీరు వ్యావహారిక భాషోద్యమానికి-వితంతువివాహోద్యమసంస్కరణోద్యమాలకు-మంత్రతంత్రాలున్నాయని దేవతలున్నారనే మూఢనమ్మకాలపై ధ్వజమెత్తిన ఉద్యమానికి మూలపురుషులు. మామూలుగా వ్యావహారికభాషలో గ్రంథరచన చెయ్యడంలేదు. ఉచ్చారణలో భ్రష్టమైన అక్షరాలను తొలగించాలనీ జనవ్యావహారికాని కనుగుణంగా గ్రంథరచన సాగించాలనీ, సకారణంగా సిద్ధాంతప్రతిపాదన చెయ్యడంలేదు. ఈవిధంగా సకారణంగా మొట్టమొదట సిద్ధాంతప్రతిపాదన హిత సూచనిపీఠికలో శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు చేశారు. ఈ హితసూచనిముద్రణ బరిగిన ఒకసంవత్సరానికి శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు పుట్టారు. హిత సూచనిలో శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు వ్రాసుకొన్న పీఠికను గద్య చింతామణి మొదటిభాగం 182 - 185 పుటల్లో శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు ప్రకటించారు. శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు హితసూచని పీఠికలో ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతాన్ని అనుసరించే శ్రీ గిడుగువారు బ్రహ్మాండమైన ఉద్యమాన్ని లేవదీశారు. శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు వితంతువివాహాలు చెయ్యవచ్చని అది శాస్త్రసమ్మతమేనని అసాధారణమైన చర్చచేసి నిరూపించారు. వీరి యీ నిరూపణను అనుసరించే వీరి తరువాత శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంపంతులుగారు సంఘసంస్కరణవిషయంలో మహావిప్లవాన్ని లేవదీశారు. శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారి హితసూచని ముద్రితమై వెలువడేనాటికి శ్రీ వీరేశలింగంగారు సుమారు 14 సంవత్సరాల రుద్రవాడు. శ్రీ వీరేశలింగంగారి సంతకంతోపున్న హితసూచని పుస్తకం నావద్ద వున్నది. ఈహితసూచనిలోనే మంత్రాలు తంత్రాలు అబద్ధాలని దేవత లనేవారు తేరని

వాదిస్తూ శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు చాలా చర్చచేశారు. వీరి తర్వాత కవిరాజు శ్రీ త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరిగారు మూఢవిశ్వాసాలమీద ధ్వజమెత్తి మహోద్యమాన్ని లేపడేశారు. హితసూచనిగ్రంథం ముద్రితమై వెలువడినతరువాత సుమారు 25 సంవత్సరాలకు (క్రీ॥ శ॥ 1887 లో) కవిరాజుగారు జన్మించారు. అంటే హితసూచని వెలువడినతర్వాత సుమారు 50 సంవత్సరాలకుగాని కవిరాజుగారు రచనావ్యాసంగానికి దొరకొనలేదని చెప్పవచ్చును. మధ్యకాలం సుదూరమైనందు పల్ల కవిరాజుగారు ఈ హితసూచని చూచివుంటారనేగాని చూచివుండరనేగాని యిద మిథ్యంగా నిర్ణయించలేము. క్రీ॥ శ॥ 19 వ శతాబ్దాంతంలోను 20 వ శతాబ్దాది లోను ఆంధ్రదేశం నలుమూలలా విజృంభించిన అతిముఖ్యమైన మహోద్యమాలు మూడింటికికూడా శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారు మూలపురుషులు. వ్యావహారిక భాషోద్యమానికి శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారిని - సంఘసంస్కరణోద్యమానికి శ్రీ ఏలేశలింగపంతులుగారిని - మూఢనమ్మకాలపై ధ్వజమెత్తిన శ్రీరామస్వామి చౌదరిగారిని - ఆ ఉద్యమాలకు పితామహులుగానే మనం యెంచినా శ్రీ ముద్దు నరసింహంగారిని ప్రపితామహులుగా భావించవచ్చు.

శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు

వ్యావహారికభాషా మహోద్యమాన్ని శరవేగంతో ఆంధ్రదేశం నలుమూలలా వ్యాపింపజేసి పండితుల గుండెలు దద్దరిల్లజేసిన శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు శ్రీ చారులంజిల్లా పర్వతాలపేటలో క్రీ॥ శ॥ 1863 లో - అంటే - హితసూచని ప్రింటయిన ఒక యేడాదికి జన్మించారు. వీరికి గురజాడ అప్పారావుగారికి చిన్న తనంసుంచి స్నేహంవుండేది. గిడుగువారికి 12వ యేటనే పితృవియోగం సంభవించింది. అనంతరం చాలా శ్రమలుపడి వి. ఎ. వ్యాసయ్యారు. 1880 లో పల్లాకిమిడి హైస్కూలులో ఉపాధ్యాయులుగా చేరారు. 1896 లో పల్లాకిమిడి రాజేంద్రాచారి లెక్కరక్తగా ఉద్యోగంలోచేరి 1911 లో రిటైరయ్యారు. మొట్టమొదట వీరు నవరభాషతో పరిశోధనచేసి అభాషకు లిపిరల్పనచేశారు. అతర్వాత వ్యావహారికభాషా మహోద్యమాన్ని చేబట్టి ఆంధ్రభాషలో అనన్యసామాన్యమైన పరిశ్రమ చేసి దిగ్గంతులవంటి పండితుల్ని యెదుర్కొన్నారు. సంఘసంస్కారప్రియులు. వీరి మహత్తరభాషాపరిశ్రమకు ప్రతిబింబాలుగా బాలకవిశరణ్యం - గద్యచింతామణి - ఆంధ్రపండిత భిషక్కుల భాషా భేషజం - యితరవ్యాసాలు అనేకం వీరికలంసుంచి అవతరించాయి. వ్యావహారిక భాషామహోద్యమ పితామహులని రీతిగాంచి గిడుగు రామ పిడు గనిపించుకున్న శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు 22-1-1940 తేదీని దివంగతులయ్యారు.

శ్రీ అప్పారావుగారు

వ్యావహారికభాషా మహోద్యమంలో శ్రీగిడుగురామమూర్తిపంతులుగారికి మొట్టమొదటనుంచీకూడా కొండంత అండగా గుండెలో గుండెగా నిలిచిన మహాకవి శ్రీ గురజాడ వెంకటాచార్యుగారు విశాఖపట్టణంజిల్లా రాయవరం 31-11-1861 తేదీన జన్మించారు. బి. ఐ. వరకూ విజయనగరంలోనే విద్యాభ్యాసం చేశారు. ఆనంతరం చాలాకాలం విజయనగరం కాలేజీలోనే టెక్నరర్ గా పనిచేశారు. ఆతరువాత విజయనగరం మహారాజాగారి సంస్థానంలోనే ఒక చున్న తోడ్యోగిగా నియమించబడ్డారు. అప్పుడే కళింగదేశ చరిత్ర వ్రాయడానికి ఉద్యమించారు. భాషాస్థంలోను నాటకకళలోను బహుముఖమైన పరిశ్రమచేశారు. 1913వ సంవత్సరంలో మద్రాసు యూనివర్సిటీ సెనేటుకి లైఫ్ మెంబరుగా నామినేట్ చేయబడ్డారు. ఒకసారిమద్రాసు యూనివర్సిటీ బోర్డ్ ఆఫ్ స్టడీస్ మీటింగులో శ్రీ కొమర్రాసెలక్షణరావుగారు శ్రీగురజాడ అప్పారావుగారికి పెద్దగా పాండిత్యంలేదని గ్రాంథిక భాషలో రచనచెయ్యలేదని అందుకే గ్రాంథికంలో గ్రంథాలు వ్రాయించి ప్రకటించుతున్న చూ విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి వారికి అయిన కళింగదేశచరిత్ర వ్రానిస్తానని వ్రాసివ్వలేదని ఆరోపించారు. ఈ ఆరోపణను ఆమీటింగులోవున్న శ్రీ పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు పూర్తిగా ప్రతిఘటించారు. శ్రీ లక్షణరావుగారి ఆరోపణ విన్న తరువాత వారికి సమాధానంగా తమ పాండితిగరిమను చూపిస్తూ - సుభద్ర (కావ్యం)-పుష్పలావికలు-అనే పేరుతో కరుడుగట్టిన గ్రాంథికంలో శ్రీ అప్పారావుగారు పద్యాలు వ్రాశారు. కన్యాశుల్కం-కొండుభట్టియం-చిల్ల చేయం-ముత్యాల నరాలు-చిన్నికథలు-వ్యాసాలు-నమస్యలు-అశుపద్యాలు-మొదలైనవి ఏరి రచనలు. ఇంతవరకూ లోకం దృష్టిలో పాధాన్యతవహించని మహోత్కృష్టమైన రచన మరొకటి వున్నది. అది "ది తెలుగు కాంపోజిషన్ కాంట్రబుటర్స్" అనే పేరుతో వ్యావహారికభాషావాదం గురించి వ్రాయబడ్డ అద్భుతగ్రంథరాజం. ఒక మహాకవిగానే చేకానికి పరిచయమైన శ్రీ అప్పారావుగారు ఈగ్రంథంతో ప్రముఖభాషాచేత్తగా కూడా దృగ్గోచర మవుతున్నారు. శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారికంటే శ్రీ అప్పారావుగారు రెండుసంవత్సరాలు పెద్దవారు. తమపెద్దతనానికి తగినట్లు శ్రీ గిడుగువారిని ఉద్యమంలో ముందుంచి తాము వెనకాల యెంతో అండగా నిలిచి అపూర్వమైన సేవ చేశారు శ్రీ అప్పారావుగారు. వ్యావహారిక భాషామహోద్యమానికీ యెడుగడగా నిలిచిన మహాకవి అప్పారావుగారు 30-11-1915 తేదీన స్వర్గస్థులయ్యారు.

ಶ್ರೀ ಕಾಪಿ

ಶ್ರೀ ಪುರ

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ

వ్యావహారికభాషోద్యమంలో

పాత్రవహించిన

అతిరథులు - మహారథులు

శ్రీ వీరేశలింగంపంతులుగారు

ఆంధ్రదేశంలో అనేకసంస్కరణోద్యమాలు విజృంభించడానికి మూలపురుషులైన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగంగారు 1848 ఏప్రిల్ 16 న జన్మించారు. 1870 లో మెట్రిక్యులేషన్ పాస్‌యి ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ప్రవేశించారు. ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ప్రవేశించినప్పటినుంచీకూడా శ్రీ స్వామినేని ముద్దునరసింహంగారి సిద్ధాంతాలను చేబట్టి మంత్రాలు తంత్రాలు అబద్ధాలని దెవతలు లేరని బాల్యవివాహాలు కూడవని - వితంతువివాహాలు చెయ్యవచ్చని మొదలైన సంఘసంస్కరణోద్యమాలను అనేకరాలను నిర్వహించినవారే. "వివేకపర్వని" - "హాస్యసంక్షేపని" - "సప్తహాసభోధ" అన్న పత్రికలను నడిపారు. అనేకగ్రంథాలు రచించారు. చివరి దశలో శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారితో కలిసి వ్యావహారికభాషోద్యమాన్ని సమర్పించారు. వీరి చివరిదశలోనే వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం వ్రాయాలని శులపెట్టారు. కాని అంతలంపు కలిగిన కొద్దిరోజులుకే 27-5-1919 న వీరు శిర్డీశివమలు కావడంతో వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణ రచనాసంకల్పం కార్యరూపం చాలలేదు.

శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు

విశ్వదాత బహుముఖాంధోద్యమమూర్తి అయిన శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు 1-5-1867 న జన్మించారు. బి. ఎ. చదివారు. ఆంధ్రదేశంలో మొట్టమొదట దినపత్రికను పెట్టి చిల్లనజ్యోతిని వెలిగించిన ధీర్ శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారే దక్కింది. అకాలంలో వీరికి సంబంధంలేని - వీరిపల్ల ఉత్సాహప్రోత్సాహాలుపొంది పైకిరాని ఉద్యమమంటూలేదు. ముఖ్యంగా ఆంధ్రపత్రిక దినపత్రిక వారపత్రికలను భారతి మాసపత్రికను నడపడంచ్చూతూ అనేకమంది కవి పండిత పరిశోధక విమర్శకుల్ని ఆదరించి గౌరవించి ఆంధ్ర సాహిత్యలోకానికి శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు చేసిన మహోపకారాన్ని సంస్కారంకల యే ఆంధ్రుడూ మరచిపోలేదు. యేవుద్య

మానికి ఏమవసరమైనా ముందువెనుకలు చూడకుండా శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు చేసిన దాన ధర్మాలకు చిహ్నంగా విశ్వదాత అని బిరుదాన్నిచ్చి ఆంధ్రదేశం తన్ను తాను గౌరవింపుకొన్నది. శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు మంచినీటిపంటలు విమర్శకులు - రచయితలుకూడా. బహుముఖాలుగా దేశానికి సేవచేసిన అనన్యసామాన్య శ్రీపంతులైన శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు ప్రకృతిమాతబిడ్డ. వీరు చివరిదశలో వ్యావహారిక భాషోద్యమాన్ని సమర్థించి శ్రీ గిడుగుప్రభుతులుకి యెంతో ప్రోత్సాహాన్నిచ్చారు. ఆంధ్రతేజోవ్యాప్తికి యెన్నోరూపాల దోహదంచేసిన శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు 11-4-1938 న కీర్తిశేషులయ్యారు.

శ్రీ వెంకటశాస్త్రిగారు

గ్రాంథిక వ్యావహారిక భాషావాదాల్లో దేనితోను సంబంధం పెట్టుకోకుండా వ్యావహారికభాషోద్యమంవైపు ప్రజాభిప్రాయమెందుగా మొగ్గడం గమనించిన శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారు. ఔను-కాదు-అనకుండా వ్యావహారికభాషలో రచనలు కొనసాగించి పద్యాల్లో సైతం యిష్టంపచ్చినట్లు వ్యావహారికపదాలను ప్రయోగించడానికి పూనుకున్నారు. ఈరూపంగా కవిత్వమంటే యేమిటో ప్రజలందరి రుచిచూపించి కవిత్వాన్ని సర్వసామాన్యమైనదిగా రూపొందించారు శ్రీ శాస్త్రిగారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు 1870లో జన్మించారు. తిరుపతి శాస్త్రిగారితో కలుపుకొంటే ఆధునిక కవితలో సంపూర్ణప్రజామోదంకల ఒక యుగాన్నే శ్రీ వెంకటశాస్త్రిగారు నెలకొల్పారని చెప్పవచ్చు. ఆరోజుల్లో వ్యావహారిక భాషాపదప్రయోగాలమీదా-తద్వాదంమీదా ధ్వజమెత్తిన కవులు శతాధిక గ్రంథకర్తలే అయినా ప్రజాభిమానాన్ని చూరగొనలేక అత్యధికంగా ముందుగా పొందవలసిన అదరాభిమాన గౌరవాదుల్ని పొందలేక పోయారు. వ్యావహారికభాషాపద ప్రయోగవైశిష్ట్యంతో ప్రజాభిమానాన్ని చూరగొన్న శ్రీ వెంకటశాస్త్రిగారిని ఆంధ్రప్రజాప్రభుత్వం ఆస్థానకవిగా మొట్టమొదట నియమించడం ఒక గొప్పవిశేషంకాదు. మద్రాసు ఆంధ్రప్రభుత్వప్రధమండ్రాస్థాన కవి పదవి నధిరోపించిన శ్రీ శాస్త్రిగారు 15-2-1950 న కీర్తిశేషులయ్యారు.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

వ్యావహారికభాషావాదానికి తరగని అండగా నిలిచిన పరిశోధకశిఖామణులు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 1883 ఏప్రిల్ 15లో జన్మించారు. శ్రీ చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారి శిష్యులుగా విద్యాభ్యాసంచేసి గురువులను మించిన శిష్యులై

అసాధారణ ప్రతిభావృత్తులతో ఆంధ్రభాషవిషయంలో వీరు చేసిన పరిశోధన సర్వాంధ్రానికి శిరోధార్యమైనది. ప్రాచీనకవితల్లజలు ప్రయోగించిన వ్యావహారిక భాషాప్రయోగాలను ఎత్తిచూపడంలోను తాళపత్రగ్రంథాల పరిశోధనలోను వీరు చూపిన నేర్పు ఓర్పు తర్వాతివారికి ఆదర్శనీయమైనది. వీరి "తెలుగుమెరుగులు" నిజంగా మన తెలుగు భాషలో మెరుగులు చూపించింది. తాము అనన్యమైన భాషా సేవ చేయడమేకాక సుప్రసిద్ధభాషాపరిశోధకులు శ్రీ తిరుమలరామచంద్రవంటి పండితులను శిష్యులుగా పెంపొందించుకొన్న శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు యితీవలనే దివంగతు లయ్యారు.

శ్రీ ధ ర్మా రా వు గా రు

వ్యావహారికభాషోద్యమంలో ఒక ప్రత్యేకస్థానం గడించుకొన్న శ్రీ తాపీ ధర్మారావుగారు 19-9-1887 న జన్మించారు. బి. ఏ. ప్యాసయ్యారు. వేగుచుక్కగ్రంథమాలను నడిపారు. కొండెగాడు - సమదర్శిని - కాగడా - జనవాణి మొదలైన పత్రికలను స్థాపించి నడిపారు. 1937 లో జనవాణి అనే దినపత్రికకు సంపాదకులుగా పనిచేశారు. వ్యావహారికభాషను పత్రికల్లో మొట్టమొదట ప్రవేశపెట్టినకీర్తి శ్రీ ధర్మారావుగారికే దక్కినది. ఆంధ్రసాహిత్యం లోతులుతెలిసినపండితులు, విజయవిలాసంగురించి వీరుచేసిన పరిశ్రమ అసాధారణమైనది. వ్యావహారికభాషోద్యమానికి సంబంధించి వీరువ్రాసిన రచనలు భాషావిప్లవానికి యంతో తోడ్పడ్డాయి. ఏవిషయాన్ని చేబట్టినా దానిపుట్టుపూర్వోత్తరాలు ఎంత అధఃపాతాళంలో ఉన్నా పైకిలాగి నలుగురికి అందించనిదే వీరికి నిద్రపట్టదు. అటువంటి బహుళపరిశ్రమ ఫలితాలైన ఓనమాలు - కొత్తపాళి - దేవాలయాలమీద బూతుబొమ్మ లెందుకు : పెళ్లి - దానిపుట్టుపూర్వోత్తరాలు - మొదలైన గ్రంథాలు ఆంధ్రవాఙ్మయానికి అలంకారాలు. ప్రస్తుతం వీరు మద్రాసులో ఉంటూ సినీమాలకు పాటలు మాటలు వ్రాస్తున్నారు.

శ్రీ వెంకటేశ్వర రావు గారు

శ్రీ గిడుగు రామ్మూర్తిపంతులుగారి తరువాత తిన్నగా ఉద్యమంలో ప్రవేశించేవుంటే - వ్యావహారికభాషోద్యమానికి నాయకులుకావలసినవారు శ్రీ నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు. వీరు 1-12-1908 న జన్మించారు, బి. ఏ. ప్యాసయ్యారు. వ్యావహారికభాషను వ్యాకరించడానికి తగినట్లు భాషను ఒక ఉన్నతమైన

స్థాయికి తీసుకొనిరావడానికి నిరాడంబరంగా ఆంధ్రప్రభ దినపత్రికద్వారా అంత
వ్యాపినియైన పవిత్రసరస్వతీనదిలా భాషకొకమార్గాన్ని నిర్ణయించడంలో ప్రతి
రోజూ కష్టపడి సేవచేస్తున్న వ్యావహారికభాషా పదార్థ తత్వ రహస్యజ్ఞులు. ఔచి
త్యానుగుణ పదప్రయోగ నైపుణ్యంకల మనీషి. ఆంధ్రదేశంలో వెలెత్తి చూపవగిన
ఒకేఒక అంతర్జాతీయ రాజకీయ పరిజ్ఞాన సర్వస్వ మనదగిన మేధానిధి. ప్రముఖ
జర్నలిస్టుగా - వ్యాస రచయితగా - విమర్శకశిరోమణిగా - కవిగా - నాటికా
రచయితగా వీరిని ఆంధ్రజాతి అడుగడుగునా అనుదినం రుచి చూస్తూనే వున్నది.
తద్రూపంగా తన తెలుగుతనాన్ని తాను అనుభవిస్తూనే వున్నది. ఆంధ్రదేశచరిత్రలో
ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగి ప్రశంసనీయాలైన యితీవల జరిగిన సంఘటనలు రెండు.
అవి పాత్యపుస్తకాల జాతీయకరణం - ఆంధ్రసాహిత్యవికాసమీ సంస్థాపనం -
ఈరెండు సంఘటనలూ జరగడానికి ముఖ్యులనేకీర్తి శ్రీ నాల్లవారికే దక్కింది. ఇంక
వ్యావహారికభాషను ప్రభుత్వం విశ్వవిద్యాలయాలు ఆమోదించేట్లు కృషిచెయ్య
డంలో శ్రీనాల్లవారు ప్రముఖపాత్రవహించుతారని ఈ ఘోషోద్యమానికి స్థిరంగా
ప్రాణప్రతిష్ఠ చేస్తారని ఆశకల ఆంధ్రదేశం సువర్ణాక్షరాలతో లిఖింపదగిన అటా
వంటి పర్వదినం యెప్పుడువస్తుందా అని వెయ్యికళ్లతో యెదురుచూస్తున్నది.

శ్రీ ని వా స రా వు గా రు

వ్యావహారికభాషామహోద్యమానికి తగువిధంగా కవితారచనారూపంగా మరి
కొంతబలాన్ని చెప్పకుండానే చేహూర్చడంలో ప్రత్యేకపాత్ర వహించినవారు
శ్రీశ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు. వీరు అధునికాంధ్ర కవితాలోకంలో విప్లవయుగా
నికి నాందిప్రసావన చేసి తానై ప్రముఖపాత్ర వహించిన వైతాళికులు. వీరు
2-1-1910 న జన్మించారు. బి. ఏ. ప్యానయ్యారు. వీరిమహాప్రస్థానాన్ని -
ముఖ్యంగా మరోప్రపంచ మహాగేయాన్ని ఆంధ్రజాతి గుర్తించినట్లు వీరి కథారచ
నలో ప్రత్యేకంగా గోచరించే యితర రచయితల్లోలేని ఒకవిధమైన "టెక్నిక్" ను
గుర్తించలేకపోయింది. మామూలు అభ్యుదయ కవులవంటి కవికాక ప్రత్యేకమైన
పాండిత్యం ప్రతిభ వున్న కవి అవ్వడంచేత శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారికి భాషమీద ఒక
విశిష్టమైన అధికారం వున్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఆ అధికారంకూడా భావంతాగానే
విప్లవాత్మకం అవ్వడంచేతనే యెవ్వరూ త్రోసిరాజనలేని విశిష్టస్థానాన్ని
శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారు సంపాదించుకొన్నారు. వీరుకూడా ధర్మారావుగారివలెనే
మద్రాసులోవుంటూ సినీమాలకు పాటలు మాటలు వ్రాస్తున్నారు.

కళా కృష్ణుల కావ్యమాల

౬

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

సంక్షాపరిచ్చే

ఆంధ్రప్రభ తెలియరుగా
ఆంధ్రజనవ్యావహారికామరవాక్ష్పి
రంద్రా న్మలంకరిస్తూ
ఆంధ్రప్రభయైన వార్ల నభినందిస్తా॥

ఆంధ్రభాషకు వర్ణాలు యాభై నాలుగు. ౧

అ అ ఇ ఈ ఉ ఊ యి యిః ఏ ని ఐ హ్రీ ఓ పి ఔ ఆం అః. క ఖ
గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఙ ఞ ట ఠ డ ఢ త థ ద ధ న ప ఫ భ బ భ మ
య ర ల వ శ ష స హ ళ.

హ్రీ ఇది తాటి : ఆరు పందిచోట్లు ఇత్వ ఆత్మాల సంధిలోవచ్చే విశిష్టస్వరం.
ఆరార ఏకరాల అంశతో తత్స్వరవ్యయ మధ్యస్థంగా ఉచ్చరింపబడుతుంది.
తాటోరు - దీనికి హ్రీలులమీద గుణంతం యిలావుంటుంది.

క గ చ ఙ ట ఠ డ
క ఙ న ప ఫ భ మ
య ర ల వ శ ష స హ ళ

ఈ పూర్వధ్యానియాలు పిష్ట్యాలు. ౧౧

ఈ ఈ ప థ య థ మ లకు పకారానికి పూర్వంలోవున్న అర్థవిసర్గకు స్థానం ఓష్టాలు - మనస్సపద్మం - పయస్మానం.

ఏ ఏ ఐ లు కంతతాలవ్యాలు. ౧౨

ఏ ఏ ఐ లకు స్థానం కంతము తాలుపులు రెండూ నని తాత్పర్యం.

ఒ ఓ ఔ లు కంత ద్యస్త్యాలు. ౧౩

ఒ ఓ ఔ లకు స్థానం కంతం ఓష్టం రెండూనని తాత్పర్యం.

హ్రి కారం కంతతాలవ్యం. ౧౪

హ్రికారానికి స్థానం కంతము తాలుపులు రెండూనని తాత్పర్యం.

జిహ్వములీయం జిహ్వములైయం. ౧౫

కకారానికి పూర్వంలోవున్న అర్థవిసర్గను జిహ్వములీయ మంటారు. దీనికి జిహ్వములమై స్థానం - మనస్సకమలం - యస్సరాయం. జిహ్వములైయం ఈపద్యా నియాలును ఆ అన్న అర్థవిసర్గరూపంలో వ్రాయాలంటారు - రాని తరచుగా విసర్గే వ్రాతల్లో కనిపిస్తుంది.

భ వ లు దంత పిష్ట్యాలు. ౨౦

భ కార వకారాలకు స్థానం దంతాలు ఓష్టాలు రెండూనని తాత్పర్యం.

జ ఙ ణ న మ అనుస్వారాలు నాసిక్యాలు. ౨౧

జ ఙ ణ న మ సున్నాలకు స్థానం నాసిక.

య ర ల వ లంతస్థలు. ౨౨

శ ష స హ లూష్యలు. ౨౩

వర్గాక్షరాలు స్పర్శలు. ౨౪

కారం మొదలు మకాదంవరకూ ఉన్న హల్లులను స్పర్శలని అంటారు.

రాదు తైదైదు రాదివర్గులు. ౨౫

క ఖ గ ఘ జ లఱ కవర్గు
చ ఛ జ ఝ ఞ లఱ చవర్గు
ట ఠ డ ఢ ణ లఱ టవర్గు
త థ ద ధ న లఱ తవర్గు
ప ఫ బ భ మ లఱ పవర్గు

అని పేర్లు. చవర్గులో తాలవ్యచారంచేత దంత్యచారం తాలవ్య జారం చేర దంత్యజారం గ్రాహ్యం - వవర్గులో ఫారంచేతనే యిక్కడ షరారానికి గ్రహణ.

క చ ట త ప లఱ పరుషాలు. ౨౬

క చ చ ట త ప లఱ పరుషాలని పేరు.

గ జ ద ద బ లఱ సరళాలు. ౨౭

గ జ జ డ ద బ లఱ సరళాలని పేరు.

ఇతరాలు స్థిరాలు. ౨౮

క చ ట త ప లఱ గ జ డ ద బ లఱ కానిహల్లులను స్థిరాలనిపేరు. ఖ ఘ జ ఛ ఝ ఞ త ఠ డ ఢ ణ భ భ ఛ మ య ర ల వ శ ష స హ శ ఇవి స్థిరాలు.

క్షర స్థిరం. ౨౯

క్షరారంలోని కరారానికి ఈసూత్రంచేత స్థిరత్వం అతిదేశంపబడింది. క్షరారం కరార పరారాల సంయుక్తమే అయినా దానికి ఉండవలసిన పరుషోష్మల ఉచ్చారణం నశించి ఒక విలక్షణమైన స్థిరోచ్చారణం చేర్చబడింది. అందువల్లనే పరుషపర్ణం పరమపుతుంటే జరిగేసంధిచార్యం క్షరారంలోని పరుషం పరమపు తుంటే జరుగదు. స్థిరత్వ అతిదేశంచేత తక్కిన స్థిరవర్ణాలు పరమైతే జరిగే సంధి చార్యాలే జరుగుతాయి. త్వరువు ఇత్యాదుల్లోని వదాదిగత త్వరారం విస్పష్ట పరుషో షోచ్చారణం కలదే. అయినా సంధివిషయంలో యిది క్షరారం వంటిది. ఈ “త్వ” రారాది పదాలు ఆంధ్రభాషా వ్యవహారంలో అప్రసిద్ధాలు. కాబట్టి ఉపేక్షణీయాలు.

వర్గప్రభువు తృప్తియవర్ణాలు అచ్చులు అంతస్థలు అల్పప్రాణాలు. ౨౦

క వ ప త ప గ ఁ త వ ఐ లరు అచారాద్యచ్చులరు య ర ల ప లరు అల్పప్రాణాలని పేరు.

వర్గద్వితీయ తురియ వర్ణాలు శ ష స హ లు మహాప్రాణాలు. ౨౧

తురియవర్ణాలంటే చతుర్థవర్ణాలు - భ ఛ త థ ఛ ఘ య థ ధ ధ లరు శ ష స హ లరు మహాప్రాణాలని పేరు. వీరిని ఒత్తర్చరా లనినాడా అంటారు. ప్రాణశబ్దం శేవల స్ఫురనిరేశకం - ప్రాణవిశిష్టతైన హలులను ప్రాణులు అని వ్యవహరించవలెను. ప్రాణవిశిష్టతైన హలులనిరేశంలో అల్పప్రాణులు మహాప్రాణులు అని ప్రాణి శబ్ద ప్రయోగం చేయబలసివుండగా యెండుపల్లెలో ప్రాచీన వైయాకరణులు ఈ రెండుచోట్లా ప్రాణశబ్దాన్నే ప్రయోగించారు. శేవలహల్ నిర్దేశంలో ప్రాణిశబ్దాన్ని వినియోగించరాదు. అటుపంటి సంధచ్ఛలో ప్రాణ్యులన పరాన్ని అహోపదాలు వ్యవహరించారు. ప్రాచీనులు వర్ణయస్థుల శ ష స హ ల హల్మాత్ర నిర్దేశంలోనైతం మహాప్రాణమని, పర్లయుర్ శ ష స హ త ర హల్ మాత్రనిరేశంలో నైతం అల్పప్రాణమని ప్రాణశబ్దాన్నే వినియోగించడం విశేషం. శ ష స హ లరు పాణినియాచుల్లో ప్రక్రియాదళలో మహాప్రాణశబ్ద వ్యవహారం మృగ్యం.

ప్రత్యేకస్వర నిర్దేశకం త్నప్రయత్నయం. ౨౨

అత్యానికీ ఉత్పల వస్తుంది. ఇక్కడ ప్రాస్థంమీద పృథ్వీప్రయస్థులగు చేత ప్రాస్థమే గ్రాహ్యం - అత్యానికీ ఉత్పలవస్తుంది. ఇక్కడ దీర్ఘంమీద పృథ్వీప్రయస్థమొగంచేత దీర్ఘమే గ్రాహ్యం.

అవర్ణాదులరు నిర్దేశార్థంలో తరచుగా రాల్పప్రయత్నయం చేరుతుంది. ౨౩

అరారం - ఇరారం - ఉరారం - అరారం - ఈరారం - ఊరారం
కరారం - గరారం - రరారం - మొదలైనవి. తరచుగా అసడంచేత శా రు రార ప్రత్యయం చేరడం ప్రశస్తంకాదు.

రకారానికి ఇఫ ప్రత్యయం బహుళం. ౨౪

రరారం - రేఫ - రేఫం. దాహుళకంచేత స్వరసహిత రవర్ణగ్రహణలో ఇఫ ప్రత్యయం చేరదు. రేఫశబ్దం అత్వవిశిష్టరవర్ణానికీనైతం గ్రాహకమని

బడింది. తెచ్చాడు - వచ్చాను ఇత్యాదుల్లోవున్న ఏ కారధ్వని లిపిలో ఆకారరూపం చాల్చినప్పుడు సైతం దంత్యత్వం నివారించబడింది.

ఇ ఈ ఏ ఏ హ లున్న చ జ లు తాలవ్యాలు. 40

చిలుక - చీమ - చెండు - చేటు - మించాను - చంచాను -- జిల -- జిడి -- జెరి - జేజే - జోన (జేన) - మొదలైనవి. ఇకారాంతాలైన చ జ లు సమేతర భాషలోలేవు. చెవులసాకిరి వాయమగడు అని ఒకరవి ప్రయోగంవున్నది. కాని అందులో దంత్యోచ్చారణే వున్నదనిగాని తాలవ్యోచ్చారణేవున్నదనిగాని యిద మిథ్యంగా నిర్ణయించలేము. కైశబ్దంలో తాలవ్యోచ్చారణే స్థిరంగావున్నది. ఇది జయశబ్దధవం - జయ - జయ - జై - అని దీని పరిణతి. పూర్వసూత్రంలో సాధారణశబ్ద ప్రయోగంచేత మించాను - చంచాను -- వచ్చాను - తెచ్చాను - ఇత్యాదుల్లో ఏ ధ్వని లిపిలో ఆకార రూపంతాల్చినా తాలవ్యత్వాని రది ఘటకరంకాదు.

ఇత్ససంధిలో చ జ లు తాలవ్యాలు. 41

ఇత్ససంధిలో అదేశంగా వచ్చిన ఆకారాదులతో కూడిన చ జ లు తాల వ్యాలేనని తాత్పర్యం - వచ్చుకున్నాడు - బుచ్చున్నకిచ్చింది -- వచ్చుంటే -- తెచ్చుంటే - అమ్మజమ్మ - మొదలైనవి. అంజయ్య - అంజమ్మ పదాల్లో జకారం తాలవ్యంగానే కనిపిస్తున్నది. వీటికి మూలం అంజనేయశబ్దం.

ఇకారాంత సంస్కృత సమపదాల వుపధా చ జ లు బహు
పచనం పరమైతే దంత్యా లవుతాయి. 42

ఉపధ అంటే చివరి వర్గంకంటే ముందువర్గం - అర్చి - అర్చులు - రోచి - రోచులు - వీచి - వీచులు - రాజి - రాజులు - వాచి - వాజులు - మొదలైనవి.

దంత్యయుక్తం రాజు శబ్దం. 43

రాజుశబ్దం సంస్కృత సమమే అయినా ఇకారాంతంకాకపోయినా దానికి పరంలో బహుపచనం లేకపోయినా దంత్యయుక్తంగా కనిపిస్తున్నదని తాత్పర్యం. రాజు - రాజులు - రాజును - రాజుచేత - రాజురు.

సంబోధనారాజు యుక్తం తాలవ్యయుక్తం. ౪౪

రాజశబ్ద తక్కిన విభక్తుల్లో దంత్యయుక్తమే అయినా సంబోధనాప్రధమైర వచనంలో ఆచార విశిష్టమైనప్పడుమాత్రం తాలవ్యయుక్తమే నని తాత్పర్యం. అసగా రాజా! అన్నప్పుడు జరారానికి దంత్యత్వం లేదనడం. లోకంలో “మూరాజా” అన్నప్పుడు దంత్యయుక్తంగానే వ్యవహారం. ఇది మహారాజ శబ్దభవ మని గుర్తించాలి. సంబోధనాకారయుక్తం అనడంచేత - ఒరేయ్ రాజా ! యిటురా ! - ఇత్యాదుల్లో ఆచార అభావంలో తాలవ్యత్వంలేదు.

గారు వారు లు పరమైస ఆకారాంత రాజశబ్దం తాలవ్య యుక్తం. ౪౫

రాజాగారు - రాజావారు. ఆచారంతమనడం రాజాగారు అన్నప్పుడు దంత్యయుక్తత్వ రక్షణార్థం. పక్షమాణసూత్రంచేత రాజశబ్దానికి వారు గాదులు పరమైతే ఆచారంతత్వం నిత్యవైకల్పికంగా వస్తుంది.

ఆర్యాద్యర్థాలు పరమైతే రాజశబ్దం తాలవ్యయుక్తం. ౪౬
రాజయ్య - రాజమ్మ - రాజన్న - మొదలైనవి.

కొన్నిచోట్ల ఛ ర్ము లు దేశ్యశబ్దగతాలు దంత్యాలు. ౪౭
ఛస్తున్నాడు - ఛుడుసురున్నాడు - ఇత్యాదుల్లో ఛ ర్ము లు దంత్యోచ్చారణం కలవి. - ఛస్తేదొప్పురుంటామా? అని నార్ల ప్రయోగం - మా - 134.

దంత్య తాలవ్య ఛ జ లు నవర్ణాలు. ౪౮
దంత్యచారంచేత తాలవ్యచారం, తాలవ్య చారంచేత దంత్యచారం, దంత్యజారంచేత తాలవ్య జారం, తాలవ్యజారంచేత దంత్యజారం పరస్పరం గ్రహింపబడుతుందని తాత్పర్యం. సంధివిషయంలో సమ సమేతర ఛ జ ల వర స్పర గ్రహణార్థం యాసూత్రం. సంస్కృతసంధిలో అసంస్కృతాలకు గ్రహణలేదు.

ఛ ఙ్గ లు నవర్ణాలు. ౪౯
సమేతర సంధిలో ఛారంచేత ఛారం ఛారంచేత ఛారం. గ్రాహ్యమని తాత్పర్యం.

నరారం ద్రుతం. ౧౦

ద్రుతాంతాలయిన పదాలు ద్రుతప్రకృతీరాలు. ౧౧

ప్రథమా కయవట్టి యొక్కేతరాలయిన విభక్తులు - ఉత్తముపురుషైక పదనాలు
త్రిపురుషైక బహువచన వ్యవహారానుక్రయముక్త తద్వర్ధార్థక ఉండు - పచ్చు
ధాతువులు - శక్తప్రత్యయంతాలు - అస్మంతాలు - అప్యాద్యర్థాలు - నేను
తాను పదాలు - వలె ప్రకృతులు ద్రుతప్రకృతీరాలు. వీటికి హలవసానాలు అబాది
పదాలు పరమైతే తరచుగా ద్రుతలోపం వక్త్యమాదానూత్రంచేత గ్రాహ్యం. అప
దాద్యమైన అచ్చు పరమైతే ద్రుతానికి లోపం తరచుగాలేదు. భేనువుని - నాచేత
నాతోడ - నాకొరరు - నావలన - నాకంటె - నాకు - కూలొపల - చూచుచు -
వస్తాను - వచ్చాను - వస్తున్నాను - బాగుండును - కొట్టవచ్చును - లేవచ్చును -
వస్తూ - తెస్తూ - ఇక్కడ ద్రుతలోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం - కొట్టగా - తెట్టగా -
పెట్టగా - కొట్టినా - తెట్టినా - పెట్టినా - ఇక్కడకూడా ద్రుతలోపం పూర్వస్వరానికి
దీర్ఘం - దానివలె - దానిలాగ మొదలైనవి ఉహ్యం.

అపదాద్యమైన అచ్చు పరమైతే అడగ్గానే - దానివలెనే - దానిలాగానే -
నాతోనేకన్నాదు - నాచేతనే చేయించారు - మనలోనే వుంటే - అత్యధుల్లో
ద్రుతానికి లోపంలేదు.

ద్రుతప్రకృతులుకాని పదాలు కలలు. ౧౨

బుద్ధుడు - బుద్ధులు - వర్ణము - గుర్రం - విష్ణువు - భేనువు - మేడ - గోడ -
అయ్య - అమ్మ - బుద్ధునికై - జ్ఞానంబట్టి - నాయొక్క - పచ్చాచు - పచ్చాము -
వస్తారు - వస్తాము - వస్తున్నారు - వస్తున్నాము - రాదు - రాదు - రాదు -
రావు - రాము - కొట్టక - తెట్టక - ఊరికే - మిన్నక - భరి - అరట -
అయ్యో ! మొదలైనవి ఉహ్యం.

ఫలసారంకల పదాలు అన్యదేశ్యాలు. ౧౩

ఫలాంగు - ఫలము - ఫారం - ఫియ్య - రాఫీ - సాఫు - ఛూటు ...
ఫైంచి - సఫేదు - ఫేము - ఫేక్షరి - ఫైరు - ఫోర్మెన్ - ఫాండర ...
ఇత్యాది పదాలు అన్యదేశ్యాలు.

యి యి విసర్గ ఖ ఛ ల థ ఘ ఝ ఞ ఢ త

పి లు రల పదాలు సామాన్యంగా సంస్కృత సమములు.

మొత్తము - పితృలు - దుఃఖం - భిక్షం - ఘటం - ఛత్రం - ఝరం - కంఠం - థర్కం - షానం - ధరణి - ఫణం - ధయం - తార్కం - అన్జ - శర - మండలం. సామాన్యంగా అనడంచేత లెట్ట - ఘట్టిగా - ఛతామతా - ఛెళ్ళమని -- ఛట్ట - ఝతుసుకున్నాడు - మజ్జ - ధతే - ధశి - పెద్దది - వెభవ - చేరాడు - తిరాడు - మాట్టిడు - మొదలైనవి రక్షితాలయ్యాయి. అంటే మహాప్రాణాదులు సమేతర పదాలలోనూ ఉన్నాయని తాత్పర్యం. భోక సంతోష సంప్రమాళ్ళర్థాదులవల్ల కలిగే అధివాసభూతి ప్రకటనలో సమేతర శబ్దాలలోని పరుషసరళాలు స్వస్వచ్ఛర్ల ప్తిరేయ తురీయపర్యలుగా మార్పచెందడం కన్దు.

సంస్కృత సమమైన భాష తత్వము. ౫౧

సంస్కృతం

తత్వము

రామః

రాముడు

విద్యా

విద్య

హరిః

హరి

భేనుః

భేనువు

భుః

భువి

పిత

పిత

గోవు

గోవు

నావ

నావ

దివి

దివి

హృది

హృది

జగత్

{ జగత్తు
జగం

మొదలైనవి గ్రాహ్యము.

సంస్కృత భవమైన భాష తత్వము ౫౨

సంస్కృతం

తత్వము

అగ్నిః

అగ్ని

తత్సమం	తద్భవం
ఆకాశః	ఆకాశం
జలిః	జలం
కటుః	కాటం
కుండ్యమ్	గోడ
గౌరవమ్	గౌరవం
చంద్రమసే	చందమామ
జటా	జడ
తామరసమ్	తామర
నిభః	నెపం
మీరా	మేర
ముఖమ్	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 3em; margin-right: 10px;">{</div> <div> ముకం ముగం ముఖం ముహం </div> </div>
రాక్షి	రాణి
వక్రః	వంకర
శృంగారః	సింగారం
శ్రీ	సిరి
సూచి	సూది
హరణమ్	అరణ్యం

మొదలైనవి గ్రాహ్యము.

మనప్రాచీన వ్యాకరణకర్తలు ప్రాకృత సమ భవాలస్య ప్రత్యేకంగా పరిగణించారు. సంస్కృత సమ దేశ్యేతరమైన భాషలు సంస్కృతభవంగానే గణనరాదని వ్యాకరణశాస్త్రంలో పునర్నిర్ణయించినప్పటికీ -- చరిత్రకేగాని శాస్త్రానికే అటువంటి పునర్నిర్ణయించినంతో పనిలేదు.

అంద్రదేశ వ్యవహార సిద్ధమైన భాష దేశ్యం. ౫౭

ఉరు - పేరు - ఇల్లు - ముల్లు - కోట - పేట - చూడ - మేడ - కోత -
లేత - తావి - మోవి - మొదలైనవి.

చిత్ర దేశభాషాపదాలు ఆంధ్రదేశ వ్యవహార ప్రసిద్ధాలు అన్య
దేశ్యాలు. ౫౮

టర్కి - అరబ్బీ - పర్ష్యా మొదలైన భాషల పదాలు అనేకాలు హిందూ
స్తానిద్వారా తెలుగులో ప్రవేశించాయి. ఇంగ్లీషు పదాలు వేలకొలది దేశాల పరి
స్థితుల కనుగుణంగా మన భాషా స్రవంతిలో లీనమయ్యాయి. ఆ యా భాష
ల్లోంచి ప్రవేశించి తెలుగులో కించిత్పరిణామంతో శిష్టులు వ్యవహరిస్తున్న పద
జాలంలోంచి కొన్ని ఉదాహృతా లవుతున్నాయి.

అంబారి - తీసు - స్వారి - బాదా - సగటు - బాతు - చొప్పాయి - బత్తాయి -
బటాని - జాజి - గులాబి - పట్టా - మాఘాలు - మాగాణి - బంజరు - పోరం
బోరు - దాళివా - తర్కాది - అంచనా - అపరాలు - జిరాయితి - మహజరు -
ముద్దాయి - బందిఖానా - బందిల్ దొడ్డి - బందిల్ దొడ్డి - ఫర్కానా - ఫిర్యాదు -
పిటూరి - పారికత్తు - నౌకరి - దువాసి - దివాను - దాదా - దస్తావేజు - దస్తరం -
దస్త్రం - దస్కత్ - దివాను - దర్వాజు - తావేదారు - తాఫీసు - తహశీల్దారు -
తనిఖీ - తగాదా - అమలు - ఇలాచా - కిస్తీ - గస్తీ - అర్జీ - ఖజానా - ఖైదు -
ఖైదీ - గుమాస్తా - జప్తు - జమాబంది - జామీను - జల్మానా - టపా - పరీలు -
పూలు - వాయిదా - వారసు - హక్కు - హోదా - షరతు - షరాయి - సిరస్తా
వారు - సిస్తు - డర్జీ - తాపీ - కసాయి - చార్వా - లంగరు - మేజా - భరంతు -
బంగళా - పంచా - పాయిఖానా - తగ్గది - అలహారు - కుర్చీ - చప్తా -
మహలా - పలాపు - బట్టీ - హల్వా - రసరత్ - చస్తాదు - ఫైల్వాను - మొహముల్ -
మర్వా - మరాయి - తాగు - రుమాలు - జల్లారు - బురఖా - గలీసు - లంగోటి - రజాయి -
చూమూలు - మోట - మద్దతు - భర్తీ - వేజారు - పైసలా - పురాచు - దాఖలా -
రులాసా - దర్జా - తాహత్ - ఖర్చు - ఖాయు - ఖరాద్ - హుగామా - ముమారు -
బోణీ - ఫిమా - బజానా - బజారు - బచాయ్ - బాకీ - సగదు - ఫరావతు - ఖాతా -
రిరానా - రిరాయి - చిట్టా - అషర్జా - లావాదేవి - చుండ్ - యాహుదారు -
రాగితం - సెరా - దస్తూరి - కలం - చిరునామా - షరా - జామి - మహాలు -
దర్వాజా - దేవిడి - నర్దార్ - సుబేదార్ - సాలు - లొఖం - రాస్తా - నగారా -
బాజా - నౌబతు - అత్తరు - బుర్కా - మర్కా - మసీదు - బస్తీ - ఫిర్కా -
పేర్లు - సమాజ - దగుల్వాడీ - ఖామందు - సఫేదు - బాపుటా - ఫిరంగి -
లదాయి - సిపాయి - మతాయి - చలాయించు - మిలాయించు - టలాయించు -
బనాయించు - బీడాయించు - ఫిరాయించు - పస్తాయించు - రైలు - మోటారు -

పప్పు - ప్పెట్టె - పిల్లెట్టు - లగేజి - బ్రేటు - భర్తుకాసు - ఇంటర -
 సెకండుకాసు - ఫస్టుకాసు - మెయిలు - కంపార్టుమెంటు - ప్లానిలెటు -
 స్టూలు - నోటుబుక్కు - పెన్సు - పెన్సిల్ - రబ్బరు - తోర్టు - తాయర్ -
 ట్రే - పోస్టాఫీస్ - ప్లాంపు - రాబ్బు - కవరు - రోడు - మనియార్బర్ - బాంపు -
 కిరణనాయిల్ - గ్రామఫోను - సర్క్యూ - సినిమా - కలెక్టర్ - మెజిస్ట్రేట్ - టెలి
 గ్రాం - అండుకో - అండ్ కంపెనీ - అండ్ సెన్సు - అగ్స్ట్ - ఆర్డర్ - ఏజెంట్ -
 కమిటీ - కరెన్సీ - రామస్సు - కాల్పారేషన్ - రేడియో - యూనియన్ -
 కాంగ్రెసు - కేటలాగు - క్రాసు - ఒంక్తన్ - రేసులు - కౌన్సిలరు - ఫ్లో -
 గవర్నర్ - గ్రూపు - చైర్మన్ - చీఫ్ - డాక్టర్ - డిగ్రీ - పబ్లిక్ - హెల్త్ - పబ్లి
 మెంటరీస్కూలు - హైస్కూలు - వాలెజ్ - మిటంగు - రివిన్యూబోర్డు - సర్కిలు -
 సర్క్యూలర్ - సెటీ - హౌస్ - సెనిమా - ఎంట - సోల్వింగ్స్ - స్ట్రీటు -
 హార్వర్ - డిపార్ట్మెంటు - ప్రెసిడెంటు - సెక్రెటరీ - అడిజునల్ సెక్రెటరీ - పయిర్
 మెయిల్ - ఎక్స్ ప్రెస్ డెలివరీ - అడ్వాన్సు - ఆర్డరు - పరాథమ - సాఫ్ట్వేర్ -
 అయిజం - ఇన్వెన్టరీ - గ్యారంటీ - గోలు - గ్రాంటు - ఇన్వెంటు అసెసరు
 మహాజన వ్యవహారా స్పృహసరించి తెలుపుకోదాలి.

శిష్టవ్యవహార పుష్టం దుష్టమైనా గ్రామ్యం. ౧౯

కూకో - చునెడి - ఇరుసెడి - యెరుగుడి - కాస - చునెడి - చెత్తా - మొదలైనవి.

ఆ చూ జాతిపర్లనల్లో గ్రామ్యం ప్రయోగార్హం. ౬౦

సమవుదనెవాళ్ళ కసలు యేడి తలరెప్పుచుంది. మరి కూసెపు సమవుకో
 బాబూ! నానాన్నపుగా! నేనూ యింటా! ఏదీ! ఒక పద్దెం సదువు - ౯ - 110
 నానెట్టి పాపెట్టి ముందాదొట్టి బాబు! ఇత్తామలు గ్రాహ్యలు.

శిష్టవ్యవహార పుష్టం దుష్టమైనా గ్రామ్యం. ౬౦

శిష్టలు వాడిన ప్రయోగం లక్షణవిరుద్ధ మైనదే అయినా గ్రామ్యమని
 తాత్పర్యం.

రిజానిజాలు - ఇష్టాయిష్టాలు - రాంగ్రేసేతరులు - కమ్యూనిస్టేతరులు -
 మొదలైనవి గ్రాహ్యలు.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

సంధి పరిచ్ఛేదం

అప్యవహితశబ్దద్వయముద్భవ కలిగే మూర్ఖు సంధి. ౧

అప్యవహితమునగా వ్యవధానం లేకుండడం - అగమ ఆదేశాదిరూపకమైన యీసంధి అజ్ఞులులకు లెండింటి వర్తిస్తుంది. అజ్ఞులుంటే అచ్చులు హల్లులు. ఒక అక్షరానికి పూర్వానగాని పరానగాని అధికంగా ఒక అక్షరం వచ్చిచేరడం అగమం. ఒక అక్షరస్థానంలో మరొక అక్షరం రావడం ఆదేశం.

అత్వాని కచ్చు పరమైతే సంధి బహుళం. ౩

సంధి అనగా అచ్చులసంధిలో తరచుగా పరమాదసంధి గ్రాహ్యం. తరచుగా అనడంచేత కొన్నిచోట్ల పూర్వరూపసంధికాదా కలదని తాత్పర్యం. పరమాదం అనగా పూర్వపరస్పరాలకు పరస్పరం ఒక్కటే ఆదేశంగా రావడం - ప్రప్యత్తి - అప్రప్యత్తి - విభాష - అన్యత్కార్యం - అని బహుళం నాల్గువిధాలు. ప్రప్యత్తి అనగా నిత్యం - నిత్యమంటే చెప్పినకార్యం తప్పకుండా జరగడం. అప్రప్యత్తి అంటే అసలు జరక్కూడా ఉండడం - ఒకసారి జరిగి మరొకసారి జరక్కపోవడం, అసలు జరక్కపోవడం విభాష - ఏదో కొత్తకార్యం జరగడం అన్యత్కార్యం.

రామ	అయ్య	రామయ్య
సీత	అమ్మ	సీతమ్మ
మేన	అత్త	మేనత్త
పెద్ద	అత్త	పెద్దత్త
యెర్ర	అవు	యెర్రావు

నల్ల	పిట్ట	నల్లెట్ట
తామర	ఆరు	తామరారు
చింత	ఆకు	చింతారు
గంజ	అంత	గంజంప
అంత	ఏసి	అంతేసి
చేసిన	అటువంటి	చేసినటువంటి

ఇత్యాదుల్లో సంధి నిత్యం.

అమ్మ	ఇచ్చింది	} అమ్మిచ్చింది అమ్మయిచ్చింది
చూడ	ఏడి	
				} చూడేడి చూడయేడి

ఇత్యాదుల్లో సంధి విభాష.

ఒక	ఒక	ఒకరొక
----	------	----	------	-------

ఇక్కడ ఆన్ ఆనేది పూర్వస్వరానికి అదేశంగా రావడం అన్యత్కార్యం. బాహుళకంచేత వెలయాలు మొదలైనవాటిల్లోను సంబోధనలోను సంధిరాదు. ఏమిటిరా కృష్ణ! అలా వున్నావు? చంటిది వ్యాకరణంరాదు. రెక్కా దిగా ఇక్కడడం లేదు - చెడుబోద్ధతమే - చూ - 26

ఇత్యాది కచ్చుపరమైతే సంధి బహుళం. 3

లక్ష్మి	అమ్మ	లక్ష్మమ్మ
భారతి	అమ్మ	భారతమ్మ
గౌరి	అమ్మ	గౌరమ్మ
ఏమి	అన్నాడు	ఏమన్నాడు
మరి	ఏమిటి	మరేమిటి
బండి	ఎక్క	బండెక్క
పెళ్ళి	ఎక్కడ	పెళ్ళిక్కడ
అనతి	ఇప్పు	అనతిప్పు
వెండి	ఏది	వెండేది
పొయ్యి	ఎక్కించు	పొయ్యిక్కించు
నెయ్యి	ఉన్నది.	నెయ్యిన్నది
తెలివి	ఎంత	తెలివెంత

బంతి	అదిగో	బంతదిగో
అది	ఏమిటి	అదేమిటి
ఇది	ఎందుకు	ఇదెందుకు
ఏది	అక్కడ	ఏదక్కడ
పురిటి	అలు	పురిటాలు
మగని	అలు	మగనాలు
గంగి	ఎద్దు	గంగెద్దు
కొబ్బరి	అకు	కొబ్బరారు
మామిడి	అకు	మామిడారు
హరి	ఇచ్చాడా	హరిచ్చాడా
శారి	ఉన్నాడు	శారున్నాడు
చించి	ఇచ్చింది	చించిచ్చింది
తెచ్చి	ఉంచింది	తెచ్చుంచింది

అక్షరములకు సంధినిత్యం - ఏక్షరములకు సాధారణంగా విభాషగా సంధి జరుగుతుంది. సాధారణశబ్దంచేత కొన్నిచోట్ల నిత్యసంధి సూచించబడింది.

అది	అమ్మ	అదెమ్మ
పోది	అమ్మ	పోదెమ్మ
చిట్టి	అయ్య	చిట్టెయ్య
పొట్టి	అమ్మ	పొట్టెమ్మ
బుల్లి	అన్న	బుల్లెన్న

ఇత్యాదుల్లో సంధిలో పూర్వపరస్వరాలకు ఎత్వాదేశం అన్యత్కార్యమని గ్రహించవలెను.

తాటి	అగు	తాటే గు
మర్రి	అగు	మర్రేగు
కర్రి	అవు	కర్రేవు
వెర్రి	అమె	వెర్రేమె

ఇత్యాదుల్లో పూర్వపరస్వరాలకు వచ్చిన ప్రా స్వరాదేశం బాహుళికంచేతనే నని గుర్తించవలెను.

ఏదైనా ఎరుకప నలుపైతే అది కానినలుపు - పి-76 - తెములుతుందను కోండి-మా-27 - ఏమైనా కృతికర్త ప్రశంసలోనే - మా-34 - సిట్టెమ్మగారు

పాఠ్యముగాను జూరగే అంటారులే - కొ-211 - మేస్త్రాందక-ద-భా-అ-216
 కదింతలు పెరిగింది. దా - అ - 47 - తెలిసిందనదమ్ము ప్రభువులు - భా
 అ - 46 - హెచ్చించని భావించదమ్ము - అం - 18 - ఉంటి ఉంటాయని
 అం - 31 - వెళ్ళాలని వుంటే - రా - ను - 111 - ఇదొక యిరసదంకనా !
 కొ - 24 - మరేమిటి - కొ - 27 - అక్కడికి అది ఎర ఇదేరదంటే -
 చూ - 119 -

ఉత్పాని కచ్చు పరమైతే సంధిబహుళం. ౪

రాముడు	అరసు	రాముడతను
సోముడు	ఇరసు	సోముడితను
అతను	ఎక్కడ	అనెక్కడ
ఇతను	ఎక్కడు	ఇనెక్కడు
అవు	అదిగో	అవదిగో
తరువు	ఏది	తరువేది
మనము	ఉన్నాము	} మనమున్నాము } మనలవున్నాము

ఉత్పాము

మనము ఉన్నాము వంటి చోట్ల వ్యవహారనూత్రంచేర ము పట్టానికి
 పాక్షికంగా పూర్ణబిందువువస్తే సంధిలేదని గ్రహించవలెను. పరస్పరంతో సంధి
 నపేక్షిస్తున్నప్పుడు ము పట్టానికి వ్యవహారనూత్రంచేర బిందువురాదనిరాత్పర్యం.
 బాహుళకంచేత నిత్యవిభాదలును వ్యవహారానుగుణంగా శ్రాద్ధతననుసరించి
 గుర్తించవలెను. కొరవులు అంతటితో - చూ - 28 - గుడ్లు వురిమాడు - చూ - 80 -

ఇకాదుల కచ్చు పరమైతే సంధివిభాష. ౫

అచ్చుల సంధిలో మధ్యవున్న వ్యంజనద్రుతం లోపిస్తుంది. లోపించద
 మనగా అవ్యత్యమవడం. సంధికానప్పుడు కొన్నిచోట్ల పరస్పరం వ్యంజనద్రుతంతో
 మేళనమవుతుంది - విసంధిలో సైతం వ్యంజనద్రుతం కొన్నిచోట్ల లోపిస్తుంది.

ఇకన్	ఐన	} ఇకైన } ఇకనైన
ఇగన్	ఐన	
అక్కడన్	ఉన్నాడు	} అక్కడైన } అక్కడ వున్నాడు

ఇక - ఇంక - ఇగ - ఇంగ - ఇక్కడ - ఇక్కడ - ఎక్కడ - మీద -
 బైట - పైని - నన్ను - నిన్ను - తన్ను - తనను - మమ్ము - మిమ్ము -
 తమ్ము - అందు - ఇందు - ఎందు - ఇత్యాదు లికాదులు. ఇకాదుల తుదిస్వరం
 ఇదమిత్రమని నిర్దేశించనందువల్ల ఆకార ఇకారాది స్వరాంతవదాల పరిగ్రహణ
 ప్రకాశం లభించింది. అక్కడొక పంక్తిలోను, ఇక్కడొక పద్యంలోను పెట్టుచికే
 విత్వం - చూ - 30 - నన్నెమిచాపమంటావయ్యా - కా - 27 -

ప్రథమేతర విభక్తుల్లోవున్న ఇత్యఉత్వా లకు సంధివిభాష. ౬

రాముడిని	అడిగాను	}	రాముడినడిగాను
					రాముడిని అడిగాను
రాముణ్ణి	అడిగాను	}	రాముణ్ణి అడిగాను
					రాముణ్ణి అడిగాను
కృష్ణుణ్ణి	అన్నాను	}	కృష్ణుణ్ణి అన్నాను
					కృష్ణుణ్ణి అన్నాను
పుస్తకాన్ని	ఇమ్మన్నాడు	}	పుస్తకాన్ని ఇమ్మన్నాడు
					పుస్తకాన్ని ఇమ్మన్నాడు
గోవును	ఇచ్చాడు	}	గోవును ఇచ్చాడు
					గోవును ఇచ్చాడు
నాకు	ఆశ	}	నాకు ఆశ
					నాకు ఆశ
నీకు	ఇష్టం	}	నీకు ఇష్టం
					నీకు ఇష్టం
నాయందు	ఇభిమానం	}	నాయందు ఇభిమానం
					నాయందు ఇభిమానం

ఇత్యాదుఃసూహ్యములు

మనకు ఎన్ని "అప్తచియన్" బాపు లేర్పడేవిరావు ? ఈనాడు మనసుంటే....
 ప్రజ్ఞాదేవిరా ? - చూ - 29 - చేతిలెంతాస్తే - కా - 24 - ఎందుకలా
 అరుస్తున్నావ్ ? - కా - 14 -

అచ్చుకామ్రేడితం పరమైతే సంధి తరచుగా వస్తుంది. ౭

ప్రత్యాద్యుత్పాదో పరమాదం ఆమ్రేడితం.

అబ్బ	అబ్బ	అబ్బబ్బ
ఔర	ఔర	ఔరార

అహా	అహా	అహహా
అనగా	అనగా	అనగనగా
ఏది	ఏది	ఏచేది
ఏమిటి	ఏమిటి	ఏమిటేమిటి
అదిగి	అదిగి	అదిగదిగి
అరచి	అరచి	అరచరచి
ఎట్టూ	ఎట్టూ	ఎట్టెట్టూ
ఓహో	ఓహో	ఓహోహో
అయ్యో	అయ్యో	అయ్యయ్యో
అదిగో	అదిగో	అదిగదిగో -

మొదలైనవి.

త్రాడిఅనడంచేత అయ్యయ్యయ్యో! - అబ్బబ్బబ్బబ్బ! - ఓహోహోహో - ఓహోహోహోహో. ఇత్యాదులు గ్రాహ్యములు. తరచుగా అనడంచేత హెళన నిర్లక్ష్యా ద్యర్థస్ఫూరక ఆప్రేక్షితానికి సంధివైకల్పికం. ఓహో ఓహో యెంతగొప్పవాడంటి. అహా అహా యెంతమంచివిషయం చెప్పారంటి. ఏదీ ఏదీ మళ్ళీఅనుఅమాట. ఔర! ఔర! చిన్నాపెద్దా లేకుండా యెంతమాటన్నావురా భద్రవా? అయ్యో అయ్యో అట్లాకొడతారేమంటి? అబ్బ అబ్బ యెంత అందంగా వుంది. అహా అహా యెంతరుచిగావుంది. మొదలైనవి.

అది శబ్దంచేత క్రోధ ఆశ్చర్య కరుణ సంత్వప్తి తన్మయత్వ ప్రళంసాదులు గ్రాహ్యములు. సంధి విధానసామర్థ్యంవల్ల అజాదివద ఆప్రేక్షితాలకే గ్రహణ. సంబోధనాంతాలకు సంధిలేదు కాబట్టి అమ్మా! అమ్మా! అన్నంపెట్టు ఇత్యాదుల్లో సంధి జరుగదు. అన్నా అన్నా యెంతపని చేశాడు - అన్నన్నా యెంతపనిచేశాడు - ఇక్కడ సంబోధన వివక్ష లేనందువల్ల సంధివైకల్పికం - అన్నా! అన్నా! నామాట మన్నించవూ? ఇక్కడ సంబోధన వివక్ష ఉన్నందువల్ల సంధిరాదు.

అబ్బబ్బబ్బబ్బఅని అంటుంది - మా - 114 -

అపదాదిస్వరం పరమైతే అచ్చుకు సంధినిత్యం. ౮

మూర	ఎడు	మూరెడు
బెత్త	ఎడు	బెత్తెడు
వీసె	-	ఎడు	వీసెడు

జాన	ఎడు	జానెడు
అర్థ	ఇంచు	అర్థించు
నిర్మి	ఇంచు	నిర్మించు
* రెండు	ఓ	రెండో
మూడు	అప	మూడవ

రెండవది - రెండోది - మూడవది - మూడోది - నాల్గవవాడు - నాల్గోవాడు - మొదలైనవి. స్వర్గానికి చెత్తైదు ఎడంగా - మా - 131 - మూడో ప్రశ్నకు జవాబుచెప్పి - మా - 22 - నాల్గోదానికి చీలు కలిగించలేదని - మా - 22 -

సంధిలేనప్పుడు అచ్చుకు పరమైన అ ఆ ఐ లకు, పూర్వంలో యకారాగమం బహుళంగా వస్తుంది. ౯

మా	అమ్మ	} మా అమ్మ మా యమ్మ
మీ	అవిడ	
				} మీ అవిడ మీ యావిడ
మా	ఆయన	
				} మా ఆయన మా యాయన
ఎంతసౌందర్యరాశి....	జనా		
				} ఎంతసౌందర్యరాశిజనా ఎంతసౌందర్యరాశియైనా

ఇత్యాదులు.

మాయమ్మ - మాయక్కపంటిది కొన్ని తరచుగా అశిష్టజన వ్యవహారాలు. మీయావిడ - మా యాయన పంటివి శిష్టజన వ్యవహారంలోను ఉన్నాయి - నా నీ శబ్దాలకు అయ్యాదులు పరమైనప్పుడు యకారాగమంవస్తే దూషణాది రుత్సార్థస్ఫోరక మవుతుంది. రాబట్టి అటుపంటిదొట్లు యకారాగమం బాహుళకంచేత నిషిద్ధమైనది.

నా	అయ్య	నా అయ్య
నా	అమ్మ	నా అమ్మ
నా	అక్క	నా అక్క
నీ	అయ్య	నీ అయ్య
నీ	అమ్మ	నీ అమ్మ
నీ	అక్క	నీ అక్క

ఆయిములు పరంగాకల నా పట్టానికి విస్తృత వ్యవహారంలేదు. అనగా విస్తృతమొగంబోనే నిష్కర్షణమును ముఖ్యముని తాత్పర్యం.

ఆది ఆది కష్టాల అత్యానికి వృత్తిలో పూర్వరూపం నిత్యం. ౧౦

వృత్తిలో అంటే సమాసంబోననిత్యం. పూర్వరూపం అనగా పూర్వాక్షానికి పరాక్షరానికి - పూర్వాక్షరం ఒక్కటే - అదేశంగా రావడం.

నాయొక్క	అది ..	నాది
నాయొక్క	అది	నాది
మాయొక్క	ఆది	మాది
మాయొక్క	అది	మాది
నీయొక్క	అది	నీది
నీయొక్క	అది	నీది
మీయొక్క	ఆది	మీది
మీయొక్క	అది	మీది
తనయొక్క	అది	తనది
తనయొక్క	అది	తనది
మనయొక్క	ఆది	మనది
మనయొక్క	ఆది	మనది
రాముడియొక్క	ఆది	రాముడిది
రాముడియొక్క	ఆది	రాముడిది
వారియొక్క	ఆది	వారిది
వారియొక్క	అది ...	వారిది
విఠల్ యొక్క	ఆది	విఠల్ ది
విఠల్ యొక్క	అది	విఠల్ ది
గళ్ళర్ ఖాన్ యొక్క	ఆది	గళ్ళర్ ఖాన్ ది
గళ్ళర్ ఖాన్ యొక్క	ఆది	గళ్ళర్ ఖాన్ ది
మోహన్ యొక్క	అది	మోహన్ ది
జగదీశ్ యొక్క	అది	జగదీశ్ ది
పచ్చే	అది	పచ్చేది
తచ్చే	అది	తచ్చేది

లెండో అది లెండోది
 మూడో అది మూడోది

ఇత్యాదులూహ్యము.

సూత్రంలో అచ్చులకు పరమైనప్పుడనిగాని హల్లులకు పరమైనప్పుడనిగాని ప్రత్యేకంగా స్పరహలోనిర్దేశం చేయనందుచేత అచ్చులు లుభయాలూ సంగృహీతాలయినాయి.

వాహుళకంచేత వచ్చేది-వచ్చేది-చేసేది-చేసేది-చూచేది-చూచేది- ఇత్యాదుల్లోను, తెల్లది-తెల్లది-కదివి-కదివి-రదివి-రదివి-వాడిది- వాడిది-చానిది - చానిది - వారిది-చారిది-చదివి-చదివి-గట్టిది-గట్టిది-ఓడిది-ఓడిది- ఇత్యాదుల్లోను పూర్వరూపం నిర్దేశం.

వాహు....అది.... } వాహుది
 } వాహది
 అడు....అది.... } అడుది
 } అడది

ఇత్యాదుల్లో పూర్వరూపపాక్షికత్వం బహుళ గ్రహణంచేరనేనని గ్రహించవలెను.

కర్తృత్వ ఏపర్ణాంతానికి అచ్చుపరమైతే పూర్వరూపం వైకల్పికంగాకనిపిస్తున్నది. ౧౧

వచ్చే అప్పుడు వచ్చేప్పుడు
 తెచ్చే అతను తెచ్చేతను

పక్ష్యమాణవిధిచేత పాక్షికంగా వివర్ణాగమం.

కర్తృత్వ ఏపర్ణాంతానికి అచ్చుపరమైతే టి పర్ణాగమం విభాషగా కనిపిస్తున్నది. ౧౨

వచ్చేటప్పుడు — వచ్చేప్పుడు
 తెచ్చేటప్పుడు — తెచ్చేప్పుడు
 కొట్టేటప్పుడు — కొట్టేప్పుడు

ఇల్లుశబ్దంకురమైతే పుట్టినమెట్టనల నవర్ణానికీలోపం వైకల్పికం. ౧౩

లోపకక్షంలో బహుళగ్రహణంచేత ఇత్యసంధి నిత్యం - లోపఅభావ పక్షంలో అత్యసంధి.

పుట్టిన ఇల్లు	}	పుట్టెలు
		పుట్టనిల్లు
మెట్టిన ఇల్లు	}	మెట్టెలు
		మెట్టనిల్లు

అచ్చుపరమైతే కురు చిరు కడు నడు నిడు శబ్దాల రదలకు

చ్చిరు క్తరుచారం ఆదేశమవుతుంది. ౧౪

కురు	ఉసురు	కుట్టుసురు
చిరు	ఎరుక	చిట్టెలుక
కడు	ఎడురు	కట్టెదురు
నడు	ఇల్లు	నట్టెలు
నిడు	ఊరుపు	నిట్టూరుపు

కురుచ - చిరుచ - నిడుదల తుదిపర్వాలు విలుప్తంరాగా దిర్బధినవి కురు చిరు నిడులు - రదలకు టాదేశమైన తరువాత ఉత్త్యసంధినిత్యం - చిట్టడవి ఇత్యాదుల్లో చిరుకు మారుగా చిట్టిశబ్దమే పూర్వపదమని కౌంధరు భావిస్తారు. చిట్టడవి - చిట్టామాదం - చిట్టెలుక - చిట్టుడుకు - చిట్టెవాప - చిట్టెతాళం ఇత్యాదుల్లో పూర్వ పదం చిట్టిగాకనిపిస్తున్నదని ఉదాహరిస్తారు. చిరుచేదు - చిరుతిండి - చిరుసప్త్య - చిరుకోపం - చిర్రావూరి - (చిరురావూరి) వంటి చోట్ల చిరుశబ్దంసైతం ప్యవహారంలో ఉన్నది. చిట్టిశబ్దాన్నే పరిగ్రహిస్తే అచ్చుపరమైతే ఇత్యసంధి నిత్యమని గుర్తించాలి. చిరుతిండికోసం యెంత అరాటపడతారో - మా - 19 - దోమలు దూరని చిట్టడవులరువెళ్లి - మా 32 - తేలిపోతే నిట్టూర్పు - మా 47 -

ప్రథమమీది కతపలకు గదవలు బహుళం. ౧౫

సంపద	కల	}	సంపదగల
			సంపదకల
అది	కాక	}	అదిగాక
			అదికాక

రూపం	తాల్పింది	}	రూపందాల్పింది
					రూపంతాల్పింది
బుద్ధుడు	పోలె	}	బుద్ధుడుపోలె
					బుద్ధుడుపోలె
ఇరు	వది		ఇరువది
కొర	వదు		కొరవదు

ఈకార్యం క్రియాపదాలమీదసైతం పస్తుంది.

రారు	కదా	}	రారుగదా
					రారుకదా

తేడునదిగదా - మా - 25 - కొందరు కలరుగనుకనే - పి - 12 - కొరవడిన వారెవరు ? - పి - 18 - చాలుగాయలు - కొ - 55 -

ద్వంద్వంలో పదంమీది క త లరు గ ద లు విభాషగా వున్నాయి. ౧౬

కూర	చాయ	}	కూరగాయలు
					కూరచాయలు
తల్లి	తండ్రి	}	తల్లిదండ్రులు
					తల్లితండ్రులు
అన్న	తమ్ముడు	}	అన్నదమ్ములు
					అన్నతమ్ములు

మొదలైనవి.

ద్రుతప్రకృతికంమీది పరుషాలకు సరళాలు బహుళం. ౧౭

బాహుళకంచేత యధావ్యవహారంగా గ్రాహ్యము. చేజిక్కు-ప్రభృతుల్లో పరుషానికి సరళం తరచుగా కనిపిస్తున్నది.

పరుషాలకు ఆదేశసరళాలకు ముందున్న ద్రుతానికి లోప

విందువులు బహుళంగా అవుతాయి. ౧౮

బహుళగ్రహణంచేత పరుషాలుపరమైతే లోపమేగాని విందువులేదు. సరళాలు పరమైనప్పుడు సైతం విందువు లోకవ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యం.

ముంగొంగు - క్రొంబసిడి - పందొమ్మిది - తలంబ్రాలు - అంబోతు - క్రొంజెముతు - కెందమ్మి - కెంజాయ - ఇత్యాదుల్లో పూర్ణవిందువు గ్రాహ్యం.

ఒడివ్రాలు - పేనవ్రాలు - ఊరవంది - ఊరవిచ్చుక - తోడబుట్టువు - లోయ
 ట్టువు - ఒల్లవాలు - ఒడవాలు - ఇత్యాదుల్లో సరళాదేశం ప్రత్యలోపంగుర్తించ
 వలెను. పాక్షికసరళాదేశంకల ఊరవంది - ఊరవిచ్చుక - ఇత్యాదిరూపాలను లోర
 వ్యవహారాన్ననుసరించి గ్రహించవలెను. కొత్తనాచుకో - పచ్చాచూచు - మొద
 లైనచోట ప్రత్యానికి సంశ్లేషస్థితి కనిపిస్తున్నది. సంశ్లేషముందే మీది హల్లుతో రలిను
 వుండడం. ఊరవిచ్చుక ఊరవిల్చి అన్నట్లు - 5-73- తోబుట్టువు - 3-60-

ప్రత్యానికి పదును సరళ స్థిరాలు పరమైతే లోపసంక్షేపాలు

బహుళం. ౧౯

తెచ్చానోలే - వస్తానోలే - తెస్తానో - వస్తానో - నేతెచ్చాపుస్తకం - నేతెచ్చాను
 పుస్తకం. చచ్చానుండికి - వచ్చానుండికి - దిగానొందిలోంచి - ఇత్యాదులు.

ద్విత్వలోప కను చను శబ్దాల వ్యంజన సవారానికి దోయి పర

మైతే చిందువు కనిపిస్తున్నది. ౨౦

కందోయి - చందోయి.

ఆవనానంలో ప్రత్యానికి లోపం బహుళం. ౨౧

నేతెస్తా - నేనుఉంటా - జరుపుతా - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత అచ్చు
 పరమైతే కొన్నిచోట్ల ప్రత్యానికి లోపంరాదు. తెస్తానోలే - జరుపుతానోలే - ఉంటా
 నని - కొత్తానని - ఇత్యాదులు.

అచ్చు పరమైతే కొన్నికశలమీద సవారాగమల రనిపిస్తున్నది. ౨౨

వాడు వస్తేనేం రాకపోతేనేం ? - అవి యిస్తేనేం యివ్వకపోతేనేం ?

నుడి తొలిప్రాస్వం మీది ప్రత్యానికి లోపం లేదు. ౨౩

ముంగొంగు - తొంబసిడి.

సమానంలో ఉత్వాంతాలైన స్త్రీ సమాల పువర్గాల మీది

పరుషాలకు సరళాలు విభాష. ౨౪

సమానంలో ఉత్వాంతాలైన స్త్రీసమాలమీది పరుషాలకు పువర్గమీది పరు
 షాలకు సరళాలు విభాషగా వస్తాయని తాత్పర్యం.

చిగురు	లైదుపు	}	చిగురుగైదుపు
					చిగురులైదుపు
సింగపు	కొదము	}	సింగపు గొదము
					సింగపు కొదము
నలు	కడలు	}	నలుగడలు
					నలుకడలు

విధిచూచిన ప్రారంభమాపు తర్వాత - చూ - 51 - భజనాకపుపట్టు
పట్టుగలవారని - చూ - 65 - సూత్రప్రాయపు దలుసులే లోకోస్తులన్ని -
చూ - 106 - గుర్రపు బాలుపు - చూ - 107 - రావరికపు చరిత్ర -
పి - 27 - దూరపు కొండ - పి - 72 -

సమాసంలో ద్రుతానికి స్వరం చేరదు. ౨౫

పి - ౧ - స్వరూపాలతోద్రుతం సమాసంలో ఉండవని తాత్పర్యం.

విర్లుంమిద తరచుగా సాధ్యమందువు లేదు. ౨౬

తాండేలు - తాండోళం - సాంప్రాణి - తిండ్రించు - రాండ్రించు -
గాండ్రించు - మిండ్రంచెట్టు - ఇత్యాదుల్లోఁజిన్న సున్నా నిద్దలందువు. తరచు
శబ్దంచేత అలదోతు - గోంగూర - చేతాప పంటి వ్యవహారమాపాలు రక్షితా
లైనాయి. ప్రాగెంపు - ప్రేదోద - ఇత్యాదుల్లో పూర్ణమందువు చారుండా ఈవిధి
ప్రారంభించుమింది. దిండ్లాచేశవిధిలోకల బాహుళకంచేతనే యిది నిషిద్ధమవు
తుండగా పుసర్విధానసామర్థ్యంచేత కొన్నిరూపాలు రక్షితాలైనాయి. గోంగూర
పచ్చటి యిష్టుం - పి - 30 - తాండేటి బుర్రలోనుంచి - పి - 129 -

కర్మధారయల్లో ఉత్పాని కచ్చు పరమైతే టువర్ణాగమం

విహించు. ౨౭

కరకు	అమ్ము	కరకుటమ్ము
నిలుపు	అద్దం	నిలుపుటద్దం
సరసపు	అయర	సరసపుటయర
టంగు	చూరు	టంగుటూరు

ఇత్యాదుల్లో టువర్ణాగమం నిత్యం.

పేరు	ఉరం	}	పేరుటరం
					పేరురం

చిగురు	అరు	} చిగురుటారు చిగురారు
పొదరు	ఇల్లు	
				} పొదరుట్లు పొదరిల్లు

ఇత్యాదుల్లో టువర్ణాగమం వైకల్పిం.

కర్మధారయల్లో అనే ఐహుపవనప్రయోగంచేత తదితర సమాసాల్లో సైతం కొన్నిచోట్ల ఈ టువర్ణాగమం జరుగుతుంది.

పెండు	ఇల్లు	పెండుట్లు
పోతు	ఈగ	పోతుటిగ
ముద్దు	ఉంగరం	ముద్దుముంగరం

ఇత్యాదులు.

ఐహుళగ్రహణంచేత ఉత్పవ్యతిరిచ్ఛాలరు సైతం కొన్నిచోట్ల టువర్ణాగమం సాధ్యం.

దుక్కి	ఎచ్చు	దుక్కిబెచ్చు
పడక	ఇల్లు	పడకట్లు
పక్క	ఎముక	పక్కబెముక
కమ్మ	ఈరు	కమ్మటారు
తేనె	ఈగ	తేనెటిగ
పల్లె	ఈరు	పల్లెటారు

ఇత్యాదులూహ్యము.

పల్లెటారు ఇల్లాలు. కొ - 42 - మదపుటేసుగులాగ - భా - వి - 98 -
బొంకరా బొంకరా పోలిగా అంటే టంగుటూరి మిరియాలు తాటిరాయలంటేసి
అన్నట్లు - మా - 58 - ఒక కమ్మటారుగంటా తాటారుగొడుగు చేసుకొని -
మా - 83 - నిలుపుటద్దం ముందు నిలచి - పి - 51 -

కర్మధారయంలో పేదాది శబ్దాలకు అలు శబ్దం పరమైతే

రు వర్ణాగమం వస్తుంది. అలా

పేద	అలు	పేదరాలు
ముద్ద	అలు	ముద్దరాలు
వీద	అలు	వీదరాలు
బాలెంత	అలు	బాలెంతరాలు
జవ	అలు	జవరాలు

కొమ	అలు	కొమరాలు
మినిమింత	అలు	మినిమింతరాలు
మినివి	అలు	మినివిరాలు
గేస్తు	అలు	గేస్తురాలు
గొడ్డు	అలు	గొడ్డురాలు
వియ్యపు	అలు	వియ్యపురాలు
మనుమ	అలు	మనుమరాలు

ఇత్యాదులూహ్యులు.

సమాసంలో జప్యని శబ్దం పతార నివర్తాలు లోపిస్తాయి. గొడ్డురాలు అన్న పప్పుడు వత్సమాణవిధిచేత ఉత్పద్విత్వాలకు లోపంపస్తే గొడ్డాలు - పాదశబ్దానికి ఇల్లుపరమైతే నిత్యంగాను, గంగి శబ్దానికి ఎద్దుపరమైతే వికల్పంగాను రువర్ణాగమం కనిపిస్తున్నది - పాదరిల్లు - గంగిరెడ్డు - గంగెడ్డు - మినివిరాండ్రను వేశ్యలను - అం - 259 - ఒక పాదరిల్లు అవతలనుంచి - పి - 83 - చేతకాని ముద్దరాలు - ఛా - 1 - 7 -

తత్సమాలకు అలు శబ్దం పరమైతే కర్మధారయంలో అత్వానికి

ఉత్పం రువర్ణాగమం వస్తుంది. ౨౯

గుణపంత	అలు	గుణపంతురాలు
ప్రియ	అలు	ప్రియురాలు
విద్యాపంత	అలు	విద్యాపంతురాలు
సరస	అలు	సరసురాలు
ధీర	అలు	ధీరురాలు
సమర్థ	అలు	సమర్థురాలు
శ్రీమంత	అలు	శ్రీమంతురాలు
మూర్ఖ	అలు	మూర్ఖురాలు

ఇత్యాదులు.

సమాసంలో అలు శబ్దానికి ప్రీ అనిమాత్రమే అర్థం. ము లోపమైన నేస్తము పదానికి ఉపార్యం కనిపిస్తున్నది. నేస్తురాలు - విధవశబ్దం అత్వానికి ఉత్సంకని పించడంలేదు - విధవరాలు - నిలిసంపత్తులుగల విధవరాలుతో స్నేహం - మా - 85 - అల్పభాగ్యురాలైన - రా - 181 - తన ప్రియురాలికి అందచేయవలసిందిగా - మా - 123 - అమె పాత్రురాలు - పి - 19 -

కర్మధారయార్థో మువర్తనానితి పువర్తం బహుళంగా

పస్తుంది. ౩౦

సరసము చూచు సరసపుచూచు

విరసము పలుకు విరసపుపలుకు

కర్మధారయార్థో అని బహువచన ప్రయోగం చేయడంచేత

గుర్రము కీను గుర్రపుకీను

కన్నము బొంగ కన్నపుబొంగ

ఆరాలము వారు ఆరాలపువారు

ఇత్యాదికర్మధారయేతర సమాసాల్లో సైతం పువర్తంబస్తుంది. మువర్తనానితి అనడంచేత పాక్షికంగా అనుస్వారంవస్తే పువర్తంబాదని గ్రహించాలి. గుర్రపుకీను - కన్నంబొంగ - ఆరాలంబారు మొదలైనవి. వాహుళకంచేత ఆరు పరమైతే మోచుగు గు వర్తానితి అదేకంగాను, తామరలు అగమంగాను పువర్తం బైరల్పికంగా వస్తుంది.

మోచుగు	ఆరు	} మోచుపారు మోచుగారు
తామర	ఆరు	

పక్షమూలవిధిచేత పువర్తానితి పలుకు పరమైతే విభాషగా సంధికావ్యాలు - సరసపు పలుకులు - సరసపులుకులు - గుర్రపుబంటి - గుర్రపుబంటి - ఇత్యాదు లాడుకొలు.

పాతకపుచూచు అని ప్రతిపక్ష - పి - 91 - - చేమన బూటకపు యోగంలను తీవ్రంగా అక్షేపిస్తున్నాడు - అ - 259 - - వెషపునపువర్తనవాడు - - భా - - 2 - - 131 - - అదంతా బంగారపుముద్ద - - రా - - గు - 29. చుట్టుపుచూపుగా రావడం - - మా - 31 - - పదహారపక్షాల్పపు ప్రతిపక్షత్వవేత్త - - మా - 46 - - సాయం త్రోవపూట కమ్ముని టి ఎవరిస్తారు ? - - మా - 66 - - తామరారుమీదపడిన నీటిచుక్క పత - - మా - 68 - - సముద్రంబొడ్డురు వెల్లి - - పి - 12 - -

అత్యాంతగుణవాచకాలకు అత్యాంత స్త్రీసమాలకు పువర్తాలతా

లకు పరమైన తనంపరుషానికి సరళం బహుళం ౩౧

తెల్ల	తనం	} తెల్లతనం తెల్లతనం
-------	------	-----	------	------------------------

ఎర్ర	తనం	} ఎర్రదనం ఎర్రతనం
సాగను	తనం	
పడుచు	తనం	} సాగనుదనం సాగనుతనం
సరసము	...	తనం	
				} పడుచుదనం పడుచుతనం
				} సరసపుదనం సరసపుతనం

ఇలాగే పుల్ల - తమ్మ - నల్ల - చప్ప - తెయ్య - విన్నాడులకు చురురు -
దురురు - దుడుగు - రరరు (వర్ణములకు తనం పరమైలే సరళాదేశం గ్రహించ
వలెను.

సమాసంలో ప్రాతాదుల తొలిఅచ్చమీది చర్చాల కన్పింతుకి

లోపం బహుళం ౩౩

ప్రాత	ఇల్లు	ప్రాయిలు
రాచ	అంచ	రాయంచ
లెత	దూడ	లేదూడ
పూర్వ	లెమ్మ	పూలెమ్మ

మొదలైనవి.

బుద్ధులమాలకు పరుషాలు చరమైలే ద్రుతసరా రాగమం బహు

లంగా చస్తుంది. ౩౩

ద్రుతం అగమంగావస్తే చరుషాలకు సరళాలు - ద్రాస్వదీర్ఘాలమీద ద్రుత
లోపం - నుడి తొలిద్రాస్వంమీద ద్రుతలోపం వుండదు కాబట్టి పూర్ణమిందువు.

ప్రాత	కెంపు	ప్రాగెంపు
లేత	కొమ్మ	లేకొమ్మ
లేత	చిగురు	లేచిగురు
పూపు	తోట	పూతోట
మీదు	కడ	మీగడ
కెంపు	చాయ	కెంజాయ
కెంపు	చామర	కెంచామర

ముందు	చేయి	ముందేయి
చెన్ను	తొవ	చెందొవ

ఇత్యాదులు.

సమాసంలో చెన్నుశబ్దానికి ఎరువుఅర్థం - ఇక్కడ బాహుళకంచేత మీదు ప్రభుత్వంలో లోపంనెత్తం. బహుళగ్రహణంచేత ఈద్రుతానికి సంశ్లేషరాదు.

రాచ	చిలుక	రాచిలుక
రాచ	తరుణి	రాతరుణి
రాచ	కుమారి	రాకుమారి

ఇత్యాదుల్లో బాహుళకంచేతనే అగమనచారరాహిత్యం.

సుడి ముంజేతని తాకితే పీడ - మా - 15 - ఏదామిడిగున్న లేచిగుళ్ళ మన్ననో దాగి - పి - 79 -

మీగడ దీర్ఘానికి హ్రస్వం వైరల్పిరం 30

హ్రస్వంపై పూర్వోక్తవిధివల్ల సుడి తొలిహ్రస్వంమీద ద్రుతలోపంరాదు కాబట్టి చిందుపు నిత్యం. మింగడ.

కెంపు శబ్దానికి అద్యక్షర శేషానికి జడధూళులు పరమైతే

ద్రుతసరా రాగమం కనిపిస్తున్నది. 31

కెంపు	జడలు	కెంజడలు
కెంపు	ధూళి	కెంధూళి

కొత్త శబ్దానికి అద్యక్షరశేషానికి కొన్నిచోట్ల ద్రుతసరారాగమం

కొన్నిచోట్ల మీదిహల్లుకి ద్విత్వం కనిపిస్తున్నది. 32

కొత్త	చాయ	క్రొంజాయ
కొత్త	చెమట	క్రొంజెమట
కొత్త	పసిడి	క్రొంబసిడి
కొత్త	కారు	క్రొక్కారు
కొత్త	తావి	క్రొత్తావి

పరుషేతరాలు పరమైతే ద్రుతసరా రాగమం లేకపోవడంచేత వాటికి ద్విత్వం వస్తుంది.

క్రొత్త	గండి	క్రొగ్గండి
క్రొత్త	నన	క్రొన్నన
క్రొత్త	మావి	క్రొమ్మావి

బాహుళకంచేత క్రొత్తరుండ - క్రొత్తతాత యిత్యాదుల్లో లోపంలేదు. క్రిగ
దుపు - క్రిగాలు - క్రిదొడ - ఇత్యాదుల్లో యిప్తశేషమైన క్రిందుశబ్దానికి బహుళ
గ్రహణంచేతనే దీర్ఘమని గ్రహించవలెను. వింజామరలో వెల్లశబ్దం ఎత్వానికి
ఇత్వంసైతం బాహుళకంచేతనేనని గ్రహించాలి.

క్రిగంట కంకభట్టునిమాళాడు. భా - వి - 32 -

ఇతరాలకుసైతం ఈకార్యాలు కొన్నిచోట్ల బహుళంగా

కానవస్తున్నాయి. 32

ఈకార్యా లనగా కొన్నిచోట్ల లోప ద్రుతనకారాగమాదులు - కొన్నిచోట్ల
లోపద్విత్వాలు అని తాత్పర్యం.

పంక	చెరగు	పంచెరగు
సగము	కోరు	సంగోరు
సిండు	వెర	...	నివ్వెర
నెర	తరి	నెత్తరి
నెరి	తరి	నెత్తరి
నెర	మది	నెమ్మది
నెర	నడుం	నెన్నడుం
నెరి	నడుం	నెన్నడుం
సచ్చు	వడి	సవ్వడి

ఇత్యాదులూహ్యములు.

నెర బృహదర్థకం. నెరి రహ్యర్థకం. సందర్భానుగుణంగా నెర నెరులను
గ్రహించాలి.

రెండు	నాళ్లు	రెన్నాళ్లు
మూడు	నాళ్లు	మూన్నాళ్లు
వేడి	నీళ్లు	వేన్నీళ్లు
చల్లని	నీళ్లు	చన్నీళ్లు
రెండు	నెల్లు	రెన్నెల్లు
మూడు	నెల్లు	మూన్నెల్లు

బహుళగ్రహణంచేత ఇక్కడ సాధారణి ద్వారం అన్యతార్థం.
బహుళకంచేతనే నాబగు కుగ్రహవ్యూహం లోపం.

నాబుగు నెల్లు నాల్కెల్లు

నాబుగు నాప నాత్తుడు

క్రాస్టెడిటో తరమ కష్టగ్రహణంచేత ద్విత్వంపరమైతే కొన్ని బోట్ల పీర్షానికే
క్రాస్టెరాదు. కాబట్టి మూన్నాళ్లు ప్రభుత్వం రక్షిస్తామనాయి - రేపొమ్మలకు
తెలుగులో సాదారణంగా సాధ్యమైతేనే లేదు.

రాజ్య ... రాజ్య ... రా రాజ్య

సాధారణజన్మంచేత ఉష్ణ - అని - ఉష్ణని విత్పాదులు సాధ్యములు. చేరు -
తాడు - చేంతాడు అన్నవృత్తు సరచివేసి విధి వామనశతంచేత సరళంరాదు -
ప్రాతాదిసూత్రంలో బహుశ్రమముంచేత పాక్షికంగా చేంతాడు ఏడాదిలో ఏదా -
కారం వస్తుంది. ఇదే అన్యతా-ర్థం -

చేంతాడు - చేంతాడు - ఎందుచేతనాడు బోయ్స్ స్కూలు - పేజీ - 35
 బోయ్స్ స్కూలు - పేజీ - 120

కాలవచ్చియైన నాడు పట్టయోగంలో కన్పి ప్రభవతుల

ఇత్యానికి పోషం చెకల్పనం. ౩౮

ఇట్టిలోపంకుస్తే బహుద్రులైన వ్యంజనాలలో ద్విరుద్రులతో పోయినా బా
కాబట్టి చితన్యంజన నశారం లోపిస్తుంది.

అన్ని ... వాడు ... అన్నాడు

ਭਾਗੀ ... ਸਾਧੂ ... ਆਗੂ ...

ఎన్ని నాకు ఎన్నాకు

ಕೌಸ್ತ್ಯ ... ಸಾಧು ... ಶಿವಾಚಾರ್ಯ

అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - పోయి ఇది అన్ని ప్రభుత్వం.

ఆమెడితం పరమైతే తాడుల తొలిచుచ్చుమీది పద్దాలస్సింటి

అత్వాంతమైన ద్విత్వరూపకారం వస్తుంది. ౩౯

కడ కడ కటకడ

ఎదురు ఎదురు ఎట్టయెదురు

కొన కొన కొట్టకొన

చివర చివర చిట్టచివర

తుద	తుద	తుట్టుతుద
సతుము	సతుము	సట్టుసదుము
నిటారు	నిటారు	నిట్టునిటారు
పగలు	పగలు	పట్టుపగలు
పిడుగు	పిడుగు	పిట్టుపిడుగు
బయలు	బయలు	బట్టుబయలు
మొదలు	మొదలు	మొట్టుమొదలు

ఇత్యాదులూహ్యములు

ఈవార్యం మధ్యాహ్నశబ్దానికి కనబడున్నది. వ్యవహారంలో తొలి అత్వాని కిట్టం సైతం వస్తున్నది.

మధ్యాహ్నం మధ్యాహ్నం మిట్టమధ్యాహ్నం

స్వినబాడుగాలెది -- మా - 60 - సప్తనడిసముద్రంలో - మా - 78
పట్టుపగలే ఈశ్వర దాసురవతం మా - 86 - బట్టుబయలు చేసేదిగా
వుంటుందా ? -- మా - 81 --

అప్రమేదతం పరమైదే విధిక్రైలోపం బహుళం. ౪౦

తుది ప్రతాపికి రోపం భూర్భువస్వరానికి దీర్ఘం.

అప్పటికి	అప్పటికి	} అప్పటిప్పటికి అప్పటికప్పటికి అప్పటికిఅప్పటికి
అక్కడన	అక్కడన	
ఇంటన	ఇంటన	
ఈరన	ఈరన	} అక్కడక్కడా అక్కడాఅక్కడా
ఇంటన	ఇంటన	
ఇంటన	ఇంటన	ఇంటింటా
ఈరన	ఈరన	ఈరూరా

దాహుళకలచేత ఇంచుక - నాడు - కొంచెము - వేగ - ఇత్యాదుల్లో
అంత్యాక్షరానికి లోపం వైకల్పికం.

ఇంచుక	ఇంచుక	} ఇంచించుక ఇంచురించుక
నాడు	నాడు	
కొంచెం	కొంచెం	} నానాడు నాడునాడు
				} కొంచెకొంచెం కొంచెంకొంచెం

వేగ వేగ } వేవేగ
 } వేగవేగ

ఐహళగ్రహణంచేత నేడు|రేపుల కీకార్యంలేదు. మువర్తకాంత వేగశబ్దం గకారసహిత ము వర్తకానికి లోపం కనిపిస్తున్నది.

వేగం వేగం } వేవేగం
 } వేగంవేగం

అక్కడక్కడతిరగవేయడమేతప్ప - మా - 54 - ఇంటింటావాడవాడా -
 పి - 64 -

అందదుకు ప్రభృతులు వ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యాలు. 40

అదుచు అదుచు అందదుచు
 ఇంచులు ఇంచులు ఇరించులు
 చెదరు చెదరు చెల్లాచెదరు
 తుమురు తుమురు తుత్తుమురు
 తునియలు తునియలు తుత్తునియలు
 దాపు దాపు దాదాపు
 మిట్లు మిట్లు మిరుమిట్లు

మొదలైనవి.

దాదాపు లేవనే చెప్పవచ్చునేమో ! - మా - 115 -

చేతవర్ణకం పరమైతే అంద్యాదుల దువర్ణానికిలోపం విభాష. 42

అందు - ఇందు - ఎందు ఇవి అంద్యాదులు.

అందు చేత అంచేత
 ఇందు చేత ఇంచేత
 ఎందు చేత ఎంచేత

వ్యవస్థితవిభాషచేత చేత తవర్ణంలోపిస్తే యీ దువర్ణలోపం జరగదు.

అందు చే అందుచే

అంచేత తనయిచ్చాపూర్తికి దోహదమివ్వగల - మా - 18 -

సమాసంలో చేతతోడల తుది అత్వాని కిత్వం వస్తుంది. 43

నీచేత చలువ నీచేతిచలువ
 వాడితోడ జత వాడితోడిజత

సమాసంలో అంద్వాదులకు అలి ఆగమంగా వస్తుంది. ౪౪

నాయందు	ప్రేమ	నాయందలిప్రేమ
అందు	వారు	అందలివారు
ఇందు	వారు	ఇందలివారు
ఎందు	వారు	ఎందలివారు

అనుప్రయుక్తంకాని సహజసప్తమ్యర్థకాలైన అందు ఇందు ఎందుల కీకార్యం చూపబడింది. వీటికి లోకంలో తరచుగా వ్యవహారంలేదు - ఎందుశబ్దానికి మారు ఎక్కడికబ్బం తరచుగా వినవస్తున్నది. ఎక్కడివారు - ఎక్కడినుంచి - ఇత్యాదులు.

పద్యాదులు పరమైసప్పుడు కర్మవాచి మువర్ణకానికి లోపం

బహుళం. ౪౫

భయము	పద్యాదు	భయపద్యాదు
శ్రమము	పెట్టాదు	శ్రమపెట్టాదు

పడు - పరచు - పాటు - పట్టు - పెట్టు ఇత్యాదులు పద్యాదులు - బాహు శకంచేత పరచుపాటులు పరమైతే ములోపం నిత్యం. భయపరచు - భయపాటు బహుళగ్రహణంచేత పంతంపట్టు - అన్నంపెట్టు - ఆయుధంపట్టు - ఇత్యాదుల్లో ములోపంలేదు. కర్మవాచి మువర్ణాని కనడంచేత కర్తృవాచి కీకార్యం జరగదు - అశ్వంపడింది.

ఆధారపడివుంటాయి - చూ - 43 -

మధ్యమపురుష మువర్ణకానికి లోపం విభాష. ౪౬

మువర్ణకానికి అచ్చుగాని హల్లుగాని అవసానంగాని యేదిపరమైనా లోపం విభాష అని తాత్పర్యం.

చూడుము	నన్ను	} చూడునన్ను చూడుమునన్ను
చూడుము	అదిగో	
				} చూడదిగో చూడుమదిగో
చూడుము	అన్నాడు	
				} చూడన్నాడు చూడుమన్నాడు

ఇది చూడుము } ఇది చూడు
 } ఇది చూడుము
 మధ్యమస్థమనుచు నెహమాన్యగ్రహణంచేత పృథులైన మధ్యము పురుషుల
 సైతం ఈ రూపం గ్రహించాలి.

సమ్మరుము ఇప్పుడు } సమ్మరిప్పుడు
 } సమ్మరుమిప్పుడు
 సమ్మరుము నన్ను } సమ్మరునన్ను
 } నమ్మరుమునన్ను
 నన్ను నమ్మరుము } నన్ను సమ్మరు
 } నన్ను నమ్మరుము

ఇత్యాదులూహ్యములు.

అమ్రేడితం పరమైతే మధ్యమ ము శండులకు లోపం
 జహారం. ౩౭

వాహుళకంచేత లోపపక్షంలో కృతప్రాస్థాలకు దీర్ఘంచస్తుంది.

శండుము శండుము } శండుండుము
 } శండుండు
 } శండుముండుము
 లెమ్ము లెమ్ము } లెమ్ము
 } లెమ్
 } లెమ్ములెమ్ము
 లెండి లెండి } లెండి
 } లెండిలెండి
 రమ్ము రమ్ము } రారమ్ము
 } రారా
 } రమ్మరమ్ము
 రండి రండి } రారండి
 } రండిరండి
 కమ్ము కమ్ము } కారమ్ము
 } కారా
 } కమ్మకమ్ము
 కండి కండి } కారండి
 } కండిరండి

తెమ్ము తెమ్ము	}	తేతెమ్ము
		తేతే
		తెమ్ముతెమ్ము
తెండి తెండి	}	తేతెండి
		తెండితెండి
పామ్ము పామ్ము	}	పోపామ్ము
		పోపో
		పామ్ముపామ్ము
పాండి పాండి	}	పోపాండి
		పాండిపాండి
రొమ్ము రొమ్ము ..	}	రోరొమ్ము
		రొమ్మురొమ్ము
రొండి రొండి	}	రోరొండి
		రొండిరొండి

జాహుళకంచేత పురానిరృతహస్తరూపాలకు లోపంరాదు.

ఇమ్ము ఇమ్ము ఇమ్మమ్ము
ఇయ్యండి ఇయ్యండి ఇయ్యండియ్యండి

రొమ్ము అమ్రేణిరృతహస్తానికి దీర్ఘం లోకవ్యవహారంలో లేదు.

చేయు పరమైతే విజయభోజనపదాల జయజనలకు లోపం
విభాషగా వస్తుంది. లోపం వస్తే అది అత్యానికేత్యం
నిత్యం. ౪౮

చేంచేయు - భోంచేయు - విజయంచేయు - భోజనంచేయు.

చేంచేయడానికిముందు - మా - 131 - భోంచేసి తంతెలను వీర్లు
ముందుకు వెళ్లివేలాడు - మా - 129 - చాలే ముట్టుగా భోంచేసి - పి - 24 -
భోంచేస్తాం - రా - 55 -

చేయు యోగంలో విజయముబద్ధసహితజయకు లోపం

చరారానికి ద్విత్వం విభాష. ౪౯

విచ్ఛేయు - వ్యవస్థితవిభాషచేత లోపంరానివత్తంలో ద్విత్వంరాదు.

అనుకృతిలో తుదిహల్లుకు ద్విత్వం తరచుగా వస్తుంది. ౧౪

కింతల్	అని	కింతత్తని
కస్త్యమ్	అని	కస్త్యమ్మని

మొదలైనవి.

పరచు శబ్దగ్రహణంచేత కింతల్ అని అనికూడా ఉండవచ్చుననితాత్పర్యం

అనుకృతిలో అహమారు మకారానికి ద్విత్వం బహుళం. ౧౫

చాసోహమ్	అని	} చాసోహమ్మని చాసోహమని చాసోహమ్అని	
తత్కర్తవ్యమ్	అని		} తత్కర్తవ్యమ్మని తత్కర్తవ్యమని తత్కర్తవ్యమ్అని

ఇత్యాదులు.

చాహుళికంచేత - కస్త్యమ్మన్నాడు - తత్కిమ్మన్నాడు - ఇత్యాదుల్లో ద్విత్వరహితంగా స్వరమేళనం జరగదు.

అనుకరణంలో ఉరారాంతనామూనికి పువర్ణాగమం విభాషగా వస్తుంది. ౧౬

ఇయంధేనుః	అన్నాడు	} ఇయంధేనువన్నాడు ఇయంధేనుః అన్నాడు
భూః	అన్నాడు	

ఉత్వాంతం అనక ఉరారాంతమనడంచేత దీర్ఘాంతాలు గ్రాహ్యలయినాయి.

ఏమి మివర్ణానికి లోపం విభాష. ౧౭

నీలే సుప్య హాయిగా పున్నావు.

అసలే అతను బాగానే అంటాడు.

దీర్ఘంలో మివర్ణానికి దీర్ఘమూలవిధిచేత లిందువు వస్తుంది.

నీలే సుప్య హాయిగా పున్నావు.

అసలేం అతను బాగానే అంటాడు.

ఇత్యాదులు గ్రాహ్యలు.

అనుకృతిలో ధ్వన్యనుకరణశబ్దాలకు కొన్నిచోట్ల మువర్ణా

గమం వస్తుంది. ౧౮

సలసల	అని	సలసలమని
వటవట	అని	వటవటమని
చెళ్ళ	అని	చెళ్ళమని
ధన్	అని	ధన్మని
గుటుక్కు	అని	గుటుక్కుమని

ఇత్యాదులూహ్యములు.

రెండుపరకలపల్ల గుటుక్కుమనిపించావు - చూ - 129 - మున్ను
మున్నురెండుకో - పి - 41 - తపిమనిరాళ్లదించి - పి - 89 -

ధ్వన్యనుకరణశబ్దాలు తరచుగా ద్విత్వ్యాద్యుచ్చారణతాయి. ౧౯

గడగడ - దడదడ - ఫెళఫెళ - ధన్ధన్ధన్మని. తరచుగా అనుడంచేత
థామ్మని - థామ్మని - ధన్మని - ఇత్యాదులు గ్రాహ్యములు - ఆమ్రేలితమైన ధన్
శబ్దానికి పూర్వానగల ధన్కి ధనా తనిపిస్తున్నది. ధనాధన్.

ధ్వన్యాద్యనుకరణ శబ్దాల తుది ప్రాస్థానిక దీర్ఘం బహుళం. ౨౦

ధనధన - ఫెళఫెళ - దడదడ - మొదలైనవి. ధనధనా మోగించి -
ఫెళఫెళ విరిగింది - దడదడ చొర్లించి. ఆదిశబ్దంచేత గడగడ - పడపడ ఇత్యా
దులుగ్రాహ్యములు - గడగడ త్రాగాడు - పడపడ పణిచాడు - మొదలైనవి. ఘృఘృ
మని - హుహూమని - ఇత్యాదిపాక్షరాల్లోనైతం కొన్నిచోట్ల ఈకార్యం చూసి
పిస్తున్నది.

చకారం పరమైతే పదం తుది చరారహస్వస్వరానికి లోపం

విభాష. ౨౧

చూచి	చూచి	} చూచూచి చూచిచూచి
రేచి	చక్కగా	
నాచు	చెట్టు	} నాచెట్టు నాచుచెట్టు

చూచి	చెప్ప	} చూచెప్ప చూచిచెప్ప
మొదలైనవి.				

చరారం చరమైతే చదం తుది జరారహ్రస్వస్వరానికి లోపం
జాకు చరారం విభాష. ౬౨

బూజు	చూడు	} బూచూడు బూజుచూడు
రాజు	చెప్పాడు	
జాచి	చెక్క	} జాచెక్క జాచిచెక్క
వాజు	చేట	
మొదలైనవి.				

జరారం చరమైతే చదం తుది జరారహ్రస్వస్వరానికి లోపం
విభాష. ౬౩

రాజు	చారాడు	} రాజ్చారాడు రాజుచారాడు
గాజు	చాడి	
రాచి	జడిసింది	} రాజ్జడిసింది రాచిజడిసింది
ఇత్యాదులు.				

జరారం చరమైతే చదం తుది చరారహ్రస్వస్వరానికి లోపం
చరారానికి జరారం విభాష. ౬౪

వాచి	జబ్బ	} వాజ్జబ్బ వాచిజబ్బ
నాచు	జారింది	

చాచి ఇచ్చింది } పాజ్జిమ్మింది
 పాచిచ్చిమ్మింది
 మొదలైనవి.

తకారం పరమైతే పదం తుది తకార హ్రస్వస్వరానికి
 లోపం విభాష. ౬౧

పాత తగవు } పాత్తగవు
 పాతతగవు
 పాత తప్ప } పాత్తప్ప
 పాతతప్ప
 మూత తప్పి } మూత్తప్పి
 మూతప్పి
 నేత తెట్టు } నేత్తెట్టు
 నేతెట్టు
 మొదలైనవి.

తకారం పరమైతే పదం తుది తకార హ్రస్వస్వరానికి లోపం
 చాకు పరసవర్ణం విభాష. ౬౨

ఎవరిది ... తప్పు } ఎవరిత్తప్పు
 ఎవరిదితప్పు
 నాది తక్కువ } నాత్తక్కువ
 నాదితక్కువ
 గేదె తోలు } గేత్తోలు
 గేదెతోలు
 పాదు తప్పు } పాత్తప్పు
 పాదుతప్పు
 ఇత్యాదులు.

దకారం పరమైతే పదం తుది దకార హ్రస్వస్వరానికి లోపం
 విభాష. ౬౩

అది దండుగ } అద్దండుగ
 అదిదండుగ

పది	చారి	}	పద్దారి
పాదు	దగ్గర	}	పాదగ్గర
గేదె	దెబ్బ	}	గేదెదెబ్బ

మొదలైనవి.

చరారం పరమైతే పదం తుది తరారప్రాస్థస్థరానికి లోపం
తాకు పరసపర్ణం విభాష. ౬౮

గీత	దగ్గర	}	గీదగ్గర
చేతి	...	చారం	}	చేదారం
చాతు	చేసికి	}	చాదేసికి
లోతు	దుమ్ము	}	లోదుమ్ము

మొదలైనవి.

చరారం పరమైతే పదం తుది తరారప్రాస్థస్థరానికి లోపం
తాకు పరసపర్ణం విభాష. ౬౯

పాత	చెంబు	}	పాచ్చెంబు
రాతి	చిప్ప	}	రాచ్చిప్ప
లోతు	చెరువు	}	లోచ్చెరువు
సూతి	చపటా	...	}	సూచ్చపటా

మొదలైనవి.

జకారం పరమైతే పదం తుది దకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
దాకు జకారం విభాష. ౧౦

చాదు	చెక్కి	}	చాచ్చెక్కి
చాదు	చిప్ప	}	చాచ్చిప్ప
చాదు	చుక్క	}	చాచ్చుక్క
చూది	చాప	}	మాచ్చాప
బోదె	చిన్నది	}	బోచ్చిన్నది

ఇత్యాదులు.

జకారం పరమైతే పదం తుది తకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
తాకు జకారం విభాష. ౧౧

నేతి	తిడ్డు	}	నేతితిడ్డు
రాతి	జాడి	}	రాజ్జాడి
పోతు	జాళర	}	పోజ్జాళర
పోతు	జంట	}	పోజ్జంట

మొదలైనవి.

జకారం పరమైతే పదం తుది జకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
దాకు జకారం విభాష. ౧౨

గేదె	జన్ను	}	గేజ్జన్ను
రాదు	జగడం	}	రాజ్జగడం

పేద	జబ్బు	}	పేజ్జబ్బు
					పేదజబ్బు
ఏది	జోరు	}	ఏజ్జోరు
					ఏదిజోరు

మొదలైనవి.

పకారం పరమైతే పదం తుది పకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
విభాష. ౭౩

కోప	పడ్డాడు	}	కోప్పడ్డాడు
					కోపపడ్డాడు
నావ	పంట	}	నావ్పంట
					నావపంట
ఆపి	పిచ్చురు	}	ఆప్పిచ్చురు
					ఆపిపిచ్చురు
మూపు	పట్ట	}	మూప్పట్ట
					మూపుపట్ట
సరసపు	పలుకులు	}	సరసప్పలుకులు
					సరసపు పలుకులు

ఇత్యాదులు.

ఏందుకమ్మా కోప్పడతారు ఊరిరేసు ? — మా — 20.

పకారం పరమైతే పదం తుది పకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
పాడు పకారం విభాష. ౭౪

పలుపు	బురద	}	పలుబ్బురద
					పలుపుబురద
నావ	బండ	}	నాబ్బండ
					నావబండ
నిలిపి	బండి	}	నిలిబ్బండి
					నిలిపిబండి
ఒరకపు	బాట	}	ఒరకబ్బాట
					ఒరకపు బాట

మొదలైనవి.

పకారం పరమైతే పదం తుది బకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
జకారానికి పకారం విభాష. ౭౫

జలులు	పోయింది	}	జలుపోయింది
					జలుడుపోయింది
బలులు	పగిలింది	}	బలుప్పగిలింది
					బలుడుపగిలింది
తనాది	...	పడింది	}	తనాప్పడింది
					తనాదిపడింది
గూబ	పగిలింది	}	గూప్పగిలింది
					గూబపగిలింది

మొదలైనవి.

పకారం పరమైతే పదం తుది బకారప్రాస్వస్వరానికి లోపం
విభాష. ౭౬

చాలు	పంది	}	చాల్పంది
					చాలుపంది
జలులు	చాగైంది	}	జలుచాగైంది
					జలుడుచాగైంది
చాలు	చాలు	}	చాచాము
					చాలుచాలు
ఈది	బోదె	}	ఈబోదె
					ఈదిబోదె

మొదలైనవి.

మకారం పరమైతే పదం తుది మకారప్రాస్వస్వరానికి
లోపం విభాష. ౭౭

పల్లెము	మీద	}	పల్లెమ్మీద
					పల్లెంమీద
					పల్లెముమీద
భూమి	మీద	}	భూమ్మీద
					భూమిమీద

ఏమి	మామిడి	}	ఏమ్మామిడి	
						ఏంమామిడి
						ఏమిమామిడి
పుడమి	మీద	}	పుడమ్మీద	
						పుడమిమీద
రామ	మూర్తి	}	రామ్మూర్తి	
						రామమూర్తి
దోమ	మోత	}	దోమ్మోత	
						దోమమోత

ఇత్యాదులు.

కరారం పరమైతే కి కు వర్ణకాల స్వరానికి లోపం విభాష. ౭౮

దానికి	కాదు	} దానిక్కాదు దానికికాదు
వాటికి	చూడ	...	
నారు	కప్పి	} నాక్కప్పి నాకుకప్పి
అవులకు	కరువు	

మొదలైనవి.

గరారం పరమైతే కి కు వర్ణకాల స్వరానికి లోపం కాకు

గరారం విభాష. ౭౯

దానికి	గడ్డు	} దానిగడ్డు దానికిగడ్డు
నీకు	గాబరా	

మొదలైనవి.

చరారాదులు పరమైనప్పుడు జరిగే హల్ సంధిరూపాలే వ్యవహారంలో ప్రాచుర్యంగావున్నా అవి ప్రయోగదశలో విరళంగా కనిపిస్తున్నాయి - పాక్షికరూపాలకే ప్రయోగాలు తరచు కనిపిస్తున్నవి.

ఉత్తానుక్త సంస్కృత సంధివిశేషాలు వ్యవహారానుగుణంగా
పరిగ్రహింపబడినవి. ౮౦

సంస్కృతవ్యాకరణకర్తలు చెప్పిన సంధివిశేషాలు - సంస్కృతవ్యాకరణ
కర్తలు చెప్పకుండా కేవలం అంధభాషలోమాత్రమే వ్యవహరించబడుతున్న
సంధి విశేషాలు - పరిగ్రహింపబడినవి తాత్పర్యం.

అములకు అములు పరమైతే పూర్వపరస్వరాలకు దీర్ఘదేశం
తరచుగా వస్తుంది. ౮౧

అము లనగా ఆ ఇ ఉ ఋ లు. ఆ ఇ ఉ ఋ లకు క్రమంగా ఆ ఇ ఉ
ఋ లు పరమైతే పూర్వపరస్వరాలకు రెండింటి వాటి దీర్ఘస్వరం ఆదేశంగా
వస్తుందని తాత్పర్యం - ఇదేసవర్ణ దీర్ఘ సంధి.

పౌద్ధ	ఆరాము	పౌద్ధరాము
లతా	అహి	లతాహి
కవి	ఇభం	కవిభం
ముని	ఈశ్వరుడు	మునిశ్వరుడు
మహి	ఇంద్రుడు	మహింద్రుడు
భాను	ఉదయం	భానుదయం
వృధు	ఉరువు	వృధురువు
పితృ	ఋణం	పితృణం

ఇత్యాదులు

పితృణం అని పరరూపంపైతం కనిపిస్తున్నది. తరచుగా అనడంచేత
ప్రకృతిభావంకలదని తాత్పర్యం. ప్రకృతిభావమంటే సంధి జరగకుండా ఎటు
వంటి అగమదోషాలు రాకుండా ఉన్నదన్నట్లే ఉండడం. మహాసంధి
సంధ్రమ ఆశ్చర్యాలు ముప్పిరిగొనగా - అరుణారుణకిరణదేవీవ్యూహభాను
ఉదయసంధ్యాకాలంలో - మొదలైనవిఉదాహరణలు. ప్రకృతిభావం ద్విత్వాదిపద
సంకలితసమాసాల్లోనే తరచు కనిపిస్తున్నది. ఇలాగే మీది అచీసంధి సూత్రాల్లో
తరచు శబ్దంచేత ప్రకృతిభావం పరిగ్రహింపబడింది.

ఆకారానికి ఇ ఈ యిలు పరమైతే పూర్వపరస్వరాలకు

ఏ ఏ ఆర్ లు తరచుగా వస్తాయి. ౮౨

ఆకారానికి ఇ ఈ యిలు పరమైతే పూర్వపరస్వరాలకు ఏరాదేశంగా క్రమంగా అకార ఇకారాలకు ఏకారం - అకార ఈకారాలకు ఓకారం - అకార యికారాలకు అర్ అనేది ఆదేశంగా వస్తుందని తాత్పర్యం - దీనినే గుణసంధి అంటారు.

జ్ఞాన	ఇంద్రుడు	జ్ఞానేంద్రుడు
మహా	ఈశ్వరుడు	మహేశ్వరుడు
చంద్ర	ఉదయం	చంద్రోదయం
మహా	ఆదయం	మహోదయం
బ్రహ్మ	ఋషి	బ్రహ్మర్షి
మహా	ఋషి	మహర్షి

మొదలైనవి.

ఆకారానికి ఏ ఐ లు ఓ ఔ లు పరమైతే పూర్వపర

స్వరాలకు ఐ ఔ లు తరచుగా వస్తాయి. ౮౩

ఆకారానికి ఏ ఐ లు పరమైనప్పుడు పూర్వపరస్వరాలకు ఐ కారం - ఆకారానికి ఓ ఔ లు పరమైనప్పుడు పూర్వపరస్వరాలకు ఔకారం ఆదేశంగా వస్తుందని తాత్పర్యం - ఇదే వృద్ధిసంధి అనబడుతుంది.

ఏక	ఏకవిరుడు	ఏకైకవిరుడు
సమస్త	దశ్వర్యాలు	సమస్తైశ్వర్యాలు
మహా	ఉఘం	మహాఘం
గుణ	ఔన్నత్యం	గుణొన్నత్యం

మొదలైనవి.

ప్ర-ఋణ-దశలకు ఋణాశబ్దం పరమైతే పూర్వపర

స్వరాలకు ఆర్ వస్తుంది. ౮౪

ఇదికూడా వృద్ధిసంధి అనబడుతుంది.

ప్ర	ఋణం	ప్రార్థం
ఋణ	ఋణం	ఋణార్థం
దశ	ఋణం	దశార్థం

అకారానికి ఓష్ఠాదులు పరమైతే ఔకారాదేశం వికల్పం. ౧౫

అకారానికి ఓష్ఠాదిశబ్దాల ఆదిఓకారం పరమైతే పూర్వపరస్వరాలకు ఔకారం వికల్పంగా అదేశమాతుందని తాత్పర్యం. వృద్ధిరానిపక్షంలో పక్ష్యమాణవిధిచేత పరరూపం వస్తుంది.

బింబ	ఓష్ఠం	బింబోష్ఠం
రమా	ఓష్ఠం	రమోష్ఠం
స్థూల	ఓతువు	స్థూలొతువు
మహా	ఓతువు	మహాతువు

ఇత్యాదులు.

ఓష్ఠం - ఓతువు - ఇవి ఓష్ఠాదులు.

అకారానికి ఓష్ఠాదులు పరమైతే వృద్ధ్యభావంలో పరరూపం నిత్యం. ౧౬

పూర్వస్వరాలకు పరస్వరం ఏకాదేశం కావడం పరరూపం.

బింబ	ఓష్ఠం	బింబోష్ఠం
రమా	ఓష్ఠం	రమోష్ఠం
స్థూల	ఓతువు	స్థూలొతువు
మహా	ఓతువు	మహాతువు

మొదలైనవి.

ఉపసర్గ తుది అత్వానికి కృదంతధాతువుల ఏ ఓ లు పరమైతే పరరూపం నిత్యం. ౧౭

వృద్ధివిధానానికిది బాధకం.

ప్ర	ఏజనం	ప్రేజనం
ఉప	ఓషణం	ఉపోషణం
ఉప	ఓష్యం	ఉపోష్యం
ఉప	ఓషం	ఉపోషం

ఇత్యాదులు.

ఊహారాదులు ఊహిని పరమైతే ప్ర స్వలకు అక్షకు వృద్ధి
నిత్యం. ౮౮

ఊహ - ఊధ - ఊధి - ఇవి ఊహదులు. ఈర - ఈరి - ఈరిణి -
ఇవి ఈరాదులు. ప్ర అనే ఉపసర్గం ఊహదులు పరమైనప్పుడు - స్వశబ్దానికి
ఈరాదులు పరమైనప్పుడు - అక్షశబ్దానికి ఊహిని పరమైనప్పుడు పూర్వపరస్వరా
లకు వృద్ధివస్తుంది. ఈ పరమైతే ఐ - ఊ పరమైతే ఔ -నిత్యంగా ఆదేశమవుతుం
దని తాత్పర్యం. ఇది విశేషవిధి.

ప్ర	ఊహం	ప్రౌహం
ప్ర	ఊధ	ప్రౌధ
ప్ర	ఊధి	ప్రౌధి
స్వ	ఈరం	స్వైరం
స్వ	ఈరి	స్వైరి
స్వ	ఈరిణి	స్వైరిణి
అక్ష	ఊహిని	అక్షౌహిణి

ఇక్కడ సంధిలో ఊహినిశబ్ద నరారానికి ఐరారం నిత్యం.

కర్కాదులకు అంధాదులు పరమైతే పరరూపం బహుళం. ౮౯

సవర్ణదీర్ఘాదివిధులకు బాధకం.

కర్క	అంధువు	కర్కంధువు
శక	అంధువు	శకంధువు
పృక	అంధువు	పృకంధువు
కుల	అట	కులట
సార	అంగం	సారంగం
సీమ	అంతం	సీమంతం
వేద	అండం	వేదండం
హల	ఈష	హలిష
లాంగల	ఈష	లాంగలిష
ఉష్ట	ఈషం	ఉష్టిషం
మస్త	ఇష్కం	మస్తిష్కం
మంజు	ఈరం	మంజీరం

శివాయ	ఓంనమః	శివాయోనమః
పతకే	ఆంజలి	పతంజలి
మనీషే	ఈష	మనీష

ఇత్యాదులు.

మార్త	ఆందుడు	} మార్తందుడు మార్తాందుడు
మమ	ఏకం	
				} మమేకం మమైకం

ఇక్కడ బహుళకంచేత పరమాపం విభాషగా వస్తుంది. పరమాపం కాని పక్షంలో సవర్ణద్విత్వద్వి విధులు ప్రవర్తిస్తాయి.

బలిష్ఠమైన అనేకర్థాన్ని వివక్షిస్తున్నప్పుడు సారశబ్దానికి అంగశబ్దం పరమైనా; సరిహద్దు అనేకర్థాన్ని వివక్షిస్తున్నప్పుడు సేమశబ్దానికి అంతశబ్దం పరమైనా బహుళగ్రహణంచేత పరమాపంచాదు. సవర్ణద్విత్వమే వస్తుంది.

సార	అంగం	సారాంగం
సేమ	అంతం	సేమాంతం

సారంగం అంటే తమ్మెద రేక రేడి - సేమంతుం అనగా నాట్టురొట్టు - పాపట - అని అర్థాలు. పతంజలి - మనీష అన్నప్పుడు ముఖ్యగాత్రైస రచార సకారాలకు లోపం రాదదం బహుళగ్రహణంచేత అస్వక్కార్యమని గ్రహించాలి.

పదం తుది ఏ ఓ ల మీది అత్వానికి లోపం వస్తుంది. ౯౦

విశ్వకర్త్రే	ఆక్షుడు	విశ్వకర్త్రేక్షుడు
మనో	అభిలాష	మనోభిలాష
దాసో	ఆహం	దాసోహం

ఇత్యాదులు.

ఇక్కడ ఏకారంమీది ప్రయోగాలు చాలా అరుదు.

అచ్చు పరమైతే ఓ ఐ ఔ లకు అవాయావ్ల అదేశం

బహుళం. ౯౧

అచ్చుపరమైతే ఓకారానికి ఆప్ - ఐకారానికి ఆయ్ - ఔకారానికి ఆద్ - అనేవి అదేశాలవుతాయని తాత్పర్యం.

ద్యౌః	అధినాథుడు	ద్యవధినాథుడు
రా	అశ	రాయాశ
న్యౌః	ఉదయం	గ్లావుదయం

మొదలైనవి.

బహుళగ్రహణంచేత అత్వంపరమైతే గోశబ్ద ఓత్వానికి అపరాదు. అత్వాదులు పరమైతే అవాదేశం వైకల్పికం.

గో	అలయం	గవాలయం
గో	ఇందువు	గవిందువు
గో	ఈశుడు	గవిశుడు

ఇత్యాదు లూహ్యాలు.

ఆచ్ఛు పరమైతే గోశబ్ధానికి గవ అదేశం వైకల్పికం. ౯౨

గవాదేశంచస్తే సవర్తచీర్వాదిసంఘలు ప్రవర్తిస్తాయి.

గో	ఆశ్వాలు	} గవాశ్వాలు గోశ్వాలు గోఆశ్వాలు
గో	అలయం	
గో	ఈశ్వరుడు	
గో	ఇశ్వర్యం	} గవేశ్వరుడు గవీశ్వరుడు గోఈశ్వరుడు
గో	ఐశ్వర్యం	
గో	ఓఘం	
గో	ఋణం	} గవర్ణం గవఋణం గవృణం గోఋణం
గో	ఋణం	
గో	ఋణం	
గో	ఋణం	

ఇత్యాదులు.

ఇ ఈ ఏ ఉ ఊ ఓ వర్ణాలు పరమైతే గవాదేశ అవాదేశసంధిప్రకృతి భావాలతో మూడురూపాలు - ఆ ఐ ఔ లు పరమైనప్పుడు గవాదేశ అవాదేశాలువచ్చి

ఒకేవిధమైనరూపం సిద్ధిస్తుంది కాబట్టి ప్రకృతిభావంతో కలిపి రెండు రూపాలు - ఋకారం పరమైనప్పుడు గవాదేశ గుణసంధిరూప ప్రకృతిభావరూపాలు రెండు - అవాదేశ రూపం ఒకటి - గవఅవాదేశాలు రెండూ రాకుండా నిలిచే ప్రకృతిభావ రూపం ఒకటి - మొత్తం నాలుగురూపాలు.

ఇ ఈ ఋలు కచ్చు పరమైతే య వ రలు తరచుగా

అదేశమౌతాయి. ౯౩

అతి	అధికం	అత్యధికం
గురు	అజ్ఞ	గుర్వాజ్ఞ
చూత్వ	అనుజ్ఞ	మాత్రనుజ్ఞ

మొదలైనవి.

త్రిశబ్దానికి అంబకశబ్దం పరమైతే యకారాగమం చైకల్పికంగా కనిపిస్తున్నది. త్రియంబకం - చుణాదేశంవస్తే త్ర్యంబకం.

అచ్చుకు ఋకారం పరమైతే సంధి వైకల్పికం. ౯౪

సంధి అని సామాన్యంగా చెప్పడంచేత ఇక్కడ ప్రోత్సాహన అచ్చ సంధులన్నీ ఋకారవిషయంలో వైకల్పికప్రవృత్తి కలవని తాత్పర్యం.

పితృ	ఋదం	పితృఋదం
బ్రహ్మ	ఋషి	బ్రహ్మఋషి
మహా	ఋషి	మహాఋషి
మహీ	ఋషి	మహీఋషి

పక్షంలో పితౄదం - బ్రహ్మర్షి - మహర్షి - మహ్యర్షి - ఇత్యాదు లాహ్యలు.

అజ్ఞలు పరమైతే పురుషాలకు సరళాలు బహుళం. ౯౫

వాక్	ఈశుడు	వాగీశుడు
అచ్	అంతం	అజంతం
రాట్	అదులు	రాదాదులు
మరుత్	ఇష్టుడు	మరుదిష్టుడు
కకుప్	అధిపతి	కరుబధిపతి
దిక్	దంతి	దగ్ధంతి

అచ్	భాగం	అజ్ఞానం
రాట్	గణం	రాక్షసం
తత్	దానం	తద్దానం
అప్	రాశి	అబ్రాశి

ఇత్యాదులు గ్రహించాలి.

బాహుళకంచేత వర్గ ప్రథమద్వితీయవర్ణాలు శ ష స లు పరమైతే యీ కార్యంలేదు.

జ ర్ములు డ ధలు పరమైతే తకారానికి జకారం

డకారం వస్తుంది. ౯౬

తత్	జాతి	తజ్జాతి
రత్	ర్మురం	తజ్జరం
తత్	డమరు	తడ్డమరు
రత్	ధాంధమితం	తడ్డాంధమితం

మొదలైనవి.

సూవట్టివశిత్త విధిస్తాను - పి - 47 -

లకారం పరమైతే తకారానికి లకారం నిత్యం. ౯౭

తత్	లీల	తల్లీల
సత్	లలితం	సల్లలితం

ఇత్యాదులు.

ఈ లాదేశకార్యం వైకల్పికమని సూచిస్తూ అనంతామాత్యుడు తన ఛందో దర్పణంలో తద్దీలశబ్దాన్ని పేర్కొన్నాడు. అది వ్యవహారవిరుద్ధం కాబట్టి నిరాకరం.

పరుషాలకు పరమైన హకారానికి తత్తద్వర్గతురియాక్షరా

లాదేశమౌతాయి. ౯౮

రకారానికి పరమైన హకారానికి ఘకారం-చకారానికి పరమైన హకారానికి ర్ముకారం - టకారానికి పరమైన హకారానికి ధకారం - తకారానికి పరమైన షకారానికి ధకారం-పకారానికి పరమైన హకారానికి భకారం వస్తుందని తాత్పర్యం- అజ్ఞల్లులు పరమైతే ఇత్యాది విధిచేత పరుషాలకు సరళాలు.

వాక్	హరి	భాగ్గురి
అచ్	హల్లులు	అజ్జిల్లులు
రాట్	హంత	రాడ్దంత
జగత్	హితం	జగద్దితం
కరుష్	హస్తులు	కరుబ్బుస్తులు

ఇత్యాదులుహ్యులు.

ఏకపదంలోనే అయినా దుఃఖశబ్దవిషయంలో ఈసంధి వ్యత్యస్తంగా కనిపిస్తున్నది. దుఃఖశబ్దం విసర్గకు వత్తూమాణునిధిచేత హారంపచ్చి భారవరక హారానికి పరసవర్ణమహాప్రాణం భారం కనిపిస్తున్నది. దుఃఖం-దుహ్ఖం-దుష్టం.

న మలు పరమైతే పరుషాలకు తత్తద్వర్గానుసారాదేశం

బహుళం. ౯౯

వాక్	నైపుణ్యం	వాక్సైపుణ్యం
వాక్	మాధుర్యం	వాక్మాధుర్యం
రాట్	నిలయం	రాణ్ణిలయం
విరాట్	మయం	విరాణ్ణయం
జగత్	నాదుడు	జగన్నాదుడు
జగత్	మాత	జగన్మాత

మొదలైనవి.

బాహుళకంచేత న మలు పరమైతే చ చ ల కు అనుసారాదేశం రాదు. తక్కినచోట్ల అనుసానికాదేశం నిత్యం -

అచ్	నాదం	అజ్నాదం
అచ్	మయం	అజ్మయం
అప్	నాధుడు	అప్నాధుడు
అప్	మయం	అబ్మయం

ఇటువంటిచోట్ల అజ్నాదం - అజ్మయంవంటి రూపాలు ప్రాచీనశాబ్దిక ప్రోక్తారే అయినా వ్యవహారంలో శ్రావ్యాలుకావు. వైకల్పికంగా అనుసానిక చెప్పిన ప్రాచీనులు వాగైపుణ్యాది సరళసంయుక్తరూపాలను ఆమోదించారు - కాని అవి వ్యవహారప్రస్థాలు - ఈషణ్మాత్రం - మృణ్మయం - (షట్ - నవతి)

షట్టపతి - ఇత్యాదుల్లో నరారాలకు చిరకారం రావడం బాహుళ్యకంచేతనేనని గ్రహించాలి. ఒకచోట తెలుగుపదం పరమైనప్పుడు సైతం ఈ అనునాసికాదేశం కనిపిస్తున్నది.

యావత్ మంది యావన్మంది
తాము యావన్మందిభేదరహితకలివారు మా - 31 - యావన్మంది
మంచిని చెప్పుకోవడం జరుగదు - మా - 57 -

స మలు పరమైతే కరారానికి బిందుపూర్వక గకారం
వైకల్పికం. ౧౦౦

ఇది అనునాసికాదేశవిధికి పాక్షికంగా వాదకం.

వాక్	నైపుణ్యం	వాంగ్మైపుణ్యం
వాక్	నాదం	వాంగ్నాదం
వాక్	మయం	వాంగ్మయం
వాక్	మాధుర్యం	వాంగ్మాధుర్యం

ఇత్యాదులు గుర్తించాలి.

ఉత్తంలో పూర్వోక్తవిధిచేత అనునాసికాదేశం నిత్యం. ఈపాక్షికవిందు పూర్వకగకారరూపాలను నిత్యరూపాలుగా గ్రహించి ఒకానొక రచయిత అనునాసికాదేశరూపాలు ప్రయోగయోగ్యాలుకావని పేర్కొన్నారు. అది నిరాకరం.

పరుషాలకు పరమైన శాకు ఛరారం బహుళం. ౧౦౧

చాక్	శరాలు	} వాక్చరాలు వాక్శరాలు
ఆచ్	శతం	
రాట్	శాసనం	} రాట్సాసనం రాట్సాసనం
అప్	శీకరం	
తత్	శాస్త్రం	} అప్శీకరం అప్శీకరం
విద్యుత్	శక్తి	

ఇత్యాదులూహ్యులు.

బహుళగ్రహణంచేత తకారంమీది శాకు ఛకారం నిత్యం. తచ్చాత్మం వంటి చ శల సంయుక్తరూపాలు సులభోచ్చారణ కసాధ్యాలు. కాబట్టి ఇటువంటి చోట్ల ఛకారానికి నిత్యప్రవృత్తి పేర్కొనబడింది.

చ ఛ శలు పరమైతే తకారానికి చకారం వస్తుంది. ౧౦౨

మరుత్	చలనం	మరుచ్చలనం
తత్	ఛాగం	తచ్చాగం
లసత్	శరం	లసచ్చరం

మొదలైనవి.

ట ఠ లు పరమైతే తకారానికి టకారం వస్తుంది. ౧౦౩

తత్	టీశ	తట్టీశ
తత్	తక్కురులు	తట్టక్కురులు

ఇత్యాదులు.

తక్కురులంటే దేవతలు.

చ ఛ శలు పరమైతే సకారాంతపదాల తుది నాకు శా వస్తుంది. ౧౦౪

మనస్	చలనం	మనశ్చలనం
దుస్	చరిత్ర	దుశ్చరిత్ర
మనస్	ఛిద్రం	మనశ్చిద్రం
దుస్	ఛదం	దుశ్చదం
మనస్	శాంతి	మనశ్శాంతి
దోస్	శక్తి	దోశ్శక్తి

మొదలైనవి.

క ఖ ప ఘలు పరమైతే సకారానికి వినర్గ బహుళం. ౧౦౫

మనస్	కమలం	మనఃకమలం
మనస్	ఖేదం	మనఃఖేదం
పయస్	పానం	పయఃపానం
తపస్	ఫలం	తపఃఫలం

ఇత్యాదుల్లో విసర్గనిత్యం - ఐహుళగ్రహణచేత అనవ్యయసకారానికి పాశాదులు పరమైతే విసర్గరాదు. అది శబ్దంచేత పాశ - కల్ప - క - కామ్యప్రత్యయాలు గ్రాహ్యములు.

పయస్	పాశం	పయస్సాశం
యశస్	కల్పం	యశస్కల్పం
సుయశస్	క	సుయశస్కము
యశస్	కామ్య	యశస్కామ్య

ఇత్యాదులు.

అనవ్యయ సకారానికి అనడంచేత

ప్రాతన్	కల్పం	ప్రాతఃకల్పం
---------	------	-------	------	-------------

ఇత్యాదుల్లో విసర్గ రక్షింపబడింది.

క్షకారం పరమైతే విసర్గకు లోపం వైకల్పికం. ౧౦౬
మనఃక్షోభం - మనఃక్షోభం - తపఃక్షాంతి - తపక్షాంతి.

ఇత్యాదులూహ్యములు.

కారాదులు పరమైతే అనవ్యయసకారానికి సద్యస్సకా
రానికి విసర్గరాదు. ౧౦౭

చార - కామ - కాంత - సంభ - కర్ణి - కుళ - పాత్రాదులు కారాదులు.

అయస్	కారుడు	అయస్కారుడు
సద్యస్	కం	సద్యస్కం
శ్రేయస్	కాముడు	శ్రేయస్కాముడు
అయస్	కాంతం	అయస్కాంతం
చయస్	సంభం	చయస్కంభం
అయస్	పాత్రం	అయస్పాత్రం
పయస్	కుళలు	పయస్కుళలు
అయస్	కర్ణి	అయస్కర్ణి

ఇత్యాదులు.

అనవ్యయ మనడంచేత

స్వస్	కాముడు	స్వఃకాముడు
-------	------	--------	------	------------

ఇత్యాదుల్లో విసర్గ వస్తుంది.

భాషామల సకారానికి కరామలు పరమైతే విసర్గరాదు. ౧౦౮

భాన్	కరుడు	భాస్కరుడు
అహన్	కరుడు	అహస్కరుడు
సద్వన్	కాలం	సద్వస్కాలం
అయన్	కాండం	అయస్కాండం
కౌతన్	కుతుడు	కౌతస్కుతుడు
తమన్	కాండం	తమస్కాండం
మేదన్	పిండం	మేదస్పిండం
దిపన్	పతి	దిపస్పతి
శునన్	కర్తం	శునస్కర్తం
అరన్	కారం	అరస్కారం
నమన్	కారం	నమస్కారం
పురన్	కారం	పురస్కారం

ఇత్యాదులు.

తిరన్ - నమన్ శ్కాల సకారానికి విసర్గ వైకల్పికముటాన రాని అది వ్యవహారంలో అప్రసిద్ధం.

సమాసప్రథమాల్లైన అధన్ - శిరన్ శబ్దాల సకారానికి విసర్గరాదు. ౧౦౯

అధస్పదం - శిరస్పదం - మొదలైనవి.

ప్రథమశ్చప్రయోగంచేత పరమశిరశపదం ఇత్యాదుల్లో విసర్గపస్తుంది.

క భాషామల పరమైతే ముహూర్భిన్న ఇనుసంత శబ్దోపసర్గల సకారానికి సకారం వస్తుంది. ౧౧౦

ఇనుసంతశబ్దోపసర్గల సకారానికి అనగా ఇన్ - ఉన్ - అంతంలోగల శబ్దాలసకారానికి - ఉపసర్గల తుది సకారానికి - అని అర్థం.

బహన్	కారం	బహిష్కారం
సర్పిన్	కుండిక	సర్పిముక్కుండిక
సర్పిన్	కం	సర్పిముక్కుం
సర్పిన్	కామ్య	సర్పిష్కామ్య

నిస్	కారణం	నిష్కారణం
దుస్	కరం	దుష్కరం
ప్రదుస్	కరం	ప్రదుష్కరం
ధనుస్	కోటి	ధనుష్కోటి
ధనుస్	భండం	ధనుష్భండం
సర్పిన్	కల్పం	సర్పిష్కల్పం
సర్పిన్	పాశం	సర్పిష్పాశం
చతుస్	పథం	చతుష్పథం
చతుస్	పంచాశత్	చతుష్పంచాశత్
ధనుస్	భలకం	ధనుష్భలకం

ఇత్యాదులు.

ముహుర్నిన్నకల్పప్రయోగంచేత ముహుస్ సకారానికి షకారంరాదు
ముహుస్ రాముడు ముహుఃరాముడు.

ఆసప్తయాలై సమాసంలో అనాద్యపయవాలై సమునంత
పదాల సకారానికి చిస్స నిత్యం. ౧౧౧

పరమసర్పిన్	కుండిక	పరమసర్పిఃకుండిక
పరమధనుస్	భండం	పరమధనుఃభండం

ఇత్యాదులు.

పూర్వోక్తవిధిలోని సర్దిమ్ముండికాది షకార ప్రయోగాల ప్రభావంచేత
సమాసంలో సైతం పరమసర్పిమ్ముండిక ఇత్యాది పత్యరూపాలు సంస్కృత
వ్యాకరణానభిజ్ఞులైన శిష్టజనులవ్యవహారంలో సకృత్తుగా కనిపిస్తున్నాయి.

పాశాదులు పరమైతే దోస్ సకారానికి షకారం వస్తుంది. ౧౧౨

పాశ - కల్ప - క - కామ్యప్రత్యయాలు పాశాదులు.

దోస్	పాశం	దోష్పాశం
దోస్	కల్పం	దోష్కల్పం

మొదలైనవి ఊహ్యలు.

ట షలు పరమైతే సకారానికి షకారం వస్తుంది. ౧౧౩

అయస్	టంకం	అయష్టంకం
మనస్	షట్పదం	మనష్షట్పదం

చతుస్ పుష్టి చతుష్పుష్టి
ఇత్యాదులు గ్రాహ్యములు.

బహిష్కల్ప సకారానికి లోపం మీది స్థా సకారానికి పరారం

భాకు తా కనిపిస్తున్నది. ౧౧౪

బహిస్ స్థ బహిష్

రజోర్ధంలో బహిష్ అత్వానికి ఉత్పం హ లలకు య తు లు

నిత్యవిభాషలుగా కనిపిస్తున్నవి. ౧౧౫

అత్వానికి ఉత్పం నిత్యం - హకారానికి యకారం విభాష .. తకారానికి
టకారంవిభాష అనిత్యం. బహిష్టు - బహిష్టు - బయిష్టు - బయిష్టు - పాక్షిరంగా
వత్తమాణ విధిచేత అయికి పక్రతమం. బైష్టు - బైష్టు.

అత్వ హల్లులు పరమైతే అసంతపదాల సకారానికి లోపం

పూర్వమందలి అత్వానికి ఉత్పం బహుళం. ౧౧౬

దాసన్	అహం	దాసోహం
మనన్	అభిలాష	మనోభిలాష
మనన్	గతి	మనోగతి
అయన్	మయం	అయోమయం
మనన్	ఽదం	మనోఽదం
సర్వతన్	ముఖం	సర్వతోముఖం
యశన్	ధనుడు	యశోధనుడు
మనన్	దయితుడు	మనోదయితుడు
తపన్	ధనుడు	తపోధనుడు
మనన్	నేత్రం	మనోనేత్రం
తపన్	బలం	తపోబలం
శిరస్	భారం	శిరోభారం
తేజస్	మూర్తి	తేజోమూర్తి
మనన్	యాత్ర	మనోయాత్ర
శేయన్	రాజ్యం	శ్రేయోరాజ్యం

శ్రేయస్	తాభం	శేయోతాభం
మనస్	వేగం	మనోవేగం
తపస్	హోమం	తపోహోమం

ఇత్యాదులూహ్యములు.

బాహుళకంచేత పర్లప్రథమద్వితీయవర్ణాలు - శ ష స లు - పరమైతే యీ రార్యంరాదు. బహుళగ్రహణంచేతనే బుధశబ్దం పరమైతే ఉషస్ శబ్దసకారానికి అన్యత్కార్యంగా రేఫ వస్తుంది. ఉష్యుభుదు. ఇక్కడ సలోప ఓత్వాలురావని గ్రహించాలి. - దుర్వాస శబ్దానికి పీత్వం వైకల్పికం - సలోపంనిత్యం.

దుర్వాసస్	మహాముని	} దుర్వాసమహాముని దుర్వాసోమహాముని

బహుళగ్రహణంచేత చర్ల - పరమైతే సలోపఓత్వాలు వైకల్పికం - వి - పలులు పరమైతే సలోపఓత్వాలు రావు.

వేజస్	చంచుడు	} తేజస్వంతుడు తేజోపంతుడు
యశస్	...	చు	} యశస్వతి యశోవతి
యశస్	ది	...	యశస్వి
ఉర్దస్	దలుడు	ఉర్దస్వలుడు

అచ్చుపరమైతే మనశ్శబ్దసకారానికి ఒకచోట లోపం పూర్వపరస్వరాలకు సుణం కనిపిస్తున్నది.

మనస్	ఉల్లాసం	మనోల్లాసం
------	------	---------	------	-----------

అబ్బుల్లులు పరమైతే సకారానికి రేఫ బహుళం. ౧౧౭

బహుళగ్రహణంచేత పర్ల ప్రథమ ద్వితీయవర్ణాలు - శ ష స లు - పరమైతే రేఫరాదు.

బహిస్	అంగం	బహిరంగం
ఆశీస్	ఆనంతరం	ఆశీరనంతరం
దుస్	అంతం	దురంతం
హోస్	అంతరం	దోరంతరం
ఉచ్చైస్	ఆరాదం	ఉచ్చైరారాదం
బహిస్	గమనం	బహిర్గమనం

ఉచ్చైస్	ధ్వని	ఉచ్చైర్ధ్వని
చోస్	బలం	చోర్బలం
ధనుస్	బాణాలు	ధనుర్బాణాలు
చతుస్	ముఖుడు	చతుర్ముఖుడు
అశీస్	వాదం	అశీర్వాదం
జ్యోతిస్	విదులు	జ్యోతిర్విదులు
అయుస్	వేదం	అయుర్వేదం

మొదలైనవి.

పదాంత సకారం అనక సకారం ఆనదంచేర స్వస్ - అంతస్ - ప్రాతస్ -
పునస్ - అహస్ - శబ్దాల సకారానికి రేఫ వస్తుంది.

స్వస్	ఆనందం	స్వరానందం
అంతస్	అంగం	అంతరంగం
ప్రాతస్	అశనం	ప్రాతరశనం
పునస్	అగమనం	పునరాగమనం
అహస్	అహం	అహరహం
అహస్	గణం	అహర్గణం
స్వస్	గంగ	స్వర్గంగ
అంతస్	భాగం	అంతర్భాగం
ప్రాతస్	యానం	ప్రాతర్యానం
పునస్	మౌనం	పునర్మౌనం

మొదలైనవి.

బహుళగ్రహణంచేత పతి పుత్ర శబ్దాలు పరమైతే అహశ్శబ్ద సకారానికి రేఫ పాక్షికంగా వస్తుంది.

అహస్	పతి	} అహర్పతి అహశపతి
అహస్	పుత్రుడు	

రేఫ పరమైతే సకారానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం

బహుళం. ౧౧౮

స్వస్	రాజ్యం	స్వారాజ్యం
అశీస్	రవం	అశీరవం

నిస్	సంప్రం	నీరంప్రం
చక్షుస్	రాగం	చక్షురాగం
ధనుస్	రావం	ధనూరావం

ఇత్యాదులు గుర్తించాలి.

బాహుళకంచేత అంతన్ - రోగం - అంతరోగం - పునన్ - రతి - పునరతి - ఇత్యాదుల్లో సరచానికి లోపంచాదు - అంతారోగం - పునారతి ఇత్యాదులు వ్యవహారంలో అప్రసన్నురేవాక అన్యార్థద్యోతకాలుకూడా అయినందువల్ల అపరిగ్రహ్యాలు. అహళ్ళబ్బసరచానికి రూపాదులు పరమైతే బహుళ గ్రహణంచేత లోపంచాదు. అత్వం హల్లులు పరమైతే ఇత్యాదిపూర్వోక్తవిధిచేత సలోపం అత్వానికి ఓత్వంచస్తుంది. రూప - రాత్ర - రథంతరాలు రూపాదులు.

అహస్	...	రూపం	అహోరూపం
అహస్	రాత్రాలు	అహోరాత్రాలు
అహస్	రథంతరాలు	అహోరథంతరాలు

స్వర్ - అంతర్ - పునర్ - ప్రాతర్ - ఈనాలిగింటిని రేఖాంతాలుగాను అహళ్ళబ్బాన్ని సరచాంతంగాను సంస్కృత వ్యాకరణకర్తలు పేర్కొన్నా యిక్కడ ప్రక్రియాసౌలభ్యాపేక్షతో సరచాంతాలుగా పరింపబడ్డాయి.

అచ్చులు అంతస్థలు పరమైన పర్గప్రథమ ద్వితీయవర్ణాలు పరమైతే పుంశబ్దానికి సరచం అగమంగా వస్తుంది. ౧౧౯

విధానసాచుర్వ్యంచేత ఈసరచానికి విసర్గరాదు.

పుం	కోకిల	పుంస్కోకిల
పుం	త్వం	పుంత్వం
పుం	పికం	పుంపికం

మొదలైనవి ఊహ్యాలు.

అచ్చుతు ఛరారం పరమైతే చరారాగమం బహుళం. ౧౨౦

బాహుళకంచేత చూస్వాచ్చురు ఛరారం పరమైతే చరారాగమనిత్యం. దీర్ఘాచ్చురు ఛరారం పరమైతే చరారాగమం వైకల్పికం.

శివ	ఛాయ	శివచ్చాయ
తరు	ఛాయ	తరుచ్చాయ

నాభా	భాయ	}	నాభాభాయ
					నాభాచ్చాయ
లక్ష్మి	భాయ	}	లక్ష్మిభాయ
					లక్ష్మిచ్చాయ

మొదలైనవి.

పతి పుత్ర శబ్దాలు పరమైతే గీర్ ఘోరల రేఫకు విసర్గ
వైకల్పికం. ౧౨౧

గీర్	పతి	}	గీఃపతి
					గీర్పతి
గీర్	పుత్రుడు	}	గీఃపుత్రుడు
					గీర్పుత్రుడు
ఘోర్	పతి	}	ఘోఃపతి
					ఘోర్పతి
ఘాః	పుత్రుడు	}	ఘాఃపుత్రుడు
					ఘార్పుత్రుడు

పతి పుత్ర శబ్దాలు పరమైతే గీర్ రేఫకు సకారం విభావం. ౧౨౨

గీర్	పతి	గీర్పుతి
గీర్	పుత్రుడు	గీర్పుత్రుడు

అచ్చు పరమైతే చివ్ శబ్దానికి ఆత్వాంతత్వం బహుళం. ౧౨౩

చివ్ శబ్దానికి ప్రాస్యాచ్చుపరమైతే ఆత్వాంతత్వం నిత్యం - దీర్ఘాచ్చుపరమైతే వైకల్పికం.

చివ్	అంగన	చివ	అంగన	చివాంగన
చివ్	అధిపతి	చివ	అధిపతి	చివాధిపతి
చివ్	ఈశుడు	చివ్	ఈశుడు	చివేశుడు
				చివ్	ఈశుడు	చివీశుడు
చివ్	ఈశ	చివ్	ఈశ	చివీశ
				చివ్	ఈశ	చివీశ

మొదలైనవి.

ఓకశ్శబ్ద సకారం పరమైతే బహుళగ్రహణంచేత ఆత్వాంతత్వం నిత్యం.

చివ్ ఓకనులు చివ ఓకనులు చివోకనులు

అజ్ఞులు పరమైతే దివ్ శబ్దానికి ద్యుద్యోల ఆదేశం
బహుళం. ౧౨౪

ద్యు	ఉద్యానం	హ్యుద్యానం
ద్యో	ఉద్యానం	ద్యపుద్యానం
దిద్	ఉద్యానం	దిపుద్యానం
దిప	ఉద్యానం	దిదౌద్యానం

ఇత్యాదులూహ్యము.

బహుళగ్రహణంచేత సమాసంతో హ్యు పరమైతే దివ్ శబ్దానికి పర్యా
మంగా ద్యుద్యోల ఆదేశం నిత్యం. అనగా హ్యుపరమైనప్పుడు సమాసంతో దివ్
కామం ఉండదని వాద్యర్థం. అచ్చుపరమైతే దివ్ శబ్దానికి ద్యుద్యోల ఆదేశం
వైకల్పికం.

దిద్	లోకం	} ద్యులోకం ద్యోలోకం
దిద్	మచి	
దిద్	చరులు	} ద్యుచరులు ద్యోచరులు

మొదలైనవిగ్రాహ్యము.

పుష్పాదులకు ధను పరమైతే విందుపు అగమంగా
పస్తుంది. ౧౨౫

పుష్ప	ధయం	పుష్పంధయం
స్తన	ధయం	స్తనంధయం
ముష్టి	ధయం	ముష్టింధయం

కుల భురలకు ధర పరమైతే విందుపు అగమంగా
పస్తుంది. ౧౨౬

కుల	ధరుడు	కులంధరుడు
ధుర	ధరుడు	ధురంధరుడు

ఛర పరమైతే ధూర్కు ధురాదేశం వైకల్పికం. ౧౨౭

ధూర్	ధురుడు	} ధురంధరుడు ధూర్ధరుడు
------	------	--------	------	--------------------------

శివాదులకు కర పరమైతే బింబాగమం వైకల్పికం. ౧౨౮

శివ	కరుడు	} శివంకరుడు శివకరుడు
శుభ	శరుడు	
వశ	రరుడు	} వశంకరుడు వశకరుడు
నాశ	కరుడు	
ప్రళయ	కరుడు	} ప్రళయంకరుడు ప్రళయకరుడు

ఇత్యాదుః.

ఆమహద్దంతో కర పరమైతే శివంకరం - శివకరం - శుభంకరం - శుభకరం - ఇత్యాది ద్వైయాప్యాన్ని గ్రహించాలి.

సంస్కృతపదం పరమైతే అవశ్యం చిందులోపం

వైకల్పికం. ౧౨౯

అవశ్యం	తరణీయం	} అవశ్యతరణీయం అవశ్యంతరణీయం
అవశ్యం	కర్తవ్యం	
అవశ్యం	గ్రాహ్యం	} అవశ్యగ్రాహ్యం అవశ్యంగ్రాహ్యం
అవశ్యం	గ్రహణీయం	

ఇత్యాదులూహ్యాలు

సంస్కృత పదమనడంచేత అవశ్యంచెయ్యాలి - అవశ్యంచావాలి - ఇత్యాదుల్లో బిందులోపం రాదు.

క్షకారం పరమైతే తకారానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౩౦

తత్	క్షణం	}	తత్క్షణం
					తక్షణం
తత్	క్షుభితత్వం	}	తత్క్షుభితత్వం
					తక్షుభితత్వం
ఉత్	క్షేపణం	}	ఉత్క్షేపణం
					ఉక్షేపణం
మత్	క్షేమం	}	మత్క్షేమం
					మక్షేమం

ఇత్యాదులూహ్యము.

తక్షణం ముసోలినీ నిష్టనిటాడుగాలేచి-మా-60-

అకారం మీది విసర్గకు ఇత్వయుక్త హకారం

వైకల్పికం. ౧౩౧

రామాః....రామహ

అకారమని సామాన్యంగా చెప్పడంచేత దీర్ఘమీది విసర్గకు సైకం అత్వ యుక్త హకారం వైకల్పికమని గ్రహించాలి - ఈవిధంగానే హ్రస్వదీర్ఘాలను ముస్కండురూపా గ్రహించాలి.

రామాః....రామహ

మొదలైనవి.

ఇకార ఐకారాలమీది విసర్గకు ఇత్వయుక్తహకారం

వైకల్పికం. ౧౩౨

హరిః....హరిహి

శ్రీః....శ్రీహి

ఇత్యాదులు.

ఉకార ఋకార ఌకారాలమీది విసర్గకు ఉత్వయుక్త

హకారం వైకల్పికం. ౧౩౩

గురుః....గురుహు

వధూః....వధూహు

మార్తా.....మార్తామ

గో.....గోమ

ఇది అకృతిగణం.

ఏ పిల మీది విసర్గకు ఏత్యాత్వము క్త మారం

వైకల్పికం. ౧౩౪

ఎత్వ - ఒత్వ - ఏత్వాత్వ అని విభాగం - ఏవారంమీది విసర్గకు ఎత్వ యుక్తహారం - ఏవారంమీది విసర్గకు ఎత్వయుక్తహారం వైకల్పికంగా వస్తుంది తాత్పర్యం.

హరే.....హరేహ

గో.....గోమ

ఇత్యాదు గుర్తించాలి.

క ఖ ప ఫలు పరమైలే విసర్గకు మారం వైకల్పికం. ౧౩౫

మనఃశమలం - మనహాశమలం - మనఃభేదం - మనహాభేదం - మనఃభం - మనహాభం - మనఃపానం - మనహాపానం - తమఃఫలం - తమహాఫలం - మొదలైనవి.

ఈవిధిపంచకంచేత ప్రోత్తాన హారహాపాలు వ్యవహారదశలో - అనగా ఉచ్చారణలో కనిపిస్తున్నవేతని ప్రయోగదశలో యుగ్మములు. మహాప్రాణవ్యయంతో దుష్టశబ్దం ప్రయోగంలో కనిపిస్తున్నది. అనుకృతిలో ఉత్వాంత హారహాప మొక్కలే ఉచ్చారణలో స్పష్టంగా పరమాపసంధితోనైతం శ్రవణగోచరమవుతున్నది.

గురుహు అని గురుహుని

వధూహు అని వధూహుని

ఇత్యాదులు లోకవ్యవహారానుగుణంగా గుర్తించాలి.

ఇతరాదు సంది విశేషాలు శిష్టమహాజనవ్యవహారంబోంచి

పరిగ్రహ్యము. ౧౩౬

సంధిపరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

శబ్దపరిచ్ఛేదం

డు-ము-వు-లు-ప్రథమ. ౧

నువర్ణంద్వితీయ. ౨

చేత-తోడ-తృతీయ. ౩

కొరకు-కయి-కోసరం-చతుర్థి. ౪

వలన-కన్న-కంటె-పట్టి-పంచమి. ౫

కు-యొక్క-లోపల-షష్ఠి. ౬

ఆందు-న-సప్తమి. ౭

చేత తోడ లోపల వర్ణకాల ప్రథమాక్షరాలు వైకల్పికంగా
శేషిస్తాయి. ౮

బుద్ధుడిచే - బుద్ధుడితో - పనముల్లో.

కోసరం బిందురహితవర్ణానికి లోపం వైకల్పికం. ౯
ఎవరికోసరం - ఎవరికోసం - దానికోసరం - దానికోసం.

వలన లాఠ్యానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౦

ల - అత్వం - లాత్వం. వలన లకారంబోఉన్న అకారానికి లోపం
వైకల్పికమనితాత్పర్యం.

వల్లు—వలన

వలన సంయుక్తనకారానికి లకారం వైకల్పికం. ౧౧

వలన—వల్లు—వల్ల

డు ము వు న లేకవచనాలు. ౧౨

ఏకత్వసంఖ్యనుబోధించే ప్రత్యయాలు ఏకవచనాలు.

గౌతముడు - వనము - దేనుపు - నట్టనడాన.

లు వర్ణం బహువచనం. ౧౩

బహుత్వసంఖ్యను బోధించే ప్రత్యయం బహువచనం.

గౌతములు - నాగార్జునులు - వనములు - ధేనుపులు.

తక్కినవి ఉభయాలు. ౧౪

మిగిలిన ప్రత్యయాలు ఏకత్వబహుత్వాలరు రెండింటికి బోధకాలనితర్థం.

వనమును - వనాలను - వనముచేత - వనంచేత - వనములచేత - వనాల
చేత - వనముతో - వనంతో - వనములతో - వనాలతో - వనమువలన - వనం
వలన - వనములవలన - వనాలవలన - వనముకంటె - వనంకంటె - వనముల
కంటె - వనాలకంటె - వనముపట్టి - వనంపట్టి - వనమురు - వనంకు - వనా
నికి - వనములకు - వనాలకు - వనముయొక్క - వనంయొక్క - వనముల
యొక్క - వనాలయొక్క - వనములో - వనంలో - వనములలో - వనాలలో -
వనముల్లో - వనాల్లో - వనమునందు - వనంనందు - వనమందు. ఇత్యాదు
లూహ్యలు.

ఏయి ఓయి ఓలు ఆమంత్రణంలో వస్తాయి. ౧౫

నీచ స్త్రీ పురుషామంత్రణాల్లో ఓసి ఓరులు విభాషగా

వస్తాయి. ౧౬

ఓరి వెధవ! ఓసి దొంగముండ!

ఏయి ఇత్వానికి లోపం నిత్యం. ౧౭

ఏయ్ కృష్ణా యిటురా!

ఓయి ఇత్వానికి లోపం బహుళం. ౧౮

నీకెందుకు నువ్వుఇటురావోయ్! నీకెందుకురోయ్ ఆగొడవ, లేవోయ్లే!
బహుళగ్రహణంచేత అర్ధ అల్ల ర లకనుప్రయుక్తమైన ఓయిలోని ఇత్వానికి లోపం
నిత్యం - మీద ఉదాహరణంమీద స్పష్టపడుతుంది.

ఓరి ఓనులకు హల్లు పరమైతే ఇత్వలోపం వైకల్పికం. ౧౯

ఓరి నీతస్పాదియ్యా! ఓర్నితస్పాదియ్యా! ఓని నీదుంపతగ-ఓస్నిదుంపతగ.

ఓరి ఓనులు ప్రేమాద్యర్థాల్లోను ఉన్నాయి. ౨౦

ఓరి దొంగవెధవ - ఓని భడవ - ఆదిశబ్దంచేత సామాన్యార్థంకూడాగ్రాహ్యం. ఒరేయ్ కృష్ణా యిటురా! ఇటువంటిచోట్ల నీచప్రేమాద్యర్థకాలప్రత్యేకత యేమీలేదు.

ఓరి ఓనులకు వికల్పంగా ఏయి అనుప్రయుక్తమవుతుంది. ౨౧

ఏయి పరక ఓరి ఓనుల ఓత్వానికి హ్రస్వఉత్వాలు

పర్యాయంగా వస్తాయి. ౨౨

ఒరేయ్ - ఉరేయ్ - ఒసేయ్ - ఉసేయ్.

ఏయి పరక ఓరి ఓనుల ఓత్వానికి అత్వంకూడా

కనిపిస్తున్నది. ౨౩

ఒరేయ్ - ఆరేయ్ - ఒసేయ్ - అసేయ్! అశ్చర్యాద్యర్థస్ఫోరకతాతున్న ప్పడు ఈఅత్వానికి దీర్ఘంకూడా కనిపిస్తున్నది. ఆరినీతస్పాదియ్యా - అనినీఅఘా యిత్యంకాలిపోను - ఆరినీఅమ్మకడువు బంగారంగాను - అనినీతల్లికడువుచల్ల గుండా - ఇత్యాదులు.

అనుప్రయుక్తాలైన ఏయి ఓయిలు ఆద్యక్షరశేషాలు

వికల్పంగా అవుతాయి. ౨౪

ఒరే! ఉరే! అరే! ఒసే! ఉసే! అసే! ఎందుకరో! ఎందుకరోయ్! ఎందుకల్లో! ఎందుకల్లోయ్!

అనుప్రయుక్తాలై లుప్తశేషాలైన ఏ ఓలకు హ్రస్వం వైకల్పికం. ౨౫

ఒరే - ఒరె - ఉరే - ఉరె - అరే - అరె - ఒసే - ఒసె - ఉసే - ఉసె - అసే - అసె - ఎందుకరో - ఎందుకరో - ఎందుకల్లో - ఎందుకల్లో మొదలైనవి.

నిర్దిష్టప్రశ్నార్థకంలో సంబోధ్యవాచకేతరానికి అనుప్రయుక్త

మైన ఏయ్ యకారానికి వకారం వికల్పం. ౨౬

ఏమేయ్ - ఏమేవ్ - ఎక్కడేయ్ - ఎక్కడేవ్ - పూర్వసూత్రంచేత య లోపంవస్తే ఏమే! ఎక్కడే!

కొన్ని చోట్ల ప్రేమాద్యర్థసూచకమై నిర్దిష్టపురుషప్రకారార్థకంబోను
సంబోధ్యవాచకేతరానికి అనుప్రయుక్తమైన యకారానికి
వకారం వస్తుంది. ౨౭

ఏమిటే! అన్నయ్యా! ఏమిటే! తాతా! వాడే! అభావంలో య లోపం
వర్ణాయంగావస్తే ఏమిటే! - ఏమిటే! వంటిరూపాలు గ్రాహ్యలు - మీరంతారండే
తాతా! - అవన్నీ తీసుకరండే.

శ్రీ సమూహాఉద్దిష్టాలుగా అర్ర-అల్లలు వ్యవహారంలో
కనిపిస్తున్నాయి. ౨౮

ఏమిటర్ర - ఏమిటల్ల - తెండర్ర - తెండల్ల.

సీచప్రేమాద్యర్థకమై ఏకబహుత్వాల్లో రవర్ణం అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౨౯

ఏమిటిర! తేర! తెండిర! కొట్టండిర!

అర్ర అల్ల రల తుదిహ్రస్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౩౦
ఏమిటర్రా! ఏమిటల్లా! ఏమిటరా!

అర్ర అల్ల రలకు మధ్యమోత్తమోభయక్రియలకు ఓయి
ఏయిలు బహుళంగా అనుప్రయుక్తాలవుతాయి. ౩౧

ఎందుకక్రోయ్ - ఎందుకల్లోయ్ - ఏమిటిరోయ్! చెప్పండ్రోయ్! - ఎందు
కర్రా! ఎందుకల్లా - ఏమిటిరా! చెప్పండ్రా - చెప్పకామోయ్ - చెప్పదామోయ్ -
బహుళగ్రహణంచేత అర్ర అల్ల రలకు ఏయి అనుప్రయుక్తం కాదు - ఓయి
మాత్రం అనుప్రయుక్త మవుతుంది.

ఓయి ఏయిలు పరమైతే మధ్యమోత్తమోభయ మువర్ణకమకా
రానికి వకారం పూర్వఉత్వాని కత్వం బహుళం. ౩౨

కొట్టుమోయ్ - కొట్టవోయ్ - కొట్టవే - కొడదామోయ్ - కొడదావోయ్ -
ఇటువంటిచోట్ల ఉత్తమోభయ వకారం అనునాసిక ఉచ్చారణయుక్తమైన వకారంగా
కనిపిస్తున్నది. బహుళగ్రహణంచేత ఏయి పరమైతే మధ్యమపురుషమువర్ణ మకా
రానికి వకారం నిత్యం - కొట్టవే - తిట్టవే - నెట్టవే - అడగవే - మొదలైనవి.

స్త్రీసమవాచకాలమీద నీచప్రేమాద్యర్థకమై ఏకవచనంలో

కాన శబ్దం కనిపిస్తున్నది. ౩౩

వెధవకాన - దొంగకాన - వెధవపినుక్కాన - ఆవెధవకానతో నీకేంటిరా !

మహద్వాచకాలకు నీచప్రేమాద్యర్థకమై కా ప్రత్యయం

వస్తుంది. ౩౪

స్పష్టం.

నీచప్రేమాద్యర్థకకాప్రత్యయం పరమైతే తరచుగా ఇత్యం

పూర్వాగమం అవుతుంది, ౩౫

ఈ కాప్రత్యయ కకారానికి గకారం నిత్యం - గోపాలిగాడు - బాలిగాడు - చిన్నిగాడు - ఎల్లిగాడు - పుల్లిగాడు - మల్లిగాడు - రామిగాడు - కోటిగాడు - వెంకిగాడు - పిచ్చిగాడు - చిట్టిగాడు - మొదలైనవి. ప్రథమేతరవిభక్తుల్లో గోపాలిగాడిని - గోపాలిగాణ్ని - గోపాలిగానిని. - గోపాలగాడితో - గోపాలగానితో - మొదలైనవి.

నీచప్రేమాద్యర్థకకాప్రత్యయంమీది డువర్ణకానికి సంబోధనలో

లోపం వైకల్పికం. ౩౬

గోపాలిగా ! - గోపాలిగాడా ! - గోపాలిగాడూ ! - గోపాలిగాడు ! - చిట్టిగా ! - చిట్టిగాడా ! - చిట్టిగాడూ ! - చిట్టిగాడు ! - మొదలైనవి.

స్త్రీ తిర్యగ్జడభిన్నాలు వాటి విశేషణాలు మహత్తులు. ౩౭

తిర్యక్కు లంటే పశుపక్ష్యాదులు - జడా లంటే అచేతనాలు.

స్త్రీవాచకాలు వాటి విశేషణాలు మహత్తులు. ౩౮

మహాతీవాచకా లనబడతాయని తాత్పర్యం.

మహద్భిన్నా లమహత్తులు. ౩౯

స్త్రీ తిర్యగ్జడా లమహత్తు లనబడతాయి.

మహాన్మహాతీభిన్నాలు తిర్యగ్జడాలు కేవలామహత్తులు. ౪౦

మహద్వాచక మహాతీవాచకాలకు భిన్నాలైన తిర్యగ్వాచకాలు - జడవాచకాలు - కేవలం అమహత్తులని తాత్పర్యం.

మహద్వాచకాలై క్లిబాలై స మిత్రాదులు విభాషగా పుంలింగ
తుల్య లవుతాయి. ౪౧

మిత్రశరణపాత్రాదులు మిత్రాదులు.

డు ప్రత్యయం చేరడానికి యోగ్యమైనది డుమంతం. ౪౨

డు అనే ప్రథమైకవచనప్రత్యయం చేరడానికి అర్హతకలశబ్దాన్ని డుమంతం
అంటారని తాత్పర్యం.

పుంలింగమై మహద్వాచకమైన నామం తుది అత్వానికి

ఉత్వం బహుళం. ౪౩

నామంతో ప్రాతిపదిక. బుద్ధ - నాగార్జున - రామ-కృష్ణ - ఇటువంటివి
ప్రాతిపదికలు - వీటి తుది అత్వానికి ఉత్వంవస్తే - బుద్ధు - నాగార్జును - రాము -
కృష్ణు - ఇలాగే తక్కినవి ఉహ్యలు -

పుంలింగమైన మహద్వాచకానికి డువర్ణకం వస్తుంది. ౪౪

బుద్ధుడు - నాగార్జునుడు - రాముడు - కృష్ణుడు - ఉత్పదిధాన బాహు
శకంచేత కొన్నిచోట్ల అత్వానికి ఉత్వంరాకుండానే డువర్ణకం వస్తుంది. సోమడు
భీమడు - లింగడు - మొదలైనవి. లింగడు - రామలింగడు - అన్నప్పడు
అత్వానికి ఉత్వం యెప్పుడూ కనిపించడంలేదు - బ్రాహ్మణనారాయణశబ్దాల య
కారానికి వక్ష్యమాణవిధిచేత లోపంవస్తే బ్రాహ్మడు - నారాయడు - ఉత్వంవస్తే
సోముడు - భీముడు - బ్రాహ్మణుడు - నారాయణుడు. నారాయణుడు అన్న
ప్పుడు పాక్షికంగా అత్వానికి ఉత్వం బాహుశకంచేతనేనని గ్రహించాలి - తక్కిన
చోట్ల అత్వానికి ఉత్వంరాకపోవడం నీచార్థద్యోతకంగా కనిపిస్తున్నది. బాహ్మడు
అన్నప్పడు నీచార్థద్యోతకమేమీ లోకంలో కనిపించడంలేదు. నారాయణుడు అని
ఉత్వంవచ్చినప్పుడు సైతం ఈశబ్దానికి నీచార్థద్యోతకంగానే వ్యవహారం.

మహత్సంజ్ఞావాచకాలకు కొన్నింటికి ఉత్వ డువర్ణకాలు

రావు. ౪౫

నారాయణ - సత్యనారాయణ - కృష్ణ - గోపాలకృష్ణ.

నారాయణాదులకు పూజ్యార్థంలో అన్న అనుప్రయుక్తం

కాదు. ౪౬

నారాయణయ్య - జగన్నాథయ్య - పూజ్యార్థంలో అనడంచేత భ్రాతృవాచకంగా అన్న అనుప్రయుక్తంకావచ్చును - మా నారాయణన్న వచ్చాడు.

కొన్ని మహాన్మహాతీ సంజ్ఞావాచకాలకు నిచాద్యర్థకమై

ఇత్వం చేరుతున్నది. ౪౭

నారాయణి - వెంకటి - రామి - సోమి. అదిశబ్దంచేత కొన్నిచోట్ల మైత్రిలోను అదరార్థంలోను ఇత్వం ఉన్నదని గ్రహించాలి.

దువర్ణకంమీద ప్రథమైకేతరప్రత్యయాలు చేరతాయి. ౪౮

దువర్ణకంమీద చేరితే బహుత్వంలో వక్ష్యమాణసూత్రంచేత ఉత్పలోపం నిత్యం - రాముళ్లు - రాములు - బుద్ధుళ్లు - బుద్ధులు - రాముడిని - వక్ష్యమాణ సూత్రంచేత ఇతరార్థకం ఇత్వలోపం. రాముణ్ని - రాముళ్ళను - రాములను - పాక్షికంగా అవర్ణ అత్వలోపంమీద నివర్ణకం - రాముల్ని - రాముడికోసం - రామునికోసం - రాముకోసం - ఇలాగే మగడు - మగడులు - మగళ్లు - మగడిని - మగణ్ని - మగళ్ళను - మగల్ని - మగడికోసం - మగనికోసం - మొదలైనవి. వృద్ధాదుల డులోపపక్షంలో యథావిధిగా ప్రథమైకేతర ప్రత్యయాలు చేరతాయి.

ద్వితీయాద్యేకవచనం పరమైతే డువర్ణకఉత్పానికి ఇత్వం

బహుళం. ౪౯

బుద్ధుణ్ని - బుద్ధుడితో - బుద్ధుడుతో - బుద్ధుడివల్ల - బుద్ధుడువల్ల - రాముడందు - రాముడియందు - మొదలైనవి.

ప్రథమైకేతరప్రత్యయం పరమైతే డువర్ణకానికి లోపం

విభాష. ౫౦

రాముడులు - రాములు - రాముడితో - రామునితో - రాముతో - వ్యవస్థిత విభాషచేత దేవశబ్దానికి బహుత్వంలో డు లోపంరాదు - దేవుడు - దేవుళ్లు - బహుత్వంలో అనడంచేత దేవుడితో - దేవునితో - దేవుడికోసం - దేవునికోసం - ఇత్యాదులు.

తుమంతంమీది నువర్ణకం ఉత్వానికి ఇత్వం వస్తుంది. ౧౧

బుద్ధుని - రాముని - కృష్ణుని, - మొదలైనవి - బుద్ధుణ్ని - రాముణ్ని
అన్నప్పుడు నువర్ణకఉత్వానికి ఇకారంమీది కు ను వు ఇత్వాది సూత్రంచేత
ఇత్వం వస్తుంది.

ఇకారంమీది కు ను వు క్రియావిభక్తుల ఉత్వానికి ఇత్వం
వస్తుంది. ౧౨

హరిని - హరికి - శ్రీని - శ్రీకి - వారిని - వారికి -

ఈధాతు నీశబ్దాలమీదివాటి ఉత్వానికి ఇత్వం రాదు. ౧౩

ఈరు - ఈవు - ఈను - ఈము - నీరు - మీరు -

నాటకాదుల్లో తెలుగులో పరిచయం తక్కువకల ముస్లింపాత్రలసంభాష
ణలో నీ మీ మా శబ్దాలమీది కువర్ణక ఉత్వానికి ఇత్వంవస్తుంది. చూరె ! నీకి
చెప్పాన్గదరా ! నీకిమాకి గడవీడ యెందూగ్గా-భాయ్. మీకి యేష్టిలెప్పునోహయ్యా !
మొదలైనవి. ఇటువంటివి పూర్వోక్తసూత్రంచేత అయాజాతివర్ణనల్లో ప్రయోగార్హాలు.

కువర్ణకం పరమైతే ఉకార ఋకారాలకు నవర్ణాగమం
వస్తుంది. ౧౪

రామునకు-బుద్ధునకు - విష్ణునకు - సవిత్తునకు - విధాతృనకు మొదలైనవి.

ఉకార ఋకారాలకు అందు వర్ణకం పరమైతే సకారాగమం
వస్తుంది. ౧౫

బుద్ధునందు - రామునందు - విష్ణునందు - సవిత్తునందు - విధాతృనందు
మొదలైనవి.

ముపువర్ణాల కందు వర్ణకం పరమైతే సకారాగమంబహుళం. ౧౬

వనమునందు - వనమందు - భేనుపునందు - భేనువందు మొదలైనవి.
మువర్ణానికి అనుస్వారం వచ్చేట్లయితే బహుళగ్రహణంచేత సకారాగమం నిత్యం.
వనంనందు - గృహంనందు - ధనంనందు - మొదలైనవి.

ద్వితీయైకవచనం ఉత్తమపురుషనువర్ణకం పరమైతే డువర్ణక
డకారానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౧౭

ణాదేశభావంలో ఇత్వంత్యాలుకు లోపం నిత్యం. ౧౮

రాముడిని - రాముణ్ని - రాముని - కృష్ణుడిని - కృష్ణుణ్ని - కృష్ణుని -
నేను రాముడను - నేను రాముణ్ని - నేను కృష్ణుడను - నేను కృష్ణుణ్ని -
వాణ్ని - వీణ్ని - వత్సమాణవిధిచేత ఇకారయుక్త నకారానికి ఇకారం వైక
ల్పికం - వాణ్ణి - వీణ్ణి - రాముణ్ణి - ఇత్యాదులూహ్యములు.

అఫీనుకు బయల్దేరినవాణ్నికూడా ఈమాట తర్వాత అగిపోయాను -
మా - 17 - దిగినవాణ్ణి ముక్కురు ముడునలైన - పి - 24 -

బహుత్వంలో బువర్ణకంమీదనే ద్వితీయాది విభక్తులు

చేరతాయి. ౧౯

ద్వితీయారులు పరమైతే బువర్ణఉత్వానికి అత్వం బహుళంగా

వస్తుంది. ౨౦

బుద్ధులను - రాములను - నాగార్జునులను - దువర్ణకంమీద బహు
త్వంలో బుద్ధుళ్ళను - రాముళ్ళను - నాగార్జునుళ్ళను - ఇత్యాదులు. రాము
లురు - ధేనువులురు - రాములను - ధేనువులను - రాముళ్ళను - రాములుచేత -
రాములచేత - రాముళ్ళచేత - రాముచ్చేత - అదిరాముల్చేతతెప్పించరా !
మొదలైనవి.

పు లు వర్ణాలమీది కు నుల ఉత్వానికి ఇత్వం బహుళం. ౨౧

రాములురు - రాములురి - ధేనువులురు - ధేనువులుకి - ధేనువురు -
ధేనువుకి - ఆవుకి - గోవుకి -

సంబోధనలో ఏకార్థమైనపదం తుది ఉకారానికి అకారం

బహుళంగా వస్తుంది. ౨౨

ఓరాముడ ! ఓరాముడు ! వృక్షము ! వృక్షము ! వృక్షం !

సంబోధనలో పదంతుది అకార ఇకార ఉకారాలకు దీర్ఘం

విభాషగా వస్తుంది. ౨౩

రాముడా ! రాముడ ! అన్నా ! అన్న ! హరి ! హరి ! రాముడా !
రాముడు !

కృతోత్కమైన సంస్కృతనామం సంబుద్ధి యవర్ణకానికి లోపం
విభాషగా వస్తుంది. ౬౪

ఓరామ ! ఓరాము ! పాక్షికంగా పూర్వసూత్రంచేత దీర్ఘం - రామా !
రామా ! బహుళగ్రహణంచేత కృష్ణభాగ్గవాదులకు యవర్ణకలోపస్థితిలో ఉత్వానికి
అత్వం నిత్యం - కృష్ణ ! కృష్ణా ! - ఇత్వాదులు కృష్ణా ! భాగ్గవా ! అని వ్యవ
హారంచేడు. గోవిందు ! ముకుందు ! గోవిందూ ! ముకుందూ ! మొదలైనవి
మహాజనవ్యవహారంవల్ల తెల్పుకోవాలి.

ఉత్వాంతసంస్కృతనామంమీది సంబుద్ధి యవర్ణకానికి ఉత్వా
దేశం విభాషగా వస్తుంది. ౬౫

ఓవిష్ణు ! ఓశంభు ! ఓవిష్ణూ ! ఓశంభూ ! విష్ణుడా ! శంభుడా ! మొదలైనవి -

ఉత్వాంతసంస్కృతనామాలకు కొన్నిటికి సంబోధనలో ఉత్వాం
తత్వం కనిపిస్తున్నది. ౬౬

ప్రభో - శంభో - మొదలైనవి. కొన్నిటికనడంచేత యీకార్యం సార్వత్రికం
కాదని సూచింపబడింది. మహాప్రభో అవీరధాలుకావు - భా - వి - శి () -

సంబోధనంలో బహువచనానికి పరంగా ఆర ఆగమం
వస్తుంది. ౬౭

రాములార ! రాములార ! కృష్ణులార ! కృష్ణులార ! పూర్వసూత్రంచేత
దీర్ఘంపాక్షికంగావస్తుంది. రాములారా ! కృష్ణులారా ! రాములారా ! కృష్ణులారా !
మొదలైనవి.

ఆర ప్రయోగంలో బహువచన లకారానికి ద్విత్వం బహుళంగా
వస్తుంది. ౬౮

రాములార ! రాములార ! పిల్లలార ! పిల్లలార ! అక్కలార ! అక్కలార !
చెట్టులార ! చెట్టులార ! వృక్షములార ! వృక్షములార ! వృక్షాలార ! పాక్షికంగా
పూర్వసూత్రంచేతదీర్ఘం - రాములారా ! మొదలైనవి. బాహుళకంచేత మువర్ణలోప
పూర్వస్వరదీర్ఘంమీది లకారానికి ఆర పరమైతే ద్విత్వంనిత్యం - వృక్షాలారా !

మొదలైనవి - రాముల్లారా ! అనేది యేతత్సూత్రానికి లక్ష్యమైనదికాదు. రాముడు - రాముడు - రూపంపై ఆర చేరగా సిద్ధించింది.

మధ్యమపురుషయోగంలో ఆరాగమం విభాషగా అవుతుంది. ౬౯

బాలహలారాదినండి ! బాలహలువినండి. బాలహల్లారా ! వినండి. కాంతలారా ! పచ్చారా ? - కాంతల్లారా ! పచ్చారా ! - కాంతలు ! పచ్చారా ! - మొదలైనవి. అమ్మల్లార ! ఆయ్యల్లార ! ఆక్కల్లార ! అన్నల్లార ! పిల్లల్లార ! జెల్లల్లార ! అలకించండి ! మీరాలరించండి ! ఇటువంటిచోట్ల మధ్యమపురుషయోగంలేదుకాబట్టి ఆరాగమం నిత్యం.

ఆగమ లు ల ల స్వరానికి ద్వితీయాదులు పరమైతే లోపం

విభాష. ౭౦

ధేనువులును - ధేనువుల్లు - ధేనువులను - ధేనువుల్ని ధేనువుల్చేత - ధేనువులచేత - ధేనువుల్లో - ధేనువులచో - చెట్టుల్లో - చెట్టులలో -

ముఖ్యంగా జ్ఞాపకంపుంచుకోవలసిన భాగాల్ని మార్పుచేసుకోవచ్చు - మా - ౩ - చదువుతూవుండగాగా తోచినభావాల్ని మార్చినలో వ్రాసుకోవచ్చు - మా - ౩ -

ఆగమ లు ల ల స్వరలోపమైతే నువర్ణం ఉత్పానికి ఇత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౭౧

రాముల్ని - రాముల్లు - మిత్రుల్ని - మిత్రుల్లు - మొదలైనవి.

శిష్టబహువచస లకారంమీది లో లకారానికి ద్విత్వం విభాషగా

వస్తుంది. ౭౨

చెట్లలో - చెట్లలో - దొడ్లలో - దొడ్లలో -

అత్వాంతాలైన అమహస్సపుంసకాలకు మువర్ణకం వస్తుంది. ౭౩

పృక్షము - అన్నము - మొదలైనవి. మిత్రాదులకు పాక్షికంగా పుంలింగ తుల్యత్వం పూర్వం ఉత్తమైంది కాబట్టి మిత్రుడు - మిత్రము - శరణుడు - శరణము - మొదలైన ద్వివిధరూపాలను గ్రహించాలి. రామాదులకు వక్ష్యమాణసూత్రం చేత పాక్షిక స్త్రీబతుల్యత్వం ఉన్నది కాబట్టి రామము - రామడు - శంకరము - శంకరుడు - మొదలైన ద్వివిధరూపాలను గ్రహించాలి. కమలాదులకు స్త్రీసంజ్ఞా

వివక్షలో క్లిబతుల్యత్వం వక్షమాణమాత్రంచేత విధించబడింది రాబట్టి పాక్షికంగా మువర్తకం - కమలం - కమల - మొదలైనవి.

పుంలింగాలు రామాదులకు క్లిబ తుల్యత్వం బహుళం. ౭౪

రామము - శంకరము - రాముడు - శంకరుడు. ఎహుళకంచేత పృష్టాదులకు లేదు. లక్ష్మీకాంతం - వెంకటరత్నం ప్రభృతుల్లో ముద్రాంతత్వమే లేరను కానవస్తున్నది.

స్త్రీ సంజ్ఞావాచకాలైన కమలాదులకు క్లిబతుల్యత్వం

బహుళం. ౭౫

కమల - కమలం - పనజ - పనజం - ఇత్యాదులు నిష్పజన వ్యవహారానుసారంగా గ్రాహ్యము.

మువర్తకానికి పూర్ణబిందువు బహుళంగా వస్తుంది. ౭౬

వృక్షం - వృక్షము - అన్నం - అన్నము - మిత్రం - మిత్రము - శరణం - శరణము - రామం - రామము - శంకరం - శంకరము - ఎహుళగ్రహణంచేత రామాదులకు సంబోధనలో విందుపునిత్యం - ఒరేయి రామం! యిటురా! సంబోధన ఆకారం పరమైచే బాహుళకంచేత విందుపురాదు. మిత్రమా!

మువర్తకంమీద ప్రథమైకేతరప్రత్యయాలు చేరతాయి. ౭౭

వృక్షములు - వృక్షమును - వృక్షముచేత - ముద్రానికి బహుళంగా విందువు. వృక్షంచేత - వృక్షంకొరకు - బాహుళకంచేత అందు - న - లు - ను - కులు పరమైచే విందుపురాదు. వృక్షమును - వృక్షముకు - వృక్షములు - వృక్షమునకు - వృక్షములు - వృక్షములను - వృక్షమందు - మొదలైనవి. ములోప పక్షంలో యధావిధిగా ప్రథమైకేతర ప్రత్యయాలు చేరతాయి.

తొలిశైశవంలోకంటే - పి - 11 -

అనుష్వాదుల మువర్తకానికి పూర్ణబిందువు వైకల్పికం. ౭౮

అనుం - మినుం - జనుం - కనుం - ఇనుం - నడుం - అన్నెం - పున్నెం - బల్లెం - బల్లెం - ఇత్యాదులు. పక్షంలో అనుము - మినుము - జనుము - మొదలైనవి. నడుంవంగి నులోచనాలు ముక్కుకొనకు - పి - 10 -

అన్యదేశీయాల తుది వ్యంజనముకారానికి బిందువు తరచుగా వస్తుంది. ౭౯

ముస్లిములు - ముస్లింలు - కరిమ్ - కరిం - కరిమ్లు - కరింలు - మొదలైనవి.

మువర్ణరానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం మీది ద్విత్వము

నువర్ణరానికి ద్విత్వము క్తనివర్ణకం విభాషగా వస్తుంది. ౮౦

లోకమును - లోకాన్ని - హాపమును - హాపాన్ని - అన్నమును - అన్నాన్ని - రామమును - రామాన్ని - శంకరమును - శంకరాన్ని - మొదలైనవి.

పుస్తరాన్ని చదువుతూవుండగా - చూ - కి - ఈప్రశ్నలోని పర్యాన్ని కాదనము - పి - 13 -

లు ల న లు పరమైతే మువర్ణానికిలోపం తత్పూర్వస్వరానికి

దీర్ఘం విభాషగా వస్తుంది. ౮౧

పజ్రములు - పజ్రాలు - పజ్రములను - పజ్రాలను - మానమున - మానాన - వాడిమానాన వాడుబ్రతుకుంటుంటే మీకేమయ్యింది? ఎవరిమానాన వాల్లదాండి. మంచానపడ్డాడు - సయానభయాన యెన్నివిధాలచెప్పినా వినందే యెవరమేంద్రేస్తాం!

అంతమానాన తగిలినా - పి - 31 -

లు ప్తపూర్వమువర్ణక దీర్ఘపూర్వక సవర్ణరానికి ద్విత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౮౨

నయాన - నయాన్న - భయాన - భయాన్న - ఇత్యాదులు తెల్పుకోవాలి.

ద్విత్వసహిత సవర్ణకాత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౮౩

నయాన్న - నయాన్ని - భయాన్న - భయాన్ని - నయాన్ని భయాన్ని యెన్ని విధాల చెప్పానో ! ఇత్యాదులు మహాజనప్రహరంలోంచి తెల్పుకోవాలి.

మువర్ణం లోపిస్తే కువర్ణపరక సవర్ణకాత్వానికి ఇత్వం

వస్తుంది. ౮౪

పజ్రానికి - పజ్రమునకు - ధనానికి - ధనమునకు - రామానికి - రామ

మునకు - శంకరానికి - శంకరమునకు - మొదలైనవి. ఇతరంమీది కునువు
ఇత్యాదిసూత్రంచేత పువర్తక ఉత్పానికి ఇత్వం -

ఇ గౌ రాయుత్వాగమాంతాల ప్రథమైకవచనానికి లోపం
వస్తుంది. ౮౫

ఇకారాంతాలకు గౌ రై శబ్దాలకు ఉత్వాగమాంతాలకు ప్రథమైకవచనలోపం
వస్తుంది. హరి - గిరి - శ్రీ - ధీ - గ్లా - రై - దిక్కు - త్వక్కు - యక్కు -
మొదలైనవి.

ఇత్వానికి బహువచనం పరమైతే ఉత్వం ప్రాయికంగా
వస్తుంది. ౮౬

హరులు - గిరులు - కవులు - రవులు - యామినులు - భామినులు -
మొదలైనవి. ప్రాయికంగా అనడంచేత రాత్రిలు - రాత్రులు - ఇత్యాదుల్లో వైక
ల్పకత్వాన్ని గ్రహించాలి.

ఉకారాంతగోళబ్దాలకంతటా పువర్తకం వస్తుంది. ౮౭

తరువు - ధేనువు - మఘువు - గోవు - అంతటా అనడంచేత ఉకారాంత
ప్రీతింగ పదాలకు సైతం ప్రథమైకవచనలోపం రాకుండా పువర్తకంవస్తుందని
తెలుసుకోవాలి.

ఉకారాంతమైన మహత్తుకి పువర్తకం బహుళంగా వస్తుంది. ౮౮

విష్ణువు - విష్ణుడు - శంభువు - శంభుడు - చనువు - చనుడు - మునువు -
మనుడు - కురువు - కురుడు - రాహువు - రాహుడు మొదలైనవి.

వర్గాదుల తుదిఅత్వాని కుత్వంమీద పువర్తకం కనిపిస్తున్నది. ౮౯

వర్గ - వర్గము - వర్గం - వర్గవు - వర్గు - అంతరము - అంతరం -
అంతరువు - ధర్మము - ధర్మం - ధర్మవు. కపర్ణువు - కపర్ణు - అంతరువు
అని వ్యవహారంలో వర్గ అంతరశబ్దాలకే ఈకార్యం కనిపిస్తున్నది.

ఉకారాంతాలకు గోళబ్దానికి పువర్తకంమీద ప్రథమైకేతర

ప్రత్యయాలు చేరతాయి. ౯౦

తరువులు - ధేనువులు - విష్ణువులు - గోవులు - పువర్తకంరాని పక్షంలో
మామూలుగా ప్రథమావకవచనానికి భిన్నమైన ప్రత్యయాలు చేరతాయి.

ప్రథమైకేతరప్రత్యయం పరమైతే ఉకారాంతాల వువర్ణకానికి
లోపం బహుళం. ౯౧

తరువులు - తరులు - ఛేనువులు - ఛేనులు - విష్టువులు - విష్టులు -
మొదలైనవి. గోశబ్దవువర్ణకానికి లోపం చెప్పకపోవడంచేత గోవులు - గోవును -
గోవుతో - అని పువర్ణంతోనే వ్యవహారమని గ్రహించాలి.

బాహుప్రభృతుల వువర్ణానికి లోపం విభాష. ౯౨

బాహు - బాహువు - రాహు - రాహువు - కేతు - కేతువు - బిందు -
బిందువు - రజ్జు - రజ్జువు - ఇత్యాదులు జనవ్యవహారంనుంచి గ్రాహ్యములు.

ఆవ్యయమైన ఆశు శబ్దంమీద వువర్ణకం కనిపిస్తున్నది. ౯౩

ఆశువు - ఆశువును - ఆశువుతో - మొదలైనవి.

నాగమాతార్థంలో కద్రూశబ్ద వువర్ణకఉత్వానికి అత్వం
నిత్యంగా వస్తుంది. ౯౪

కద్రుప - కద్రుపను - అత్వవిధిచేత ఇక్కడవువర్ణకలోపంరాదు. అన్యార్థంలో కద్రువు - కద్రువులు - మొదలైనవి.

తాత శబ్దానికి స్త్రీవద్భావం నిత్యం. ౯౫

ఇలా ఆనడంచేత తుది అత్వానికి ఉత్వంమీద డువర్ణకం నిషేధింపబడింది.
తాత - దీనికి తండ్రి అని అర్థం.

ఋకారాంతానికి అత్వం స్త్రీవద్భావం వస్తుంది. ౯౬

భ్రాత - జామాత - కర్త - భర్త - హర్త - ఇత్యాదులూహ్యములు.

మహత్తులైన విధాత్పుధాత్పుదాత్పునవిత్సనేత్పు శబ్దాలకు

అత్వ స్త్రీవద్భావాలు విభాషగా అవుతాయి. ౯౭

విధాత - విధాత్పుడు - ధాత - ధాత్పుడు - దాత - దాత్పుడు - సవిత -
సవిత్పుడు - నేత - నేత్పుడు.

నిరాశాదులకు అత్వాంతత్వం నిత్యం. ౯౮

అత్వాంతత్వవిధాన సామర్థ్యంచేతనే ప్రీతుల్యత్వం వస్తుంది.

నిరాశ - దురాశ - నిర్దయ - ఇత్యాదులు.

చిరుదనామలు తరచుగా స్త్రీసమాలాతాయి. ౯౯

కవితలక - అచార్య - కవిరత్న - కవిశేఖర - కవిశ్రవ - కవిసార్యభామ - మొదలైనవి. తరచుగా అనంతచేత విభక్త్యంతత్వంనాదా గ్రాహ్యం.

ప్రాతిపదికల తుదిదీర్ఘానికి హ్రస్వం వస్తుంది. ౧౦౧

రమా - రమ - లక్ష్మీ - లక్ష్మి - పనితా - పనిత - విద్యా - విద్య
సేనానీ - సేనాని - కృతప్రస్వాలరు ప్రస్వాంతాలరులాగానే చాఱ్యాలవుతాయి.

చితాక్షరాల్లకు హ్రస్వం లేదు. ౧౦౨

క్షా - ఛా - చూ - శ్రీ - శ్రీ - హ్రీ - దీ - భీ - భూవు.

వృద్ధాదుల డువర్ణకానికి లోపం బహుళం. ౧౦౩

వృద్ధ - వృద్ధుడు - మూర్ఖ - మూర్ఖుడు - నీచ - నీచుడు - గృహస్థ - గృహస్థుడు - చాఱ్య - చాఱ్యుడు - ప్రప్థ - ప్రప్థుడు - హనుమంతుడు - హనుమంతుడు - బహుళగ్రహణంచేత రామదాసాదుల డువర్ణకానికిలోపం తరచుగా వస్తుంది. రామదాసు - శ్రీనివాసు - నన్నయ్యభట్టు - అన్నయ్యభట్టు - మొదలైనవి.

గృహస్థ బాహ్యుడని స్పష్టంగా తెలిసిన - పి - ౨1 -

స్త్రీలింగాల ప్రథమైకవచనానికి లోపం వస్తుంది. ౧౦౪

రమ - రమ - చనిత - ఘనత - విద్య - చేవత - మిననేత్ర మొదలైనవి.

చరిత్రాదుల మువర్ణకానికి లోపం బహుళం. ౧౦౫

చరిత్ర - చరిత్రము - చరిత - చరితం - కోకిల - కోకిలం. చరిత్ర - చరిత - కోకిల - అలక - అభిలాష - అక్షత - ఘోష - తరంగ - భ్రమ - విజృంభణ - పథ - చేగ - సురణ - హంస - అంశ - అపోహ - అపకర్ష - ఆభాస - రసాభాస - క్షోభ - గద్య - తత్పురుష - కర్మధారయ - దిగ్భ్రమ - నిష్కర్ష - పరామర్శ - పరిశ్రమ - ప్రథమపురుష - మధ్యమపురుష - ఉత్తమపురుష - ప్రశ్న - ప్రయోగ - ప్రాస - అనుప్రాస - ద్విప్రాస - త్రిప్రాస - చతుష్ప్రాస - బోధ - సర్గ - ఉపసర్గ - ప్రతిసర్గ - విసర్గ - విమర్శ - అపమర్శ - శోష - శ్వాస - అంతఃకరణ - అకర్షణ - అన్నప్రాశన - అర్పణ - ముద్రణ - అవాహన - వినర్చన - ఆచ్ఛాదన - అలంబన - అవగాహన - అరాధన -

అరోపణ - ఆర్ద్రన - అరాపన - అలోదన - అవేదన - అస్వాదన - ఉచ్చాటన - ఉచ్చరణ - సంబోధన - ప్రవర్తన - నిరీక్షణ - ఉద్వాసన - ఉల్లంఘన - ఔషాసన - రుంఠము - గర్జన - చిహ్న - తర్జన - భర్జన - దూషణ - నిరసన - నిచారణ - నిరూపణ - నిర్ధారణ - నిచారణ - పాచాయణ - బోధన - రక్షణ - వర్జన - వాదన - విజృంభణ - ప్లావన - స్ఫురణ - స్మరణ - ఇత్యాదులు చరిత్రాదులు. చాహుళకంచేత దర్శాదులకు ములోపం నిత్యం - దర్శ - వనన - రుశ - రుశశబ్దానికి ఉదత్కారంలో మువర్జకం నిత్యం. రుశము - రుశం - బహుళగ్రహణంచేత శరణశబ్దం మువర్జకానికి లోపంవస్తే తుది అత్వానికి ఉత్వం వైకల్పికం - శరణం - శరణ - శరణు - ఉత్వంవస్తే స్త్రీత్వం నిత్యం.

సురాసురశబ్దాలు విభాషగా స్త్రీతుల్యాలవుతాయి. ౧౦౧

సుర - సురుడు - సురలు - సురులు - అసుర - అసురుడు - అసురలు - అసురులు - చ్యవస్థిత విభాషచేత సంస్కృతసమాసంలో స్త్రీతుల్యాలకావు - నిఖిలసురులు - రావణసురుడు. ఇత్యాదులు

మాతాదులకు స్త్రీత్వం బహుళంగా అవుతుంది. ౧౦౨

మాత - మాతుడు - మోధ - మోఘడు - శుంఠ - శుంతుడు - బహుళగ్రహణంచేత అమహర్వ్యంలో స్త్రీత్వం నిత్యం - సింహానికి మాతఅయిన నక్క - మొదలైనవి.

శతభి యేతరసప్తత్రాలకు ప్రభువాది సంవత్సరాలకు

స్త్రీత్వం నిత్యం. ౧౦౩

కృత్రిక - మృగశిర - ఆర్ద్ర - పునర్వసు - ఆశ్లేష - మఖ - హస్త - చిత్త - విశాఖ - అనూరాధ - మొదలైనవి. ప్రభవ - విభవ - శుక్ల - ప్రమోదూత - ఆంగీకర - శ్రీముఖ - భావ - యవ - ఇత్యాదులు గ్రాహ్యలు అశ్వన్యాది ప్రబోధ్యత్వాది ఇకారాంతవచాలకు ఇగ్గో సూత్రంచేతనే లోపం వస్తుంది. ఇకార చిన్నస్వరాంతాలకు స్త్రీత్వవిధాన నిమిత్తమై ఈసూత్రారంభం - శతభిషము - శతభిషం - శతభిషానికి -

పుష్టివాచి భూశబ్దానికి భువి అవుతుంది. ౧౦౪

భువి - భువులు - భువిని - భువులను - భువుల్ని - భువితో - భువికై - భువికంటె - ఇత్యాదులూహ్యము.

నౌ శబ్దానికి నాచ అవుతుంది. ౧౦౯

నాచ - నావలు - మహానాచ - నావికాయానం.

బకారం ఈతుల్యం. ౧౧౦

ఈతుల్యత్వ విధానంచేత ఇకారంమీది చునుపు ఇత్వాది సూత్రంచేత రైప్రదృతులమీది చునుల ఉత్వానికి ఇత్వం వస్తుంది.

రైని - రైకి - కైని - కైకి - పైని - పైకి - మొదలైనవి.

కంధరాదులు క్లిబతుల్యాలు బహుళంగా అవుతాయి. ౧౧౧

కంధరము - కంధరం - కంధర - విధాశబ్దానికి క్లిబతుల్యత్వంనిత్యం - విధం - కంధరానాసికాదంష్ట్రాగ్రహపాదుకోల్కా ప్రభృతులు కంధరాదులు.

విద్యత్త తుదిఉత్వానికి ఉత్వం స్త్రీతుల్యత్వం కనిపిస్తున్నది. ౧౧౨
విద్యత్తు.

హలంతం ప్రథమైకవచనాంతతుల్యం తెలుగులో
ప్రాతిపదిక. ౧౧౩

చుక్ - రాట్ - మరుత్ - చీచుత్ - కర్మ - చర్మ - మొదలైనవి. శ్వశబ్దం తప్ప నాంతవదాలన్నీ ప్రథమైకవచనాంత తుల్యాలైనవి గ్రహించాలి.

దిత్వం ఉత్వంతుదిహల్లుకి వస్తుంది. ౧౧౪

ఉకారాగమాంతాలకు ఇగ్నౌసూత్రంచేత ప్రథమైకవచనలోపం వస్తుంది. రుక్కు - రాట్టు - మరుత్తు - చీచుత్తు - కర్మం - చర్మం - చర్మం - సుధన్యుడు - సుత్రాముడు - ఇత్వాదుల్లో ఉకారాగమంలేదు రాబట్టి ఆస్త్రిలింగాలవడంచేత ప్రథమైకవచనలోపంలేదు.

దీర్ఘంమీది హల్లుకి ద్విత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౧౧౫

వాక్కు - వారు - స్వరాట్టు - స్వరాటు మొదలైనవి.

మహద్వాచకాలకు కొన్నిటికి హలంతత్వంకరాడా

కానవస్తున్నది. ౧౧౬

మోహన్ - హరనాథ్ - దేవినాథ్ - రమేష్ - జగదీష్ - ఇటువంటిచోట్ల హలంతత్వవిధిచేతనే స్త్రీత్వాన్ని గ్రహించి ప్రథమైకవచనలోపాదికంగ్రహించాలి.

రమేష్ ప్రభృతి చదాలు ప్రధమోష్ఠ్యులైలే అయినా హిందీభాషాప్రభావంచేత ప్రవేశించిన ద్వితియోష్ఠ్యుక్తప్రవహోపమే శ్రావ్యంగా లోకంయెంచుతున్నది.

మత్వాదిరం ద్వితియైకపచనాంతతుల్యం ప్రాతిపదిక

అవుతుంది. ౧౧౭

శ్రీమంరమ్ - గుణవంతమ్ - విద్వాంసమ్ - అప్పరసమ్ - శ్వాసమ్ - మొదలైనవి.

చాని అంతిమ మరారానికి లోపం వస్తుంది. ౧౧౮

శ్రీమంత - గుణవంత - విద్వాంస - శ్వాస మొదలైనవి. దుప్రత్యయాలు మహాదాదివిషయలోపస్తాయి. శ్రీమంతుడు - శ్రీమంతము - గుణవంతుడు - గుణవంతము - విద్వాంసుడు - విద్వాంసము - శ్వాసము - అప్పరస - ప్రీత్యంతలో మత్వాదులు ఇరారాంతాల్ తెలుగులో గ్రాహ్యులు - శ్రీమతి - గుణవతి - విమసి - సుని. మహతి వాచ్యమవుతుంటే శ్రీమంతురాలు - గుణవంతురాలు - విద్వాంసురాలు - అనిరూపా ప్రమాగించవచ్చు.

ముదాదులకు ప్రధమైకపచనలోపం లేదు. ౧౧౯

ముదం - ఉపాసహం - స్రజం - ఇవి సంస్కృతంతో ప్రీలింగశబ్దాలు రావడంచేత లోపం ప్రవృత్తమవుతుంటే యాహత్రంచేత నిషేధం చెప్పబడింది.

ఋత్విగాదులు ప్రధమైకపచనాంతతుల్యాలు విభాషగా

అవుతాయి. ౧౨౦

ఋత్విజుడు - ఋత్విక్కు - నివృతం - నీవృత్తు మొదలైనవి.

అపదాదులు ద్వితియైకపచనాంతతుల్యాలు విభాషగా

అవుతాయి. ౧౨౧

పక్షంలో ప్రధమైకపచనాంత తుల్యత్వం.

అపత్తు - అపద - తృప్తు - తృష - సంపత్తు - సంపద - క్షుత్తు - క్షుద - దృక్కు - దృశ - దిక్కు - దిశ - త్వత్తు - త్వష - రుట్తు - రుష - భిత్వాదులూహ్యులు.

ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యాలైన ఆధుదాదులకు

స్త్రీత్వం నిత్యం. ౧౨౨

ఆపద - త్వష - సంపద - త్తువ - మొదలైనవి.

చకాసౌకచోట మహత్వంలో బిందుపూర్వక మత్వంతతకారానికి

అనాదేశం విభాషగా అవుతుంది. ౧౨౩

హనుమానుడు - హనుమంతుడు - భగవానుడు - భగవంతుడు.

హనుమంత బిందుపూర్వకతకారానికిలోపం స్త్రీవద్భావం

విభాషగా అవుతుంది. ౧౨౪

హనుమ - హనుమానుడు - హనుమంతుడు.

ఆత్మమహిమదులకు స్త్రీత్వం చకూలం. ౧౨౫

ఆత్మ - ఆత్మము - ఆత్ముడు - విశ్వకర్మ - విశ్వకర్ముడు - కృతపర్మ - కృతపర్ముడు - కృష్ణపర్మ - కృష్ణపర్ముడు - మిత్రపర్మ - మిత్రపర్ముడు - ఇత్యాదులూహించాలి. మహిమ - మహిమం - గరిమ - గరిమం - అణిమ - అణిమం - లఘిమ - లఘిమం - మొదలైనవి మహిమదులు - బాహుళ్యకలచేత యువాదుల్లో స్త్రీత్వం నిత్యం - యువ - యజ్ఞ.

పుంలింగమై మహద్వాచకమైన బ్రహ్మశబ్దానికి స్త్రీత్వం

వస్తుంది. ౧౨౬

బ్రహ్మ - మహద్వాచకమనడంచేత తత్త్వతపోవేద యోగవాచకం అయితే బ్రహ్మము అని మువర్ణాంతత్వంతోనే ప్రయోగం - మువర్ణానికి సున్నాపాక్షిరంగా వస్తే బ్రహ్మం.

మహత్వంలో స్వార్థపరమైన రాజశబ్దం తుదిఆత్మానికి

ఉత్వం నిత్యం. ౧౨౭

రాజ - భగరాజ - అమహత్వంలో రాజము - రాజం - పృక్షరాజం.

జగదింద్రజిత్తుల తకారానికి లోపం విభాషగా వస్తుంది. ౧౨౮

జగం - జగత్తు - ఇంద్రజి - ఇంద్రజిత్తు - ఋత్విగాదుల్లో పఠించితే ఇంద్రజితుడు.

ఇంద్రజిత్ తరారానికి ద్విత్వమ్మీచ మవర్ణకం వికల్పం. ౧౨౯
 ఇంద్రజిత్తు - ఇంద్రజిత్తుడు - ఇంద్రజిత్తును - ఇంద్రజిత్తుణ్ణి -
 ఇంద్రజిత్తుని -

సాంతాల తుదిసకారానికి లోపం బహుళంగా ఆవుతుంది. ౧౩౦
 ఉరం - ఉరస్సు - పక్షం - పక్షస్సు - అర్చి - అర్చిస్సు - భసువు -
 భసుస్సు - ఆయువు - ఆయుస్సు - మొదలైనవి. బహుళగ్రహణంచేత పయస్సు
 మొదలైన వాటిలో సకారానికి లోపంలేదు. పయస్సు - పయస్సు - సరస్సు
 ఇత్యాదులు.

మహద్వాచరాల్లైన సాంతాలకు అంతలోపంతాని ద్విత్వయైక
 పచనాంతతుల్యత్వంరాని వస్తుంది. ౧౩౧
 అంగిరుడు - అంగిరసుడు - ఉగ్రరపుడు - ఉగ్రశ్రవసుడు - ప్రచే
 తుడు - ప్రచేతసుడు - ఊర్ధ్వరేతుడు - ఊర్ధ్వరేతసుడు మొదలైనవి.

వేధ పురోధ పురోధసుడు. ౧౩౨
 వేధశ్శబ్దానికి నిత్యంగా పురోధశ్శబ్దానికి వైకల్పికంగా సరోపస్త్రితచ్ఛావాలు
 దీనిచేత కలుగుతాయి.

ముసఃప్రభృతుల సకారానికి ద్విత్వం విభాషగా వస్తుంది. ౧౩౩
 మససు - మసస్సు - శిరసు - శిరస్సు - సవసు - సవస్సు - సతోపం
 జరిగితే - మసము - శిరము - సవము.

ద్యుహృత్ శబ్దాలకు దివిహృదులవుతాయి. ౧౩౪
 దివి - దివులు - హృది - హృదులు.

స్త్రీలింగాలన్ని స్వస్వనియతాలైన స్త్రీప్రత్యయాలతోకూడి
 తెలుగులో ప్రయోగార్థాలవుతాయి. ౧౩౫

నామం.	స్త్రీప్రత్యయాంతం.	తత్సమం.
కర్తృ కర్త్రీ కర్త్రీ
జనయితృ జనయిత్రి జనయిత్రి
భాగ్యశాలిన్ భాగ్యశాలిన్ భాగ్యశాలిని
బుద్ధిశాలిన్ బుద్ధిశాలిన్ బుద్ధిశాలిని

నామం.	స్త్రీప్రత్యయాలంతిం.		తత్సవం.
మతిమత్	మతిమతి
గుణవత్	గుణవతి
విద్యన్	విద్యు
పనజముఖ	పనజముఖీ
)	పనజముఖా)
మీననేత్ర	మీననేత్రా
)	మీననేత్రీ)

ఇత్యాదులూహ్యం.

మహాతీతరాత్రై స స్త్రీలింగాల విధేషణాలకు క్లియత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౧౩౬

పద్మలతమనోహారి - పద్మలతమనోహారిణి - హృద్యమైనవిద్య - హృద్యయైనవిద్య - కపిలవర్షం - కపిలవర్షిణి.

భవచ్ఛత్రాదులకు తెలుగులో సాధారణంగా

ప్రయోగంలేదు. ౧౩౭

భవత్ మొదలగు హలంత సర్వనామాలకు సత్ప్రత్యయాలంతాలకు రేఖాల తాలకు మొదలైనవాటికి తెలుగులో వ్యవహారంలేదని అర్థం. సమాసాల్లో పూర్వాపయవాలైచేరి తెలుగులోప్రయుక్తాలవుతాయి. భవచ్ఛత్రాలు-త్వదాక్రయం-ముత్తువ్యం-లసద్రూపం - భవిష్యత్కాలం - ధూర్వహం - మొదలైనవి గుర్తించాలి - సాధారణ శబ్దప్రయోగంచేత లసత్తు - భవిష్యత్తు - యావన్మంది - మొదలైన ప్రయోగాలు రక్షితాలయ్యాయి.

అన్యత్రాదులు అనుకరణవిరహితంగా సందర్భాను

గుణంగా ప్రయోగయోగ్యాలు ౧౩౮

విభక్తిప్రత్యయాదులుచేరని పూర్వవ్యాకరణకర్తల మతానుసారంగా తెలుగులో ప్రయోగయోగ్యాలుకాని అన్యత్రాదులు అయాసందర్భాల కనుగుణంగా అనుకరణవిరహితంగానే ప్రయోగయోగ్యాలని తాత్పర్యం.

అన్యత్ర - అన్యధా - అద్యాపి - అకస్మాత్ - (అకస్మాత్తుగా) - అక్షరశః - అన్యోన్యం - అహోరాత్రం - అధవా - అనేకశః - ఉపరి - ఉభయరుశ లోపరి - ఉభయత్ర - ఏకత్ర - ఏతావతా - ఏవంచ - కదాచిత్ - కశ్చన -

కించ - కించిత్ - క్రమేణ - క్రమేపి - క్వచిత్ - జన్మతః - జన్మనా - తత్రాపి - తదుపరి - తద్వత్ - తు - చ - (తు - చ - తప్పరుండా -) - ద్వారా - నహి - నమః - నమోనమః - పదేపదే - ప్రాయశః - బహుధా - మనసా - యద్యపి - యఃకశ్చన - రూపేణ (ఆరూపేణ - ఈరూపేణ) - వత్ - (దానివత్తుగా) - వాచా - వినా - వృధా - శిరసా - సచా - సర్వత్ర - సర్వదా - సర్వధా - సర్వాత్మనా - సహ - సహస్రధా - స్వతః - సాక్షాత్తు - స్మృ - ఇత్యాదులు అన్యత్రాదులు - ఇటువంటివి శిష్టమహాజనవ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యములు - హలం తాలరు హలంబశబ్దాలరువలె ద్విత్వాదులు చేయవచ్చును. కాని యిటువంటి స్వతంత్రప్రయోగాల్లో ద్విత్వాదులు తరచుపాక్షికంగా కనిపిస్తున్నాయి - కదా బత్ - కదాచిత్తు - కించిత్ - కించిత్తు - తరచు శబ్దంచేత అకస్మాత్తుగా ఇత్యాదుల్లో ద్విత్వ ఉత్పాదకమాల నిత్యత్వం రక్షింపబడింది. పక్షం ఉత్పాదకమాల నిత్యత్వం వైకల్పికంగా కనిపిస్తున్నది. తద్వత్తుగా - తద్వత్తుగా - తద్వత్తుగా.

దేశభాషాస్వభావ అనుగుణాలై సంస్కృతశబ్దానన అనుక్త

విశేష ప్రయోగాలు ప్రయోగార్థాలు. ౧౩౯

అక్షరశః ప్రభృతులవిసర్గకు లోపం పూర్వస్వరానికి

దీర్ఘం విభాష. ౧౪౦

అనువరణ విరహితంగా శిష్టమహాజనులచేత వ్యవహరింపబడుతున్న అన్యత్రాదుల్లో విసర్గాంతాలైన అక్షరశః ప్రభృతుల విసర్గరుపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం విభాషగా వస్తుందని తాత్పర్యం.

అక్షరశః - అక్షరశా - అనేకశః - అనేకశా - జన్మతః - జన్మతా - ప్రాయశః - ప్రాయశా - స్వతః - స్వతా - మొదలైనవి. స్వతః అనేదాని విసర్గకు పూర్వోక్తవిధితేత హారం పచ్చి అది దీర్ఘాంతంగా సైతం వ్యవహరింపబడుతున్నది స్వతహాగా. వ్యవస్థితవిభాషచేత - నమః - నమోనమః ఇత్యాదుల్లో ఈరార్యం జరగదు. ఉభయత్రా - క్రమేణా - తత్రాపి - తూచా - (తూచా తప్పరుండా) సర్వత్రా - సహ - ఇత్యాదుల్లో తుదిదీర్ఘం - సముచ్చయ నువ్వానికి లోపం రావడంచేతవచ్చినదీర్ఘమని గుర్తించాలి. అత్యాంతాలైన రూపేణ ప్రభృతుల తుదిస్వారానికి స్వార్థంబో దీర్ఘంకూడా కనిపిస్తున్నది. ఆరూపేణ - ఆరూపేణా - సహ - సహా - దానితోసహ - దానితోసహా - మొదలైనవి.

చంకరనడక బహుశా సాధ్యపడేదిరాదు - పి - 17 - బహుశా ఈశ్వరుని
భావించేయించేవాడు - పి - 126 - పాదుకల రూపేణ దాన్ని పరిపాలించ
గలిగాడు. - పి - 28 -

ధకారానికి ధకారం బహుళంగా వస్తుంది. ౧౪౧

గ్రంథం - గ్రంథం - కథ - కథ - గాథ - గాథ - పథం - పథం -
బహుళగ్రహణంచేత సకారయోగంలో ధకారానికి ధకారంరాదు. స్థానం -
ప్రస్తానం - స్థలం - సకారయోగం అనడంచేత మొదట సకారంవుంటే సంధిలో
లోపించినప్పుడు సైతం ధకారానికి ధకారం రాదనిగ్రహించాలి. ఉత్ - స్థానం -
ఉత్థానం - ఉత్ + స్థంభనం - ఉత్థంభనం.

సకారయుక్తమైన ధకారానికి తకారం విభాష ౧౪౨

మర్యాదస్తుడు - మర్యాదస్తుడు - మరియాదస్తుడు - మరియాదస్తుడు -
కంతస్తం - కంతస్తం - సకారయోగమనక సకారయుక్తమనడంచేత సలోప
పక్షంలో యూర్యం జరగదు - ఉత్థానం - ఉత్థంభనం - ఇత్యాదులూహ్యము.

చకారం పరమైతే ఐకి ఆయ్ విభాషగా వస్తుంది. ౧౪౩

చైయాచరుడు - నయ్యాచరుడు - వైయారరణి - చల్యాకరణి.
మొదలైనవి.

చకారం పరమైతే ఐకి ఆయ్ విభాషగా వస్తుంది. ౧౪౪

యాచనం - యచ్చనం - సౌచర్పలుడు - నచ్చర్పలుడు. మొదలైనవి.

ప్రస్తావ దీర్ఘానికి హ్రస్వం వైకల్పికం. ౧౪౫

ప్రవం - ప్రస్తావం - ప్రస్తవం.

చిత్రశబ్దానికి కర పరమైతే కకారానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౪౬

చిత్రకరుడు - చిత్రకారుడు.

విస్మృతాదులు కర్తృకాదుకూడా అవుతాయి. ౧౪౭

విస్మృతం - విస్మృతుడు - ఉత్తిర్లం - ఉత్తిర్లుడు - సంకీర్లం - సంకీర్లుడు -
విశీర్లం - విశీర్లుడు - విస్మృతమయ్యాడు - విస్మృతుడయ్యాడు - ఉత్తిర్ల
మయ్యాడు - ఉత్తిర్లడయ్యాడు - సంకీర్లమయ్యాడు - సంకీర్లడయ్యాడు - విశీర్ల
మయ్యాడు - విశీర్లడయ్యాడు మొదలైనవి.

అవతరశబ్ద తకారం దీర్ఘయుక్తమై మూర్త్యాద్యర్థక
మవుతుంది. ౧౪౮

అవతారం - కృష్ణావతారం - బుద్ధావతారం - గాంధీఅవతారం - మొద
లైనవి. నీఅవతారమేంరానాయనా! ఇటువంటి సందర్భాల్లో అవతారశబ్దానికిఅకారం
అని అర్థం.

రుగ్గతణకారానికి మకారం తరచుగా వస్తుంది. ౧౪౯

రుగ్మత - తరచుగా అనడంచేత రుగ్గతఅనే ఇకారవ్యవహారం తెలుగులో
అరుదని తెలుసుకోవలెను.

మానసికరుగ్మత ప్రవేశించదు - మా - 19 -

అభ్యంజన యోజనల జకారానికి గచలు విభాషగా
వస్తాయి. ౧౫౦

అభ్యంజనం - అభ్యంగనం - యోజన - యోచన.

విభ్రాజమానవివర్ణానికి వ్యతిరేకాద్యర్థ విశేషాల్లో బవర్ణాదేశం
వస్తుంది. ౧౫౧

బభ్రాజమానం - ఆదిశబ్దంచేత హేళనాద్యర్థాలు గ్రాహ్యములు.

బభ్రాజమానానికి తరుచుగా భజగోవిందం అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౧౫౨

బభ్రాజమానం భజగోవిదం -

ఘాతక ఘావర్ణానికి హంవికల్పంగా ఆదేశమవుతుంది. ౧౫౩

ఘాతకుడు - హంతకుడు - ఘాతకీ - హంతకీ -

హంతక కవర్ణానికిలోపం స్త్రీత్వం విభాష. ౧౫౪

వాడుహంత - ఆమెహంత - వ్యవస్థిత విభాషచేత - కవర్ణలోప అభా
వంలో స్త్రీత్వంరాదు - హంతకుడు.

మనుష్యశబ్దయలోపం స్త్రీపుంవాచకంగా ఉకార ఆకారాలకు

ఇత్వం విభాషగా వస్తుంది. ౧౫౫

మనుష్యుడు - మనిషి - అమనిషెవరు ? వెంకటరావు - అమనిషినిపిలువు -
ఎవర్ని ? వరలక్ష్మినా ? మగమనిషి - ఆడమనిషి.

స్త్రీపుమాది నిందాద్యర్థాల్లో విధవశబ్దానికి ఎత్వం బహుళంగా

వస్తుంది. ౧౫౬

విధవ - వెధవ - ఏమిటిరావెధవ - ఏమిటివెధవ - ఓరివెధవ - ఓసివెధవ -
బహుళగ్రహణంచేత అలుముండలు పరమైతే ఎత్వంవిభాష - విధవముండ -
వెధవముండ - విధవరాలు - వెధవరాలు - ఆదిశబ్దంచేత భర్తృహీనురాలైన స్త్రీ
అనే అర్థంలోసైతం ఎత్వం విభాషగా వస్తుంది. నిందార్థంలో ఎత్వం నిత్యం.
అచిశబ్దంచేత స్త్రీపుంభిన్నాలకు సైతం నిందార్థంలో వెధవశబ్ద ప్రయోగం ఉన్న
దని గ్రహించాలి. వెధవతాయలు - వెధవమాటలు - వెధవవేషాలు - వెధవ
వాసన - ఇత్యాదులూహ్యలు -

ఇదేమిబ్రతుకయ్యా వెధవబ్రతుకు - మా - 9 - పిల్లినో విధవనో చూస్తే
ఆశుభం - మా - 14 -

భంగిమిశ్రశబ్దాలకు మవర్ణాగమం వైకల్పికం. ౧౫౭

భంగి - భంగిమం - మిశ్రం - మిశ్రమం - మిశ్రఫలం - మిశ్రమఫలం -

క్షమాపణ ఆకారానికి రేఫాగమం వైకల్పికం. ౧౫౮

క్షమాపణం - క్షమార్పణం.

మహత్ తకారానికిలోపం పూర్వహ్రస్వానికి దీర్ఘంవిభాష. ౧౫౯

మహాగొప్పవాడు - మహాచెప్పావుచే - మహాచెప్పావులే - మొదలైనవి.

“మామిడిపండును మహమెచ్చుకున్నాడుట ” మా - 133 - ఇవంటే
నాకు మహయిష్టం - పి - 30 - మహామజాగా పండించని మెచ్చుకోవాలి -
పి - 83 - ఒకమహామారి కావచ్చు - పి - 34 - సైరంధ్రిని మహారాణి !
పేరుమాలిని - భా - వి - 28 - అమహదేవి - భా - వి - 29 - మహా
బలవంతులైన - భా - వి - 29.

స్వాయంభవ భాత్వానికి ఉత్పత్తి వికల్పంగా వస్తుంది. ౧౬౦
భ + అత్పత్తి - భాత్పత్తి - స్వాయంభవుడు - స్వాయంభవుడు -

ప్రభాతసమ్రాట్ల అధిపతిస్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౬౧
ప్రభాతం - ప్రాభాతం - సమ్రాట్ - సామ్రాట్.

సభిక్త సభ్యులు. ౧౬౨

సభిక్తసభ్యులవారు వ్యాయాసముగా యాసూత్రంచేత నివర్తించబడినాయి -
సభిక్తులు - సభ్యులు -

పరిపూర్వక శ్రమశబ్దం వృత్త్యర్థకంకూడా అవుతుంది. ౧౬౩
చేతిపరిశ్రమ - చేతివృత్తి - సమున్నయార్థకశబ్దప్రయోగంచేత అన్యార్థం
కూడావుందనిగ్రహించాలి. వాడు సాహిత్యంలో చాలాపరిశ్రమచేశాడు. ఇటువంటి
చోట్ల పరిశ్రమశబ్దానికి కృషిఅనిఅర్థం.

వంశ్యావళి యరారానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౬౪
యరారానికనడంచేత అత్వానికి లోపంరాదు - వంశ్యావళి - వంశావళి.

అయుశ్యబ్దసత్వానికి ఉత్పత్తి విభాష. ౧౬౫
అయుస్సు - అయుష్షు.

జాగ్రత్త ద్విత్వంలో ఒకతరారానికి లోపం రేఫకు మీది
తరారంతో యోగం విభాష. ౧౬౬
జాగ్రత్త - జాగ్రత - జాగర్త.

భావశబ్దం పరమైతే మూకకవర్ణానికిలోపం దీర్ఘానికి
హస్యం విభాష. ౧౬౭
మూకభావం - ముఖావం.

సామ్రాజ్యాదుల యరారానికి జకారం విభాష. ౧౬౮
సామ్రాజ్యం - సామ్రాజ్ఞం - సాయుజ్యం - సాయుజ్ఞం మొదలైనవి.

అచ్చుతాదుల యకారానికి చకారం విభాష. ౧౬౯

అచ్చుతరామయ్య - అచ్చుతరామయ్య - అప్రాచ్యుడు - అప్రాచ్యుడు
మొదలైనవి.

అధిరాజ్యం అదిదీర్ఘానికి హ్రస్వం వైకల్పికం. ౧౭౦

అధిరాజ్యం - అధిరాజ్యం.

కుటుంబికాదుల ఇత్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౭౧

కుటుంబికుడు - కుటుంబీకుడు - ప్రయాణికుడు - ప్రయాణీకుడు -
గోత్రికుడు - గోత్రికుడు.

సగోత్రికునివలె చీటికి మాటికి హరాంచేస్తే గాడిదకుకూడా - చూ - 10 -
పూర్వీకులపేర్లను - పి - 116 -

కేరలాదుల లకారానికి శకారం బహుళం. ౧౭౨

కేరలం - కేరళం - బహులం - బహుళం - పింగలం - పింగళం -
మృదులం - మృదుళం - దంతావలం - దంతావళం - బహుళగ్రహణంచేత
ధారాబాదుల్లో శకారం నిత్యం - రజస్వలాదుల్లో అప్రవృత్తి -

నాగరక రేఫగత అత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౧౭౩

నాగరకుడు - నాగరికుడు -

ధరణిరేఫగత అత్వానికి ఉత్వం ప్రధమస్వరానికి

దీర్ఘం విభాష. ౧౭౪

ధరణి - ధారుణి

ప్రీత్యవివక్షలో ఇత్రిప్రత్యయం కవిజత్వానికి అయీ

దేశం వస్తుంది. ౧౭౫

కవయిత్రి - కవి + ఇత్రి - కవయ్ + ఇత్రి - కవయిత్రి. ఇది కవయితృ
శబ్దానికి ప్రీత్యరూపమే అయినా కవయితృ శబ్దానికి లోకంలో వ్యవహారంలేనందు
వల్ల ఈవిధంగా ప్రక్రియ నేర్పరచడం జరిగింది. కవత్తుడు కవయిత అనే వ్యవ
హారం తెలుగులో కానరాదు.

స్త్రీత్వంలో పద్మనేత్రాదుల తుదిఅత్వానికి ఇత్వం

విభాష. ౧౭౬

పద్మనేత్ర - పద్మనేత్రి - మీననేత్ర - మీననేత్రి - కమలనేత్ర - కమల
నేత్రి - సారంగనేత్ర - సారంగనేత్రి మొదలైనవి.

స్త్రీత్వవివక్షలో సోదరాదుల తుదిఅత్వానికి ఇత్వం

బహుళం. ౧౭౭

సోదరి - సహోదరి - ఇక్కడ ఇత్వంనిత్యం - బహుళగ్రహణంచేత మనో
హరశబ్దం తుదిఅత్వానికి ఇత్వం విభాష - మనోహర - మనోహరి.

క్షాతలాదుల తుదిఅత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౧౭౮

క్షాతలం - క్షాతలి - నిశీధం - నిశీధి.

స్త్రీవాచ్యమయితే కోమలపదం తుదిఅత్వానికి ఇత్వం

బహుళంగా వస్తుంది. ౧౭౯

కోమలి - బాహుళకంచేత సుమకోమలి - కుసుమకోమలి - ఇత్యాదుల్లో
ఇత్వం వికల్పం - సుమకోమల - కుసుమకోమల -

సమ్ముఖశబ్దం ద్విరుక్తానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౮౦

సమ్ముఖం - సముఖం - దివ్యసముఖానికి.

శిలావిశేషార్థంలో పుత్రశబ్ద ఉత్వానికి పర్యాయంగా

అత్వఽత్వాలు వస్తాయి. ౧౮౧

వత్రం - పొత్రం - రుబ్బువత్రం - రుబ్బుపొత్రం - దీనికి ఉత్వంతో
వ్యవహారంలేదు - అత్వఽత్వాలతోనే వ్యవహారం.

స్త్రీపుంవివక్షలో క్రూరనిందార్థంలో పిశాచి శబ్దం

ప్రయోగార్హం. ౧౮౨

ఓరిపిచాచివెధవ ! - ఓసిపిశాచిముండ - పిశాచిలాగా పట్టావేరానన్ను -
పిశాచిలాగాపట్టావేమేనన్ను మొదలైనవి.

వెంకట దీర్ఘానికి ప్రాస్వం తరచుగా వస్తుంది. ౧౮౩

వెంకటయ్య - వెంట్రామయ్య - వెంకటేశ్వరరావు - తరచుగా అనడంచేత
సకృత్తుగా దీర్ఘానికూడా ప్రయోగం ఉన్నదని గ్రహించాలి.

అయ్యదులు పరమై దేవశబ్దం అసమర్థార్థకమవుతుంది. ౧౮౪

దేవయ్య - దేవమ్మ - దేవన్న మొనలైనవి - ఓరిదేవయ్యగందరా ! దేవయ్య.

మహదర్థంలో నఖితుదిశత్వానికి అత్వం వైకల్పికం. ౧౮౫

నఖి - నఖుడు - నఖురాలు.

దువర్ణం పరమైతే బ్రాహ్మణనారాయణుల ఇకారానికి

లోపం వైకల్పికం. ౧౮౬

బ్రాహ్మడు - బ్రాహ్మణడు - నారాయడు - నారాయణుడు - దువర్ణం
పరమైతే అనడంచేత బ్రాహ్మణ్ణి - బ్రాహ్మడుతో - బ్రాహ్మడికోసం - నారాయణ్ణి -
నారాయణునితో - నారాయణితో - నారాయణుతో - నారాయణుకోసం - ఇత్యా
దుల్లో దు వర్ణస్థితిలో ఇ లోపం వైకల్పికమని గ్రహించాలి. బ్రాహ్మణుని -
బ్రాహ్మణునితో - నారాయణుని - నారాయణునితో - ఇత్యాది ని పద్ధాగమం
వచ్చిన స్థితిలో ఇ లోపం జరగదు. ఇ లోపపక్షంలో బాహుళికంచేత బ్రాహ్మణ
శబ్దం తుది అత్వానికి ఉత్సంఘం. - నారాయణశబ్దం తుది అత్వానికి ఉత్సం
వైకల్పికం.

బ్రాహ్మణెదురాస్తే కార్యభంగం - మా - 15 -

సుబ్రహ్మణ్యుల్లో హకారానికి లోపం మకారానికి

ద్విత్వం బహుళం. ౧౮౭

సుబ్రహ్మణ్యం - సుబ్రమణ్యం - సుబ్రమ్మణ్యం - బహుళగ్రహణంచేత
దీర్ఘంమీది హకారంలోపిస్తే మకారానికి ద్విత్వం నిత్యం - బ్రాహ్మణుడు -
బ్రామ్మణుడు - బ్రామ్మడు - సుబ్రహ్మణ్యుల యాకు ఇకారం తుదిఅత్వానికి
ఎత్వం కనిపిస్తున్నది. సుబ్రహ్మణ్ణే - సుబ్రమణ్ణే - సుబ్రమ్మణ్ణే.

మధ్యాహ్నదుల హకారానికి సకారం బహుళం. ౧౮౮

మధ్యాహ్నం - మధ్యాన్నం - బహుళగ్రహణంచేత ర వర్ణంమీది హకారా
నికి మూర్ధన్య సంవర్కంచేత ఇకారం వస్తే అపరాజ్ఞం - అపరాజ్ఞం - ఇత్యాదు
లూహ్యలు.

జేయం శక్యార్థకం. ౧౮౯

జేయం - అజేయం - జేయుడు - అజేయుడు.

న్యాయ్యాదుల ద్విత్వయకారానికి లోపం విభాష. ౧౯౦

న్యాయ్యం - న్యాయం - సాహాయ్యం - సాహాయం - ధాయ్యం - ధాయం - హేయ్యం - హేయం - నికాయ్యం - నికాయం - సంచాయ్యం - సంచాయం - పాయ్యం - పాయం - ఇత్యాదులూహ్యలు.

పానీయాదుల యకారానికి ద్విత్వం విభాష. ౧౯౧

పానీయం - పానీయ్యం - పీయాషం - పీయ్యాషం - తదీయం - తదీయ్యం - త్వదీయం - త్వదీయ్యం - స్వకీయం - స్వకీయ్యం - అస్మదీయం - అస్మదీయ్యం - యుష్మదీయం - యుష్మదీయ్యం - భవదీయం - భవదీయ్యం - కమనీయం - కమనీయ్యం - తపనీయం - తపనీయ్యం - గణనీయం - గణనీయ్యం - ఇత్యాదులూహ్యలు.

నిమేషం ఏత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౧౯౨

నిమేషం - నిమిషం.

ఋకారానికి రుకారాదేశం విభాష. ౧౯౩

ఋణం - రుణం - కృష్ణుడు - క్రుష్ణుడు - పృథివి - ప్రథివి - పితౄణం - పిత్రాణం - వ్యవస్థిత విభాషచేత ఋ - రి యతిలో రు వర్తాదేశంరాదు. ఋ - రు యతిలో వికల్పం.

కృష్ణ క్రిష్ణ క్రుష్ణులు. ౧౯౪

కృష్ణశబ్దంలో ఋకారానికి వికల్పంగా రి ఆదేశం వక్షంలో రు ఆదేశం దీనిచేత నివృత్తిపట్టాయి.

కృష్ణుడు - క్రిష్ణుడు - క్రుష్ణుడు.

ఋకారాదేశ రువర్ణసంయుక్తానికి పూర్వహ్రస్వం

గురువుకాదు. ౧౯౫

సవిక్రతుడు - ఇటువంటిచోట్ల క్రుకారాన్ని తేల్చివలకాలి.

పదాద్యమైన ఋకారం రకారతుల్యం. ౧౯౬

తెలుగులో రు వర్ణదేశం రానివక్షంలోసైతం ఋకారానికి రేఫతుల్యత్వం వచ్చి స్వరసంధ్యభావాదికార్యాలు జరుగుతాయని తాత్పర్యం - ఆతనుఋషి - ఇక్కడ సంధిరాదు. ద్రుతానికి ఋ పరమైతే లోపంవిభాష.

సంస్కృతసమేతరమైన మనభాష అచ్చతెలుగు. ౧౯౭

స్పష్టం.

అచ్చతెలుగు పదాలన్నీ తరచుగా స్త్రీసమాలు

క్రీబసమాలు అవుతాయి. ౧౯౮

స్త్రీసమత్వంచెప్పడంచేత ప్రథమైకవచన రోపాదులు. క్రి బ సమత్వంచెప్పడం చేత మువర్ణకాదులు వస్తాయి. అన్న - మిన్న - గద్ద - ముద్ద - జాణ - రాణ - ఓడ - గోడ - ఇత్యాదులు స్త్రీ సమాలు. బియ్యం - నెయ్యం - అల్లం - బెల్లం - సున్నం - నన్నం - మొదలైనవి క్రిబ సమాలు. తరచుగా అనడంచేత వుంలొంగ తుల్యాలుకూడా కొద్దిగావున్నాయని గుర్తించాలి. చందురుడు - కొమరుడు - జముడు.

బల్లిదాదులు సంస్కృతతుల్యాలు. ౧౯౯

మహత్వంలో వీటికి ఉత్వ డువర్ణకాదులు - అమహత్వంలో మువర్ణ కాదులు - స్త్రీత్వంలో అలుశబ్దంతో సమాసం అవుతుందని తాత్పర్యం.

బల్లిదుడు - బల్లిదము - బల్లిదురాలు. బల్లిద - అక్కజ - రావల - బెట్టిద - బెడిద ఇత్యాదులు బల్లిదాదులు.

మహత్తులైన మగాదులకు డువర్ణకం వస్తుంది.

ఉత్వం రాదు. ౨౦౦

మగడు - మనుమడు - మగ - మనుమ - రాయ - పాప - వ్రే - రే - ఆ - ఈ - కాప్రత్యయాంతాదులు మగాదులు - ఉత్వవిధాన అప్రవృత్తిలోసైతం నిషేధంచేయడంచేత కొన్నిచోట్ల వ్యవహారంలో ఉత్వంవున్నదని గ్రహించాలి. మగడు - మొగుడు - మకారం ఓష్ఠ్యస్వరసహితం కావడంతో మీదిగరారంసైతం సౌలభ్యార్థం ఓష్ఠ్యస్వరసహితమైనది. ఇటువంటివి వ్యవహారవశాన గుర్తించాలి.

తా ప్రత్యయమ్మిది బహువచన లకారానికి రేఫనిత్యం. ౨౦౧

వేబకారు - విబకారు - మొదలైనవి.

పగతాదుల బహువచన లకారానికి రేఫ విభాషగా

వస్తుంది. ౨౦౨

పగతురు - నెయ్యురు - బలియురు - చూర్తురు. - అల్లురు - పగతుప్ప -
నెయ్యుళ్లు - బలియుళ్లు - చూర్తుళ్లు - అల్లుళ్లు - చెయ్యువురు - చెయ్యువుళ్లు - చెయ్యు
పులు మొదలైనవి.

బహువచన లకారం పరమైతే కొన్ని డువర్ణరాలకు పూర్వాన

పూర్ణబిందువు విభాషగా వస్తుంది. ౨౦౩

గండండు - గండళ్లు - మిండండు - మిండళ్లు - మొదలైనవి.

బహువచన లకారం పరమైతే తా ప్రత్యయమ్మిది డువర్ణరానికి

పూర్వాన పూర్ణబిందువు వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౨౦౪

వియరాండు - విబరారు - వేటరాండు - వేటకారు - వేడుకరాండు -
వేడుకరారు మొదలైనవి.

పూర్ణబిందుపూర్వక డువర్ణక ఉత్పానికిలోపం మీది బహువచన

లకారానికి రేఫ నిత్యం-రే ప్రభృతులకు రాదు. ౨౦౫

వేటరాండు - గండండు - మిండండు - రేడులు - రేండ్లు - రేఫ్.

బహువచనం పరమైతే రేప్రభృతుల డువర్ణానికి

లోపం రాదు. ౨౦౬

లోపవిధికిది వాధరం.

రేడులు.

బహువచన శ్లిష్టతైః రే ప్రభృతుల డువర్ణరానికి ముందు

పూర్ణబిందువు విభాషగా వస్తుంది. ౨౦౭

రేడులు - రేండ్లు - పూర్ణబిందుపురాకపోతే ఉత్పాలోపంపట్టే పక్ష్యమాణ
సూత్రంచేత వాదేశం నిత్యం - రేఫ్.

మగ శబ్దం ప్రథమ ద్విత్వీయ అత్వాలరూప ఉత్పత్త్యాలు

విభాషగా వస్తుంది. ౨౦౮

మొగడు - మగడు - వ్యవస్థితవిభాషచేత పురుషవాచకమై విశేషణమైనపుడు అత్వానికి ఉత్పన్నం. ఉత్వం వికల్పం - మొగవాడు - మగవాడు - మొగమనిషి - మగమనిషి - వాడు వచోపం జరిగితే మగాడు - మొగాడు - పూర్వోక్త విధిచేత ఉత్వం నిత్యంగా వస్తుంటే పాక్షికవిభాషార్థం యాదిధి ప్రారంభించబడింది.

మనుమ తుదిమకారానికి వకారం నుపర్ణ ఉత్వానికి ఉత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౨౦౯

మనుమడు - మనువడు - మనవడు - మనుషురాలు - మనుషరాలు - మనవరాలు - మొదలైనవి.

కూతు శబ్దం ప్రథమైకవచనానికి రుపర్ణం వస్తుంది. ౨౧౦

కూతురు

కూతురు ప్రథమైకవచనంమీదనే ప్రథమాబహుత్వాదులు. ౨౧౧

కూతురులు - కూతుల్లు - కూతుళ్లు - కూతురును - కూతురిని - కూతుర్ను - కూతుర్ని - కూతుళ్ళను.

చెలియలాదుల బహువచనం లకారానికి రేఫం ముందరి లుపర్ణాని

బిందుపూర్వక డకారం విభాషగా వస్తుంది. ౨౧౨

చెలియలు - చెలియండ్లు - చెలియండ్రు. చెలియలు - చెల్లెలు - మరదలు - ఆలు - మొదలైనవి చెలియలాదులు.

చెలియలాదుల లకారానికి బహువచనం పరమైతే డకారం

ఉత్వలోపం విభాషగా వస్తుంది. ౨౧౩

చెలియలు - చెలియళ్లు - చెల్లెలు - చెల్లెళ్లు - కోడలు - కోడళ్లు - మరదలు - మరదళ్లు - వ్యవస్థిత విభాషచేత అలుకర్ణానికి ఈకార్యం. ఆలులు - పక్షంలో పూర్ణబిందుపూర్వక డకారం లకారానికి రేఫం - చెలియండ్లు - ఆండ్లు మొదలైనవి.

వార్తాదులు పరమైతే స్త్రీవాచకమైన ఆడుశబ్దం ఉత్పానికి

ఉత్పం తరచుగా వస్తుంది. ౨౧౪

అడవారు - అడమనిషి - అడవి - అడవి - అడవి. అడుది -
అడువారు - అడుమనిషి ఇత్యాదుల్లో ఉత్పం అంత ప్రశస్తంకాదు.

బహువచనం పరమైతే దేవర రవర్ణానికి భాదేశం ఉత్పానికి

లోపం విభాష. ౨౧౫

దేవరలు - దేవర్లు - దేవరలిచేత - దేవర్లచేత.

అప్పాదులకు మహత్సంజ్ఞావివక్షలో డుప్పర్ణకం బహుళం. ౨౧౬

అప్పడు - అన్నడు - అయ్యడు - మొదలైనవి జనస్యచహారాన్నునుసరించి
గ్రహించాలి. అయ్యాదుల కే డుప్పర్ణకం ప్రశస్తంకాదు.

అమ్మ శబ్దానికి స్త్రీత్వవివక్షలో ప్రేమసూచకంగా డుప్పర్ణకం

కనిపిస్తున్నది. ౨౧౭

అమ్మడు - అమ్మడ్లి - అమ్మచా (అమ్మా) యిరురా! మొదలైనవి వ్యావ
హారికప్రయోగాలు.

అయ్యాదులకు మహన్మహతీసంజ్ఞావివక్షలో అయ్యాదులు

బహుళంగా అనుప్రయుక్తాలవుతాయి. ౨౧౮

వాహుళకంచేత ఏశబ్దానికి అశబ్దమే అనుప్రయుక్తంకాదని గ్రహించాలి.
అనగా అయ్య శబ్దానికి అయ్య శబ్దం - అమ్మ శబ్దానికి అమ్మ శబ్దం సంజ్ఞావివ
క్షలో అనుప్రయుక్తంకాదని తాత్పర్యం. ఇలా అనడంచేత బంధుత్వార్థంలో
అమ్మమ్మ ఇత్యాదులు రక్షితాలయ్యాయి.

అయ్యప్ప - అప్పయ్య - అక్కయ్య - అన్నయ్య - అమ్మయ్య
అయ్యమ్మ - అప్పమ్మ - అక్కమ్మ - అన్నమ్మ - ఇత్యాదులు మహాజనవ్యవహా
రారుగుణంగా గ్రాహ్యము.

బహువచనం పరమైతే డ ల ట ర ల ఉత్పానికి

లోపం బహుళం. ౨౧౯

గుండ్లు - గుండులు - గిండ్లు - గిండులు - కాళ్లు - కాలులు -
మొనళ్లు - మొనలులు - గొంట్లు - గొంటులు - తుంట్లు - తుంటులు - గోర్లు -

గోవులు - సీవిళ్ళు - సీవిడులు - బాహుళకంచేత విల్లులు - పిల్లులు - పులులు ఇత్యాదులలో లోపందాదు. రాముడులు - మగడులు - ఇత్యాది యు పర్వరాల ఉత్పానికి లోపం నిత్యం - రాముళ్ళు - మగళ్ళు - వచ్చాయ పూర్ణమిందు చూపాలను బింద్వు పట్టబోనే ఉత్పాదోపం - అనంబులు - అనంబులు - అరంబులు - అరంబులు - మొదలైనవి. పిడులు - కాడులు - గోటులు - తేటులు - ఇత్యాదుల్లో ఉత్పాదోపంపస్తే బాహుళకంచేతనే అన్యత్కార్యంగా పూర్ణమిందువాగమాన్ని గ్రహించాలి. పిండు - కాండు - గోంబు - తేంబు - ఇలాగే - దాంబ్రు - పింబ్రు - ఇత్యాదులు గ్రాహ్యము - తత్త్వమపదాలైన కోటిపిప్పలిశబ్దాలను ఈ ఉత్పాదోపం కనిపిస్తున్నది - కోటులు - కోట్లు - పిప్పలులు - పిప్పల్లు.

బహువచనం పరమైతే కాబ్దికాలై ఆనంబుత్తాలయి ఉత్పాంతా
లైన డ-ల-ర లకు శకారం బహుళంగా వస్తుంది. - ౧౧ -

తాడులు - తాళులు - గుమ్మడులు - గుమ్మళులు - మొగిలులు - మొగి
ళులు - పిడికిలులు - పిడికిళులు - ఊరులు - ఊళులు - ఊర్లు - పందిరులు -
పందిళులు - పందిర్లు - పిడులు - పిళులు - పిప్ప - పిండు - పిరులు - పిర్లు -
పిప్ప - కాడులు - కాళులు - కాప్ప - కాండు - కాలులు - కాళులు - కాప్ప -
కాల్లికళబ్రహ్మగంచేత రాముడులు మొదలైనవాటిలో ఆనంబుత్తాపట్టబో కాదేకం
రాదు - రాముడు.

బహువచనం శ్లిష్టాల్లై ఆప్విరుత్తాలైన డకార లగారాలకు
శకారం నిత్యంగా వస్తుంది. - ౧౨ -

కాళ్ళ - గుమ్మల్లు - మొగిళ్ళ - విళ్ళ - ముళ్ళ - సిళ్ళ - రాముళ్ళ -
రాముళ్ళతో - వాళ్ళ - వాళ్ళతో - వీళ్ళ - వీళ్ళతో.

కొత్తగా యావ్రపంచంలోకి వచ్చినవాళ్ళకనుక - చూ - 18 -

బౌపవిభక్తికాలైన లివర్ణ సలలుపర్ణాలకు బహువచనం
పరమైతే పూర్ణమిందు పూర్వకమైన యువర్ణం
బహుళంగా వస్తుంది. - ౨౨ -

కొడవలి - కొడవండులు - ఉత్పాదోపం - కొడవండు - కొడవళులు -
కొడవళ్ళు - కొడవలులు - రోకలి - రోకండులు - రోకండు - రోకళ్ళు - రోకళులు -

రోకలులు - ఇల్లు - ఇండులు - ఇండ్లు - ఇల్లు - కలు - కండులు - కండ్లు - కల్లు - పల్లు - పండులు - పండ్లు - పల్లు - ముల్లు - ముండులు - ముండ్లు - ముల్లు - విల్లు - విండులు - విండ్లు - విల్లు - మొదలైనవి.

మద్యనిష్కర్తకాలైన కలుపల్లులు అనౌపవిభక్తికాలు రావడంచేత వాటికి ఈకార్యం రాదు. రెల్లు ప్రధృతులు అనౌపవిభక్తికాలవడంచేత వాటికి యీ కార్యంరాదు.

అౌపవిభక్తిక పూర్ణవిందుపూర్వక మువర్ణానికి శతారం

బహుళంగా వస్తుంది. ౨౨౨

ఇల్లు - ఇండ్లు - ఇళ్ళు - కలు - కండ్లు - కళ్ళు - ముల్లు - ముండ్లు - ముళ్ళు - విల్లు - విండ్లు - విళ్ళు - విల్లులు - ప్రథమేశరాల్లో - ఇళ్ళను - ఇండ్లను - ఇళ్ళతో - ఇండ్లతో - ఇత్యాదులూహ్యము. వ్యక్తమైన సూత్రంచేత విహుళచన లరాచానికి స్వేతం పాక్షికంగా శతారం.

ఇళ్ళపరసలో తమది పదమూడవది - చూ - 16 -

పల్లు పున్ను. ౨౨౩

పరితార్థకమైన పల్లు శబ్దానికి పన్ను పకవచన రూపంగా ఈసూత్రంచేర్చ నిపతించబడింది.

కన్ను పున్నులు పల్లుమంటెవి. ౨౨౪

వ్యాకరణ శాస్త్రంలో కన్ను పున్నులు పల్లు మంటెవని అర్థం.

కన్ను - కండ్లు - కల్లు - కన్నులు - పన్ను - పండ్లు - పళ్ళు - పన్నులు - ఈపన్ను చంఠపర్యాయమేగాని కప్పానికి పర్యాయంరాదు. కండ్లలో - కళ్ళలో - కన్నులలో - కన్నుల్లో - పండ్లలో - పళ్ళలో - పన్నులలో - పన్నుల్లో.

కలన్వాదుల సువర్ణానికి కు వర్ణం విభాషగా వస్తుంది. ౨౨౬

కలను - కలరు - కలనులు - కలకులు - కొలను - కొలరు - కొలనులు - కొలకులు - నెరను - నెరరు - నెరనులు - నెరకులు - మ్రాను - మ్రారు - మానులు - మ్రారులు - మొదలైనవి.

రేను గోను నిజ్జాల నువర్తానికి గు వర్తం బహుళంగా

పట్టుంది. ౨౨౭

రేను - రేను - గోను - గోను - మహుళగ్రహణంచేత మహుత్వం
గు వర్తం నిత్యం. రేగులు - గోగులు - చాహుళకంచేతనే సమాసంలో నంచి
పరమైతే గు వర్తంచాదు. గోనినంచి - నంచి పరమైతే అనడంచేత గోగునార
ఇత్యాదుల్లో గు వర్తం నిత్యంగా పట్టుంది.

ఆదు ప్రభృతులు పరమైతే లు ప్రత్యయపరక మాటాదులు

టకార ఆత్మానికి లోపం వైకల్పికం. ౨౨౮

మాటలాడు - మాట్లాడు - తాటలాడు - తాట్లాడు - మొదలైనవి.

బహువచనం పరమైతే చేను పేను మీను మువర్ణం

విభాషగా లోపిస్తుంది. ౨౨౯

చేను - చేలు - చేనులు - పేను - పేలు - పేనులు - మీను - మీలు -
మీనులు.

బహువచనం పరమైతే రేయి ప్రభృతుల తుది అక్షరం

బహుళంగా లోపిస్తుంది. ౨౩౦

రేయి - రేలు - రేయలు - రాయి - రాలు - వేయి - వేలు - వేయలు -
వ్రాయి - వ్రాలు - ఈరోపం సమాసంలోనూపుంది. రేరాజు - మగరాజతకం -
వేవేలుగు.

కొన్నిచోట్ల బహువచనమీద బహువచనం కనిపిస్తున్నది. ౨౩౧

రాలు - రాళ్లు.

ఇటువంటికార్యం సంస్కృత సమాఖ్యోనూ కనిపిస్తున్నది. రాత్రులు -
రాత్రుళ్ళు - రాత్రిళ్ళు.

బహువచనం పరమైతే ఆపు ప్రభృతుల తుదిఅక్షరానికి

లోపం విభాష. ౨౩౨

ఆపు - ఆలు - ఆపులు - జాము - జాలు - జాములు - వ్యస్తంరో అక్షర
లోపరూపాలు అంతప్రచురంగానేవు. కాని అతిమంద వంటిచోట్ల సమాసంలో
ఈలోపకార్యం కనిపిస్తున్నది.

బహువచనం పరమైతే ఎద్దుశబ్దం దేశానికి

దేశానం విభాట. ౨౩౩

ఎద్దులు - ఎడ్డులు - ఉత్పలోపం. ఎడ్లు - ఎడ్డులను - ఎడ్డులను - ఎడ్డును.

సమేతరాల్లో ఇత్యాంతాల ఉపోత్తమ ఇత్యానికి బహువచనం

పరమైతే ఉత్పం వస్తుంది. ౨౩౪

రెండింటికిమించినవర్ణాలుకల పదంలో చివరితక్షరం ఉత్తమం - దాని పూర్వాక్షరం ఉపోత్తమం - ఉపోత్తమాక్షరగతమైన ఇత్వం ఉపోత్తమ ఇత్వం.

కలికి - కలుకులు - ములికి - ములుకులు - చెలిమి - చెలుములు - బలిమి - బలుములు - ఉపోత్తమ ఇత్యానికి అనదంచేత జిగి - నిసి - ఇత్యాదుల్లో ఉత్వంచేదు. జిగులు - నిసులు - ఇత్యాంతాలనదంచేత ఈకారంతానైన కిటికీలు - విరికీలు - ఇత్యాదుల్లో ఉత్వంచాదు.

౮ ల తోపథ సవార్ధాదుల ఉపోత్తమ ఇత్యానికి

ఉత్వం రాదు. ౨౩౫

ఉపథాంత చివరితక్షరానికి పూర్వాక్షరం - పందిరి - పందిరులు - పిడికిలి - పిడికిళ్లు - రాపిడి - రాపిళ్లు - తొమ్మిది - తొమ్మిదులు - మొదలైనవి. నెత్తుటికి - నుదుటికి - నడచుదుటివీరాజు ఇత్యాదుల్లో మూలపదం రోపథంకాదడం చేతనే ఉత్వంలేదని గుర్తించాలి. నుదురు - నెత్తురు - నడచుదురు - మొదలైనవి.

పుట్టుపు ప్రభృతుల పువర్ణానికి లోపం వైకల్పికం. ౨౩౬

పుట్టు - పుట్టుపు - చట్టు - చట్టుపు - తట్టు - తట్టుపు - పూ - పూపు - ఇత్యాదులు జనవ్యవహారానుగుణపరిగ్రహ్యాలు. దానిపుట్టు నానుతెలుసు - సిగపూ నలిగింది.

ఇయకం మారుగా నామాంతానికి ఎత్వం బహుళంగా

వస్తుంది. ౨౩౭

కన్నియ - కన్నె - జన్నియ - జన్నె - పన్నియ - వన్నె - కొంచెయం - కొంచెం - కొండియం - కొండెం - మొదలైనవి ఉహ్యాలు. బాహుళకంచేత సందియం - కారియం - మొదలైనచోట్ల ఎత్వంలేదు.

ముత్తయూదుల ఇత్తానికి లోపం విభాష. ౨౩౮

ముత్తయం - ముత్తం - కల్లయం - కళ్ళం - కన్నయ - రన్య -
పల్లయం - పళ్ళం - వ్యవస్థితవిభాషచేత వన్నియాదుల్లో ఇత్వలోపంచాడు.

ద్విరుక్తం అన్యహాల్ సంయుక్తమయితే ద్విత్వానికి

లోపం నిత్యం. ౨౩౯

ముత్తం - ఎత్తు - తిట్లు - కొట్లు - ఇత్తాదులూహ్యలు.

అన్నిప్రభృతులు సర్వనామాలు. ౨౪౦

అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - తొన్ని - పెక్కు - పలు - ఆ - ఈ - ఏ
నీ-నా-మన-తా- సంఖ్యాదావకాలు అన్ని ప్రభృతులు.

సంఖ్యకు పూరణార్థంబో అప ఆగమంగా వస్తుంది. ౨౪౧

రెండవవాడు - మూడవవాడు మొదలైనవి.

అవకు ఓత్వం విభాష. ౨౪౨

రెండోవాడు - మూడోవాడు - నాల్గోవాడు - రెండోది - మూడోది - నాల్గోది -
అయిదోది - మొదలైనవి. పక్షంలో రెండవవాడు - రెండవది - ఇత్తాదులు.

సర్వనామ క్రియాపదాల బహుదచరం మహత్తుకి లాగానే

మహాతికవుతుంది. ౨౪౩

వారిద్దరూ రుక్మిణీసత్వభామలు - ఏళ్ళు ముగ్గురూ శ్రీ ఘా నిశ్చలు.

గకారం వకారం. ౨౪౪

అపదాద్యమై అసంయుక్తమైన గరారానికి వకారం చరారానికి గకారం
బహుళంగావస్తుందని తాత్పర్యం.

గవలు : పగలు - పవలు - పలుగురు - పలువురు - తొగ - తొవ
ఆగు - అపు - తగు - తవు.

పగలు : పవడం - పగడం - నవ్వు - నపు - నగు. భాహుళకంచేత
కొన్నిచోట్ల వకారనిత్యం - అవుతున్నది - అవుతాడు.

అచ్చతెలుగు పదాల్లో ఉత్తమాలైన రు లు డుల పూర్వ

మందున్న ఏత్వానికి హ్రస్వం విభాష. ౨౪౫

నల్లెరు - నల్లెరు - పల్లెరు - పల్లెరు - పెన్నెరు - పెన్నెరు - మానేరు -
మానేరు - కుందెలు - కుందెలు - నేరెడు - నేరెడు - తంగెడు - తంగెడు మొద
తైనవి - వీటిల్లో హ్రస్వరూపాలు కొన్ని ప్రాంతీయాలు.

క్రొత్తాదుల రేఫకు లోపం బహుళంగా వస్తుంది. ౨౪౬

క్రొత్త - కొత్త - ప్రాత - పాత - గ్రుడ్డి - గుడ్డి - గ్రుడ్డు - గుడ్డు -
బహుళగ్రహణంచేత అనడంచేత అద్యక్షాలు బుద్ధశేషాలయినప్పడు రేఫకు
దోషంలేదు ప్రాయిల్లు - క్రొంజెమట - క్రొంబసిడి - మొదలైనవి. క్రొత్తశబ్దం
ద్విరుక్తమై అద్యక్షరశేషమైతే బాహుళకంచేత రేఫకులోపం వైకల్పికం -
క్రొంగ్రొత్త - కొంగ్రొత్త - క్రొంగొత్త - కొంగొత్త - రేఫలోపకార్యం సంస్కృత
సమాల్లో శ్రోత్రియశబ్దానికి కనిపిస్తున్నది. శ్రోత్రియుడు - శోత్రియుడు.

వ్రాయు ప్రేపల్లెల ఆదిహల్లు వికల్పంగా లోపిస్తుంది. ౨౪౭

వ్రాయడం - రాయడం - వ్రాత - రాత - వ్రేపల్లె - రేపల్లె.

ఊయేల ఊయాలల దీర్ఘానికి హ్రస్వం వైకల్పికం. ౨౪౮

ఊయేల - ఊయేల - ఊయేల - ఊయేల - ఊయాల - ఊయల -
ఊయాల - ఊయల.

ఊయేలాదుల్లో తొలి అచ్చమీది హల్లుకి ద్విత్వం

వికల్పంగా వస్తుంది. ౨౪౯

ఊయేల - ఊయేల - ఊయేల - ఊయేల - ఊయాల - ఊయాల -
ఏలిదం - ఎల్లిదం - కోపు - కొప్ప - తేప - తెప్ప - జాజర - జజ్జర - తీయం -
తియ్యం - తోయలి - తొయ్యలి - దీవియ - దివియ - నూపు - నువ్వు -
నోవి - నొవ్వి - నోపు - నొవ్వు - పూపు - పువ్వు - పేయ - పెయ్య - మోక -
మొక్క - మోటిక - మొట్టిక - వీయం - వియ్యం - మొదలైనవి.

గోయి ప్రభృతుల తుదివర్ణానికి ద్విత్వం విభాషగా

వస్తుంది. ౨౫౦

గోయి - గొయ్యి - నూయి - నుయ్యి - నేయి - నెయ్యి - చేయి - చెయ్యి -
వ్యవస్థిత విభాషచేత వాయి ప్రభృతుల కీకార్యంలేదు. వక్ష్యమాణసూత్రంచేత
ద్విత్వం పరమైతే దీర్ఘానికి ప్రాప్త్యం.

రకారంక్రిందిరకారానికి తుది ను లుల క్రింది స ల లకు

లోపం బహుళం. ౨౫౧

అరు - అరు - గొరియ - గొరియ - కన్ను - కను - మిన్ను - మిను -
పల్లు - పలు. అరువాపు - గొరిపోతు - కనుచూపుమేర - మినురూపు - పలు
పరుస - మొదలైనవి ప్రయోగాలు.

అక్కటాదుల జడ్డకు లోపం బహుళం. ౨౫౨

అక్కట - అకట - చెవ్వు - చెవు - చెవ్వి - చెవి. అక్కట - చెవ్వు -
చెవ్వి - అయ్యో - ఉమ్ము - ఎక్కనక్కయం - ఎమ్ముక - కట్టా - కట్టిక -
కప్పరం - కమ్మతం - కొట్టిక - కొయ్యగూర - గయ్యాళి - గిజ్జిగాడు - గుజ్జ
రాతి - చిట్టి - చిన్న - చిమ్మట - చెన్నటి - చెమ్మట - జెరిపోతు -
జవ్వాజి - జాబిల్లి - తెల్ల - దివ్వియ - నువ్వు - నిద్దుర - నివ్వాళి - పవ్వు
ళించు - పువ్వు - పెద్ద - బొమ్మ - బొమ్మిడికం - మల్లారం - అట్టు - ఇట్టు -
ఎట్టు - అప్పడు - ఇప్పడు - ఎప్పడు - అచ్చట - ఇచ్చట - ఎచ్చట - ముక్కు
దూలం - గగ్గురు - దిగ్గవిడుచు - కచ్చేరి - మెట్టిక - కొత్తిమిరి - తల్లక్రిందులు -
వల్లెపాటు - చెల్లియలు - దివ్విటి - నివ్వరి - తాయెత్తు - దిన్న - నెర్ర - తొర్ర -
తొల్లి - ఇత్యాదులూహ్యములు. బహుళగ్రహణంచేత అటెల్లాడు - ఇటొచ్చాడు -
ఎటెల్లాడు - ఎటుపోయాడు - వంటిచోట్ల లోపం నిత్యం.

జడ్డక్కరంతో పదాదిస్వరం కూడితే జడ్డకు తరచుగా

లోపం రాదు. ౨౫౩

అర్రెత్తింది - కన్నదిరింది - మొదలైనవి. తరచుగా అనడంచేత ఒకంత -
అటెల్లు మొదలైనవి రక్షితాలయినాయి.

పదాది ఇకార ఎకారాలకు బహుళంగా యకారం

పూర్వాగమం అవుతుంది. ౨౫౪

ఇక్కడ - యిక్కడ - ఇందుమతి - యిందుమతి - ఈశ్వరుడు - యీశ్వరుడు - ఎక్కడ - యెక్కడ - ఎల్లయ్య - యెల్లయ్య - ఏమి - యేమి - ఏటై - యేటై - ఏర్లగడ్డ - యేర్లగడ్డ.

పదాది ఉకార ఒకారాలకు బహుళంగా వకారం

పూర్వాగమం అవుతుంది. ౨౫౫

ఉండు - వుండు - ఉరం - వురం - ఊర్వశి - వూర్వశి - ఓదనం - వోదనం - ఓడ - వోడ - బహుళగ్రహణంచేత వకారం పరమైతే ఈకార్యంరాదు. ఉవిద - వువిదకాదు.

యకారమిళితమైన ఎకారం కొన్నిచోట్ల అకారం

అవుతుంది. ౨౫౬

యెవడు - యవడు - యెండ - యండ - యెల్లయ్య - యల్లయ్య - యేటై - యాటై - యేర్లగడ్డ - యార్లగడ్డ - ఇటువంటి ప్రయోగాలు చాలాఅరుదు. యాటై ప్రభృతులకు ప్రయోగం తరచుగా కనిపిస్తున్నది.

అతడు యల్లయ్య అని తప్ప మనరు తెలిసేదికాని - పి - 45 -

వకార మిళితమైన ఒకారం కొన్నిచోట్ల అకారం

అవుతుంది. ౨౫౭

ఒద్ద - వొద్ద - వద్ద - ఒయ్యారం - వొయ్యారం - వయ్యారం - ఒంగు - వొంగు - వంగు - ఒంతు - వొంతు - వంతు - ఒదరు - వొదరు - వదరు - ఇత్యాదులు వ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యము.

పదాది వవర్ణం ఒకారనహితమై అజాదిపదంకూడా

అవుతుంది. ౨౫౮

వలదు - వద్దు - వొద్దు - ఒద్దు - పదాది యవర్ణంపట్ల ఇలాగే ఎకారంగా వర్తించడంవుందిగాని అది శిష్టవ్యావహారికంకాదు - యముడు - యెముడు - ఎముడు - యీళ్ళొక యెములోళ్ళొక వుండారా - అని పామరవ్యవహారం.

జకారం ఒకారంగా మారడమైనా క్రియల వాదిలో సంధిలో తరచు కనిపిస్తున్నది - అహచ్చింది - ఎటొచ్చింది మొదలైనవి.

మొగం ఖ హ. ౨౫౯

మొగంతనే పదంలోని గకారానికి ఖకారం హకారం పర్యాయంగా వస్తాయని తాత్పర్యం - మొగం - మొఖం - మొహం - ఈకార్యం ఇక ఒక శబ్దాల కకారానికి కనిపిస్తున్నది. ఇక - ఇఖ - ఇహ - ఒకటి - ఒఖటి - ఒహటి.

నిర్వృగమౌఖనికానుగనుక - మా - ౪ -

స్వార్థాతిశయంలో కొన్నిపదాల పరుషసంకాలకు ముహ

ప్రాణాలు వైకల్పికంగా వస్తాయి. ౨౬౦

అక్కరలేదు - అబ్బరలేదు - లెక్క - లెబ్బ - పట్టి - పత్తి - పెద్దది - పెద్దది - చాలా - చాలా - చస్తే - చస్తే - జడుసుకొన్నాడు - చుడుసుకొన్నాడు - మొదలైనవి.

ఆరాటాదుల్లో ప్రథమేతరదీర్ఘానికి హ్రస్వం విభాషగా

వస్తుంది. ౨౬౧

ఆరాటం - ఆరటం - కక్కారితి - కక్కురితి - కొమారుడు - కొమరుడు - కొమారిక - కొమరిత - పెండారం - పెండరం - ఇత్యాదులూహ్యములు.

ఓయారాదుల్లో తొలిదీర్ఘానికి హ్రస్వం విభాషగా వస్తుంది. ౨౬౨

ఓయారం - ఒయారం - గూతారం - గుతారం - జోహారు - జోహారు - పీడియం - విడియం - మారు - మరు - మూలుగు - ములుగు - మోరరు - మొరరు - పీడియం - విడియం - మొదలైనవి ఊహ్యములు.

అడగ్వాదుల్లో డాకు ఇకారం విభాషగా వస్తుంది. ౨౬౩

అడగు - అణగు - కడగు - కణగు - నాడెం - నాణెం - పోడిమి - పోణిమి - మిడుగురు - మిణుగురు - వడరు - వణరు - మొదలైనవి.

దొప్పాదుల్లో దాకు డకారం విభాషగా వస్తుంది. ౨౬౪

దొప్ప - డొప్ప - దిగు - డిగు - దెందం - డెందం - దెప్పరం - డెప్పరం - దాదేశరూపాలు - వ్యవహారంలో పరిమితంగానే వున్నాయి.

జాది ప్రభృతుల దకారానికి జకారం విభాష. ౨౬౫

జాది - జాజి - జవాది - జవాజి - జూదం - జూజం - జూదర - జూజర -
మొదలై నవి.

ఏలాడులకు మువ్వరకం పరమైతే పిర్రం విభాష. ౨౬౬

ఏతం - ఏతాం - కళ్లం - కళ్లాం - గాలం - గాలాం - గడ్డం - గడ్డాం -
 గోణం - గోణాం - గోళం - గోళాం - జోతం - జోతాం - బొండుం - బొండాం -
 పెండుం - పెండాం - మొదలైనవి.

అం అ నలు పరమైతే మువర్జానికి లోపం పూర్వవిత్వానికి

పాత్యాదేశం విభాషగా వస్తుంది. ౨౬౭

ముత్రములు - ముత్రాలు - వర్షములు - వర్షాలు - పందిములు - పందాలు -
జందిములు - జందాలు మొదలెన్ని.

పదాంతాలే అనంతముకాలే స నులురుల ఉత్పానికి

లోపం దిహి:శం. ౨౬౮

ప్రహసు - వడు - మ్రాన్పడు - మ్రాన్వడు - కను-చెడురు - కన్నెడురు -
పరుల్ హుచి - పురుల్ దోచి - చోహార్ - వస్త్రాల్ - త్తెహారే - పేర్కొను - మొదలైనవి.

అకారం పరమైతే దువర్ణ డకారానికి శ'కారం

కొన్నిచోట పస్తుంది. ౨౬౯

వాచ్చాల్లే - తెచ్చాల్లే - వెళ్లాల్లోపలికి - వస్తాళ్లాక్కాడికి - ఇత్యాదు
లూహోలు.

హాలు పరమేతే డు రు వు ను లుల ఉత్సానికి లోపం

తరచుగా కనిపిస్తున్నది. ౨౭౦

పచ్చాడ్రా - పచ్చాడురా - తెచ్చార్లే - తెచ్చారులే - కొట్టాపిచ్చాల్లే -
 కొట్టాపుచ్చాల్లే - కొట్టాపిలేమొగాడివి - కొట్టాపులేమొగాడివి - విన్నే - విన్నలే -
 తిన్నా - తిన్నరా - చాలా - చాలురా - వెళ్లా - వెళ్ళురా - మొదలైనవి.

అచ్చికాల్లో పదమధ్యంలో స ల డ రల ఉత్వానికి

లోపం బహుళం. ౨౭౧

కినుక - కిన్న - కానుక - కాన్న - అలుక - అల్క - చిలుక - చిల్క -
కాలువ - కాలవ - కడుగు - కడ్గు - పిడుగు - పిడ్గు - తరుగు - తర్గు -
కూరుకు - కూర్కు - మొదలైనవి.

ఇతర అచ్చులకు సైతం కొన్నిచోట్ల లోపం కనిపిస్తున్నది. ౨౭౨

కలికి - కల్కి - పొలితి - పొల్తి - ములికి - ముల్కి.

అబ్బురారుల్లో ఉత్వలోపం విభాష. ౨౭౩

అబ్బురం - అబ్రం - అప్పడు - అప్తు - ఇప్పడు - ఇప్తు - ఎప్పడు -
ఎప్తు - చప్పడు - చప్తు - నెత్తురు - నెత్తు - మొదలైనవి - ఇట్టిపేర్లెల్లాదు -
నెత్తొచ్చింది - ఇత్యాదులు వ్యవహారాలు.

' వ పాది క్రియల ఆదిహల్లుకి లోపం బహుళం. ౨౭౪

అటెళ్లు - అటువెళ్లు - నన్నెక్కిరించాడు - నన్నువెక్కిరించాడు - అక్క-
డెట్టవోయ్ - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత యధావ్యవహారంగా గ్రహించాలి.

నిందలో ఆప్రేడితం ఆద్యక్షరాలైన ప్రాస్వదీర్ఘాలకు

గి గీలు వస్తాయి. ౨౭౫

కొంటి - గింటి - కోణంగి - గీణంగి - కొట్టాడా - గిట్టాడా ? -
మొదలైనవి.

పదాది సహజ గి గీ లకు బొ బోలు వస్తాయి. ౨౭౬

పదాదిసహజ గి గీలు కల ఆప్రేడితం ఆదిప్రాస్వాక్షరానికి బొవర్ణం
దీర్ఘాక్షరానికి బోవర్ణం అదేశంగా వస్తుందని తాత్పర్యం.

గిన్ని - బొన్ని - గీర - బోర - గీత - బోత.

విశేష్యాలు విశేషణాలు అని శబ్దాలు రెండువిధాలు. ౨౭౭

అమ్మ - అక్క - అన్న - మొదలైనవి విశేష్యాలు - మిగిలినవి విశేషణాలు.

గుణాదివిశేషాలను చెప్పేది విశేషణం. ౨౭౮

గుణం మొదలైన విశేషాలను చెప్పేది విశేషణమని తాత్పర్యం.

విశేషణం చెప్పే విశేషం కలది విశేష్యం. ౨౭౯
విశేషణంచేత తెల్పుబడే విశేషంకలది విశేష్యమని తాత్పర్యం.

గుణాదిభేదాలతో విశేషణం ఆరు విధాలు. ౨౮౦

గుణాదివాచక విశేషణాలు - ద్రవ్యవాచక విశేషణాలు - క్రియావాచక
విశేషణాలు - క్రియాజన్య విశేషణాలు - క్రియావిశేషణాలు - సంఖ్యావాచక
విశేషణాలు - అని విశేషణాలు ఆరు విధాలు - వివరణలో ఉన్న గుణాది ఆదిశబ్దం
చేత స్వభావం - అవస్థ - సామ్యం - శక్తి - మొదలైనవి గ్రాహ్యములు.

ప్రియ - ప్రియుడు - ప్రియం -
సుందరి - సుందరుడు - సుందరం
నేర్పరి - వన్నెలాడి
అందగాడు - అందకత్తె
ఇత్యాదులు గుణాది వాచక విశేషణములు.
ధనవంతుడు - ఆయుధపాణి
నెలతాల్పు - ముక్కంటి
ఇత్యాదులు ద్రవ్యవాచక విశేషణములు.
క్షేమంకరం - కృతజ్ఞుడు
చూపుడుచేయి - పంటకాపు
మొదలైనవి క్రియావాచకవిశేషణాలు.
వచ్చినవాడు - తెచ్చినవాడు
కొట్టనిచెట్టు - చెప్పనిమాట
చేస్తున్నవని - కొడున్నచెట్టు
కొట్టేచెయ్యి - తిట్టేనోరు
మొదలైనవి క్రియాజన్య విశేషణాలు.
ఎంతోమేలు - త్వరగావచ్చాడు
బాగాచూచాడు - చాలాతిన్నాడు
ఇత్యాదులు క్రియావిశేషణాలు.
ద్వితీయం - తృతీయం
తురీయం - చతుర్థి

రెండో - మూడో

నాల్గవ - ఆరవ

ఇత్యాదులు సంఖ్యావాచక విశేషణాలు.

అమహద్విశేష్యంకల ఏకాంత తదంతసంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణం సమాసానమాసాల్లో పూర్వపరాల్లో ప్రయోగించబడుతుంది. ౨౮౧

అమహద్విశేష్యంకల ఏకాంతసంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణంసమాసానమాసాల్లో పూర్వపరాల్లో ప్రయోగింపబడుతుంది. ౨౮౨

అమహద్వాచకం విశేష్యంగాకలిగి ఒక్కశబ్దం అంతంలోరల సంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణం సమాసంలో పూర్వపదంగాను అనమాసంలో ఉత్తరపదంగాను ప్రయోగింపబడుతుందని తాత్పర్యం.

మహద్మహద్విశేష్యంకల ఏకాంతసంఖ్యాప్రయుక్తవిశేషణం సమాసానమాసాల్లో పూర్వపరాల్లో ప్రయోగించబడుతుంది. ౨౮౩

మహద్వాచకంగాని అమహద్వాచకంగాని విశేష్యంగాఉండి అర - ఛాతర - మొదలైన ఏకాంశం అంతమందున్న సంఖ్యాప్రయుక్త విశేషణం సమాసంలో పూర్వంలోను అనమాసంలోపరంలోను ప్రయోగించబడుతుందని తాత్పర్యం.

ఏకాంత తదంతసంఖ్యా ప్రయుక్త విశేషణంకల వ్యస్తసమాసపదాల్లో విశేష్యం పూర్వోత్తరపదమై బహువచనాంత మవుతుంది. ౨౮౪

ఒకశబ్దంకాని అరారులు కాని తుదినికల సంఖ్యాప్రయుక్త విశేషణంపున్న అనమాసంలో విశేష్యం పూర్వపదమై బహువచనాంతంగాను - సమాసంలో విశేష్యం ఉత్తరపదమై ఏకవచనాంతంగాను వుంటుందని తాత్పర్యం.

అరవైయొక్కరథం - రథాలు అరవైయొకటి - రెండున్నర మనిషి - మనుషులు రెండున్నర - రెండున్నరరూపాయి - రూపాయిలు రెండున్నర - ఒకానొకచోట వ్యవహారంలో సమాసంలో విశేష్యానికి బహుత్వం కనిపిస్తున్నది. రెండున్నర మనుషులు - రెండున్నరరూపాయలు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

విశేష్యం ప్రధానం ౨౮౫

విశేష్యం ముఖ్యమని విశేషణం అముఖ్యమని తాత్పర్యం.

ప్రధానం పశ్చాద్వాచ్య మౌతుంది. ౨౮౬

అన్వయక్రమంలో విశేషణాలను ముందుగా చెప్పి చివర విశేష్యాన్ని చెప్పాలని భావం.

కొన్నిచోట్ల విశేషణాలు విశేష్యాలవుతాయి. ౨౮౭

పాకుబీద - ఆమెపేద - ఆమె బాలెంత - అతనుగేస్తు - ఇతనునేస్తం - అతడుఇట్లాఅన్నాడు - మొదలైనవి.

తెలుగులో కొన్నిశబ్దాలు విశేషణవిశేష్యాలు. ౨౮౮

కొన్నిశబ్దాలు విశేషణాలు విశేష్యాలు రెండునని తాత్పర్యం.

ఆవి రీడు మొదలైనవి - నల్ల మొదలైనవి.

విశేష్యార్థ బోధకం విశేషణం. ౨౮౯

కొన్నికొన్నిచోట్ల విశేషణం విశేష్యార్థాన్ని బోధిస్తుందని తాత్పర్యం.

అయిష్టం చెయ్యవద్దు - అయిష్టమైనవని చెయ్యవద్దు - బాతులుపలకవద్దు - బాతుమాటలు పలకవద్దు - ఇత్యాదులూహ్యం.

అక్కడారులు నిత్యైకవచనాంతాలు. ౨౯౦

అక్కడ - ఇక్కడ - ఎక్కడ - అచ్చట - ఇచ్చట - ఎచ్చట - మొదలైనవి.

సన్యవాచకాలు నిత్యైకవచనాంతాలు. ౨౯౧

పరి - కంది - పెసర - మినుము - ఉలవ - ఇత్యాదులు.

ఇంగువారులు నిత్యైకవచనాంతాలు. ౨౯౨

ఇంగువ - అముదం - ఉప్ప - కారం - చింతపండు - చమురు - నూనె - వసువు - ముగ్గు (ద్రవ్యవాచకం) - మొదలైనవి.

లోహవాచకాలు నిత్యైకవచనాంతాలు. ౨౯౩

ఇత్తడి - ఇనుం - కందు - బంగారం - వెండి - రాగి - మొదలైనవి.

సమానార్థకపదాలు నిత్యైకవచనాంతాలు. ౨౯౪

సమానం - ప్రతి - ఈడు - సరి - సాటి - ఎన - ఇత్యాదులు.

గుణరసవాచకాలైన విశేషణశబ్దాలు నిత్యైక

వచనాంతాలు. ౨౯౫

తెలుపు - ఎరుపు - తీపు - తీపి - పులుపు - పీతం - శుక్లం - ఇత్యాదు లూహ్యములు.

కొన్ని నామవాచకాలు నిత్యైక వచనాంతాలు. ౨౯౬

రేపు - ఎల్లుండి - మొన్న - నిన్న - మొదలైనవి. వాక్యవిశేషంలో బహువచనాంతాలవుతాయి - ఎన్నిరేపులు గడిపావురా ! ఎన్నియెల్లుండనియెగ్గొట్టావురా ! అని వ్యవహారం.

కొన్ని నామవాచకాలు ఏకత్వంలో కూడా బహు

వచనాంతాలవుతాయి. ౨౯౭

రాములు - సోములు - రాయలు - వెంకులు - మొదలైనవి.

అందర్వారులు నిత్యబహువచనాంతాలు. ౨౯౮

అందరు - ఇందరు - ఎందరు - కొందరు - పెక్కురు - పలువురు - బహుత్వవాచకమైన మందికి ఏకత్వంలోనే ప్రయోగం - అనేకమంది - ఎక్కువమంది.

అదరులులోనైనవి నిత్యబహువచనాంతాలు. ౨౯౯

అదరులు - అరువుళ్లు - మిణుగురులు ఇవి సమానంలో ఏకవచనాంతాలు - మిణుగురువురుగు - మిణుగురువురుగులు - అదరుటగ్గి - మొదలైనవి.

తరచుగా ధాన్యవాచకాలు నిత్యబహువచనాంతాలు. ౩౦౦

అళ్లు - చోళ్లు - వడ్లు - కందులు - పెనలు - మినుములు. తరచుగా అనడంచేత బియ్యం - జీలకర్ర ఇత్యాదులు నిత్యైకవచనాంతాలు.

క్రీడావిశేషవాచకాలు తరచుగా నిత్యబహువచనాంతాలు. 300

అచ్చనగాయలు - ఓమనగుంటలు - గుజ్జనగూళ్లు - బిల్లంగోళ్లు - తరచు
శబ్దప్రయోగంచేత - చెమ్మచెక్క - బిల్లంగోడు - కోతికొమ్మచ్చి - ఇత్యాదులు
గ్రాహ్యములు.

అవ్యయాలు కొన్ని బహువచనాంతతుల్యాలవుతాయి. 301

అట్లు - ఇట్లు - ఎట్లు - నిచ్చలు.

అట్లాదుల టకారానికి లోపం లకారానికి ద్వితంవిభాష. 303

అట్లా - అలా - ఇట్లా - ఇలా - ఎట్లా - ఎలా - అట్లా - ఇట్లా - ఎట్లా -
అట్లా - ఇట్లా - ఎట్లా.

అట్లుమొదలై నవి అర్ధవిశేషాల్లో ఆకారాంతాలు

బహుళంగా అవుతాయి. 304

అట్లా - అట్లా - అట్లా - టలోపంవస్తే ఆత్వం నిత్యం - అట్లా - అలా -
టద్విత్వలోపంవస్తే ఆత్వంరాదు - అటు - ఇటు - ఎటు - ఆవిధంగా - ఆవైపు -
మొదలై నవిక్కడ అర్ధవిశేషాలు.

అట్లుఇట్లుఎట్లుల దిత్యానికి లోపంవై కల్పికం-లోపం

వస్తే వువర్ణం విభాష. 305

అటు - అటువు - ఇటు - ఇటువు - ఎటు - ఎటువు - ఇక్కడ అట్టుప్రభు
తులకు ఆవైపు - ఈవైపు - ఏవైపు - అనే అర్థం.

అలా ఆద్యచ్ఛకి లోపంవచ్చి అనుప్రయుక్తమై

ఇవార్ధకమవుతుంది. 306

అలా - దానిలా - దీనిలా - దేనిలా మొదలైనవి.

అనుప్రయుక్తమైన ఇవార్ధకలాకు అన్నంతఅగు ధాతువు

విభాషగా అనుప్రయుక్తమవుతుంది. 307

అలాగ - ఇలాగ - ఎలాగ - దానిలాగ - దానిలాగా - మొదలైనవి.

లామీది అన్నంత అగు ధాతుగకార అత్వానికి ఉత్వం

విభాష. 30౮

అలాగ - అలాగు - ఇలాగ - ఇలాగు - ఎలాగ - ఎలాగు - దానిలాగ -
దానిలాగు - మొదలైనవి.

తత్సమదేశ్యశబ్దాలచేపర పూజ్యతలో తరచుగా ఏకత్వంలో

గారు శబ్దం వస్తుంది. 30౯

అయ్యగారు - అమ్మగారు - రాజుగారు - నాయుడుగారు - రాముడుగారు -
దేవిగారు - పాత్రుడుగారు - రామంగారు - సోమంగారు - తరచుగా అనడంచేత
రాములుగారు ఇత్యాదుల్లో ఏకవ్యక్తినిర్దేశంలో బహుత్వంవచ్చినా గారుశబ్దంవస్తుంది.

ద్వితీయాదుల్లో గారు ఉత్వానికి ఇత్వం వస్తుంది. 3౧౦

అయ్యగారిని - అయ్యగారితో - అయ్యగారికి - దేవిగారిని - దేవిగారితో -
దేవిగారికి - మొదలైనవి.

ని-కే-వర్ణకాలు పరమైతే గారుఇత్వానికి లోపం

వైకల్పికం. 3౧౧

అయ్యగార్ని - అయ్యగారిని - అయ్యగార్కి - అయ్యగారికి.

తత్సమాది శబ్దాలకు కొన్నిటికి పూజ్యతలో బహుత్వంమీది

గారు గకారానికి వకారం బహుళంగా వస్తుంది. 3౧2

రాములువారు - స్వాములువారు - రాయలువారు - సీతమ్మగారు - సీతమ్మ
వారు - రాములవారు - స్వాములవారు - బహుత్వంమీది అనడంచేత లు పర్వక
లవర్ణాలు రెండూ గ్రాహ్యమే - బాహుళ్యంచేత లవర్ణంమీది గకారానికి పకారం
నిత్యం - రాయలవారు - స్వాములవారు.

ఆర్ధవిశేషంలో ఏకత్వంమీది గకారానికి సైతం వకారం

కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. 3౧3

అయ్యవారు (ఉపాధ్యాయుడు) - అమ్మవారు (ఉపాధ్యాయురాలు పూజ్య
రాలైన స్త్రీ - స్త్రీదేవత).

వారు గారులు పరమైతే నిత్యవైకల్పికంగా రాజుశబ్దం

అకారాంత మవుతుంది. ౩౦౪

రాజావారు - రాజాగారు - రాజుగారు - వారు పరమైతే నిత్యంగాను గారు పరమైతే వైకల్పికంగాను రాజుశబ్దం అకారాంతమవుతుందని తాత్పర్యం.

సంబోధ్యవాచకం బహుత్వంలోవున్నా క్రియలమీది ఆమ్నాదు

లకు ఏకవచనమే వస్తుంది. ౩౦౫

మనకెందుట మనం వెళ్ళొద్దారందమ్మ - మీరంతా చూచారటగదమ్మ.

పూజ్యతాధిక్యంలో మీరుకు మారుగా తాము తమరులు

ప్రయుక్తాలవుతాయి. ౩౦౬

అయ్యో! తాము తప్పకుండా రావాలిండి - తమరు తప్పక రావాలిండి.

సామాన్యసంబంధంలో నానీలకు మామీలు కొన్నిచోట్ల

వస్తాయి. ౩౦౭

ఘాయిలు - మీయిలు - మావాడు - మీవాడు.

అజ్ఞాతస్త్రీపురుషోద్దేశ్యప్రశ్నలోను-నిర్దిష్టస్త్రీపురుషాన్యతర

ప్రశ్నలోను తరచుగా ఎవరు ప్రయుక్తమవుతుంది. ౩౦౮

ఎవరక్కడ - చాల్చిద్దరిలో ఎవరు గొప్పవారు - సుందరినందుల్లో ఎవరు సౌందర్యవంతులు.

నిర్దిష్టస్త్రీపురుషగ్రహణలోను అనిర్దిష్టస్త్రీపురుషోద్దేశ్య వ్యాహారం

లోను ఒకరు తరచుగా ప్రయుక్తమవుతుంది. ౩౦౯

అస్త్రీపురుషులిద్దర్లో ఒకరికిప్పు - ఒకరిమాట ఒకరికి గిట్టదాయె - వారొకరే వచ్చారు.

అంతశబ్దం పరమైతే ఈ ఏ లకు హ్రస్వం అకారానికి

లోపం వస్తుంది. ౩౧౦

ఇంత - ఎంత.

అంతశబ్దం పరమైతే ఒకకు కొ వర్ణాదేశం అకారానికి
లోపం ప్రాయీకంగా అప్పుతుంది. 320

ఒక + అంత - కొంత - ప్రాయీకంగా అనడంచేత అర్ధవిశేషంలో ఒకంత
అని కూడా వాడవచ్చునని తాత్పర్యం.

సముదాయార్థమైతే అమహద్దర్థబహుత్వంలో అంతాదుల
సబిందుతకారానికి ద్విత్వనివర్ణం వస్తుంది. 321
అన్ని - ఇన్ని - ఎన్ని - కొన్ని.

ఆ ఈ శబ్దాలకు మహద్దర్థంలో వకారం
పూర్వాగమంగా వస్తుంది. 322

వాడు - వారు - వాళ్లు - వీడు - వీరు - వీళ్లు - ఎవడుశబ్దబహుత్వంలో
ఎవరు - ఎవళ్లు - రెండూ శిష్టవ్యావహారికాలు - వాడు - వీడులకు ఆది హల్లోపం
ఊరిగితే అడు - ఈడు వంటి రూపాలవుతాయి. యిటువంటి లోపరూపాలు కొన్ని
చోట్ల సంధిచో కనిపిస్తున్నాయి. దానికాడేమన్నాడు - అడు - ఈడు - అళ్లు -
ఈళ్లు.

అమహద్దర్థద్వితీయాద్యైక బహువచనాల్లో త్రికానికి
దవలు క్రమంగా పూర్వాగమాలవుతాయి. 323

దానిని - దాన్ని - వాటిని - దీనిని - దీన్ని - వీటిని - దేనిని - దేన్ని -
వేటిని - దానిచేత - వాటిచేత.

మహద్దర్థంలో ఏ శబ్దానికి ఏకబహుత్వాల్లో వాడు
వారులు అనుప్రయుక్తాలవుతాయి. 324

ఏవాడు - ఏవారు - యివి ప్రయోగ యోగ్యాలుకావు.

ఏ వా లకు స్రాస్వం వకారానికి ద్విత్వం
నిత్యవైకల్పికాలుగా వస్తాయి. 325

ఎవ్వడు - ఎవ్వడు - ఎవ్వరు - ఎవరు.

త్రికానికి మర్యాదలో మహాదేవచనంలో

తవర్ణాగమం వస్తుంది. 322

అతడు - ఈతడు - ఎతడు.

తవర్ణపరకత్రికానికి హ్రస్వం వైకల్పికం, 323

అతడు - ఇతడు - ఎతడు.

హ్రస్వత్రికపూర్వకతవర్ణంమీది డువర్ణకానికి నువర్ణకం

విభాషగా వస్తుంది. 324

అతడు - అతను - ఇతడు - ఇతను - ఎతడు - ఎతను.

హ్రస్వత్రికంమీది తకారంపైన అర్ధవిశేషంలో కా ప్రత్యయం

కూడా కనిపిస్తున్నది. 325

ఈకకాచానికి గకారంనిత్యం - అతగాడు - ఇతగాడు - ఎతగాడు.

ఎవ డెవ రే దేవులకు అర్ధవిశేషంలో ఇకారం వస్తుంది. 326

విశేషార్థ ఇకారం పరమైతే ఎవ డెవరుల వవర్ణానికి లోపం

పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం నిత్యం. 327

ఏడి - ఏడి - ఏరి - ఏరి - ఏది - ఏడి - ఏవి - ఏవీ - ఎక్కడ
వున్నాడు - ఎక్కడవున్నారు - ఎక్కడవున్నది - ఎక్కడవున్నవి.

నిర్దేశార్థవిశేషంలో ఏ కో లనుప్రయుక్తాలైతే అతడు ఇతడుల

తవర్ణానికి లోపం వస్తుంది. 328

అడే - ఇడే - అడుగో - ఇడుగో - అడే - అక్కడవున్నాడు -
అక్కడేవున్నాడు - ఇడే - ఇడుగో - ఇక్కడవున్నాడు - ఇక్కడేవున్నాడు -
అని అర్థం. ఇలాగే అడే - ఇడే - ఇత్యాదులకు గ్రహించాలి. అడే - ఇడే -
అదిగో - ఇదిగో - అరే - ఇరే - అరుగో - ఇరుగో మొదలైనవి.

మహాత్యేకవచనంలో త్రికానికి అక అప అమలు

అనుప్రయుక్తాలవుతాయి. 329

త్రికానుప్రయుక్తాలైన ఆక ఆప అమల అద్యంతాకారాలకు
లోప ఎత్వాలు నిత్యం. 330.

ఆ + ఆక - ఆకె - ఆ + అప - అపె - ఆ + అమ - అమె - ఈకె -
ఈపె - ఈమె - ఏకె - ఏపె - ఏమె - అక అప ప్రయోగా లప్రసిద్ధాలు.

త్రికానికి అమహదర్శప్రథమైక బహువచనాల్లో
దివి వర్ణకాలు వస్తాయి. 331

దివివర్ణకాలు పరమైతే ఆ ఈ లకు ఏకారానికి ప్రాస్వం
నిత్యవైకల్పికాలుగా వస్తుంది. 332

ఆది - ఇది - అది - ఇది - ఏది - ఎది - ఏది - ఎది.

త్రికప్రాస్వంమీది దివులకు ద్విత్వం విభాషగా వస్తుంది. 333

అది - అద్ది - అవి - అద్వి - ఇది - ఇద్ది - ఇవి - ఇద్వి - ఎది -
ఎద్ది - ఎవి - ఎద్వి - అద్దిగో - ఇద్దిగో - అదిగో - ఇదిగో. అదిగద్దిప్రవహారం -
అని వాడుక.

ప్రథమేతరవిభక్తి పరమైతే అమహదర్శత్రికానికి ఏక

బహుత్వాల్లో ని టి వర్ణా లాగమంగా వస్తాయి. 334

దానిని - వాటిని - దానితో - వాటితో - దీనిని - వీటిని - దీనితో -
వీటితో - అమహదర్శబహుత్వంలోకూడా నివర్తాగమం కొందరు చేస్తారు కాని అది
వ్యవహార విరుద్ధం. వానిని - వానితో - వానికోసం - ఇత్యాదులు వ్యావహారి
కంలో మహదర్శస్పృహలుగా రూఢాలైనాయి.

వాటిని ఆపాదమస్తకంచూస్తే - పి - 46 - వీటిని ఆవిష్కరిస్తున్న
వారికి - పి 47 - తుచ్ఛసంతృప్తలను వేటితో ఆశించి - పి - 29 -

ప్రత్యయం పరమైతే అమహదర్శత్రికంమీది ఆగమ నివర్ణ

స్వరానికి లోపం విభాషగా వస్తుంది. 340

దానిని - దాన్ని - దానితో - దాన్తో - దీన్ని - దీనిని - దీన్తో - దేనిని -
దేన్ని - దేన్తో - వ్యవస్థిత విభాషచేత వలన - కంటె - కి - యొక్కలు పరమైతే

స్వరలోపంరాదు - దానివలన - దానికంటె దానికి - దానియొక్క - తక్కిన చోట్ల వైకల్పికం.

తో వర్ణకం పరమైతే లుప్తస్వరనకారానికి

పూర్ణబిందువు వైకల్పికం. ౩౪౧

దానితో - దాన్తో - దాంతో - దీనితో - దీన్తో - దీంతో - దేనితో - దేన్తో - దేంతో.

అమహదర్ధత్రికానికి పరమైన టివర్ణంమీది లోపర్థానికి

ద్విత్వం వికల్పం. ౩౪౨

వాటిల్లో - వాటిలో - వీటిల్లో - వీటిలో - వేటిల్లో - వేటిలో.

ఏకార్థకంమీద సమాసగతషష్ఠ్యంతాలైన ఎవ్వరొక్కరులమీద

ఏకవచనంలో స్త్రీవర్ణకతవర్ణకం వస్తుంది. ౩౪౩

ఎవ్వరిత - ఒక్కరిత - ఒకరిత.

తవర్ణకఅత్వానికి ఇత్వఎత్వాలు విభాషగా వస్తాయి. ౩౪౪

ఎవ్వరితి - ఎవరితి - ఎవరితె - ఎవ్వరితె - ఒకరితి - ఒక్కరితి - ఒక్కరితె - ఒకరితె.

తవర్ణకం పరమైతే రేఫమీది ఇత్వానికి లోపం విభాష. ౩౪౫

ఒకరిత - ఒకర్త - ఒకర్తి - ఒకరై - ఎవర్తి - ఎవరై.

రేఫయుక్తమైతే ఒక్కొక్క శబ్దాలమీది తవర్ణం అత్వానికి ఉత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౩౪౬

ఒక్కర్తు - ఒక్కర్త - ఒకర్తు - ఒకర్త.

ఒక్కశబ్దానికి ఓత్వాదేశం బహుళం. ౩౪౭

ఒకర్తు - ఓర్తు - ఒకర్తి - ఓర్తి - ఒకమనిషి - ఓమనిషి - ఒకనాడు - ఓనాడు - ఒకసారి - ఓసారి ఇత్యాదుబాహ్యులు.

ఓరుషిదగ్గిర సమంత్రకంగా సాకల్యంగా - భా - వి - ౧1 రథాలతోరథాలతలపడ్డాయి మరోదగ్గిర - భా - వి - ౧4

ఎవ్వరితాదుల్లో రెవర్ణానికి లోపం విభాష. 3౪౯

ఎవ్వరితె - ఎవ్వతె - ఎవ్వరితి - ఎవ్వతి - ఎవరితి - ఎవతి - ఒకరితె -
ఒకతె - ఒక్కరితె - ఒక్కతె - ఒహరితె - ఒహతె -

రివర్ణం లోపిస్తే తవర్ణకానికి ద్విత్వం బహుళంగా
వస్తుంది. 3౪౯

ఎవత్తి - ఎవత్తె - ఒకత్తె - ఒహత్తె - అచధారణార్థక ఏకారం పరమైతే
కకారంమీది తకారానికి ద్విత్వం వికల్పం - ఒక్కతే - ఒక్కత్తే - ఒకతే -
ఒకత్తే

నీ శబ్దం ఈత్వానికి ఉత్వం-మీది వువర్ణకానికి ద్విత్వం
విభాషగా వస్తుంది. 3౫౦

నీవు - నువ్వు - నువు - వ్యవస్థిత విభాషచేత ఉత్వం రానప్పుడు
ద్విత్వంరాదు.

నిన్ను మిమ్ము ప్రభృతుల ద్విత్వనమలకు లోపం విభాష. 3౫౧

నిన్ను - నిను - నన్ను - నను - తన్ను - తను - మిమ్ము - మిము -
మమ్ము - మము - తమ్ము - తము - మిమ్ముల్ని - మిమల్ని - మమ్ముల్ని -
మమల్ని - మిమ్ముల్ని - మిమల్ని -

నీ శబ్దానికి నే తాలకు ప్రథమైకవచనంలో క్రమంగా
వు నువర్ణకాలవుతాయి. 3౫౨
నీవు - నేను - తాను.

ప్రథమ నువర్ణకం పరమైతే తా శబ్దానికి హ్రస్వం
వైకల్పికం. 3౫౩

తాను - తను - తనన్నాడు - తనుచెప్పాడు - తను ఎన్నన్నా అన్నాడు.

బహుత్వంలో నీ నే తనల నకారానికి మకారం
అదేశంగా వస్తుంది. 3౫౪

ప్రథమాబహుత్వంలో మీ తా శబ్దాలకు మే తా మనలకు

రు ము వర్ణకాలు వస్తాయి. ౩౦౧౧

మీరు - తమరు - మేము - తాము - మనము.

ద్వితీయాదులు పరమైతే నే మే ల ఏత్వానికి ఆత్వం

వస్తుంది. ౩౦౧౨

తా శబ్దానికి తృతీయాది విభక్తి యోగంలేదు. ౩౦౧౩

ఇలా అనడంచేత తాదేశమైన తన తమలకే విభక్తియోగం వున్నదని గ్రహించాలి.

విభక్తి పరమైతే తా శబ్దానికి ఏకబహుత్వాల్లో తన

తమాదేశాలు బహుళంగా వస్తాయి. ౩౦౧౪

తాను - తాము - తమరు - తనను - తన్ను - తమను - తమరిని - తనతో - తమతో - తమరితో - తనకై - తమకై - తమరికై - బాహుళకంచేత ప్రథమ ము ము వర్ణకాలుపరమైతే తనతమాదేశాలురావు - ద్వితీయైకవచనంలోను కూర్చి, గురించి, పట్టివర్ణకాలు పరమైనా తన తమాదేశాలు ఏకల్పాలు. తనను - తన్ను - తమను - తమ్ము - తమరిని - తననుబట్టి - తన్నుబట్టి - తమనుబట్టి తమ్ముబట్టి - తమరినిబట్టి - తననుగూర్చి - తన్నుగూర్చి - తమనుగూర్చి - తమ్ముగూర్చి - తమరినిగూర్చి - తననుగురించి - తన్నుగురించి - తమను గురించి - తమ్ముగురించి - తమరినిగురించి - ప్రథమరువర్ణకంపరమైనా తక్కిన విభక్తి ప్రత్యయాలుపరమైనా తా శబ్దానికి ఏకబహుత్వాల్లో తనతమాదేశాలు నిత్యం అని గ్రహించాలి.

కూర్చి గురించి పట్టి నులు పరమైతే నా నీ తా మా మీ తాలకు

ఏకబహుత్వాల్లో ద్వీరుక్తాలైన ను ము లు క్రమంగా

ఆగమాలౌతాయి. ౩౦౧౫

ఆగమద్వీరుక్త ను ము ల మీది నువర్ణకానికి లోపం

ప్రాయికంగా వస్తుంది. ౩౦౧౬

నన్ను - నిన్ను - తన్ను - మమ్ము - మిమ్ము - తమ్ము - పక్ష్యమాణ సూత్రంచేత ను ము లు లోపిస్తే నాబట్టి - నీబట్టి - తనబట్టి - తననుబట్టి - మాబట్టి -

మీబట్టి - తమబట్టి - తమనుబట్టి - తమర్నిబట్టి ఇత్యాదులు. ద్విత్వనుములు తన తమాదేశాలు రానప్పడేవస్తాయి.

కూర్చి గురించి పట్టులు పరమైతే నా నీ మా మీ ల మీది

ఆగమద్విత్వ ను ము లకు ప్రత్యయ సహితంగా

లోపం విభాష. ౩౬౧

నాగూర్చి - నన్నుగూర్చి - నాగురించి - నన్నుగురించి - నాబట్టి - నన్ను బట్టి - నీగూర్చి - నిన్నుగూర్చి - నీగురించి - నిన్నుగురించి - నీబట్టి - నిన్ను బట్టి - మాగూర్చి - మమ్ముగూర్చి - మాగురించి - మమ్ముగురించి - మాబట్టి మమ్ముబట్టి - మీగూర్చి - మిమ్ముగూర్చి - మీగురించి - మిమ్ముగురించి - మీబట్టి - మిమ్ముబట్టి - ఆగమాలు నిత్యంగాచెప్పి ప్రత్యయసహితలోపం పాక్షికంగాచెప్పడంవల్ల నా నీ వంటి దీర్ఘాలు పట్టి కూర్చులరు సరళాద్యత్వం సంపాదించబడింది.

కూర్చి గురించి పట్టి నులు పరమైతే మా మీల మీది ఆగమ

మువర్ణం మీద లవర్ణాగమం వికల్పంగా వస్తుంది. ౩౬౨

మమ్ముగూర్చి - మమ్ములగూర్చి - మమ్ముగురించి - మమ్ములగురించి - మమ్ముబట్టి - మమ్ములబట్టి - మమ్మును - మమ్ములను - మిమ్ముగూర్చి - మిమ్ములగూర్చి - మిమ్ముగురించి - మిమ్ములగురించి - మిమ్ముబట్టి - మిమ్ముల బట్టి - మిమ్మును - మిమ్ములను.

మన తమలకు ద్వితీయాదులు పరమైతే ల రి వర్ణాలు

విభాషగా ఆగమాలొతాయి. ౩౬౩

మనను - మనలను - మనచేత - మనలచేత - మనతో - మనలతో - మనకొరకు - మనలకొరకు - మనకై - మనలకై - మనవల్ల - మనలవల్ల - మనకంటె - మనలకంటె - మనబట్టి - మనలబట్టి - మనకు - మనలరు - మనయొక్క - మనలయొక్క - మనయందు - మనలయందు - తమను - తమ రిని - తమచేత - తమరిచేత - తమతో - తమరితో - తమకొరకు - తమరి కొరకు - తమకై - తమరికై - తమవలన - తమరివలన - తమకంటె - తమరి కంటె - తమబట్టి - తమర్నిబట్టి - తమకు - తమరికి - తమయందు - తమరియందు

అగమ ల రి వర్ణాల స్వరానికి విభక్తివరమైతే లోపం
బహుళం. ౩౬౪

మనల్ని - తమల్ని - ఒకరిని.

ద్వితీయాదులు చరమైతే తన మనల నవర్ణజ్ఞానికి లోపం
బహుళం. ౩౬౫

తనను - తన్ను - మనను - మన్ని - తన్నో - మన్నో - మన్నిచాచి -
మన్నిబట్టి.

మమ్ము మిమ్ముల మీది లవర్ణస్వరానికి లోపంవస్తుంది. వస్తే
పూర్వ ఉకారానికి అకారం వైకల్పికం. ౩౬౬

మమ్ములను - మమ్మల్ని - మమ్ముల్ని - మిమ్ములను - మిమ్మల్ని -
మిమ్ముల్ని.

నన్ను మమ్ము ప్రభృతుల నుముల ద్విత్యానికి లోపం
వైకల్పికం. ౩౬౭

నన్ను - నను - నిన్ను - నిను - తన్ను - తను - మమ్ము - మము
మిమ్ము - మిము - తమ్ము - తము.

కర్తృబహుత్వంలో తనకు తమ కూడా వస్తుంది. ౩౬౮
పంచవర్ణప్రణాళిక విజయవంతంచెయ్యడం ఎవరికివాళ్లే తమబాధ్యతగా
భారతీయులు భావించారు. ఎవరికివారే తమనిశ్చయాన్ని ప్రకటించారు.

అమహదర్థంలో ఒక్క శబ్దానికి టి వర్ణం వస్తుంది. ౩౬౯
ఒక్కటి - ఒకటి - ఒకానొకటి.

ఒకశబ్దం అల్ప పరార్థకంకూడా అవుతుంది. ౩౭౦

ఒక్కెదురూపాయలివ్వండి - ఇక్కడ అల్పార్థకం - ఒకడిసంగతి మన
కెందుకు? ఇక్కడ పరార్థకం.

అనిర్దిష్టార్థంలో ఒకశబ్దానికి ఒక శబ్దం పూర్వాగమం
అవుతుంది. ౩౭౧

ఒకానొక - ఒకానొకడు - ఒకానొకతె - ఒకానొకటి - అత్యనంధిలో
బహుళగ్రహణంచేత అన్యత్కార్యంగా అన్ వస్తుంది.

మహావర్ణంలో సర్వనామాల బహువచన లకారానికి రేఫ

బహుళంగా వస్తుంది. ౩౭౨

పల్లరు - వారు - వీరు - ఎవరు - బహుళగ్రహణంచేత వాడు విడులకు
తప్ప తక్కినవాటిచున్న దుష్పర్థకంమీది బు ల లకు, మమ్ములను - మిమ్ములను -
మనలను ఇత్యాదుల్లో లకారానికి రేఫరాదు - వాడు ఏడుల బహువచన లకారానికి
రేఫ వికల్పం - రేఫపస్త్రే ఛార్యసూత్రంచేత ఉత్పత్తోపం అన్యత్కార్యంగా
ఛార్జించువు - వాంఛు - వీంఛు - వాళ్లు - వీళ్లు - వారు - వీరు.

ఆంతాదులకు వారు పరమైతే వాకు లోపం తకారానికి .

దకారం వస్తుంది. ౩౭౩

అందరు - ఇందరు - ఎందరు - కొందరు.

ఆంతకు పరమైన వారు తొలిస్వరంతక్క తక్కినవాటికి

లోపం వైకల్పికం. ౩౭౪

అంత + వారు - అంతా - పక్షంలో అందరు.

మహావృహత్పర్థాల్లో ఆంతాదులకు సంఖ్యావాచకాలకు

బహుత్వంలో మంది బహుళంగా అనుప్రయుక్త

మవుతుంది. ౩౭౫

ఆంతమంది - ఇంతమంది - ఎంతమంది - కొంతమంది - ఎనిమిది
మంది - తొమ్మిదిమంది - పదిమంది - పక్షంలో అందరు - ఇందరు - ఎందరు -
కొందరు - ఎనమండుగురు - తొమ్మండుగురు - పదుగురు మొదలైనవి. బహుళ
గ్రహణంచేత రెండుమంది - మూడుమంది ఇత్యాదిగా రెండుమొదలు ఏడువరకూ
మందిప్రయోగం గ్రాహ్యంకాదు. వీటికి వ్యవహారం కొన్నిప్రాంతాల్లో వున్నదిగాని
అది శిష్టసజప్తతం కాదు.

ద్వితీయాదుల్లో రువర్ణఉత్పాదానికి ఇత్వం బహుళంగా

వస్తుంది. ౩౭౬

వారిని - వీరిని - ఎవరిని - ఒకరిని - బహుళగ్రహణంచేత ఇద్దరను -
ముగ్గురను ఇత్యాదిఅత్యస్థితిలో ఇత్వంకాదు. అత్వంపాక్షికం కాబట్టి ఇత్వం

వస్త్రే ఇద్దరిని - ముగ్గురిని - మొదలైనవి. వాస - వీస - ఎవస - ఒకళ్లు - వాళ్లతో - వీళ్లతో ఇత్యాదిరూపాలు డువర్తకాంతాలమీద వైకల్పికంగా సిద్ధిస్తాయి.

బహువచన రురలుపరమైతే సంఖ్యావాచకాలకు గువర్ణాగమం
బహుళంగా వస్తుంది. ౩౩౩

ఇరుగురు - నలుగురు - ఐదుగురు - ఆరుగురు - ఏడుగురు - పదుగురు - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత ఇద్దరు - ఎనమండ్రు - తొమ్మండ్రు ఇత్యాదుల్లో గు వర్ణాగమంరాదని గ్రహించాలి. అనంయుక్తావస్థలో ఎనమండుగురు - తొమ్మండుగురు రూపాలు.

బహువచన రు రలు పరమైతే పలు శబ్దానికి

గు వర్ణాగమం వస్తుంది. ౩౩౪

పలుగురు - పలుగురను. గరానికి వకారం - పలుపురు - పలుపురను. మొదలైనవి.

విభక్తి పరమైతే సంఖ్యాపదాల అంత్యవర్ణాలకు లోపం

బహుళం ౩౩౫

ముగ్గురు - నలుగురు - ఎనమండ్రు - తొమ్మండ్రు - బహుళగ్రహణంచేత ఆరుగురు - ఏడుగురు - ఇత్యాదుల్లో లోపంలేదు - వర్ణాలకు అని బహువచన ప్రయోగం చేయడంచేత ఎనమండ్రు ఇత్యాదుల్లో ఉపాంత్యవర్ణానికికూడాలోపం.

బహువచన రు రలు పరమైతే సంఖ్యాపదాలకు అండు

ఆగమం బహుళంగా వస్తుంది. ౩౩౬

ఎనమండ్రు - తొమ్మండ్రు - ఎనమండ్రను - తొమ్మండ్రను - ముప్పండ్రు - ముప్పండ్రను - బహువచన రు రలు పరమైతే అండు డువర్ణ ఉత్వానికి “బహు వచనం పరమైతే డ ల ట ర ల ఉత్వానికి” ఇత్యాదినూత్రంచేత లోపం నిత్యం - రు రలు పరమైతే గువర్ణాగమం బహుళంకాబట్టి అండు పైన గువర్ణాగ మంవస్తే ఎనమండుగురు - తొమ్మండుగురు - ఇత్యాదిరూపాలు. అండు అపదం కాబట్టి సంధినిత్యం.

ముదునలి దువర్ణానికి లోపం వైకల్పికం ౩౩౭

మునలి - ముదునలి - మునలివాడు - మునలిది.

విభక్తిపరమైతే నాలుగు దీర్ఘానికి హ్రస్వం వస్తుంది. ౩౦౨
సలుగురు.

మూ డేలమీది హల్లుకి ద్విత్వం వస్తుంది. ౩౦౩
ద్విరుక్తమైన హల్లు పరమైతే ఇత్యాదిసూత్రంచేత హ్రస్వం. ముగ్గురు - డెబ్బె.

విభక్తిపరమైతే పది యెనిమిదుల దినుల ఇత్యానికి ఉత్వాత్వాలు
క్రమంగా వస్తాయి. ౩౦౪

పది దివర్ణిత్వానికి - ఉత్వం - ఎనిమిది నివర్ణిత్వానికి అత్వం వస్తుం
దని తాత్పర్యం.

పదుగురు - ఎనమండ్రు - ఎనమండుగురు.

మహత్ప్రముహ బహుత్వంలో సంఖ్యాపదాలకు

అమహత్కార్యం విభాషగా వస్తుంది. ౩౦౫

స్వతంత్రభారత సైనికులు ముప్పైమూడుకోట్లు - అపూరు జనాభా యెని
మిదివేలు - పక్షంలో ముప్పైమూడుకోట్లమంది - యెనిమిదివేలమంది.

తన తను పూర్వకాలై ద్రుతాంతాలై న అంత అంతట శబ్దాలు
స్వయమర్థకా లవుతాయి. ౩౦౬

తనంతానువచ్చాడు - తనంతటాను వచ్చాడు - తమంతతామువచ్చారు -
తమంతటతామువచ్చారు. అన్యత్రద్రుతలోపం నిత్యంగా కనిపిస్తున్నా అవధా
రణార్థకం పరమైతే ద్రుతస్థితివైకల్పికం - తనంతనే తను వచ్చాడు - తనంతే
తను వచ్చాడు - తనంతటనే తనువచ్చాడు. తనంతటే తనువచ్చాడు - తనంత
తనే వచ్చాడు - తనంతట తనేవచ్చాడు.

స్వయమర్థంలో ప్రథమాంతతదాది శబ్దాలకు అవధారణార్థకం
బహుళంగా చేరుతుంది. ౩౦౭

వాడికి వాడే వచ్చాడు. వాడికి వాడు వచ్చాడు. వాడు - వీడు - నీవు -
నేను - తాను - వారు ఇత్యాదులు తదాదులు. బహుళగ్రహణంచేత కుష్యంత
తదాది పూర్వకాలైతే అవధారణార్థకం విభాషగా చేరుతుంది. కుష్యంతపూర్వకం
కాకపోతే నిత్యంగా చేరుతుంది. వాడేవచ్చాడు.

స్వయమర్థంలో ప్రథమాంత తదాది శబ్దాలు కుష్యవ్యంత తదాది

పూర్వకాలు విభాషగా అవుతాయి. ౩౨౮

తదాదిగణం పూర్వమే ఉత్తమైంది. వాడికివాడే వచ్చాడు. నీకు నీవేవచ్చావు - వాకు నేనే వచ్చాను - మొదలైనవి.

స్వయమర్థంలో ప్రథమాకుష్యవ్యంత తదాదులకు అయిశబ్దం

వైకల్పికంగా ఆను ప్రయుక్త మవుతుంది. ౩౨౯

వాడికై వాడే వచ్చాడు - వాడికై వాడు వచ్చాడు - వాడికి వాడై వచ్చాడు - వాడికి వాడే వచ్చాడు మొదలైనవి.

పృథగ్వ్యయమర్థాల్లో యొక్కాంత తదాదులకు ద్రుతాంతమైన

అంతట శబ్దం అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౩౩౦

వాదంతట (వాడియొక్క) వాడున్నాడు - నాయంతట నేనున్నాను - అన్య తద్రుతలోపం నిత్యమైనా అవధారణార్థకం పరమైతే ద్రుతలోపం నిత్యంగా పరగదు. నాయంతటనే నేనున్నాను. నాయంతటే నేనున్నాను.

తన తమ పూర్వకమైతే అంతట టవర్ణానికి లోపం విభాష. ౩౩౧

తనంత తనున్నాడు - తనంతట తనున్నాడు.

ఆదరార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౩౨

హరిహరి - కృష్ణకృష్ణ.

అధికార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౩౩

చూచిచూచి - వినివిని - తినితిని.

త్వరితార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౩౪

లేలే త్వరగావెళ్లు - రారావేగంరా

అనాదరార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౩౫

భీభీ - లేలే - ఛోఛో.

క్రమార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౩౬

ఒండొండు - ఒకటొకటి - ఒక్కొక్కరే - ఒక్కటొక్కటే.

ఋభగర్ధంతో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౯౩

ఒక్కటొక్కటే యివ్వు - రెండురెండు తీసుకురా.

తరచుగా ధ్వన్యాధ్వనుకరణలో ద్విరుక్తి వస్తుంది. ౩౯౪

తళతళ - ధనధన - తరచుగా అనడంచేత కొన్నిచోట్ల బహుశాలుకూడా గ్రాహ్యాలు - ఏకోక్తంకూడా గ్రాహ్యం - ధన ధన ధన ధన మని - గుభుల్ గుభుల్ గుభులని - భామ్మని - భామ్మని - తప్ మని.

ఆమ్రేడితం తుదిహ్రస్వానికి దీర్ఘం విభాష. ౩౯౫

కృష్టకృష్టా - హరిహరీ - వినివిని - తినితిని - ఒకటొకటి - ఒక్క రొక్కరూ - తళతళా - ధనధనా - వ్యవస్థిత విభాషచేత ఒండొండు - రెండు రెండు - ఇత్యాదుల్లో దీర్ఘంరాదు.

కొన్నిచోట్ల అనుకరణ పదాల ఆమ్రేడితం అది హల్లుకి ద్విత్వం వికల్పంగా వస్తుంది. ౪౦౦

తళతళ - ధగధగ.

ధగధగాయమానంగావుంది. రా - 28.

కొన్ని చోట్ల అనుధాతువు పరమైతే అంత్యహల్లుకి ద్విత్వం కనిపిస్తున్నది. ౪౦౧

తళుక్కుమని - గతుక్కుమని - గబుక్కుమని.

అనుకరణ శబ్దాలు విశేషణ లైతే నివర్ణాగమం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. ౪౦౨

నిగనిగనిచాయ - పెళపెళనిచీర - మొదలైనవి.

దేశ్యాలైన నవలూదుల తుది దీర్ఘానికి హ్రస్వం అరుదుగా వస్తుంది. ౪౦౩

నవలా - నవల - నేజా - నేజ - లకోరి - లోకోరి - తేజీ - తేజి - మొదలైనవి నవలూదులు.

సంఖ్యావాచకాలు భృశార్థంలో ద్విరుక్తాలైతే పూర్వ పదానికి

లవర్ణ పూర్వక కువర్ణం విభాషగా వస్తుంది. ౪౦౪

కోట్లకు కోట్లు - కోట్లు కోట్లు - లక్షలకు లక్షలు - లక్షలు లక్షలు -
వేలకువేలు - వేలువేలు - వందలకు వందలు - వందలువందలు - మొదలైనవి.

అప్రేక్షితం పరమైతే కోటిశబ్దం ఇత్వానికి అనాదేశం విభాషగా

వస్తుంది. ౪౦౫

కోటానకోట్లు - పక్షంలో కోట్లకుకోట్లు - కోట్లుకోట్లు.

అయ్యాదులు నామపదాలకు పరమై ప్రస్మార్థకాలై వ్యతి

రేకార్థకా లౌతాయి. ౪౦౬

ఇదిసీరు న్యాయమటయ్య ? - న్యాయంకాదు. ధర్మమయ్య ? - ధర్మం
కాదు - అయ్య - అమ్మ - అన్న - అక్క - మొదలైనవి అయ్యాదులు.

నామాదులకు సముచ్చయ అర్థవిశేషాల్లో ను శబ్దం

వస్తుంది. ౪౦౭

నుశబ్దానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం బహుళం. ౪౦౮

అన్నాతమ్ముడూ - వాడూవెడూ - చిన్నేవన్నే - నన్నూనిన్నూ -
తనచేతా మనచేతా - చెప్పకాచెయ్యకా - పోసీతీసి - కొట్టితిట్టి - తల్లితండ్రీ -
వాడూదాలడు - ఎవ్వడూలేడు - అంతాబాగుంది - ఇదంతానేలపారే - అందరూ
బాగున్నారు - బహుళగ్రహణంచేత ఎంత ఎందరు లకు పరమైన ను శబ్దానికి
లోపం పూర్వస్వరానికి ఓత్వం వస్తుంది-ఎంతో బాగుంది - ఎంతో చెప్పాను -
ఎందరో పచ్చారు - ఎందరో తిన్నారు.

అపదమైన అచ్చు పరమైతే చాలాదులు ద్రుతాంతా

లవుతాయి. ౪౦౯

చాలానే యిచ్చాడు - కూడానే తెచ్చాడు - ఇంకానా ? అందాకానా ?
ఇందాకానా ? ఎందాకానో.

చాలు కూడులు అధికార్థంలోను అనుసరణ సముచ్చయ

ర్థాల్లోను ఆకారాంతాలవుతాయి ౪౧౦

చాలా తిన్నాడు - వాడి కూడా రా - అదికూడా తే.

అవధారణార్థకమైన ఏను అనుప్రయుక్తమయితే ఆకారాద్యం

తమై ప్రశ్నార్థక మవుతుంది. ౪౧౧

అంతేనా ? ఇంతేనా ? అదేనా ? రాముడేనా ? నాగేశ్వర్రావేనా ? అది శబ్దంచేత ఏకారాంతంకూడా కావచ్చునని తాత్పర్యం - అంతేనే ? - ఇంతేనే ? అదేనే ? ఇదేనే ? మొదలైనవి. ఏను అవధారణార్థకమనడానికి ఉదాహరణ.

కొద్దిబుద్ధికలవారేనని - పి - 15.

తలకు కువర్జానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం

విభాష. ౪౧౨

తల కొకటి - తలా ఒకటి - తలప నాలుగు - తలా నాలుగు - ఒక అనుప్రయుక్తమయితే తలొకనాలుగు.

ద్రుతానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం బహుళంగా

వస్తుంది. ౪౧౩

ఇంకా - అందాకా - చూచినా - వచ్చినా - అయినా - అంతా - (అంతయు.)

ఎల్లాదుల కనుప్రయుక్తమయిన అప్పుడు విశేషార్థదాయక

మవుతుంది. ౪౧౪

ఎల్లప్పుడు - అన్నప్పుడు - విన్నప్పుడు - తెచ్చినప్పుడు.

సర్వపర్యాయమైన ఎల్ల అమహదర్ధకం. ౪౧౫

ఎల్లవిషయాలు - ఎల్లరూపాలు.

ఎల్లకు మహదర్ధంలో బహువచనం చేరి లకారానికి రేఫ

వస్తుంది. ౪౧౬

ఎల్లరు - ఎల్లరిని - ఎల్లరను - ఎల్లరితో.

అల్ల అనేకార్థాల్లో అనుప్రయుక్త మవుతుంది.. ౪౧౩

దీనికిదీర్ఘాంతత్వం కూడావుంది. వచ్చినప్పుడల్లా గోతే- ప్రతీసారీ అని అర్థం. తెచ్చిందల్లా నీకే - ప్రతీదీ అని అర్థం. వాడల్లా చెప్పేదేమిటంటే - వాడుమాత్రం అని అర్థం. వాడుచెప్పిందల్లా ఏమిటంటే - వాడుచెప్పిందంతా ఏమిటంటే అని అర్థం. ఇలా సందర్భానుగుణంగా అనేకార్థాలు గ్రాహ్యములు.

ఆ ఈ ల కర్ధవిశేషాల్లో అనుప్రయుక్తమైన వలను

నువర్ణానికి లోపంవస్తుంది. ౪౧౪

ఆవల - ఈవల.

వల పూర్వకాలైన ఆ ఈ లకు హ్రస్వం వైకల్పికం. ౪౧౫

అవల - ఆవల - - ఇవల - ఈవల.

కృతప్రాసావలైన ఆ ఈ ల మీది వల వ వర్ణానికి పరంగా

తవర్ణాగమం వైకల్పికం. ౪౧౬

అవతల - ఇవతల - అవల - ఇవల - ఆవల - ఈవల.

తవర్ణపరకమైన వల వకారం ఉత్పయ్యుక్తం వికల్పంగా

అవుతుంది. ౪౧౭

అవతల - అవుతల - ఇవతల - ఇవుతల - అవుకు ఔ విభాష - ఔతల.

అవ్యయాలు కొన్ని సంధ్యాదికార్యాల్లో నామతుల్యా

లవుతాయి. ౪౧౮

ఇచ్చినతరువాత - వచ్చినప్పుడు - తెచ్చినప్పుడు - అవలికధ - తరువాతి కధ - తరువాతకధ - వెనకటికధ - వెనకటికధ - వెనకకధ - అవతలిమాట - తోడుకోడలు - తోడికోడలు - తోటికోడలు.

చూడుముకు అర్ధవిశేషంలో ఆ ఈ లు అను

ప్రయుక్తాలవుతాయి. ౪౧౯

ఆ ఈ లు పరమైతే అర్ధవిశేషంలో చూడుము డువర్ణానికి

లోపం చకారానికి సకారం దీర్ఘానికి హ్రస్వం నిత్యం. ౪౨౦

సుమా - సుమ్మి.

సుమా సుమీల మకారానికి అరుదుగా ద్విత్వం వస్తుంది. ౪౨౧

సుమ్మా - సుమ్మి.

పరిగ్రహణ ప్రార్థనాద్యర్థాల్లో ఇది తొలిస్వరం మీద బిందువు

తుది ఇత్వానికి అత్వం నిత్యం. ౪౨౨

ఇంప - దీనికి మధ్యమపురుషులనే ప్రయోగం - బహువచనంలో అంటి
చేరితే ఇందంటి - ఇదిగో తిసికోండి అని అర్థం.

అర్థవిశేషంలో ఆకు పరమైన వెనుక వేకు లోపం సుక వర్ణాల

ఉత్వ అత్వాల కిత్వం వస్తుంది. ౪౨౩

అనికి - కొంతవలం గడచిన రుచువాత అని అర్థం - వెనుక ఉకారానికి
పాక్షికంగా అట్టందపై ఈసూత్రంలో ఇత్వవిధానం వర్తించదు. వేవర్ణలోపం
మాత్రం వస్తుంది. అనక.

అనికి కకారానికి ద్విత్వం విభాష. ౪౨౪

అనికి - అనికి.

అర్థవిశేషాల్లో దాక పరమైతే అంతాయల తవర్ణానికి లోపం

బహుళం. ౪౨౫

అంత + దాక - అందాక - ఇంత + దాక - ఇందాక - ఎంత + దాక
ఎందాక - బహుళగ్రహణంచేత కొంత వీరార్థంరాయ - కొంతదాక.

అర్థవిశేషంలో ఎల్లికి క్వాప్రకమైన ఉండు ధాతు వస్తుప్రయుక్త

మవుతుంది. ౪౨౬

ఎల్లి+ఉండి - ఎల్లుండి - రాచోపు రోజుకు తరువాతిరోజు అని అర్థం.

లకారం పరమైతే కొన్ని పదమధ్య ఉ ర ల అత్వానికి లోపం

ఉ ర లకు శకారం బహుళం. ౪౨౭

ఒడలు - ఒడ్లు - వెడలు - వెడ్లు - నడలు - నడ్లు - మరలు - మళ్లు -
ముల్లు - బహుళగ్రహణంచేత మడ్డోడు - మర్డోడు ఇత్యాదుల్లో శాదేశంవైకల్పికం -
దొరలు ప్రభృతులకు శాదేశం రాదు. దొరలు - దొర్లు - పొరలు - పొర్లు -
కెరలు - కెర్లు - చరలు - తర్లు - మొదలైనవి.

బహువచనం పరమైతే పెండ్లి శబ్దానికి బిందుపూర్వక
డువర్ణం ఆగమంగావస్తుంది. ౪౩౨

పెండ్లిండులు - ఉర్వలోపం - పెండిండ్లు - చారు శా దేశం విందు
లోపం - పెండిళ్లు - పెండిండ్లతో - పెండిళ్లతో - పెండిండ్లలో - పెండిళ్లలో.

పెండ్లి దాకు శాదేశం విభాష. ౪౩౩

పెండి - పెళ్లి - శాదేశావస్థలో విందులోపం నిత్యం - పెళ్లిళ్లు.

కోమటి మవర్ణానికి బిందువు కొన్నిచోట్ల తరచుగా
కనిపిస్తున్నది. ౪౩౪

కోమటిశబ్దానికి అచ్చుపరమైతేనే బిందువు తరచుగా కనిపిస్తున్నది -
కోంటింటికెళ్ళాసు - తరచుగా అనడంచేత "ఏంటి - కోంటి - కొత్తబెల్లం - తింటే
తిపి - " ఇత్యాదుల్లో బిందువు రక్షింపబడింది - కొన్నిచోట్ల అనడంచేత ఈరార్యం
సార్వత్రికం కాదని గ్రహించాలి.

ఏమి మివర్ణానికి బిందువు విభాష. ౪౩౫

ఏం ? - ఏమి ? ఏంటి ? ఏమిటి ? ఏం చెప్పాడు - ఏమిచెప్పాడు - వ్యవ
స్థితవిభాషచేత అచ్చుపరమైతే తరచుగా సున్నారాదు - ఏమున్నాడు.

వైపు ఐత్యానికి ఏత్వం వైకల్పికం. ౪౩౬

వైపు - వేపు - ఆవైపు - ఆవేపు - కొన్నిచోట్ల సంధిలో వేపు వ లోపం
కనిపిస్తున్నది - ఇంటిపుకెళ్ళాడు.

ణ శ సంయుక్తాలైన నలలకు పూర్వసవర్ణం వైకల్పికంగా
వస్తుంది. ౪౩౭

వాణ్ని - వాణ్ణి - రాముణ్ని - రాముణ్ణి - వేణ్నిళ్లు - వేణ్ణిళ్లు - వేణ్నిళ్ళ -
రెణ్ణాళ్లు - రెణ్ణాళ్లు - ఏళ్లు - ఏళ్ళు - వాణ్ణి - వాళ్ళు - కణ్ణెం - కణ్ణెం -
గొణ్ణెం - గొణ్ణెం - మొదలైనవి.

వచ్చినవాళ్ళకనుక - మా - 18 - వాళ్ళకుతెలియరుండానే వాళ్ళలో
వుండే జ్ఞానతృప్తినయితం వాళ్ళవేసే ప్రశ్నపరంపరకు కారణమౌతుంది-మా-18.

నవర్ణాదులు పరమైతే తీయ యకారానికి ద్విత్వం విభాషగా
వస్తుంది. ౪౩౨

తీయన - తియ్యన - తీయగా - తియ్యగా - తీయదనం - తియ్యదనం.

కొన్ని నుడుల ఆదిమధ్యమాంతాల అత్వానికి ఇత్వం
బహుళంగా వస్తుంది. ౪౩౩

ఆది :- దబ్బడ - దిబ్బడ - టంగణా - బింగణా.

మధ్య :- తడక - తడిక - నరయ - నరియ - నెరయ - నెరియ -
లోగలి - లోగిలి.

అంతం :- చిన్న - చిన్ని - పోలిక - పోలికి.

కొన్ని నుడులకు మధ్యమాంతాల్లో అత్వానికి ఉత్వం
బహుళం. ౪౪౦

మధ్య :- నడచు - నడుచు - నడవడి - నడువడి - చదను - చదును -
చలవ - చలువ - నలగు - నలుగు - నలగుడు - నలుగుడు - తరుచు - తరుచు -
అదరు - అదురు - వెడకు - వెదుకు - వెతరు - వెతురు - వెనరు - వెనురు -
అణగు - అణగు - అడచు - అడుచు.

అంతం :- పండుగ - పండుగు - పండుపు - దండుగ - దండుగు.

ఒకరువెప్పినట్లు నడచుకోవడమేతప్ప - పి - 27 - నడిపించే ప్రవృత్తికల
వారు - పి - 28 - నడిచేవారికి నడిపించేవారికి - పి - 26.

కొన్ని పదాది మధ్యమాల్లో అత్వానికి ఎత్వం బహుళం. ౪౪౧

ఆది :- గడ - గెడ - గడ్డ - గెడ్డ - గంతులు - గెంతులు - నమలి
నెమలి - నమిలి - నెమిలి - మట్టె - మెట్టె - మయివడి - మెయివడి - రక్కాసు -
రెక్కాసు.

మధ్య :- చిట్టం - చిట్టెం - దీవన - దీవెన - గోరంక - గోరెంక -
వడ్డన - వడ్డెన.

కొన్నిచోట్ల పదాంత ఇత్వానికి దీర్ఘం బహుళం. ౪౪౨

కడ్డి - కడ్డి - కాని - కానీ - గారడి - గారడి - తివాసి - తివాసి -
దివిటి - దివిటీ - దుప్పటి - దుప్పటి - ఫిరంగి - ఫిరంగి - మొదలైనవి. ఏకత్వం

లో ప్రాప్త్య దీర్ఘాంతాలుగా రెండువిధాలా ప్రయోగంవున్నా బాహుళకంచేత బహుత్వంలో కొన్ని ప్రాప్త్యాంతాలు కొన్ని దీర్ఘాంతాలు కొన్ని ఉభయాలూ అవుతాయని గ్రహించాలి. చుప్పట్లు - ఫిరంగులు మొదలైనవాటికి ప్రాప్త్యాంతంగానే బహుత్వంలో ప్రయోగం - చుప్పటీలు - ఫిరంగీలుకావు. కడ్డీలు - దివిటీలు మొదలైనవాటికి బహుత్వంలో దీర్ఘాంతత్వమే - కడ్లు - దివిటులు అనికావు. కానీలు - రాసులు - తివాసీలు - తివాసులు ఇత్యాదులలో ప్రాప్త్యదీర్ఘాంతాలు రెండూ గ్రాహ్యములు.

కొన్ని చోట్ల పదాది మధ్య మాంతాల్లో ఇత్వానికి ఉత్పం బహుళం. ౪౪౩

ఆది :- ఇసుళ్లు - ఉసుళ్లు - ఇసుక - ఉసుక.

మధ్య :- మొగిలి - మొగులు - మొయిలు - మొయులు - అరిది - అరుదు - అలికిడి - అలుకుడు - తానిక - తానుక - పుత్తిక - పుత్తుక - నాలిక - నాలుక - పిచ్చిక - పిచ్చుక.

అంతం :- అరిది - అరుదు - జవాది - జవాదు - తెల్లది - తెల్లము - తెల్లం - బుడిగి - బుడుగు - రద్ది - రద్దు - వేరమి - వేరము - వేరం.

కొన్నిచోట్ల పదమధ్య ఉత్వానికి ఉత్పం బహుళం. ౪౪౪

కసుక - కనక - వెనుక - వెనక - నడుము - నడము. ఇత్యాదు లాహ్యము. నడుము అంటే ఒక శరీరావయవం అని యిక్కడ అర్థం కాదు. నడిమిభాగం అని మాత్రమే అర్థం.

పదాంత ఎత్వాని కిత్వం కొన్నిచోట్ల అరుదుగావస్తుంది. ౪౪౫

నంపంగె - నంపంగి - కొండె - కొండి - గోనె - గోని - మిదై - మిద్ది - పెట్టె - పెట్టి - నూనె - నూని - మల్లె - మల్లి.

ఆదిమధ్యమల్లో కొన్నిపదాల ఉత్తారానికి దీర్ఘం బహుళం. ౪౪౬

ఆది :- చురకత్తి - చూరకత్తి - మరిపిడి - నూరిపిడి.

మధ్య :- కప్పారం - కప్పుారం.

పదాదిమధ్యమల్లో కొన్నిటి ఎత్తారానికి దీర్ఘం బహుళం. ౪౪౭

ఆది :- బెహారం - బేహారం - నెవం - నేవం - సెబాసు - సేబాసు.

మధ్య :- కోనెరు - కోనేరు - పెండెరం - పెండేరం.

దీర్ఘమధ్యమాలకే ప్రస్తుతం విస్తృత వ్యవహారం.

ఉంగరాదుల మధ్య అత్యానికి లోపం బహుళం. ౪౪౮

ఉంగరం - ఉంగ్రం - కట్టనం - కట్నం - పట్టనం - పట్నం -
రాటన - రాట్నం - నిట్టరాడు - నిట్టాడు - మంతరసాని - మంత్రసాని -
నడుమంతరం - నడుమంత్రం - సీదరం - సీద్రం - చప్పరం - చప్రం -
సెబ్బర - సెబ్ర - సంబరం - సంబ్రం - చరలాడు - చర్లాడు - చరనాకోలు -
చర్నాకోలు - దొరలు - దొర్లు - పొరలు - పొర్లు - తారకాణం - తార్కాణం -
తరలు - తర్లు - మరలు - మర్లు - మెలత - మెల్ల - మొలచు - మొల్చు -
మొలక - మొల్క - వెలనాడు - వెల్నాడు - పలనాడు - పల్నాడు - నులక -
నుల్క - తొలకరి - తొల్కరి. ఇత్యాదులూహ్యములు.

చలిదీత్యాదుల మధ్య ఇకారానికి లోపం బహుళం. ౪౪౯

చలిది - చల్లి - చెలిది - చెల్లి - బలిమి - బల్మి - దిమిదిమి - దిమ్మిమి -
పేరిమి - పేర్మి - వెలితి - వెల్లి - కోరికి - కోర్మి - పెండిలి - పెండ్లి - కత్తి
రించు - కత్రించు.

చలిది ప్రభృతుల లకారానికి దకారం స్వరానికి లోపం

విభాష. ౪౫౦

చలిది - చడ్డి - వలదు - వడ్డు - కలదు - కడ్డు.

కొన్నిపదమధ్య ట డ ద నల ఉత్వానికి లోపం

బహుళం. ౪౫౧

ట - పోట్లాడు - కాట్లాడు - కొట్లాడు.

డ - చిముడ్చు - పూడ్చు - గాడ్చు.

ద - చంద్రకావి - చిద్రుపలు.

న - కాన్క - క్రేన్చు - పూన్చు.

ఇత్యాదులూహ్యములు.

కొన్నిపదాలమధ్య ర లల ఉత్వానికి లోపం బహుళం. ౪౫౨

ర :- చెమరుచు - చెమర్చు - గగురుపాటు - గగుర్పాటు - కూరుపరి - కూర్పరి - చేరుచుక్క - చేర్చుక్క - వారుపు - వార్పు - పేరుపు - పేర్పు - తూరుపు - తూర్పు - ఊరుపు - ఊర్పు - మారుమాట - మార్మాట.

ల :- మరలుచు - మరల్చు - విలుతుడు - విల్తుడు - పిలుచు - పిల్చు - పాలుపడు - పాల్పడు - పాలుగొను - పాల్గొను - విదలుచు - విదల్చు - మిగులుచు - మిగుల్చు - మూలుగు - మూల్గు - మేలుకొను - మేల్కొను - వెలుతురు - వెల్తురు - పొలుపు - పొల్పు - మొదలైనవి.

హాదుల తొలిహల్లుకి నీలుగు ప్రభృతుల తొలి హల్లుకి

లోపం బహుళం. ౪౫౩

హడపం - అడపం - హరిదళం - అరిదళం - హరతి - అరతి - నీలుగు - ఈలుగు - నెలుగు - ఎలుగు - నర్మిలి - అర్మిలి - నిట్టలం - ఇట్టలం - నెగయు - ఎగయు - నీరెండ - ఈరెండ - మొదలైనవి.

ఆది హల్లులైన చ పలకు లోపం బహుళం. ౪౫౪

చిగురు - ఇగురు - పూను - ఊను - పొందు - ఒందు - పొదపు - ఒదపు - పొనరు - ఒనరు - పొనగు - ఒనగు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

పద్య మధ్య డ రలకు లోపం సకృత్తుగా కనిపిస్తున్నది. ౪౫౫

డ - తోడైచ్చు - తోతెచ్చు - వీడుజోడు - విజ్జోడు.

ర - గరిటె - గంటె - మొరిటె - మొంటె - అరటి - అంటి - చెరగు - చెంగు - గరిటె ప్రభృతులు ప్రాచీనకాలంలో పూర్ణబిందుసహితరూపాలు - అబిందువు పుచ్చారణలో ప్రభ్రష్టమైనవి. అట ఇకల్లో తప్ప ఆదిహ్రస్వంమీద నిండు సున్నకు లోపంరాదు కాబట్టి సున్నా తప్పనిసరిగా వుండాలి.

సమాసాసమాసాలు రెంటిలోను కొన్నిచోట్ల ప్రాణ్యాగమ

లోపాలు కనిపిస్తున్నవి. ౪౫౬

నడిరేయి - నడికిరేయి - పితలాటం - పితలాటకం - చిటివ్రేలు - చిటికెనవ్రేలు - నూదోస - నూగుదోస - నాగసాని - నాగపసాని - వడ్రం - వడ్రంగం - వేబోక - వేగుబోక - మొగుడుచు - మొగుచు - వెడలుపు - వెలుపు -

దివ్యకోల - దివ్యనకోల - గంగనమ్మ - గంగానమ్మ - చొటనమ్మలు - చొటమన
ద్రేలు - చెలికత్తె - చెలిమికత్తె - మొక్కచోపు - మొక్కలుచోపు - తటాన -
తటాలున - గరుటామంతుడు - గరుటాలమంతుడు - నిక్కం - నిర్మూపం -
నిలబడు - నిలుచుడు - వట్టసుడి - వట్టువసుడి - నడవడి - నడవడిక -
చప్పి - చప్పిక - చుత్తు - చుత్తుక - చాపు - చాపురే - చంక - చంకర -
చిత్తరు - చిత్తరుపు - కొట్టరు - కొట్టరుపు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

కొన్నిచోట్ల అపదాద్యమైన గకారానికి యకారం బహుళంగా
వస్తుంది. ౪౫౭

మొగుడు - మొయలు - మొగిలు - మొయలు - కాగితం - రాయితం -
పిగిరం - పియిరం - వాగించు - దాయించు - వినాదుల్ని వాయింపడమనే
ఆర్థంలో గకారానికి యకారంనెత్తం - అన్యార్థంలో యకారంచాదు - ఇలాగే
ఒక అర్థంలో వేగించు గకారానికి యకారంవస్తుంది - వైచిత్ర్యార్థంలోచాదు -
వేగించు - వేయించు.

తరాజు అద్యచ్ఛక్తి లోపం జకారానికి సకారం విభాష. ౪౫౮
తరాజు - త్రాసు.

కొన్నిచోట్ల మకారానికి అనునాసిక వకారం విభాషగా
వస్తున్నది. ౪౫౯

మామిడి - చూమిడి - చలిమిడి - చలివిడి - నెమిలి - నెవిలి - తమిదలు -
తవిదలు - రమణ - రవణ - పివిటి - పివిటి-మొదలైనవి. ఇటువంటిచోట్ల అను
నాసికోచ్చారణవిహీనంగా ఆరసున్నాగుర్తును కొందరుంచుతున్నారు. ఏవిటి -
రవణ - మొదలైనవి - ఈ అర్థానుస్వారం కొన్ని అనునాసిక స్వరాలపైసైతం
వ్యవహరింపబడుతున్నది.

కొన్నిపదాలకు అక్షరవ్యత్యస్తం జరుగుతున్నది. ౪౬౦

తుకతుక - చుతకుత - నవులాటకు - నవుటాలకు - పిచ్చిలు - చిప్పిలు -
తవర - వతర. ఇత్యాదులూహ్యములు.

బ్రతుకు ప్రభృతుల తకారానికి దకారం చహుళం. ౪౬౦

బ్రతురు - బ్రదురు - అతురు - అదురు - ముతుక - ముదుక -
వెతుకు - వెదురు - చతికిలపడు - చదికిలపడు - మొదలైనవి. చాహుళకంచేత
మెత్తు - మొత్తు మొదలైనవాటి తకారానికి దకారంవస్తే ద్విత్వానికిలోపం పూర్వ
స్వరానికి దీర్ఘంవస్తుంది - మెత్తు - మేదు - మొత్తు - మోదు మొదలైనవి.

అశ్చర్యాంగికారాది అర్ధవిశేషాల్లో అశబ్ద ఉపబ్ధాలు ప్రయోగ
యోగ్యాలు. ౪౬౧

ఇవి దీర్ఘయుక్తాలుకూడా కావచ్చును.

అ - అట్లాగే - అ - అట్లాగా ? అ ! ఏమన్నావు ? మళ్ళీచెప్పు - అ ! నిజ
మేనా ? అ - అవును - ఉ - సరే ! ఉ - ఏమిటి ? అట్లాచేరాదా ? అన్నాదా -
భద్రం - నిరుత్సాహం - నిస్సృహ - అయానం - సంత్సప్తి - అసంత్సప్తి -
వింటున్నాను - తరువాతచెప్పు - ఇత్యాద్యర్థాలు అనేకం లోకంలో మహాజన
ప్రవహరాన్నుసరించి గ్రహించాలి.

ఇ-టి-తి వర్ణాలు సత్త్వగూణాలు జౌపవిభక్తికాలు. ౪౬౨

విభక్తి నిమిత్తకాలై అదేశ అగమాత్మకంగా వచ్చే ఇ - టి - తి అనే
వర్ణాలు జౌపవిభక్తికాలు.

ద్విత్వీయాద్యేకవచనాలు పరమైతే ఇ టి తు లు కొన్ని ప్రాతి

పదికలకు బహుళంగా వస్తాయి. ౪౬౪

కాలు - కాలిని - కాలును - కాలిచే - కాలుచే - కాలితో - కాలుతో -
నాగలి - నాగలిని - నాగలిని - నాగలిచేత - నాగలిచేత - నేయి - నేతిని -
నేతిచే.

ఊరు మొదలైన వాటికి అత్వం విభాషగా వస్తుంది. ౪౬౫

ఊరు - ఊరును - ఊరిని - కాలు - కాలును - కాలిని - మ్రూను -
మ్రూనును - మ్రూనిని - నోరు-నోరిని - నోరును - చోటు - చోటును - చోటిని.

టి వర్ణం కొన్నిటి అంతాక్షరానికి అదేశంగాను కొన్నిటికి
అంతాగమంగాను కొన్నిటికి పర్యాయంగా రెండు విధాల
బహుళంగా అవుతుంది. ౪౬౬

అదేశం :- తాడు - తాటిని - తాడును - కాడును - కాటిని - నోరును -
నోటిని - ఏడును - ఏటిని.

అగమం :- అన్నిటిని - ఎనిమిదిటిని - వేయిని - వేయిటిని.

ఉభయం :- పగలు - పగలిని - పగటిని - పగలిటిని - పగలును -
మొదలు - మొదటిని - మొదలిటిని - రెంటిని - రెండిటిని - మూడిటిని -
మూటిని - నూటిని - నూరిటిని - ఇంతవాడు - ఇంతటివాడు - ఎంతవాడు -
ఎంతటివాడు - అంతవాడు - అంతటివాడు. ఇత్యాదులూహ్యము.

ప్రాస్వంమీది టివర్ణానికి ముందు పూర్ణబిందువు బహుళంగా
అవుతుంది. ౪౬౭

అన్నిటిని - అన్నింటిని - ఎనిమిదిటిని - ఎనిమిదింటిని - మూడిటిని -
మూడింటిని - బహుళగ్రహణంచేత వద్యాదమైన ప్రాస్వంమీది టి వర్ణానికి ముందు
పూర్ణబిందువు నిత్యం - కంటిని - మింటిని - ఇంటిని - వంటిని - టివర్ణ అభా
వంతో కన్నును - మిన్నును - ఇల్లును - పన్నును - పల్లును - కన్నుతో -
కంటితో మొదలైనవి.

అర్రు మొదలైన పదాలకంతాగమంగా తివర్ణం ఒకరేఫకు
లోపం విభాషగా వస్తుంది. ౪౬౮

అర్రు - అరితిని - అర్రును - అర్రు - కర్రు - గొర్రు - మిర్రు - వర్రు
మొదలైనవి.

విభక్తి పరమైతే గోయి ప్రభృతుల తుదివర్ణం తివర్ణం బహు
ళంగా అవుతుంది. ౪౬౯

గోయి - గోతులు - గోతిని - గోతులను - గోతుల్ని - గోయి - చేయి -
నూయి - వాయి - రోయి మొదలైనవి గోయి ప్రభృతులు. బాహుళకంచేత గోయ్య

ప్రభుతులకు తివర్ణం రాదు - గొయ్యిని - నుయ్యిని - చెయ్యిని - కొన్నిచోట్ల తివర్ణం వికల్పం.

టి-తి వర్ణాలు పరమైతే ఉత్వానికి ఇత్వం వస్తుంది. ౪౨౦

రెండిటికి - మూడిటికి - నాలుగిటికి - ఇత్వంకూడితే అనాద్యమైన ఉత్వానికి ఇత్వం విభాష - నాలుగిటికి.

రువర్ణాదేశ తివర్ణం పరమైతే ఉత్వానికి ఇత్వం రాదు. ౪౨౧

నెత్తురు - నెత్తుటికి - నుదురు - నుదుటికి - నడకుదురు - నడకుదుటి నడకుదుటి వీర్రాజు పంతులు అని వ్యవహారం.

టివర్ణం పరమైతే ద్విత్వోపధల ఉత్వానికి ఇత్వం రాదు. ౪౨౨

పొద్దుటికి

టివర్ణం పరమైతే క్రిందు మీదు ముందు పు వర్ణాల కత్వం

వస్తుంది. ౪౨౩

కిందటికి - మీదటికి - ముందటికి - మాపటికి - అప్పటికి - ఇప్పటికి - ఎప్పటికి.

లోపల వర్ణకం పరమైతే దాని దీని దేనుల నివర్ణానికి బిందు

పూర్వక తివర్ణం విభాషగా వస్తుంది. ౪౨౪

దానిలో - దాంట్లో - దీనిలో - దీంట్లో - దేనిలో - దేంట్లో - టివర్ణం వస్తే వక్ష్యమాణవిధిచేత ఇత్వలోపనిత్యం.

లోవర్ణకం పరమైతే ఔప విభక్తి కటివర్ణకం ఇత్వానికి

లోపం బహుళం ౪౨౫

అంగటిలో - అంగట్లో - కొడపటిలో - కొడపట్లో - మొదటిలో - మొదట్లో - ఇంటిలో - ఇంట్లో - కంటిలో - కంట్లో - వంటిలో - వంట్లో - పంటిలో - పంట్లో - ఏటిలో - ఏట్లో - కాడు - కాటిలో - కాట్లో - బాహుళ కంచేత - దాంట్లో - దీంట్లో - దేంట్లో - ఇత్యాదుల్లో ఇత్వలోపనిత్యం.

ఇత్వలోపమైతే ఔపవిభక్తిక టివర్త సంయుక్త లో పర్ణక

లకారానికి లకారం విభాష. ౪౩౩

అంగటిలో - అంగట్లో - అంగట్లో - కొడవటిలో - కొడవట్లో - కొడ
వట్లో - మొదటిలో - మొదట్లో - మొదట్లో - ఏరు - ఏటిలో - ఏట్లో - ఏట్లో -
కాడు - కాటిలో - కాట్లో - కాట్లో - కోడు - కోటిలో - కోట్లో - కోట్లో.

ఇత్వలోపమైతే బిందుపూర్వకమైన ఔపవిభక్తిక టివర్త

సంయుక్త లోషష్టి లకారానికి లోపం వైకల్పికం. ౪౩౩

ఇంటిలో - ఇంట్లో - ఇంట్లో - కంటిలో - కంట్లో - కంట్లో - పంటిలో -
పంట్లో - పంట్లో - పంటిలో - పంట్లో - పంట్లో - చానిలో - చాంట్లో -
చాంట్లో - దీనిలో - దీంట్లో - దీంట్లో - దేనిలో - దేంట్లో - దేంట్లో - మొదలైనవి.

ఔపవిభక్తికాల త్పత్తియాసప్రముఖకు ఆత్మాదేశం

బహుళంగా వస్తుంది. ౪౩౪

ఊరపంది - ఊరపిచ్చుక - గోరగీరాడు - ఎదట - బయట - నోట -
ఇత్యాదులు.

ఎదటపడినప్పుడు - పి - 50 - అకాఫీహోటలోనుంచి బయటపడ్డాను -
పి - 49 - అడవారిలోను విసవస్తుంది - పి - 17.

సాంస్కృతి కాచ్చిక కృతకభాష నిండ్యం. ౪౩౫

భూమిశకటం - మండలకరగ్రాహకుడు - వంటి సంస్కృతనమ కృతక
పదాలు - ఇనుపదారి - నాలుగుమోముల వేలుపు - వంటి ఆచ్చిక కృతక పదాలు
నింద్యాలు నిరాకరాలు అని తాత్పర్యం.

అశేషాలు తత్పూర్ణాంధ్ర శబ్దవిశేషాలు మహాజనవ్యవహారంలోంచి

గ్రహించాలి. ౪౩౬

శబ్దపరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

తా ర క ప రి చే ప ం

కారకాలంటే కర్మాదులు. ౧

క్రియాన్వయం కలది క్రియను పుట్టించేది తారకం. ౨

కర్మాది భేదాలతో తారకం పుట్టింపం. ౩

కర్మకారకం - కర్తృకారకం - కరణకారకం - సంప్రదానకారకం -
అపాదానకారకం - అధికరణకారకం - అనికారకాలు ఆరు విధాలు.

ప్రాతిపదికార్థంలో ప్రథమ పస్తుంది. ౪

నియతోపస్థితకం ప్రాతిపదికార్థం - నియతమైన స్ఫురణకలది లేదా నిత్యమైన ఉనికికలది నియతోపస్థితకం - అదే ప్రాతిపదికార్థం. ఏ వదానికి యే అర్థం వున్నదో ఆ అర్థంలోనే ప్రథమావిధక్తిగా - య - ము - వు - అనేవి వస్తాయని తాత్పర్యం - యిద్దుడు - వనము - పనం - ధేసువు - భృగువు - మొదలైనవి. హరి - శ్రీ - గిరి - అమ్మ - అక్క - అన్న - కూతురు - కొడుకు - పేద - వీద - మొదలైనవాటికి దీనిచేత ప్రథమవచ్చి లోపించిందని గ్రహించాలి.

సంబోధనార్థంలో క్రియాన్వయ రహితంగా ప్రథమ

పస్తుంది. ౫

యిద్దుడు! అదరించు - సిద్దుడు! దయదలచు - ఇత్యాదుల్లో అధ్యాహార్యమైన నీవు అనేది క్రియతో అన్వయిస్తుంది. అదే కర్తృత్వం వుంది. లేని వదాన్ని తెచ్చుకొనడం అధ్యాహార్యం అనబడుతుంది.

ఉత్తార్థంలో ప్రథమ పస్తుంది. ౬

ఉత్తమంటే చెప్పబడింది. క్రియా పక్షే క్తమైన కర్తృకుగాని కర్మకుగాని ప్రథమపస్తుందని తాత్పర్యం. యిద్దుడు - హింసను కూర్చోడు - మహాత్ముడు దాస్యాన్ని

పోగొట్టాడు. ఇక్కడ ఆఖ్యాతం కర్తను చెప్పింది కాబట్టి బుద్ధుడు - మహాత్ముడు అన్నప్పుడు ప్రథమవచ్చింది. ఎవడు మానేసాడు ? ఎవడు పోగొట్టాడు ? అని ప్రశ్నిస్తే బుద్ధుడు - మహాత్ముడు - అని సమాధానం వస్తుంది. కాబట్టి యివి క్రియాపదోక్తాలైనాయి. హింసమాన్పింది బుద్ధుడు - దాస్యాన్ని పోగొట్టింది మహాత్ముడు. కాబట్టి బుద్ధుడు మహాత్ముడు కర్తలయ్యారు. అందువల్ల యిది ఉక్తార్థమయ్యింది. కాబట్టి ప్రథమవచ్చింది. బుద్ధుడిచేత అహింసాసిద్ధాంతం ప్రవేశపెట్టబడింది - మహాత్ముడిచే స్వాతంత్ర్యోద్యమం నడిపించబడింది - అన్నప్పుడు ఆఖ్యాతం కర్తను చెప్పింది కాబట్టి అహింసాసిద్ధాంతం - స్వాతంత్ర్యోద్యమం అన్నప్పుడు ప్రథమవచ్చింది. ఏమి ప్రవేశపెట్టబడింది ? ఏమి నడిపించబడింది ? అన్న ప్రశ్నలకు అహింసాసిద్ధాంతం - స్వాతంత్ర్యోద్యమం అని సమాధానం వస్తుంది కాబట్టి యివి క్రియాపదోక్తాలవుతున్నాయి - క్రియాఫలం అహింసాసిద్ధాంతం - స్వాతంత్ర్యోద్యమం అనేవాటిని పొందుతున్నది. కాబట్టి యివి కర్మలయ్యాయి. అందువల్ల యివి ఉక్తార్థాలైనాయి. ఆకారణంచేత ప్రథమవచ్చింది. అసమాపక క్రియోక్తం అయినప్పుడు సైతం కొన్నిచోట్ల కర్తకు ప్రథమ కనిపిస్తున్నది. వర్ణాలు కురిసి చెరువులు నిండాాయి - వాడు చాచుండా నేను రాను - సువ్వు చెప్పితే నేను విన్నాను - మొదలైనవి.

భావార్థకాదుల కర్తకు ప్రథమ వస్తుంది. ౭

వాడు తేవడం చూచాను - అతనుండగా నీకేం ? - సిద్ధార్థుడు దయ దలిస్తే అదే పదివేలు - మొదలైనవి.

పరిమాణార్థంలో ప్రథమ వస్తుంది. ౮

తల్లిడు గోధుమలు - సోలెడు పంచదార - నెయ్యి రెండు సోలలు - తేనె వీసెడు. మొదలైనవి.

విశేషాణానికి అగు ధాతు వనుప్రయుక్తమైతే ప్రథమ వస్తుంది. ౯

అహింసావీరు డైన బుద్ధుణ్ణి ఆరాధిస్తాను. సిద్ధార్థు డైన బుద్ధుడితో నడుస్తాను. ప్రియకాంతాలోలు డైనటువంటి నందునిలో మార్పు వచ్చింది. ఇత్యాదు లాహ్యలు.

అగుధాతుయుక్త విశేషణానికి పూర్వంలో ఉన్న విశేషణా
లన్నిటికి అయిపదం బహుళంగా అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౧౦

అనన్యశక్తియుక్తుడై అసమాన ధైర్యశాలై అహింసాపరుడౌ మనిషే
మహాత్ముడు.

అయి పదానుప్రయోగం లేకపోతే తుది విశేషణానిగాని
విశేషణాలన్నింటి గాని మీద నముచ్చయార్థకం విభాషగా
వస్తుంది. ౧౧

సత్యవ్రతుడు అహింసాపరుడూ అయిన మహాత్ముడు. సత్యవ్రతుడూ
అహింసాపరుడూ అయిన మహాత్ముడు. సత్యవ్రతుడు అహింసాపరుడైన మహా
త్ముడు. మొదలైనవి.

ధాతుజవిశేషణ వ్యవధానంలో విశేషణాలన్నిటికి అయి పదం
అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౧౨

అనన్యశక్తియుక్తుడై అసమానధైర్యశాలై అహింసాపరుడై నెగడిన మహా
త్ముణ్ని అభినుతిస్తాను. ఇటువంటి ప్రయోగవిశేషాలు వ్యవహారవశాన గుర్తించాలి.

ధాతుజవిశేషణవ్యవధానంలో విశేషణాలన్నిటికీగాని తుదిదానికి
గాని అన్నంత అగుధాతువు విభాషగా అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౧౩

అనన్యశక్తియుక్తుడుగా అసమానధైర్యశాలిగా అహింసాపరుడుగా నెగడిన
మహాత్ముణ్ని అభినుతిస్తాను. అనన్యశక్తియుక్తుడై అసమానధైర్యశాలై అహింసా
పరుడుగా నెగడిన మహాత్ముణ్ని అభినుతిస్తాను. ఇత్యాదులూహ్యములు. అగు
ధాతువు అనుప్రయుక్తంకానిపక్షంలో పూర్వోక్తవిధిచేత అయి పదం అను
ప్రయుక్త మౌతుంది.

కాలార్థవాచకాలకు ప్రథమ బహుళం. ౧౪

కాలవాచకాలకు - అర్థవాచకాలకు ప్రథమ బహుళంగా వస్తుం దని
తాత్పర్యం. అర్థమంటే మార్గం. నిన్నవచ్చాను - మొన్నవెళ్లాడు - మూడేళ్లు

చూచాను - అప్పుడు నాలుగుపైళ్లు - మేం అమడవెళ్లాం - బాహుళకంచేత ప్రాద్దుట వెళ్లాను. రాత్రిచేళ వచ్చాను ఇత్తాడుద్లో వత్తుమాబవిధిచేత పాక్షికంగా పద్దము వస్తుంది.

కర్మపదాలకు ప్రథమ బహుళం. ౧౫

ధార్మ్య ధర్మానికి ఆశ్రయమైంది కర్మ-ఆ కర్మవాచకానికి ప్రథమ బహుళంగా వస్తుందని తాత్పర్యం - బుద్ధుడు తపస్సు చేశాడు. మహాత్ముడు త్యాగం చేశాడు - ముడు ఫలాలు అరగించాడు-మొదలైనవి. ప్రథమ చానివత్తుంలో పశ్చాత్తాపాదిధిచేత ద్వితీయ వస్తుంది. తాని నిత్యపరహారంలో ప్రథమాదిభరే తరచు ప్రయోగం కనిపిస్తున్నది. బహుళగ్రహణంచేత అమహదర్థశాస్త్రం ఆ ఈ పి ల ద్వితీయకు ప్రథమరాదు. కూర్చి గురించి లు అనుప్రయుక్త మైన మహాన్యూహతి వాచకాల ద్వితీయకు ప్రథమ వైకల్పికంగా కనిపిస్తున్నది. బుద్ధుణ్ణి గూర్చి - బుద్ధుడు గూర్చి - మహాత్ముణ్ణి గురించి - మహాత్ముడు గురించి - చెట్టుగురించి - చెట్టును గురించి ఇత్తాడులూహ్యాలు. చాన్నిగురించి - దీన్నిగురించి - దేన్ని గురించి - ఇత్తాడులు.

✓ కర్మార్థంలో ద్వితీయ వస్తుంది. ౧౬

బుద్ధుడు నందుణ్ణి చేరదీశాడు. ఇక్కడ చేరదీయడ మనే ఫలాన్ని పొందిన వాడు నందుడుకాబట్టి నందశబ్దానికి ద్వితీయ వచ్చింది. ఇది త్రియోపదోక్తం కాదు. ఇలాగే మహాత్ముడు దేశాన్ని ఉద్ధరించాడు ఇత్తాడులూహ్యాలు.

కోరు ప్రభృతుల కర్మపద సంబంధ వాచకాలకు ద్వితీయ

వస్తుంది. ౧౭

కోరు - అడుగు - యాచించు - పితురు - కోయు-ఇత్తాడులు కోరు ప్రభృతులు - మహాత్ముడు ప్రజలను శాంతంగా ఉండవలసిని దని కోరాడు - వాడు అప్పుడు పాలు పితికాడు - మొదలైనవి.

ఉద్దేశార్థంలో ద్వితీయకు కూర్చి గురించి లు అనుప్రయుక్తా

లవృత్తాయి. ౧౮

దేశక్షేమాన్ని గూర్చి మహాత్ముడు నిరశనప్రతం చేశాడు - విశ్వశాంతిని గురించి ప్రజలు తపస్సు చేస్తున్నారు. పూర్వోక్తవిధిచేత కూర్చిగురించు లు పరమైతే

చాని దీని దేను లకు తప్ప తక్కిన అన్నిచోట్లా ద్వితీయకు ప్రథమ పాక్షికంగా వస్తుంది.

వచ్చర్థకాల అముఖ్య కర్తకు కొన్నిచోట్ల ద్వితీయ వస్తుంది. ౧౯

వచించు - భాషించు - అను - వలరు - చెప్ప - విన్నవించు - మొదలైనవి వచ్చర్థకాలు.

మహాత్ముణ్ణి అలా అడిగారు - చాణ్ణి ఇలా అన్నాడు - మొదలైనవి.

ఉద్దేశార్థంలో కొన్నిచోట్ల కర్తవాచకానికి ద్వితీయ కనిపిస్తున్నది. ౨౦

అతణ్ణి అడిగారు - చాణ్ణి అన్నాడు - మొదలైనవి - అతణ్ణి ఉద్దేశించి - చాణ్ణి ఉద్దేశించి - అని అర్థం.

కర్తర్థ ప్రయోగంలో కరణానికి తృతీయ వస్తుంది. ౨౧

క్రియాసిద్ధిలో చాగా ఉపకరించేది కరణం - అ కరణవాచకానికి తృతీయ వస్తుంది. దీన్నే కరణచారకం అంటారు. తృతీయవస్తువునడంచేత చేత తోడ వర్తకాలు రెండూ గ్రాహ్యము. మహాత్ముడహంసాపూరితమైన సత్యాగ్రహంతో తెల్లవాళ్ళను జయించాడు - మహాత్ముడహంసాపూరితమైన సత్యాగ్రహంతో తెల్లవాళ్ళను జయించాడు. ఉపవాసంచేత అత్మపారిశుధ్యాన్ని సంపాదించాడు. ఉపవాసంతో అత్మపారిశుధ్యాన్ని సంపాదించాడు - మొదలైనవి. వ్యవహారానుగుణంగా చేత తోడలు పరిగ్రహణము.

సహార్థంలో తోడ వర్ణకం వస్తుంది. ౨౨

బుద్ధుడు శిష్యులతో వర్ణవించాడు - మహాత్ముడు ప్రజలతో ముందుచు నడిచాడు. శిష్యులతోసహా పర్యటించాడు. ప్రజలతోసహా నడిచాడు అని అర్థం.

అనుసరణార్థంలో తోడవర్ణకం వస్తుంది. ౨౩

మహాత్మునితో ప్రజలు నడిచారు - మహాత్ముణ్ణి అనుసరించి - మహాత్మునితోపాటు - మహాత్మునివెంట అని అర్థం. ఇలాగే నాతోపాటు - నీతో వస్తాను. - ఇత్యాదిప్రయోగాలు లోకవ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యము.

తుల్యార్థయోగంలో తోడ వర్ణకం వస్తుంది. ౨౪

బుద్ధునితో మహాత్ముడు తుల్యుడు - శాంతితో పంచశీల సాటి - వాటితో అదే దీటు వస్తుంది. మొదలైనవి వక్ష్యమాణవిధిచేత ఈ వర్ణకం పాక్షికంగావస్తుంది. బుద్ధునికి మహాత్ముడు తుల్యుడు - శాంతికి పంచశీల సాటి - దాని కదే దీటు వస్తుంది - ఇత్యాదులూహ్యములు.

పంచ్యర్థకాల ఆముఖ్య కర్మకు తోడ ఈ వర్ణకాలు బహు
శంగా వస్తాయి. ౨౫

మహాత్ముడు ప్రజలతో యిలాఅన్నాడు - మహాత్ముడు ప్రజల కిట్లా చెప్పాడు - మొదలైనవి.

పంచ్యర్థకాలయోగంలో ఉద్దేశార్థంలో కర్మవాచకాలకు
తోడ ఈ వర్ణకాలు బహుళంగా వస్తాయి. ౨౬

ప్రజలతోచెప్పాడు - ప్రజలకుచెప్పాడు - వాడితోఅన్నాడు - మహాత్మునితో విన్నవించారు - మహాత్మునికి విన్నవించారు - మొదలైనవి - బహుళ గ్రహణంచేత భాషించు - అను - పలుకు క్రియలయోగంలో ఈ వర్ణకంరాదు.

ఆఖ్యాతకు ఉపయోగంలో వలన వర్ణకం బహుళంగా
వస్తుంది. ౨౭

ఉపయోగమంటే నియమపూర్వకమైన విద్యాభ్యాసం - ఆఖ్యాత అంటే చెప్పేవాడు అని అర్థం. మహాత్మునివల్ల లహింసాపాతం నేర్చుకున్నాము - మొదలైనవి - పక్షంలో వక్ష్యమాణవిధులచేత మూలాదులయోగంలో యొక్క-షష్ఠి ప్రథమలు పర్యాయంగా వస్తాయి.

అన్యార్థాది సంబంధంలో కంటే కన్నవర్ణకాలు బహుళంగా
వస్తాయి. ౨౮

బలంలో అతనికంటే అన్యు డెవడూ లేడు. పౌరుషంలో భారతీయులకన్నా గొప్పవారు లేరు. మొదలైనవి. అదిశబ్దంచేత ఇతరం - పరం - వేరు - దక్షిణం - ఉత్తరం - తూర్పు - పడమర - దవ్వు - సమీపం - గొప్ప - తప్పు - మొదలైనవి గ్రాహ్యములు.

నిర్ధారణార్థంలో కంటే కన్న వర్ణకాలు వస్తాయి. ౨౯

ఉన్నలోభికంటే లేనిచాతే గొప్పవాడు - రాజ్యంకన్నా కవిత్వం గొప్పది - యాగంకంటే త్యాగం గొప్పది - భోగ చాగాలకన్నా యోగం గొప్పది - నాగరకుల కన్న జానపదులు నిష్కల్మష హృదయులు.

హేతువులైన గుణక్రియలకు పట్టివర్ణకం వస్తుంది. ౩౦

హేతువులైన గుణవాచకాలకు - హేతువులైన క్రియావాచకాలకు పట్టి వర్ణకం వస్తుందని తాత్పర్యం. జ్ఞానంబట్టి ముక్తు ఉయ్యాడు - రావడంబట్టి బాగైంది మొదలైనవి - ఇక్కడ చేత తోడ వలన వర్ణకాలూ వస్తాయి - జ్ఞానంచేత ముక్తుడ య్యాడు - మొదలైనవి. అనుప్రయుక్తమైన పట్టి పరమైతే కొన్నిచోట్ల ద్వితీయకు ప్రథమ కనిపిస్తున్నది. తెలివితేటలుపట్టి - జ్ఞానంపట్టి మొదలైనవి. వాడి తెలివి తేటలుపట్టి వాడి కాస్తాయి వచ్చింది. ఎవరి జ్ఞానంపట్టి యిరా అయ్యావు ? ఇత్యాదులు వ్యవహారంలో అరుదుగా కనిపిస్తున్నాయి.

హేతువర్ణంలో అన్నంత క్రియలకు పట్టి అనుప్రయుక్త మౌతుంది. ౩౧

అనబట్టి - ఉండబట్టి - కనబట్టి - తినుబట్టి - వినబట్టి - చూడబట్టి - చేయబట్టి - రాబట్టి - పోబట్టి - రాబట్టి - తేబట్టి - తేవబట్టి - కొట్టబట్టి - మొదలైనవి.

సంప్రదానానికి కువర్ణకం వస్తుంది. ౩౨

దానం యెవరి కివ్వాలనుకుంటామో వారు సంప్రదానం-భావేకు స్వాగతం యిచ్చాము - ప్రజలకు భూమి నిచ్చాను. వారికి ధన మిచ్చాను. మొదలైనవి.

ఉద్దేశ్యమూత్రానికి కువర్ణకం వస్తుంది. ౩౩

పురోభివృద్ధికి ప్రయత్నించాలి - విశ్వకాంతికి కృషిచెయ్యాలి. మొదలైనవి.

నిమిత్తార్థంలో కువర్ణకం వస్తుంది. ౩౪

వాళ్లకు పంపాను - అతనికి పల్లిచ్చాను - నా కిచ్చారు - మొదలైనవి. ఇక్కడ వాళ్ల నిమిత్తం - అతని నిమిత్తం - నా నిమిత్తం అని అర్థం.

కర్మపద యోగంలో నిమిత్తార్థంలో కువర్ణకం వస్తుంది. ౩౫

పువ్వులకు కొమ్మ వంచాడు - కాయలకు చెట్టెక్కాడు మొదలైనవి.

ఆపాయ గ్రహణ త్రాణ విరామ వారణాల అవధికి ద్వితీయ
బహుళంగా వస్తుంది. ౩౬

ఆపాయ మంటే ఎడవాటు - గ్రహణ మంటే తీసుకొనడం - తెలుసుకొనడం -
ఎనడం - మొదలైనవి. త్రాణం అంటే రక్షించడం - విరామం అంటే విరమిం-
చడం - వారణం అంటే వారించడం - వ్యక్తమాణవిధిచేత ఉంచి ఉండు లను
ప్రయుక్తాలపుతాయి - ఆపాయానికి - చాంకైషిక్ రాజ్యంనుంచి భ్రష్టు డయ్యాడు.
రాజ్యంనుండి భ్రష్టు డయ్యాడు - గ్రహణానికి - కృష్ణ దగ్గరనుంచి పుస్తకం తీసు
కున్నారు. కృష్ణ దగ్గరనుండి పుస్తకం తీసుకున్నారు. త్రాణానికి - ఆపదనుంచి
రక్షించాడు. ఆపదనుండి రక్షించాడు. విరామానికి-భోగాలనుంచి విరమించాడు -
భోగాలనుండి విరమించాడు - వారణానికి - దుఃఖంనుంచి వారించాడు - దుఃఖం
నుండి వారించాడు.

ఆపాయ గ్రహణ త్రాణ విరామ వారణ పరాజయ ప్రమాదాల
అవధికి లోపల వర్జకం బహుళంగా వస్తుంది. ౩౭

ఆపాయానికి-కాయలోంచి వచ్చాడు - కాయనుంచి వచ్చాడు - గ్రహణానికి -
బ్యాంకిలోనుంచి డబ్బులీసుకున్నారు - బ్యాంకినుండి డబ్బుతీసుకున్నారు. త్రాణా-
నికి-సముద్రంలోంచి రక్షించారు - సముద్రంనుంచి రక్షించారు. విరామానికి -
సౌఖ్యాల్లోంచి విరమించాడు - సౌఖ్యాలనుండి విరమించాడు. వారణానికి - శోకం
లోంచి వారించారు - శోకంనుండి వారించారు. పరాజయానికి - అధ్యయనంలో
డశ్శాడు. ప్రమాదానికి - న్యాయాన్వయ విచక్షణలో పొరవడ్డాడు. మొదలైనవి.
బహుళగ్రహణంచేత ఏకత్వంలో మహద్వాచకాల గ్రహణత్రాణాల అవధికి లోపల
వర్జకంరాదు. ఏకత్వంలో అనడంచేత బహుత్వార్థకాలకు - సమూహవాచకాలకు -
లోపలవర్జకంవస్తుంది. వారిలోంచి తీసుకునివచ్చాడు - జనంలోంచి రక్షించాడు -
మొదలైనవి.

విరామ వారణాల అవధికి ప్రథమ కొన్నిచోట్ల
కనిపిస్తున్నది. ౩౮

సుఖాలు విరమించాడు - సుఖాలు మానాడు - భోగాలు విడిచాడు - శోకం
వారించాడు - ఏడుపు ఆపాడు - మొదలైనవి.

భయ జగుప్సు పరాజయ ప్రమాద భవనాల ఆవధికి కువర్ణకం

బహుళంగా వస్తుంది. ౩౯

భయానికి - దొంగల భయపడ్డాడు - శత్రువులు వెరచాడు - యుద్ధానికి
జంకారు. జగుప్సు - హింసాచర్యల కేవగించారు - క్రూరత్వానికి అసహ్యం
చుకొన్నారు. పరాజయానికి - అధ్యయనానికి అలిగారు - విప్పి చెప్పడానికి చాల
లేదు. ప్రమాదానికి - న్యాయానికి పొరపడ్డాడు. భవనానికి - శుద్ధోదన్మడికి
బుద్ధుడు పుట్టాడు. ఇత్యాదులూహ్యము.

భయ పరాజయ భవనాంతర్ముల ఆవధికి వలన వర్ణకం బహు

ళంగా వస్తుంది. ౪౦

భయానికి - దొంగవల్లభయపడ్డాడు. పరాజయానికి - యుద్ధంవల్ల అలి
శారు. భవనానికి - శుద్ధోదన్మనివల్ల బుద్ధుడు పుట్టాడు. అంతర్ము - తల్లివల్ల
చాక్కొన్నాడు - మొదలైనవి.

పరాజయానికి తృతీయ వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౪౧

అధ్యయనంచేత అలిశాడు - అధ్యయనంతో అలిశాడు. మొదలైనవి.

హేతుప్రగ్రహ్యాది యోగాల్లో వలన వర్ణకం వస్తుంది. ౪౨

శాంతివల్ల సౌఖ్యంకలుగుతుంది - బుద్ధునివల్ల శాంతి లభించింది - అతనివల్ల
దబ్బుదొరికింది - ఆవిషయం నీడల్ల తెల్పుకున్నాడు - ఈరహస్యం గురువువల్ల
గ్రహించాడు - ఇత్యాదులూహ్యము.

దిగ్దూరాది వాచకాల యోగంలో కువర్ణకం వస్తుంది. ౪౩

దానికి తూర్పుప్రక్కన - అయింటిచావులో - తోటకుదగ్గర - మొదలైనవి.

వీపులోను కాలపరిమితిలోను కువర్ణకం వస్తుంది. ౪౪

ఇంటింటికి - ఊరూరుకి - దేశదేశానికి - శాంతిసందేశం అందించాలి -
చెట్టుచెట్టులు - ఇంటి ఇంటికి - ఊరుకి ఊరుకి - దేశాని దేశానికి - చెట్టుకి
చెట్టుకి - కౌంతకాలానికి - గంటసేపటికి - నెలలు - రెడ్డెల్లకు - అరెల్లకు -
ఏడాదికి - మొదలైనవి.

సంబంధార్థంలో యొక్కవర్ణకం వస్తుంది. ౪౫

దీన్నే శేషపక్ష అంటారు. శేషమంటే సంబంధం. సంబంధమనగా -

స్వస్వామిభావం - జన్యజనకభావం - గుణగుణిభావం - ఇత్యాదులు - పదాలను విభజించి చెప్పేటప్పుడే యీప్రత్యయం ఉంటుంది. బుద్ధుని - యొక్క - శిష్యుడు - బుద్ధునిశిష్యుడు - 'నా - యొక్క - అది - నాది - మొదలైనవి.

సంబంధార్థంలో కువర్ణకం ఆరుదుగా వస్తుంది. ౪౬
వాడికి తమ్ముడు - నాకు మిత్రుడు - నీకు బావ - నాకు మామ - మొదలైనవి.

సంబంధ పక్షికి తరచుగా కారకత్వంలేదు. ౪౭
సంబంధార్థంలో వచ్చే యొక్కకు కు వర్ణకానికి తరచుగా కారకత్వంలేదని తాత్పర్యం - తరచుశబ్దంచేత - వాడి కిల్లుంది - యుద్ధోన్మాదులకు జ్ఞానంవుండదు. శాంతివాదులకు విజయం లభిస్తుంది - ఇత్యాదుల్లో కారకత్వం రక్షించబడింది.

నిర్ధారణార్థంలో లోపలవర్ణకం వస్తుంది. ౪౮
మానవుల్లో మహాత్ముడు గొప్పవాడు - జ్ఞానుల్లో బుద్ధుడు మహాజ్ఞాని - కళల్లో కవిత్వం గొప్పది - మొదలైనవి.

అధికరణ వాచకానికి లోపల వర్ణకం బహుళం. ౪౯
అధికరణ మంటే ఆధారం.

ఔపశ్లేషికాది భేదాలతో అధికరణం త్రివిధం. ౫౦
ఔపశ్లేషికం - వైషయికం - అభివ్యాపకం - అని అధికరణం మూడు విధాలు - సమీపసంబంధానికి ఔపశ్లేషిక మని పేరు - విషయసంబంధం కలిది వైషయికం - విషయ మంటే పదార్థం - అభివ్యాపక మంటే ఒకవస్తువుకి సర్వాధార పదార్థం - చెరువులో నీరుంది - దాండ్లో కోరికుంది - సర్వంలోను దేవుడు న్నాడు - మొదలైనవి.

దూరాద్యర్థాల్లో లోపల వర్ణకం వస్తుంది. ౫౧
దానికి దూరంలో ఏముంది ? దగ్గరలో ఏముంది - తూర్పులో ఉంది - దక్షిణంలో ఏముంది ? మొదలైనవి.

ఉత్వాంత జడవాచకానికి సవర్ణకం వస్తుంది. ౫౨
తూర్పున - దక్షిణాన - నదాన - సప్తనదాన - మానాన - ఎవరిమానాన వారుపొండి - మొదలైనవి.

విశేషణాల పక్షికి ప్రధమ బహుళం. ౫౩
అహింసావీరుడు బుద్ధుడికి నమస్సులు - అహింసావీరుడికి బుద్ధుడికి నమ

స్థులు - మొదలైనవి - బహుళగ్రహణంచేత విశేష్యంషష్ఠి సమాసగతమై ఉండగా దానివిశేషణాల షష్ఠికి ప్రథమ నిత్యంగా వస్తుంది. అహింసావీరుడు మహాత్ముని సత్్యాగ్రహం - సత్యవ్రతుడు మహాత్ముని నిరశనవ్రతం - అగు ధాతు వను ప్రయుక్తమైతే - అహింసావీరుడైన మహాత్ముని సత్యాగ్రహం - సత్యవ్రతుడైన మహాత్ముని నిరశనవ్రతం - మొదలైనవి ఊహ్యులు.

కాలాధ్వవాచకాల ప్రథమకు సప్తమి బహుళం. ౧౪

ప్రాద్దుటవెళ్ళాడు - అవేళవచ్చాడు - మార్గమందు కలిశాడు - ఆ మార్గాన పోతుంటే - మొదలైనవి.

ఇతర విభక్త్యర్థాల్లో అమహద్వాచకాలకు కొన్నిచోట్ల

ప్రథమ కనిపిస్తున్నది. ౧౫

వాడు గుర్రందిగాడు - నేను మేడెక్కాను - అతను వేటెళ్లాడు - అది తూర్పుగావుంది - ఇల్లుచేరాడు - మొదలైనవి - పక్షంలో గుర్రంనుంచి దిగాడు - మేడ నెక్కాను - వేటరు వెళ్లాడు - తూర్పులో వుంది - ఇంటిని చేరాడు - మొదలైనవి వ్యవహారవశాన గ్రహించాలి.

సర్వనామ విశేష్యాల్లోను సంఖ్యావాచక విశేష్యాల్లోను మొదట

ప్రయుక్తమైనదాని ద్వితీయాదులకు ప్రథమ

బహుళం. ౧౬

అన్నిదేశాలకు - దేశాన్నిటికి - అందరు ప్రజలతో-ప్రజలందరితో - రెండు దేశాలకు - దేశాలకు రెండింటికి - లక్షసైన్యానికి - సైన్యంలక్షకు-మొదలైనవి - బహుళగ్రహణంచేత కొన్నిచోట్ల ప్రథమేతరవిభక్తిసైతం పూర్వోక్తపదానికి వస్తుందని గ్రహించాలి. విదేశాల కన్నిటికి వ్రాశారు - మనిషి కొక్కటికి రూపాయి - తల కొక్కటికి రెండు రూపాయలు - ఇంటి కొక్కటికి నాల్గు రూపాయలు - మొదలైనవి - బాహుళకంచేత అన్నిటికి దేశాలకు - రెంటికిదేశాలకు - అందరితో ప్రజలతో ఇత్యాది అప్రశస్తప్రయోగాలు అపరిగ్రాహ్యులు.

జడానికి సప్తమ్యర్థంలో ప్రథమ కనిపిస్తున్నది. ౧౭

తీర్థమాడి - తీర్థాలాడి - తీర్థమందాడి-తీర్థాలందు అడి - అనిఅర్థం. ఇక్కడ తీర్థంలో అడి తీర్థాల్లో అడి అని లోపలవర్ణకంసైతంవుంది. ఇలాగే నీళ్లాడి మొదలైనవి.

విశేష్యం ద్వితీయాంతమైనా అస్త్యంత అగుధాత్వాదు
 అనుప్రయుక్తమై విశేషణం కొన్నిచోట్ల ప్రథమాంతం
 కూడా అవ్వతుంది. ౧౮

బుద్ధుణ్ని దేవుడుగా భావించారు - గాంధీని మహాత్ముడని వర్ణించారు -
 వాణ్ని మంచివాడనెరిచిన్నాను - మొదలైనవి - పక్షంలో బుద్ధుణ్ని దేవుణ్నిగా
 భావించారు - గాంధీని మహాత్మునిగా వర్ణించారు - వాణ్ని మంచివాణ్నిగా
 చిన్నాను - ఇత్యాదిగా ద్వితీయ యధావిధిగా వస్తుంది.

విధేయవిశేషణం ద్వితీయకు ప్రథమ బహుళం. ౧౯

అకల్మషహృదయం కలవాణ్ని నాయకుడుగా యెన్నుకోవాలి - అకల్మష
 హృదయంకలవాణ్ని నాయకుణ్నిగా యెన్నుకోవాలి - మొదలైనవి - బాహుళకం
 చేత అనుభావయోగంలో ప్రథమనిత్యం - శాంతికాముకులను మంచివాళ్లని
 తెల్పుకో - ఇత్యాదులూహ్యాలు.

విశేషణాల ద్వితీయాదులకి ప్రథమ వస్తుంది. ౨౦

శాంతికాముకులు వాళ్ళను అభినందించు - శాంతికాముకులు వాళ్ళతో
 స్నేహం చెయ్యి - శాంతికాముకులు వాళ్ళతోనూ యెదురునాడు - శాంతికాము
 కులు వాళ్ళవల్ల చాలామేలు జరుగుతుంది - శాంతికాముకులు వాళ్ళకు స్వాగతం
 చెప్పి - శాంతికాముకులు వాళ్ళలోచేరు - శాంతికాముకులు వాళ్ళయందు ఏదోషమూ
 లేదు - ఇత్యాదులూహ్యాలు.

జడం సత్తమికి చిత్త్వీయ బహుళం. ౨౧

వాడు నేలకూడాడు - అది తూర్పునంది - యిదిఉత్తరము నుంది - ఉత్తరం
 నుంది - మొదలైనవి - పక్షంలో నేలయంచు - తూర్పున - ఉత్తరమున -
 ఉత్తరాన - ఇత్యాదులూహ్యాలు - బాహుళకంచేత సత్తమికి ద్వితీయ విరళమని
 గ్రహించాలి.

హేతు పంచమికి గ్రహ్యది యోగజమైన పంచమికి చేత

వర్ణకం బహుళంగా వస్తుంది. ౨౨

ఫలాన్నిసాధించడానికి యోగ్యమైనపదార్థం హేతువు. ఆ హేతుపంచమికి
 చేతవర్ణకం వస్తుందనితాత్పర్యం - గ్రహించడం - తెల్పుకొనడం - పిన్నుకొనడం -
 పుచ్చుకొనడం - వినడం - మొదలైన అర్థాల్లో వచ్చేపంచమిని గ్రహ్యదియోగజ
 మైన పంచమి అంటారు. ఆ పంచమికికూడా చేతవర్ణకంవస్తుందనిభావం. హేతు

పంచమికి - శాంతిచేత సౌఖ్యంకలుగుతుంది - పంచశీలచేత శాంతకలుగుతుంది - మొదలైనవి - గ్రహాదియోగమైన పంచమికి-ఈసంగతినిచేత తెలుసుకున్నాను - అది వాడిచేతగ్రహించాను - మొదలైనవి - ఈశ్వరీయప్రయోగం తెలుగు క స్వాభావికం అయినందువల్ల అంతప్రశస్తంకాదు. ఇటుపంజిదోష్ట కొన్నిటికి వలన వర్తకం - కొన్నిటికి ఉంచయుక్తమైన ద్వితీయ స్వాభావికం.

క్రియాపదోక్తం కాని కర్తకు చేతవర్తకం వస్తుంది. ౬౩

క్రియాపదంచేత చెప్పబడని కర్తృవాచనానికి చేత అనే ప్రత్యయంవస్తుంది. దీన్నే కర్తృకారకం అంటారు. దాత్వర్థవ్యాపారానికి ఆశ్రయమైనది కర్త-క్రియా పదోక్తమైన కర్తృకు చూర్వోక్తవిధిచేత ప్రధమవస్తుంది. కాబట్టి దీన్నికార్యార్థక ప్రయోగంఅని వ్యవహరిస్తారు. మహాత్మునిచేత నిరశనప్రతం చెయ్యబడింది. నిరశనప్రతంచేయడానికి ఆశ్రయమైనందువల్ల మహాత్ముడు కర్త అయ్యాడు. కాబట్టి మహాత్మునికానికి చేతవర్తకంచచ్చింది. ఈ కర్మార్థకప్రయోగం తెలుగుకి అస్వాభావికం. మహాత్ముడు నిరశనప్రతంచేశాడు - మహాత్ముడు నిరశనప్రతాన్ని చేశాడు - అని అనడమే స్వాభావికం.

ఉపయోగంలో ఆభ్యాత పంచమికి మారు వద్దాదు

లనుప్రయుక్తా తాతాయి. ౬౪

మహాత్మునివద్ద అహంసాపాఠంనేర్చుకున్నాను. మొదలైనవి. వద్ద - దగ్గర - ఇత్యాదులు వద్దాదులు - వద్ద దగ్గరలకు ద్వితీయవస్తే ఉంచి ఉండు లను ప్రయుక్తా తాతాయి - మహాత్మునివద్దనుంచి - మహాత్మునిదగ్గరనుంచి.

మూలాదుల యోగంలో పంచమికి ప్రథమా యొక్కపట్టులు

పర్యాయంగా వస్తాయి. ౬౫

మహాత్మునిమూలంగా నేర్చుకున్నాను - మహాత్ముడిమూలంగా నేర్చుకున్నాను - మహాత్ముడు మూలంగా నేర్చుకున్నాను - మహాత్మునివల్ల నేర్చుకున్నాను - మొదలైనవి - యొక్కను వక్ష్యమాణవిధిచేత లోపం - యొక్కడ మూలాదులకు ప్రయోగదశలో అన్నంత అగు ధాతువు నిత్యంగా అనుప్రయుక్త మౌతుంది. మూల - కారణ - ప్రయత్నాదులు మూలాదులు - మూలాదుల యోగంలో పంచమి రాదని తాత్పర్యం.

సంప్రదానషష్ఠికి చతుర్థి బహుళంగా వస్తుంది. ౬౬

భావేకౌరకు దానమిచ్చాము - ప్రజలకై భూమి యిచ్చాము - వారికోసం

యిచ్చాను - అతనికోసం యిచ్చాను - ఇత్యాదులూహ్యములు - కొరకుప్రయోగం వ్యవహారంలో అప్రకర్షం - కై కోసంలు వ్యవహారంలో విరళంగా కనిపిస్తున్నాయి - ఇక్కడ కుషష్ఠి తెలుగుకు స్వాభావికం.

ఉద్దేశ్య మాత్ర పక్షికి చతుర్థి బహుళంగా వస్తుంది. ౬౭
పురోభివృద్ధికోసం ప్రయత్నించాలి - విశ్వశాంతికోసం కృషిచెయ్యాలి - పురోభివృద్ధికై ప్రయత్నించాలి - విశ్వశాంతికై కృషిచెయ్యాలి మొదలైనవి.

నిమిత్తార్థంలో పక్షికి చతుర్థి బహుళం. ౬౮
వాళ్ళకొరకు పంపాను - అతనికోసం పల్లిచ్చాను - నాకై యిచ్చాడు-మొదలైనవి - ఇక్కడ వాళ్ళనిమిత్తం వాళ్ళప్రయోజనంకోసం - అతనినిమిత్తం అతని ప్రయోజనంకోసం - నానిమిత్తం నాప్రయోజనంకోసం అని అర్థం - ఇలాగే - దానికోసం - నాకోసం - నాకొరకు - దానికై - దీనికై - ఇత్యాదులూహ్యములు.

కర్మపదయోగంలో నిమిత్తార్థంలో పక్షికి చతుర్థి బహుళం. ౬౯
పువ్వులకొరకు కొమ్మవంచాడు - పువ్వులకోసం కొమ్మవంచాడు - పువ్వులకై కొమ్మవంచాడు - మొదలైనవి.

కువర్ణకానికి చతుర్థికి త్వాంతమైన అను ధాతువు బహుళంగా అనుప్రయుక్త మౌతుంది. ౭౦

నాకని - దానికని - దానికొరకని - దానికోసమని - దానికైయని - ఇత్యాదులూహ్యములు - నాకోస మనితెచ్చారు - నా కనియిచ్చాడు - పంటివి వ్యవహారప్రయోగాలు.

దిగ్దూరాదివాచకాల యోగంలో కువర్ణకానికి యొక్క బహుళంగా వస్తుంది. ౭౧

దాని (యొక్క) తూర్వప్రక్కన - ఆయింటి (యొక్క) దాపులో - తోట (యొక్క) దగ్గర - మొదలైనవి.

లోపల వల్లు నువర్ణకాలకు ఉంచి ఉండులు బహుళంగా అనుప్రయుక్తా లౌతాయి. ౭౨

దానిలోపలనుంచి - దానిలోపలనుండి - దానిలోనుంచి - దానిలోనుండి - దానివల్లుంచి - దానివల్లునుంచి - దాన్నుంచి - మొదలైనవి - బాహుళకంచేత పరాజయ ప్రమాదాదులకు ఉంచి ఉండులు అనుప్రయుక్తాలుకావు - అధ్యయ

నంలో డక్కాడు - న్యాయంలో పొరపడ్డాడు - మొదలైనవి - ఇలాగే వల్లు - ను వర్ణకాలకు ఉంచి ఉండుల అననుప్రయుక్తత్వం వ్యవహారానుగుణంగా గ్రహించాలి - వలన గ్రహించక వల్లు గ్రహించడంచేత వల్లు వల్లలకేగాని వలనకు ఉంచి ఉండులు ప్రయోగం వ్యవహారంలోలేదని గుర్తించాలి. ఉంచి ప్రయోగం బహుళంగా ఉండి ప్రయోగం విరళంగాను లోకంలో కనిపిస్తున్నది.

అందు న వర్ణకాలకు ఒకానొకచోట ఉంచి ఉండులు అనుప్రయుక్తా లౌతున్నాయి. 23

నాకలోకంనందుంచి - నాకలోకంనందుండి - నదాననుంచి - నదాననుండి - నదాన్నుంచి - నదాన్నుండి - మొదలైనవి

లోపల లో వర్ణంమీది ఉంచి ఉత్పాదానికి లోపం వైకల్పికం. 24

అందులోంచి - అందులోనుంచి - దానిలోంచి - దానిలోనుంచి - మొదలైనవి.

లోపలకు అర్థవిశేషంలో గుండా బహుళంగా అనుప్రయుక్తమౌతుంది. 25

దానిలోపలగుండా - దానిలోగుండా - గుహలోపలగుండా - గుహలోగుండా - సొరంగంలోపలగుండా - సొరంగంలోగుండా - మొదలైనవి - లోపల వర్ణకానికి అనక లోపలకు అనడంచేత అనుప్రయుక్తంకాని లోపలకు సైతం గుండా అనుప్రయుక్తమౌతుందని గ్రహించాలి. లోపలగుండా - పక్షంలో ఉంచి ఉండులు ఈఅర్థవిశేషంలో పర్యాయంగా అనుప్రయుక్తా లౌతాయి.

గుండా పరమైతే లోపల వర్ణకానికి లోపం వైకల్పికం. 26

దానిగుండా - గుహగుండా - సొరంగంగుండా - మొదలైనవి. వర్ణకానికి అనడంచేత అనుప్రయుక్తంకాని లోపలకు లోపంరాదు - లోపలగుండా.

నిర్ధారణార్థంలో షష్టికి అందువర్ణకం అరుదుగా కనిపిస్తున్నది. 27

మానవులందు మహాత్ముడు గొప్పవాడు - జ్ఞానులందు బుద్ధుడుమహాజ్ఞాని మొదలైనవి.

అధికరణవాచకానికి అందు వర్ణకం బహుళం. 28

దానియందు వాంఛవుంది - అందుకుమారు కొన్నిచోట్ల మీదాదిశబ్దాలు అనుప్రయుక్తా లవుతున్నాయి - దానిమీద వుంది - దానిపైని కోరికవుంది-అధికర

జార్జంలో యొక్క-పట్టిమీద మీదాడు అనుప్రయుక్త మౌతున్నాయి - మేడమీద - మేడయొక్క-మీద అనిఅర్థం.

మూరాధ్యర్థాల్లో లోపలకు అందువర్ణకం అరుదుగా వస్తుంది. 2౯

మూరమందున్నది - తూర్పునందుంది - అరుదుగా అనడంచేత వ్యవహారంలో ప్రయోగవైరళ్యం సూచించబడింది.

ఉత్వాంతజడంతృతీయకు నవర్ణకం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. ౩౦

ఒక్కపెట్టున పడ్డాడు - ఒక్కపెట్టుతో పడ్డాడు - నిట్టనిలువునా చూలాడు - నిట్టనిలువుతో చూలాడు - మొదలైనవి. పక్షంలో ప్రథమవస్తే ఒక్కపెట్టుగా పడ్డాడు - నిట్టనిలువుగా పడ్డాడు - మొదలైనవి.

క్రియాన్వయంలో పదద్వయానికి స్వస్వామి సంబంధం వుంటే సంబంధి పదం షష్ఠికి ద్వితీయ వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౩౧

నన్నుచెట్టపట్టాడు - నాచెట్టపట్టాడు - సత్యాగ్రహం చేసినవారిని చేతులు కట్టారు - సత్యాగ్రహం చేసినవారి చేతులు కట్టారు - యుద్ధాన్మాదుల్ని గుండెలు చీల్చిచెండాకాలి - యుద్ధాన్మాదులగుండెలు చీల్చి చెండాకాలి - మొదలైనవి.

యొక్కకు లోపం బహుళం. ౩౨

వారివి - మీవి - నాది - బుద్ధునిది - మేడమీద - మేడపైని - మొదలైనవి.

అప్రేరణ కర్తృకాలకు ప్రేరణంలో చేత తోడ కు ను వర్ణకాలు బహుళంగా కొన్నిచోట్ల వస్తాయి. ౩౩

పిల్లవాడు అన్నంతిన్నాడు - పిల్లవాడిచేత అన్నంతినిపించారు - పిల్లవాడితో అన్నంతినిపించారు - పిల్లవాడికి అన్నంతినిపించారు - పిల్లవాణ్ణి అన్నంతినిపించారు. ఇత్యాదులు వ్యవహారవశాన గుర్తించాలి. బాహుళకంచేత కొన్నిచోట్ల చేత తోడలు - మరికొన్నిచోట్ల చేత తోడ కు వర్ణకాలు - యింతా కొన్నిచోట్ల ద్వితీయసైతం వస్తుందని గ్రహించాలి.

ప్రథమాంతాలైన స నేల విశేషణాల కేకత్వంలో పు ను వర్ణాలంతాగమా లొతాయి. ౩౪

ప్రథమాంతాలైన మే మనల విశేషణాలకు బహుత్వంలో
మువర్గం అంతాగమం అవుతుంది. ౮౫

ఈ అగమాలు పరమైతే ఉత్వానికి అత్వం వస్తుంది. ౮౬

నీవు ధన్యుడవు - నువ్వు ధన్యుడవు - నేను ధన్యుడను - మీరు ధన్యులు -
మేం ధన్యులం - మనం ధన్యులం - మొదలైనవి.

ఈ వు ను లు పరమైతే ఉత్వాని కిత్వం పర్యాయంగా
కనిపిస్తున్నది. ౮౭

నీవు ధన్యుడవు - నీవు ధన్యుడివి - నేను ధన్యుడను - నేను ధన్యుడిని -
నేను ధన్యుణ్ని - మొదలైనవి. ఇకారంమీది కు ను వు ఇత్యాదినూత్రంచేత
పు ను ల ఉత్వానికి ఇత్వం.

వు ను లు సంబోధనార్థం పరమైనప్పుడు అది శబ్దానికి
దాన ఆదేశ మౌతుంది. ౮౮

నువ్వుచిన్నదానవు - నేను పెద్దదానను - పూర్వనూత్రంచేత పాక్షికంగా
ఉత్వానికి ఇత్వం వస్తే చిన్నదానివి-పెద్దదానిని - ఇత్వోపపత్తే పెద్దదాన్ని -
ఓచిన్నదా - ఇత్యాదులు గ్రహించాలి.

ప్రథమమధ్య మోత్తమ పురుష కార్యాలలో ఉత్తమం
బలీయం. ౮౯

వారు మేము వచ్చాం - మీరు మేము వెళ్లాం - వారు మీరు మేము అను
కొన్నాం - మొదలైనవి. మధ్యమోత్తమ పురుషులు కలిస్తే యేర్పడిందే ఉభయ
వాచకంకాబట్టి - ఉభయవాచకంలో ఉత్తమపురుష అంతర్గతమై ఉన్నందువల్ల
ప్రథమపురుషకంటే ఉభయపురుషవాచకం బలీయమైనదని గ్రహించాలి. వారు
మనం వెళ్లాం. ఇత్యాదులూహ్యులు.

ఏకవాక్యంలో సర్వపదాలు క్రమ నిరపేక్షతో బహుళంగా

ప్రయోగ్యయోగ్యా లౌతాయి. ౯౦

గాలి చల్లగా వీచింది - చల్లగా గాలి వీచింది - వీచింది చల్లగా గాలి -
వీచింది గాలి చల్లగా - చల్లగా వీచింది గాలి - గాలి వీచింది చల్లగా - మొద
లైనవి. ఏనుగూ గుర్రంపడింది - గుర్రం ఏనుగూపడింది - పడింది ఏనుగూ
గుర్రం - పడింది గుర్రం ఏనుగూ-అని ప్రయోగించవచ్చుగాని బహుళగ్రహణం

చేత ఏనుగుపడిందిగుర్రం అనికాని గుర్రంపడింది ఏనుగు అనిరాని ప్రయోగించరాదని గ్రహించాలి. పూర్వపరపదప్రయోగాలు మహాజనవ్యవహారానుగుణంగా చెయ్యాలని తాత్పర్యం.

విశేష్యానికిలాగానే విశేషణానికి లింగవిభక్తి వచనా

లొతాయి. ౯౧

అహింసావీరుడు బుద్ధుడు ఆరాధనీయుడు - శాంతినేతల్ని నెహ్రూ కృష్ణ మీనన్ చౌఎన్లై నాజర్ ప్రభృతుల్ని అభినందిస్తాను - భవనవంద్యను భారత మాతను ప్రస్తుతిస్తాను. మొదలైనవి.

అది శబ్దయుక్తమైన క్రియాజన్య విశేషణం కొన్నిచోట్ల ఏక బహుత్వాల్లో మహదర్ధక మౌతుంది. అయితే కర్తృ వాచకం వాక్యాంతపద మౌతుంది. ౯౨

అహింసాసిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించింది బుద్ధుడు - స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి సరైన రూప మిచ్చింది అనబు మహాత్ముడు - త్యాగంచేసింది ప్రజలు - యుద్ధవాదుల కొరలు పీకింది శాంతివాదులు - మొదలైనవిగ్రహ్యాలు.

మువర్ణకాంత స్త్రీనమవిశేషణాల బహువచనానికి ఏకవచనం బహుళం. ౯౩

మాటలు పెక్కులేల - మాటలు పెక్కేల . ఇష్టా లైన పదార్థాలు - ఇష్టమైన పదార్థాలు.

విధేయ విశేషణం ఒక్కటే ఏకబహువచనాంతమై పెక్కు

విశేష్యాలతో అన్వయిస్తుంది. ౯౪

ఇది శాంతివాదులుకి ఇది అహింసాపరులుకి ఇది పరదాన్యబంధవిముక్తులుకి ఇది దేశసేవాధురీణులుకి కానుక - ఇది శాంతివాదులుకి - ఇది అహింసాపరులుకి - ఇది పరదాన్యబంధవిముక్తులుకి - ఇదిదేశసేవాధురీణులుకి కానుకలు. మొదలైనవి. ఇది శాంతివాదులుకి కానుక అని యితా ప్రతిదానికి కానుక చేరవచ్చును.

ఇతరాలు విభక్తి ప్రయోగ విశేషాలు శిష్టవ్యవహారానుగుణ

గ్రాహ్యాలు. ౯౫

కారకపరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

స మా స ప రి చే దం

సమర్థాలైన పదాలు ఏకపదమవ్వడం సమాసం. ౧

భిన్నభిన్న అర్థాల్లో స్థిరపడివున్న రెండుపదాలుగాని అంతకన్నా ఎక్కువ పదాలుగాని ఒకే అర్థాన్ని బోధిస్తూ ఒక్కపదంగా రూపొందడాన్ని సమాసం అంటారు.

సాంస్కృతిక ఆచ్యుకాన్యదేశ్య మిశ్రభేదాలతో సమాసం

చతుర్విధం. ౨

సాంస్కృతికసమాసం - ఆచ్యుకసమాసం - అన్యదేశ్యపదాల సమాసం - మిశ్రసమాసం - అని సమాసం నాలుగు విధాలని తాత్పర్యం.

సిద్ధ సాధ్య భేదాలతో సాంస్కృతిక సమాసం ద్వివిధం. ౩

సిద్ధసమాసమని - సాధ్యసమాసమని సాంస్కృతికసమాసం రెండు విధాలని భావం.

సంస్కృతం నుంచి తెలుగులో ప్రవేశించిన సమాసం సిద్ధ

సమాసం. ౪

సంస్కృత వ్యాకరణానుగుణంగా సంస్కృతంలోనే సమాసమై ఆ సమాసం తుదినున్న విభక్త్యాదుల మార్పుతో తెలుగులో వ్యవహరించితే అది సిద్ధసమాస మనబడుతుంది. ప్రజానాయకుడు - శాంత్యహింసా సిద్ధాంత తత్త్వజ్ఞుడు - మొదలైనవి ఉదాహరణలు.

సంస్కృతసమాల సమాసం సాధ్యసమాసం. ౫

సంస్కృత సమపదాలకు సమాసం జరిగితే సాధ్యసమాసమంటారు. ప్రతి నిధులసభ - స్వాతంత్ర్యప్రియుల సమావేశం - శాంతికాముకుల సందేశం - మొదలైనవి.

దేశ్యతదృష్టవాల సమాసం అచ్చికం. ౬

దేశ్యపదంతో తద్భవపదానికి - తద్భవపదంతో దేశ్యపదానికి - దేశ్యపదంతో దేశ్యపదానికి - తద్భవపదంతో తద్భవపదానికి సమాసమైతే అది అచ్చిక సమాసం అనబడుతుంది. నలుదెసలు - నీళ్లమయగు - నాచూరు - నిరిసుకం - మొదలైనవి.

కేవలం అన్యదేశ్యపదాల సమాసం అన్యదేశ్యసమాసం. ౭

అచ్చికపదాలకులాగానే అన్యదేశ్యాలకుసైతం తెలుగు సమాసత్వాన్ని గ్రహించాలి. సంస్కృతాంధ్రపదాలేవీలేకుండా తెలుగులో వ్యవహరించబడుతున్న కేవల ఇంగ్లీషు - హిందీ మొదలైన భాషలపదాలకు సమాసంజరిగితే అది అన్యదేశ్యసమాసం అవుతుంది. కారేజీహాలు - కోర్టుజవాను - గవర్నర్ దర్బారు - గ్రాంఫోనుపేట్లు - పోస్టాఫీసు - మున్సిబ్ కచేరి - రైల్వేస్టేషన్ - హెడ్ గుమాస్తా - హైకోర్టు - హైదరాబాద్ - మొదలైనవి.

సిద్ధాదిభేదాలతో మిశ్రసమాసం త్రివిధం. ౮

సిద్ధమిశ్రం - సాధ్యమిశ్రం - అచ్చికమిశ్రం - అది మిశ్రసమాసం మూడు విధాలని తాత్పర్యం.

సిద్ధమిశ్రం లోకవ్యవహారానుగుణగ్రాహ్యం. ౯

ఇలా అనడంచేత వ్యవహారంలోవున్నవాటినే గ్రహించాలిగాని స్వేచ్ఛగా సమాసకల్పన చేయరాదని తాత్పర్యం.

సంస్కృతపదంతో అచ్చికాన్యదేశ్యపదాలు సమసిస్తే సిద్ధ

మిశ్రం. ౧౦

కేవలసంస్కృతపదంతో అచ్చితెలుగుపదంకాని అన్యదేశ్యపదంకాని పూర్వపరాల్లో యొక్కడవుండినమనించినా అది సిద్ధమిశ్రసమాసం అనబడుతుంది. కరకంతుడు - చౌపదం - చౌదంతి - చౌషధి - దినవెచ్చం - దినబత్తం - కపిలకన్నులు - కపిలజడలు - కపిలగడ్డం - కపిలఅపు - జీవగర్ర - ప్రాణగొడ్డం - నిత్యపడి - ఉత్తరజండోలు - అపదూరు - అపరేతిరి - అపనమ్మకం - పంచవన్నెలు - పంచరంగులు - వీరమదైల - నాగబెత్తం - నాగపడగలు - నాగగన్నేరు - నాగదొండ - నాగమల్లి - నాగముస్తై - నాగవాసం - నాగనరులు - గరుడపచ్చలు - అతివన - అపసిరి - మూలదుంప - లింగకాయ - లింగదొండ -

లింగపాట - లింగపాటలు - పర్యాయ - పర్యాయములు - సమాములై - పర
పత్తెం - దీపకంబం - కంఠసములు - శుద్ధతప్స - శుద్ధదండుగ - శుద్ధచంగ -
గజచంగ - అనేకసార్లు - అనేకచూడు - అనేకమంది - అల్పసెరి - చురలవాటు -
చున్నలహా - జగన్నాథరావు - కృష్ణదేవరాయలు - సింహాద్రిఅప్పన్న - ఇత్యా
దులు సంస్కృతాచ్చికాలు కూడిన మిశ్రసమాసాలు. పల్లికోపరిక్ష - యూనివర్సిటీ
ప్రశ్నపత్రం - శాస్త్రీభవనం - సీనియర్ పండితుడు - గ్రాంఫోనుసంగీతం -
పరిశ్రీకదీపం - హిందీభాష - బేమర్యాద - మున్నబుఉద్యోగం - జరూరుకార్యం -
ప్రథమపట్టర్థి - దక్షిణైచ్చే - దక్షిణరష్యా - ఉత్తరరష్యా - ఉత్తర
అమెరికా - దక్షిణఅమెరికా - ఉత్తరాఫ్రికా - దక్షిణాఫ్రికా - సరసప్రే పవర్
ప్రెస్ - నలంబాప్రింటర్స్ - కవిరాజా పబ్లిషర్స్ - అతిజరూరు - పండితదర్జా -
మంత్రిహోదా - మొదలైనవి సంస్కృతాన్యదేశ్య మిశ్రసమాసాలు.

సంస్కృతసమపదంతో ఆచ్చికాన్యదేశ్యపదాలు సమసిస్తే

సాధ్యమిశ్రం. ౧౧

సంస్కృతసమపదంతో అచ్చతెలుగుపదంకాని అన్యదేశ్యపదంకాని యే
చుగా సమసిస్తుంది. ఇదే సాధ్యమిశ్రం. సాధ్యమిశ్రసమాసాన్ని యిష్టంవచ్చినట్లు
కల్పించవచ్చు.

ఆచ్చికపదంతో అన్యదేశ్యపదం సమసిస్తే ఆచ్చికమిశ్రం. ౧౨

దేశ్యపదంతోకాని తద్భవపదంతో కాని అన్యదేశ్యపదం సమసిస్తే అది
ఆచ్చికమిశ్రం అనబడుతుంది.

రేడియోపాట - సెకండ్రీతరగతి - హోటల్ హాడు - హోటల్ టిండి - గార్డు
పెట్టె - పాపైనుగుడ్డ - ఖజానాగది - సామానుబండి - శాపలామనిషి - కలం
పోటు - జరూర్ పని - మేజాబల్ల - అప్పారావుమాస్టర్ గారు - తెలుగుడాక్టర్ -
అంగడిసామాను - బంగారుమొలాం - మొదలైనవి ఆహ్వానాలు.

శుద్ధాదులు తెలుగు తిథి వాచకాలతో సమసిస్తాయి. ౧౩

శుద్ధపాద్యమి - శుక్లపాద్యమి - బహుళపాద్యమి - కృష్ణపాద్యమి - శుద్ధ
విదియ - శుక్లవిదియ - బహుళవిదియ - కృష్ణవిదియ - శుద్ధతదియ - శుక్లతదియ -
బహుళతదియ - కృష్ణతదియ - చవుతి - చవితి - శుద్ధచవుతి - శుద్ధచవితి - శుక్ల
చవుతి - శుక్లచవితి - బహుళచవుతి - బహుళచవితి - కృష్ణచవుతి - కృష్ణచవితి -
శుద్ధపున్నమ - శుక్లపున్నమ - బహుళపున్నమ - కృష్ణపున్నమ - అదిశబ్దప్రయోగం

చల్ల సంవత్సరాదిపాడ్యమి - గౌరీపున్నమ - ఇత్యాదులు శిష్టవ్యహారా స్సమసంవి
గ్రాహ్యులు.

తెలుగు సక్షత్రవాచకాలతో సక్షత్రశబ్దం సమసిస్తుంది. ౧౪

ఈ సమాసాలు సిద్ధసమాసాలవంటివి. పుష్పానక్షత్రం - చిత్రానక్షత్రం -
సిద్ధసమాసాలవంటి వనడంచేత పుష్పా చిత్రాల ద్వీర్ధత్వం రక్షించబడింది.

అరజాతిప్రభృతు లనేక మిశ్రసమాసాలు ప్రయోగార్హాలు. ౧౫

అరజాతి - ఎత్తుభారం - ఒరబీజం - కటికదరిద్రుడు - కటికహృదయం -
కొరప్రాణం - కొనప్రాణం - అరకొరజ్ఞానం - తిరుమార్గం - తిరువతి - తిరుమ
జ్ఞనం - తిరుమణి - తిరువాదానం - తిరుమంత్రం - పట్టెపర్వనం - పంగనా
మాలు - పెద్దదోగం - మిట్టమధ్యాహ్నం - ముక్కోపం - పసనాభి - తిమ్మసముద్రం -
మచిలిపట్టణం - బరంపురం - బేస్తవారం - ఇత్యాదులు లూహ్యులు.

తత్పురుషాది భేదాలతో సమాసం త్రివిధం. ౧౬

తత్పురుషం - బహువ్రీహి - ద్వంద్వం - అని సమాసం మూడు విధాలు.

ఉత్తరపదార్థప్రధానం తత్పురుషం. ౧౭

ఉత్తరపదార్థానికి (శబ్దార్థానికి) ప్రాధాన్యంకల సమాసం తత్పురుషమని
తాత్పర్యం.

ఇతరపదార్థప్రధానం బహువ్రీహి. ౧౮

పూర్వోత్తరపదార్థాల్లో దేనికి ప్రాధాన్యం లేకుండా ఇతరపదార్థానికి ప్రాధా
న్యం కల సమాసం బహువ్రీహి - నలువ - ముక్కంటి - వేగంటి - వేడివెలుగు -
చలివెలుగు - మొదలైనవి.

ప్రతిపదార్థప్రధానం ద్వంద్వం. ౧౯

ఉభయపదార్థ ప్రధానం అనక ప్రతిపదార్థ ప్రధానం అనడంచేత ద్విపద
ద్వంద్వాలేకాక అనేక పద ద్వంద్వాలు సైతం పరిగ్రహ్యలయ్యాయి.

శాంత్యహింసలు - శాంత్యభ్యుదయాలు - అహింసాభ్యుదయాలు - కష్ట
సుఖాలు - సుఖదుఃఖాలు - వెలుగునిడలు - ఊరుపేరులు - చావుబ్రతుకులు -
కాలుచేతులు - ఊరుపల్లెలు - మేలురిగ్లు - పగలురేలు - వెన్నెలచీకట్లు - దాలు
డమాలు - ధర్మార్థకామమోక్షాలు - అన్నఅక్క-వెల్లితమ్ముళ్లు - మొదలైనవి.

ఈ ద్వంద్వం క్రియాపదాల్లో సైతం కనిపిస్తున్నది - వస్తూపోతూ - వచ్చేపోయే - వస్తున్న పోతున్న - వచ్చీరాని - తెచ్చితేని - వినివినని - నమ్మినమ్మక - చెప్పి చెప్పక - కొట్టికొట్టక - మొదలైనవి.

వ్యధికరణ సమానాధికరణ భేదాలతో తత్పురుషం

ద్వీవిధం. ౨౦

వ్యధికరణం - సమానాధికరణం - అని తత్పురుషసమానం రెండు విధాలని తాత్పర్యం.

ద్వితీయారులుకి మీదిపదంతో సమానమైతే వ్యధికరణం. ౨౧

ద్వితీయమొదలైన విభక్తులు కల పదాలరు మీది పదంతో సమానంజరిగితే వ్యధికరణతత్పురుషసమానం అంటారు.

నెలతక్కువ్వాడు - మాటనెర్పరి - దొంగభయం మొదలైనవి.

విశేషణానికి విశేష్యంతో సమానమైతే సమానాధికరణం. ౨౨

దీన్నే కర్మధారయ సమానమని వ్యవహరిస్తారు. సరసపుమాటలు - మంచి మాటలు - మొదలైనవి.

కర్మధారయంలో పూర్వపదం సంఖ్యావాచకమైతే ద్వీగుప్తు. ౨౩

కర్మధారయ సమానంలో పూర్వపదం సంఖ్యావాచకంగనుక అయితే దాన్ని ద్వీగు సమానంగా పేర్కొంటారని తాత్పర్యం.

ముక్కాక - ఇరుగడ - ఇరుమేను - ముచ్చిచ్చు - ముప్పొద్దు - మువ్వంక - మువ్వన్నె - నల్లడలు - మొదలైనవి.

ద్వితీయావిభక్త్యంత పదానికి మీదిపదంతో సమానమయితే

ద్వితీయా తత్పురుషం. ౨౪

పడగజాల్పు - నెలతాల్పు - తేనెతిండి - బుద్ధాశ్రితుడు - జనాశ్రితుడు - లోకాశ్రితుడు - మొదలైనవి.

తృతీయావిభక్త్యంత పదానికి మీది పదంతో సమానమయితే

తృతీయాతత్పురుషం. ౨౫

ఉలితునక - నెలతక్కువబిడ్డ - గురుతుల్కుడు - వాక్కలహం - మొదలైనవి.

చతుర్ద్విభక్త్యంత పదానికి మీది పదంతో సమాసమయితే

చతుర్ద్విత్పురుషం. ౨౬

దేవరమేలు - నీమేలు - గొడ్లమేత - భూతబలి - లోకహితం - మొదలైనవి.

పంచమీవిభక్త్యంత పదానికి మీదిపదంతో సమాసమైతే పంచమీ

తత్పురుషం. ౨౭

బొంగభయం - ధనగర్వం - పాపభీతి - పాడివెరపు - మొదలైనవి.

షష్ఠీవిభక్త్యంత పదానికి మీది పదంతో సమాసమయితే

షష్ఠీతత్పురుషం. ౨౮

తేటిపిల్ల - మల్లెపూవు - జాబిల్లి వెన్నెల - నేతిముంత - వానకాలం - చెట్టు
నీడ - తల్లిఆదరం - బుద్ధునాజ్ఞ - మహాత్మునాదరం - మొదలైనవి.

సప్తమీవిభక్త్యంత పదానికి మీదిపదంతో సమాసమైతే సప్తమీ

తత్పురుషం. ౨౯

మాటనేర్పు - పనినేర్పు - దానకర్తృడు - శాంతివీరుడు - యుద్ధధీరుడు -
మొదలైనవి.

సంస్కృతంలో నవర్ణంతో సమాసాన్ని సజ్జనమాస

మంటారు. ౩౦

దీన్నే నైజ్జతత్పురుష అనడం కూడా కద్దు.

అజ్ఞులు పరమైతే నవర్ణ సకారానికి లోపం బహుళంగా

వస్తుంది. ౩౧

న + భేదం - అభేదం - న + బుద్ధుడు - అబుద్ధుడు. న + శాంతి -
అశాంతి - మొదలైనవి. బాహుళికంచేత నభ్రాజం - నపాదం - నాసత్యం -
నముచి - నకులం - నఖం - నపుంసకం - నక్షత్రం - నక్రం - నాకం - అనే సమా
సాల్లో న లోపం జరగదు.

సజ్జనమాస నవర్ణానికి అచ్చుపరమైతే సకారం అగమంగా

వస్తుంది. ౩౨

న + ఐక్యం - అనైక్యం - న + ఆదరం - అనాదరం. న + అంతం -
అనంతం - మొదలైనవి. నవర్ణంలాని సకార వ్యంజనానికి పూర్వోక్తవిధిచేత లోపం.

ఉపమానవాచకం పూర్వపదమై సమసిస్తే ఉపమానపూర్వపద
కర్మధారయం. ౩౩

పండువంటిమోవి - పండుమోవి; తమ్మివంటికేలు - తమ్మికేలు;
తీగవంటికొను - తీగకొను; కెంపువంటిమోవి - కెమ్మోవి; చిగురువంటికేలు -
చిగురుకేలు; జన్నువంటిమోవి - జంటిమోవి; తేనెవంటి మాటలు - తేనె
మాటలు; మొదలైనవి.

సాధారణ ధర్మవాచకపదంతో ఉపమానపదం సమసిస్తే
ఉపమానపూర్వపదకర్మధారయం. ౩౪

నైల్యం - శౌర్యం - సౌందర్యం - ఇత్యాదులు సాధారణధర్మాలు - వీటిని
తల్పేపదాలు సాధారణ ధర్మవాచకాలు. వ్యాఘ్రుంవలె కూరుడు - వ్యాఘ్రకూరుడు -
చంద్రునివలె సుందరమైనది - చంద్రసుందరం - నీలమేఘుంవలె శ్యాముడు - నీల
మేఘశ్యాముడు - మొదలైనవి.

ఉపమానవాచకం ఉత్తరపదమై సమసిస్తే ఉపమానోత్తర
పదకర్మధారయం. ౩౫

దీన్నే ఉపమితసమాసం అని కూడా అంటారు.

తమ్మివంటికేలు - కేలుతమ్మి; చిగురువంటికై - కైచిగురు; తామర
వంటి మోము - మోముతామర; పండువంటి మోవి - మోవిపండు; తీగవంటి
మెయి - మెయితీగ; అద్దంవంటి చెర్కు - చెక్కుటద్దం; కలువవంటి కన్ను -
కన్నుకలువ; తీగవంటి కొను - కొత్తీగ; పద్మంవంటి ముఖం - ముఖపద్మం;
కమలంవంటి చరణం - చరణకమలం; పల్లవంవంటి హస్తం - హస్తపల్లవం;
మొదలైనవి పూహ్యలు.

అత్యంతసన్నిహిత సంబంధార్థ నిర్దేశంలో ఉపమేయంతో
ఉపమానానికి ఆభిన్నత్వం వస్తుంది. ౩౬

అతను పులి - ఇతను పిడుగు - అతను దున్నపోతు - అదివిషం -
ఆ పిల్లకేం బంగారం - ఆమెకోతి - ఇత్యాదులూహ్యలు - అతను పులివంటివాడు -
ఇతను పిడుగువంటివాడు - అతను దున్నపోతువంటివాడు - అదివిషంవంటిది -
ఆపిల్లకేంబంగారంవంటిది - ఆమెకోతివంటిది - అని అర్థం.

సంజ్ఞావాచకం పూర్వపదమై సామాన్యనామవాచకం ఉత్తర
 పదమై సమసిస్తే సరిభావనాపూర్వపదకర్మధారయం. ౩౭
 ఈసమాసం చేస్తున్నప్పుడు అను అనే పదంచేరి సమసించేప్పుడు లోపిస్తుంది.
 వింధ్య మనే పర్వతం - వింధ్యపర్వతం - మర్రి అనే చెట్టు - మర్రిచెట్టు -
 నన్నెచోడు డనే మహాకవి - నన్నెచోడమహాకవి - సర్ప మనే భ్రాంతి - సర్ప
 భ్రాంతి - మొదలైనవి.

మధ్యమపదలోపసమాసాలు యథావ్యవహారంగా

గ్రాహ్యులు. ౩౮

గాజు లమ్మే సెట్టి - గాజులు సెట్టి - జవ్వాతి అమ్మే సెట్టి - జవ్వాతి సెట్టి -
 పచ్చళ్లు పెట్టే జాడి - పచ్చళ్లజాడి - తాచి కల మొల్ల - తాచిమొల్ల - పూలు కల
 నీళ్లు - పూలనీళ్లు - వెన్నెల కల రాత్రి - వెన్నెలరాత్రి - తాచి రల పూవు -
 తాచిపూవు - చారలు కలపులి - చార్లపులి - పిల్లలు కలతల్లి - పిల్లలతల్లి - పిల్లలు
 కలపిల్లి - పిల్లలపిల్లి - తిక్కనరచించిన భారతం - తిక్కన భారతం - వేమన
 రచించినపద్యాలు - వేమనపద్యాలు - నార్లవారు రచించినపద్యాలు - నార్లవారి
 పద్యాలు - మొదలైనవి.

పూర్వపదార్థంలో ఉత్తరపదార్థ ధర్మారోపణం జరిగితే రూపక
 సమాసం. ౩౯

ఉత్తరపదార్థధర్మాన్ని పూర్వపదార్థంలో అరోపిస్తే దాన్ని రూపకసమాస
 మంటారు.

కొనుమిన్ను - మోముచందురుడు - సంసారసాగరం - పండితద్విపం, -
 మొదలైనవి.

పూర్వపదార్థం ఉత్తరపదార్థ భాగమైతే ఏకదేశినమాసం. ౪౦
 కాయంయొక్కపూర్వభాగం - పూర్వకాయం - కాయంయొక్కఉత్తర
 భాగం - ఉత్తరకాయం - కంటియొక్కఅరభాగం - అరగన్ను - కంటియొక్క-
 క్రిందుభాగం - క్రిగన్ను - మేనుయొక్కసగభాగం - సామేను - చేయి యొక్కకొన
 భాగం - కొనచేయి - తలయొక్కపెడభాగం - పెడతల - మొదలైనవి ఈహ్యులు.

అర్ధశబ్దాన్య రేఫమీది అహ్ను సకారానికే ణకారం వస్తుంది. ౪౧
 పూర్వాష్టం - అపరాష్టం - ఉత్తరాష్టం - మొదలైనవి - అర్ధశబ్దాన్య
 మనదంచేత అర్ధాహ్ను అన్నప్పుడు ఇత్యంరాదు.

రూఢినామాంతాల ఫలాదులమీద ఫలాద్యర్థక పదాలు

పునరుక్తా లొఱాయి. ౪౨

సీతాఫలవృండు - రామాఫలవృండు - రాయలచెరువుచెరువు - పెనుగొండ
కొండ - మంగళగిరికొండ - మంగళగిరిపర్యతం - శ్రీశైలంకొండ - శ్రీశైల
పర్యతం - సింహాచలంకొండ - మొదలైనవి.

నిత్యవృషహారంబో ఏకబహువచనాంతాలై ద్వంద్వా లనేకాలు

అర్థవిశేషాల్లో ప్రయుక్తా లవుతున్నాయి. ౪౩

కొన్నిచోట్ల ఏకార్థభావంపుండి - మరికొన్నిచోట్ల అర్థభేదంపుండి ద్వంద్వ
సమాసాలు కొన్నిఏకవచనాంతాలుగాను - మరికొన్ని బహువచనాంతాలుగాను -
మరికొన్ని ఉభయాలుగాను పలురకాలుగా ప్రయోగించబడుతున్నాయనితాత్పర్యం.

అగ్నిబుగ్గి - అంటుసొంటు - అడపాడ - అడ్డందిడ్డం - అడ్డదిడ్డం -
అందంచందం - అందచందం - అన్నెంపున్నెం - అన్నెపున్నెం - అప్పుసప్పు -
అహఅలం - అటాపాటా - అస్తెపాస్తె - ఇంటావంటా - అంతోఇంతో -
ఇల్లావాచలి - ఉచ్చంసీచం - ఉత్తరంపత్తరం - ఉచ్చూకారం - ఊరూవాడా -
ఊరూపేరూ - ఊళ్లూపూళ్లూ - ఎక్కతక్క - ఎగుడుదిగుడు - కూరానారా -
కారాలు మిరియాలు - కాయాకసరూ - మొదలైనవి.

తరచుగా ఆచ్చికంలో స్త్రీసమం ద్వంద్వ మవుతుంది, ౪౪

అన్నదమ్ములు - అక్కచెల్లెళ్లు - అలుమగలు - ఊరువాడలు - తల్లిదం
డులు - మొదలైనవి. తరచుశబ్దంచేత అడ్డదిడ్డాలు అందచందాలు - ఉచ్చసీ
చాలు - జీతనాతాలు - వెచ్చనచ్చాలు - ఇత్యాది ము వర్ణాంతపదయుక్తాలు -
అవసరమక్కరలు ఇత్యాది మిశ్రసమాసాలు గ్రాహ్యము.

సంఖ్యావాచక ద్వంద్వానికి ఏకత్వం నిత్యం. ౪౫

ఇరవై యొకటి - నలభైరెండు - అరవైనాలుగు - మొదలైనవి.

ద్వంద్వం అప్రాణివాచక కృదంతశబ్ద ఘటితం ఏకవచనాంతం

కూడా అవుతుంది. ౪౬

కూడుగుడ్డ - కూరగాయ - దరిదాపు - మొదలైనవి.

భావద్వంద్వంలో తొలిపదం మువ్దాంత ఆడపర్ణకం

కొన్నిచోట్ల లోపిస్తున్నది. ౪౭

ఔగాములు - చెల్లుచెల్లములు.

ద్వంద్వంలో పూర్వపదాంత్యాపయవానికి లోపం

వైకల్పికం. ౪౮

వచ్చేపోయేవాళ్లు - విన్నకన్నది - పక్షంలో వచ్చేవాళ్లు పోయేవాళ్లు -
విన్నది కన్నది.

ద్వంద్వంలో ఋకారానికి రవర్ణం విభాషగా వస్తుంది. ౪౯

మాత్రపితలు - మాతాపితలు - మొదలైనవి.

జాయాపతిశబ్దాలు ద్వంద్వమైతే జాయా యాపర్ణానికి విందుపు

జాకు పర్యాయంగా దకారం జాదీర్హానికి ప్రాప్యం

బహుళం. ౫౦

జాయాపతులు - జంపతులు - దంపతులు - యాప విందుపువచ్చినప్పుడే
జకారానికి పాక్షికంగా దకారం - విందుపురానప్పుడు బహుళగ్రహణంచేత
దకార హ్రస్వాబురావు - విందుపువస్తే జా దీర్హానికి ప్రాప్యం నిత్యం.

త్రిక స్త్రీసమ మువ్దాంత ధాతుజవిశేషణాలు పూర్వంలో

కలది కర్మధారయం. ౫౧

ఆ విధం - ఈ విధం - ఏ విధం - వాడిమాట - పోడిమాట - సరసపు
మాట - వచ్చేకాంతిసేన - మొదలైనవి.

ఆవ్యయమైన అట్లుతో ధాతుజవిశేషణాలు సమసించి కర్మ

ధారయ మవుతుంది. ౫౨

వాళ్లచేసినట్లు - మేంచదివినట్లు - వారు వెళ్లినట్లు - మొదలైనవి.

ఆ ఈ ఏ శబ్దాలు సమాసఘటితమై కొన్నిచోట్ల సూచనార్ధకా

లవుతాయి. ౫౩

ఆ వెళ్లిన వెంకటరావు - ఈ వచ్చిన నారాయణరావు - ఏ తెచ్చినవెంకట
రావు - మొదలైనవి.

విరుదామ్యుత్తర పదమైన కర్మధారయం సిద్ధసమాసం వంటిదే
అవుతుంది. ౧౪

ఇలా అనడంచేత పూర్వపదంవిభక్తిలోపించి వికృతనిహిందదని తాత్పర్యం.
కృష్ణరాయడు - రామారావు.

విరుదాది పదం పరమైతే కర్మధారయంలా స్త్రీ పుం సంజ్ఞా
వాచకమైన ద్వ్యక్షరపదం తుది అత్వానికి దీర్ఘం
బహుళం. ౧౫

రామాశాస్త్రి - సుబ్బాశాస్త్రి - రామానాయుడు - సుబ్బానాయుడు - రామా
రెడ్డి - కృష్ణారెడ్డి - సుబ్బారెడ్డి - ఎల్లాసెట్టి - వీరాసెట్టి - వీరాసామి - రామా
రాయుడు - సుబ్బారాయుడు - రామారావు - సుబ్బారావు - ఎర్రాపెగ్గడ -
చిన్నాదేవి మొదలైనవి. బహుళగ్రహించేత రామరాయుడు - సుబ్బరాయుడు -
ఎర్రపెగ్గడ - ఇత్యాదుల్లో వైకల్పికం - కృష్ణశాస్త్రి - నారాయణరావు - వెంకట
రావు - మొదలైనవాటిల్లో దీర్ఘంలేదు.

విరుదాదిపదం పరమైతే కర్మధారయంలా పూర్వపదం తుది
అత్వానికి ఇత్వం బహుళం. ౧౬

సుబ్బినాయుడు - ఎల్లసెట్టి - రామసెట్టి - సుబ్బసెట్టి - పెద్దిరాజు -
పెద్దిభట్టు - చిక్కిరెడ్డి - బాహుళకంచేత సుబ్బసెట్టి ఇత్యాదుల్లో ఇత్వం నిత్యం.

విరుదాదిపదం పరమైతే పూర్వపదానికి ఆయ్యాదులు బహుళంగా
ఆనుప్రయుక్తా లవుతాయి. ౧౭

నన్నయ్యభట్టు-తిక్కన్న సోమయాజి - కృష్ణమ్మనాయుడు. అక్కటాదుల
జడ్డకు ఇత్యాదిసూత్రంచేత ద్విత్వ లోపంవస్తే నన్నయభట్టు - తిక్కనసోమయాజి -
కృష్ణమనాయుడు - నన్నపాఠ్యుడు - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత నన్న
పాఠ్యుడు అన్నపపడు ద్విత్వలోపం నిత్యం. రామన్నసెట్టి - తిమ్మప
నాయుడు - కృష్ణమ్మ చౌదరి - మల్లయ్య వంతులు - రామనసెట్టి - తిమ్మప
నాయుడు - కృష్ణమచౌదరి - మల్లయవంతులు.

రేఫ పరమైతే ఆనంయుక్త ట ర ల అత్వానికి లోపం
బహుళం. ౧౮

వెంకటరావు - వెంకట్రావు - వెంకటరామయ్య - వెంకట్రామయ్య -

వెంకటేశ్వరరావు - వెంకటేశ్వరావు - చంద్రశేఖరరావు - చంద్రశేఖరావు -
అసంయుక్తమనడంచేత రామచంద్రరావు చంటి చోట్ల అత్యలోపంరాదు - రామ
చంద్రావు కాదని తాత్పర్యం.

రెఫ్ పరమైతే బాతి స్వరానికి సైతం లోపం కొన్నిచోట్ల

కనిపిస్తున్నది. ౫౯

శేషగిరిరావు - శేషగిరావు - నరహరిరావు - నరహారావు.

రెఫ్ పరమైతే చంద్రాదుల తుది అచ్చు సంయుక్త పూర్వ

హల్ గతం పర్యాయంగా అవుతుంది. ౬౦

రామచంద్రరావు - రామచంద్రావు - ఉపేంద్రరావు - ఉపేంద్రావు -
మొదలైనవి.

బ బ ల అత్వాని కొకచోట రెఫ్ పరమైతే లోపం కని

పిస్తున్నది. ౬౧

నారాయణ్రావు - నారాయణరావు - సుబ్రావు - సుబ్బారావు.

కర్మధారయంలో గుణవచనాలైన నల్లాదులకు నివర్ణాగమం

బహుళం. ౬౨

నల్లని గుర్రం - నల్ల గుర్రం - మొదలైనవి. నల్ల - తెల్ల - పచ్చ -
ఎర్ర - చామ - తియ్య - కమ్మ - పుల్ల - ఎన్న - తిన్న - అల్ల - ఇత్యాదులు
నల్లాదులు. బాహుళకంచేత ద్విత్వం లోపిస్తే నివర్ణంరాదు.

కర్మధారయంలో గుణవచనాలైన నల్లాదులుకి టిపర్ణాగమం

బహుళం. ౬౩

నల్లటిగుర్రం - నల్లగుర్రం - తెల్లటిమచ్చ - తెల్లమచ్చ - తెల్లటిపాలు -
తెల్లపాలు - పచ్చటిరంగు - పచ్చరంగు - మొదలైనవి ఉహ్యాలు. ద్విత్వం
లోపిస్తే బాహుళకంచేత టి వర్ణం రాదు.

సమాసంలో ద్విత్వరహితాలైన నల్లాదుల తుది అత్వాని కిత్వం

నిత్యం. ౬౪

తెలివెలుగు - వెలివెలుగు - పులినీరు - చలివెలుగు - మొదలైనవి ఉహ్యాలు.

ద్విరుక్తమైన హల్లు పరమైతే అచ్చికమైన దీర్ఘానికి హ్రస్వం
బహుళంగా వస్తుంది. ౬౧

త్రిరంమీది అసంయుక్త హల్లుకి ద్విత్వం బహుళం ౬౬

ఆకన్య - అక్కన్య - ఈకాలం - ఇక్కాలం - ఏలోకం - ఎల్లోకం -
మొదలైనవి. దాహుళకంచేత అక్కడ - ఇక్కడ - ఎక్కడ ఇత్యాదుల్లో ద్విత్వం
నిత్యం - బహుళగ్రహణంచేతనే శ - ష - స - హ - ర - లకు నాడు -
నీరు - ప్రభృతుల నకారానికి ద్విత్వంరాదు. ఆశక్తి - ఆషచాయి - ఈసంబరం -
ఏహద్దు - ఆరాత్రి - ఆగ్రాదు - ఈనీరు - మొదలైనవి.

ద్విరుక్తాలైన మహాప్రాణాల తొలిహల్లుకి అల్పప్రాణం
బహుళం. ౬౭

అద్ధరణి - అద్ధరణి - వర్జుల - వర్జుల - డెద్దె - డెద్దె - మొదలైనవి.
బహుళగ్రహణంవల్ల లెబ్బ - అబ్బరేదు - వర్జిది - ఇత్యాదుల్లో తొలిహల్లుకి -
అల్పప్రాణంరాదు. వర్జుల అనేది సంస్కృతపదమనే అక్కడ “అనచిత” అనే
సంస్కృతవ్యాకరణ సూత్రంచేత పాక్షికంగా ద్విత్వం వచ్చిందనీ భావించి
లొందరు దానికి రూపాంతరంగా వర్జుల ద్విత్వరహితరూపాన్ని వ్రాస్తారు. అది
నిరాకరం. ఉపాధ్యాయశబ్దానికి ప్రాకృతరూపం ఓర్కూ-తెలుగులో తుది దీర్ఘానికి
హ్రస్వం యుకారానికి ద్విత్వం తొలిదీర్ఘానికి హ్రస్వంవస్తే ఒర్జు. ఒర్జ - వొర్జ -
వర్జల వరే ఒర్జు ఒకారానికి పూర్వాన వకారాగమంచచ్చితర్యాత ఒత్వానికి అత్వం
వచ్చి వొర్జు - వర్జు - అవుతుంది - సంబంధషష్ఠి బహుత్వలవర్తం వస్తే వర్జుల -
వర్జులవారు - అని గ్రహించాలి.

మహాప్రాణం పరమైతే అల్పప్రాణానికి మహాప్రాణం
విభాష. ౬౮

జగద్ధితం - జగద్ధితం - పద్ధెనిమిది - పద్ధెనిమిది - మొదలైనవి.
ఇక్కడిఅల్పప్రాణం పూర్వోక్తవిధిచేత మహాప్రాణానికి అదేశంగావచ్చిన
అల్పప్రాణంరాదు.

ఖ ద్విత్వంలో తుది హల్లుకి కాదేశం వైకల్పికం. ౬౯

లెక్క - లెబ్బ - లెబ్బ - అక్కరేదు - అబ్బరేదు - అబ్బరేదు - ఒక్కటి -
ఒబ్బటి - ఒబ్బటి - దుఃఖం - దుఖం - దుఖం - ఇత్యాదులూహ్యము.

సప్తమీద్వితీయల్లో కృత హ్రస్వమైన త్రికం మీది చోటుశబ్దం

ఓత్వానికి అత్వం నిత్యం. 20

అచ్చట - ఇచ్చట - ఎచ్చట - అచ్చటనుంచి - ఇచ్చటనుంచి - ఎచ్చటనుంచి మొదలైనవి. అక్కటాదుల జడ్డకు ఇత్యాదివిధిచేత ద్విత్యలోపంవస్తే అచట - ఇచట - ఎచట - కృతహ్రస్వమైన త్రికంమీది అనడంచేత అచోటు - ఈచోటు - ఏచోటు - ఇత్యాదుల్లో ఓత్వానికి అత్వంరాదు.

త్రితాదులమీది కడశబ్దం కవర్ణానికి లోపం పూర్వప్రాసానికి

దీర్ఘం బహుళం. 21

ఆ - కడ - ఆడ - అక్కడ; ఈ - కడ - ఈడ - ఇక్కడ; ఏ - కడ - ఏడ - ఎక్కడ; అదిశబ్దంచేత పెందల + కడ - పెందలాడ, పెందలకడ; తల + కడ - తలాడ, తలగడ; ఇత్యాదులు గ్రాహ్యాలు.

సమాసంలో నామ్వాదుల మువర్ణానికి ప వర్ణం బహుళం. 22

నాపచేను - నాముచేను - పాపజాతి - పాముజాతి - పేపబెత్తం - పేముబెత్తం - మొదలైనవి. మువర్ణానికి విందువువస్తే నాంచేను - పాంజాతి - పేంచెత్తం - మొదలైనవి. నాము - పాము - ప్రేము - పేము - వేము - అమ్ము - దమ్ము - కనుము - ఇనుము - ఉడుము - ఎనుము - జనుము - మినుము - మొదలైనవి నామ్వాదులు. బాహుళకంచేత అమ్ము - దమ్ముల మువర్ణానికి పవర్ణం వస్తే పూర్వమరానికి బిందువు అన్యత్కార్యం - అంపపాది - అంపశయ్య - దంపనాగలి - దంపచేను - వేపచెట్టు - అన్నప్పడు ప వర్ణం నిత్యం.

తమ్ముకుర్ర లిత్యాదులు విశేష్య పూర్వపద కర్మ

ధారయలు. 23

తమ్ముకుర్రలు - తమ్ముగుర్రలు - చిరుకమొకరి - మొదలైనవి.

ఆ యిత్యాది ఘటితాలు విశేషణోభయపదకర్మ

ధారయలు. 24

అయిమాటలు - ఈయావూరు - ఎత్తినపెంచినవారు - పెట్టినతిట్టినవారు - ఉన్నరేనిదోషాలు - విన్నకన్నవన్నీచెప్పారు - పండితకవి - ఎత్తుపల్లం - మొదలైనవి.

విశేషణోభయపదాలు త్రికక్రియాజన్య విశేషణభుజితాలు

సందర్భయోగ్యపద వ్యవహితా లౌతాయి. 24

ఈకళ్లు తెరవని రుద్రవెధవ యంతవని చేశావా ?

అలరుబోడి ఇత్యాదు బుపమాన పూర్వపదకర్మధారయలు. 25

అలరుబోడి - అయ్యుదోడి - ననబోడి - విరిబోడి - ఇగురుబోడి - చిగురు
బోడి - తిరుబోడి : పూపుబోడి - పువ్వుబోడి - పువుబోడి - పూబోడి - ఇత్యాదు
బూహ్యులు.

ఉపమాన పూర్వపద కర్మధారయంలో పోడి పకారానికి

బకారం బహుళం. 22

అలరుబోడి - ననబోడి - పూబోడి - విరిబోడి - మొదలైనవి.

ఆమ్రేడితమైన ఆత్మానికి యి వర్ణం విభాషగా అనుప్రయుక్త

మౌతుంది. 26

యి వర్ణం పరమైతే ఆమ్రేడితమైన ఆత్మానికి హ్రస్వం

విభాష. 27

అయ్యాయికాలం - అయ్యాయికాలం - అయ్యెకాలం - అయ్యాయికాలం -
అయ్యాయికాలం - అయ్యెకాలం - అయ్యాయికాలం - అయ్యాయికాలం - అయ్యాయికాలం -
అయ్యాయికాలం - మొదలైనవి.

తచ్చబ్ధార్థకంతో సర్వశబ్దాలు సంబంధార్థంలో

సమసిస్తాయి. ౨౦

నా వాడు - మా వాళ్లు - నాది - ఇంటివాడు - ఇంటిది - మొదలైనవి.

విభక్తిని వివక్షిస్తే ధాతుజ విశేషణాలకు తచ్చబ్ధార్థకం

అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౨౧

వచ్చినవాడు - వచ్చినది - రానివాడు - రానిది - మొదలైనవి.

ధాతుజ విశేషణాల కన్నిచోట్ల అటువంటి అనే పదం విభాషగా

అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౮౨

వచ్చినటువంటిబుద్ధుడు - వచ్చినబుద్ధుడు - వచ్చేటటువంటి బుద్ధుడు -
వచ్చేబుద్ధుడు - వచ్చుబుద్ధుడు - మొదలైనవి.

ధాతుజవిశేషణాలు క ర్తతోలాగా ప్రాధాన్య వివక్ష వచ్చినపుడు

కర్మాదులతో సమసిస్తాయి. ౮౩

బుద్ధుడు చేరదీసిన హింసాపరుడు - బుద్ధుడు నందుడికి చేసినధర్మబోధ -
బుద్ధుడు ఆశ్రయ మిచ్చిన మనిషి - మహాత్ముడు వెల్లినదేశం - మహాత్ము డున్న
యిల్లు - మహాత్ము డున్నచోటు - మొదలైనవి.

సమానాధికరణమైన ఉత్తరపదం పరమైతే మూడుశబ్దం

డువర్ణానికి లోపం మీది హల్లుకి ద్విత్వం బహుళం. ౮౪

మూడుజగాలు - ముజ్జగాలు - మూడులోకాలు - ముల్లోకాలు - ముయ్యేళ్ల
సార్లు - మూడేళ్లసార్లు - ముయ్యార్లు - మూడార్లు - మొదలైనవి.

అమిశ్రంలో ద్విగువు కేకవచనం తరచుగా వస్తుంది. ౮౫

ముక్కారు - ముప్పాతిక - ముక్కారులు - మువ్విధాలు - మొదలైనవి.

అద్విరుక్తా లైన తడవాదులు ప్రాయికంగా సంభ్యాపూర్వకా

లౌతాయి. ౮౬

ఒకతడవ - రెండుతడవలు - మొదలైనవి. తడవ - తూరి - తేవ - సారి -
మారు ఇత్యాదులు తడవాదులు.

అవికృతమైన పదికి పరమైన ఒకటికి కొండు ఆదేశం

నిత్యం ౮౭

పదకొండు - నూటపదకొండు - పది వికారంచెందితే కొండు ఆదేశంరాదు.
ఇరవైయొకటి - ముప్పైయొకటి.

ఒకటి ప్రభృతులు పరమైతే పది ఇత్యాని కత్వం బహుళం. ౮౮

పదకొండు - పదకొండుగురు - పదమూడు - పదముగ్గురు - పదహారు -
బహుళశబ్దంచేత పదిహేను - పదిహేడు అన్నప్పుడు ఇత్యానికి అత్వంరాదు.

రెండుపరమైతే పది దివర్ణానికి బిందుపూర్వక డకారం

వైకల్పికం. ౮౯

పండ్రెండు.

రెండు పరమైతే పది ఇత్వానికి లోపం ద ర లకు ద్విత్వనకారం

వస్తుంది. ౯౦

పది - రెండు - పన్నెండు - పండ్రెండు.

పన్నెండు ఎత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౯౧

పన్నిండు.

ఇరు శబ్దం పరమైతే పది దివర్ణానికి ద్విత్వనకారం కొన్నిచోట్ల

కనిపిస్తున్నది. ౯౨

పన్నిరుగురు - పన్నిరువురు - పన్నిద్దరు.

పది పూర్వకాలైన సంఖ్యావాచకాల ఆద్యచ్ఛుకి పూర్వంలో

హతారాగమం బహుళం. ౯౩

పదిహేను - పదహారు - పదిహేడు.

ఐదుకి ఏనాదేశం బహుళం. ౯౪

ఆవికృతమైన పదికి పరమైన ఐదుకి ఏను ఆదేశం నిత్యం అని ఆర్థం
వికృతత్వం పొందితే పదికి పరమైన ఐదుకి ఏనాదేశం బాహుళకంచేత రాదు.
పదిహేను - సూతపదిహేను - ఇరవైఐదు - ముప్పైయైదు - మొదలైనవి.

పది పరమైతే ఐదుకి ఏనాదేశం నిత్యం. ౯౫

ఏభై - ఏభై యొకటి - ఏభైరెండు - యాభై - యాభై యొకటి - యాభై
వొకటి - యాభై రెండు - సూతయాభైరెండు - మొదలైనవి.

నాలుగు ఎనిమిదులు పరమైతే పది ఇత్వానికి లోపం

నిత్యం. ౯౬

నాలుగు పరమైతే పది దశరానికి పదికి పరమైన ఎనిమిది

హకారానికి ధతారం నిత్యం. ౯౭

పద్నాలుగు - పదైనిమిది - ఒకానొకచోట ఈధకారానికి దతారం కనిపిస్తున్నది. పద్నాలుగు - పదైనిమిది.

పందొమ్మిది పందొమ్మిది. ౯౮

ఈసూత్రంచేత పందొమ్మిది ప్రథమ దశరానికి ధతారం పాక్షికంగా నిపతించబడింది.

పది పరమైతే ఇరు నాలుగు అరు ఎనుల ఉత్ప బిత్వాలుకు

ఆత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౯౯

ఇరవై - నలభై - ఆరవై - ఎనభై.

వికృతమైన పది పరమైతే ఇరు అరుల ఉత్పానికి లోపం

విభాష. ౧౦౦

ఇరవై - ఆరవై - ఇరవై - ఆరవై - అవికృతమైన పదిపరమైతే ఇరుపది - అరుపది.

సంఖ్యావాచకాలకు పరమైన పది దశరానికి యతారం

బహుళం. ౧౦౧

ప్రథమమీది క త ప లకు గ ద ష విత్వాది సూత్రంచేత ఇరు అరు నలుల మీది పది దశరానికి దతారం నిత్యం - ఇరవయి - అరవయి - ముప్పయి - సలభయి - యాభయి - డెబ్బయి - ఎనభయి - తొంభయి. వక్ష్యమాదవిధిచేత అయికి పాక్షికంగా వక్రతమంపస్తే ఇరవై - అరవై - ముప్పై - నలభై - యాభై - డెబ్బై - ఎనభై - తొంభై - యదారం రానిపక్షంలో ఇరుపది - అరుపది - నలుపది - మొదలైనవి.

పది పరమైతే అరు నాలుగుల ద్విత్వానికి హ్రస్వం వస్తుంది. ౧౦౨

అరవై - నలభై.

పది పరమైతే ఏను తొమ్ముల సుమ్ములకు లోప విందువులు

వస్తాయి. ౧౦౩

సు వక్షానికి లోపం - మ్మి వక్షానికి విందువు వస్తుందని గ్రహించాలి. యాభై - తొంభై.

పది పరమైతే ఏడుకు వర్ణవ్యత్యయం నిత్యం. ౧౦౪
వర్ణవ్యత్యయమంటే అక్షరాలు తానుమారప్పడం. డెబ్బై.

సంఖ్యావాచకాలకు పరమైన పది పకారానికి భకారం
బహుళం. ౧౦౫

ముప్పై - ముప్పై - నలభై - యాభై - ఎనభై - మొదలైనవి. బాహు
ళకంచేత నూటపది - ఇరవై - అరవై - మొదలైనదొల్ల భకారం రాదు.

పది పాదేశమైన భకారానికి ఘ భలు బహుళంగా వస్తాయి. ౧౦౬
నలభై - నలభై - నలభై - యాభై - యాభై - యాభై - ఎనభై -
ఎనభై - ఎనభై - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత డెబ్బై - తొంభైలకు భకారా
చేశారాదు. ముప్పై అన్నప్పుడు భకారానికి ఘ భలు రాదు - భకారం భకా
రాలు రాకపోతే తొన్నిటికి పకారరూపాలు కనిపిస్తున్నాయి.

పాదేశమైన భకారానికి బకారం వైకల్పికం. ౧౦౭
నలభై - నలభై - యాభై - యాభై - డెబ్బై - డెబ్బై - ఎనభై - ఎనభై -
తొంభై - తొంభై.

బహువ్రీహి తరచుగా స్త్రీసమఘటితమై కనిపిస్తున్నది. ౧౦౮
ముక్కంటి - చలివెలుగు - వేవెలుగు - వేగంటి - మోటపరి - మొద
లైనవి - తరచుగా అనడంచేత కరకంటుడు ఇత్యాదులు రక్షితాలయ్యాయి.

కరకంటుడు మిశ్ర బహువ్రీహి. ౧౦౯
కరకంటుడు తరచు క్తమని ఒకరుపేర్కొన్నారు. ప్రాచీన లక్షణ లక్ష్య
విరుద్ధమూ, వ్యావహారిక విరుద్ధమూ అయినందువల్ల అది నిరాకరం.

బహువ్రీహిలో సమాసాంత కార్యాలు కనిపిస్తున్నాయి. ౧౧౦
ముక్కంటి - నలువ - పూవిల్తుడు - మొదలైనవి.

నిక్కలాపాలు వ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యాలు. ౧౧౧
నిండు - కల - నిక్కల; నిజము - కల - నిక్కల; కవ - వడి -
కవ్వడి; పువు - విలురాడు - పువ్విలుకాడు - మొదలైనవి ఊహ్యాలు.

కొన్నిచోట్ల సమాసగత పూర్వపదం వ్యవహితోత్తర పదాలతో
అన్వయిస్తుంది. ౧౧౨

వాడి కత్తి విరిగి ముక్క కిందపడింది. ఒక్కొక్క వల్లం గ్లాసు చెంబు
యిచ్చారు - పదుల ధనానికి విద్యకు చీర్తికి మేధాశక్తికి ఈర్ష్యపడేవాడు బాగుపడడు.

సమాసంలో విభక్తికి లోపం బహుళం. ౧౧౩

ఇది బుక్కమానవిషయం - బహుళగ్రహణంచేత ప్రత్యయంపరమైన
ప్రథమకు లోపంలేదు. బుద్ధునిబోధలు - బుద్ధుడిబోధలు - బుద్ధుడుబోధలు -
సుబ్బారాయుడిషష్ఠి - సుబ్బారాయుడుషష్ఠి - కర్మధారయంలో ము వర్ణం లోపిం
చదు. మిశ్రద్వంద్వంలో ఒకచోట ము వర్ణానికి లోపం కనిపించడంలేదు. అవ
సర ముక్కరలు - కొన్నిచోట్లలోపం - అందవందాలు - వెచ్చసచ్చములు -
ఇత్యాదులు - సరసపు వలుకులు - ఇత్యాదుల్లో ము వర్ణంమీది ప్రథమాబహువచ
నానికి ఈసూత్రంచేతనే లోపం.

అచ్చికసమాసాల్లో వర్ణలోపాగమాదేశాదులు బహుళంగా
కనిపిస్తున్నాయి. ౧౧౪

ఇరు + వంది - ఇబ్బంది - ఉచ్చ + దరి - ఉచ్చరి - ఎడమ + పంక -
ఎడవంక - వలమ + వంక - వలవంక - ఎగువ + దల - ఎగుదల - దిగువ +
దల - దిగుదల - చిత్తరువు + బొమ్మ - చిత్తరుబొమ్మ - తెగువ + చారి - తెగు
చారి - దొంతి + తరగ - దొంతర - పసిమి + పట్టు - పసిపట్టు - బాపు
పురె - బాపురె - పెద్ద + పులి - బెయ్యలి - బొంత + దళం - బొందళం -
ఇత్యాదులు మహాజనవ్యవహారంలోంచి గ్రహించాలి.

ఆట్లు వలె ప్రభువులు పోలికను తెలిపేవి. ౧౧౫

ప్రభృతిశబ్దంచేత లాగ - లాగా - లాగు - పోతె - ఓతె - చోతె మొద
లైనవి గ్రాహ్యములు.

ఉపమేయం ప్రథమాంతమైనప్పుడు డట్లు ప్రభువులు పరమైతే
ఉపమానాలైన ఆ - నా - నీ - తా శబ్దాలకు నామనాచ
కాలకు నిత్య వైకల్పికంగా షష్ఠి వస్తుంది. ౧౧౬

వాడియట్లు - వాడిలాగా - వాడివలె - వాడివోలె - నాయట్లు - నాలాగ -
నావలె - నావోలె - నీయట్లు - నీలాగ - నీవలె - నీవోలె - తనయట్లు - తన

లాగ - తనవలె - తనవోలె - మొదలైనవి. నామవాచకాలకు - బుద్ధుడులాగా - బుద్ధునిలాగా - బుద్ధుడువోలె - బుద్ధుడివోలె - బుద్ధునివోలె - మొదలైనవి. ఆశబ్దం ఈ ఏ లకు ఉపలక్షణం - ఇలాగే ముందుసూత్రాల్లోకూడా గ్రహించాలి.

ఉపమేయం ప్రథమాంతమైనప్పుడు అట్లు ప్రభువులు పరమైతే
ఉపమానాలైన నామవాచకాలకు ప్రథమ బహుళంగా
వస్తుంది. ౧౧౭

బుద్ధుడట్లు - బుద్ధుడులాగ - బుద్ధుడువలె - బుద్ధుడువోలె - బుద్ధుడుపోలె - మొదలైనవి.

ఉపమేయం ద్వితీయాద్యంతమైనప్పుడు అట్లు ప్రభువులు
పరమైతే ఉపమేయ విభక్తులే ఉపమానవాచకాల
కవుతాయి. ౧౧౮

శాంతికాముకుల్నిలాగా మమ్ముల్నిపూజించారు - బుద్ధునితోలాగా మహాత్మునితో నడిస్తే మంచిదే - బుద్ధుడికివలె మహాత్ముడికి గొప్పగొప్ప శక్తులన్నాయి - మొదలైనవి.

కొన్నిచోట్ల ఉపమానా లనేకం వుంటే అట్లు ప్రభువులు తుది
దాని కొకదాని కొకటి కనిపిస్తున్నవి. ౧౧౯
వాళ్లు: వీళ్లులాగ - అల్లరి చిల్లరి వాళ్లవలె - మొదలైనవి.

తుమున్నంత క్రియలకు - ప్రథమాది విభక్త్యంత నామా
లకు పరమైన వలెప్రభువులు కొన్నిచోట్ల ఉత్తేప్తై
ద్యోతకా లౌతాయి. ౧౨౦

ధర్మచక్రంవలె - ధర్మచక్రమో అన్నట్లు - విమానంలాగా యెగిరింది - విమానమో అన్నట్లు ఎగిరింది - ఇత్యాదులూహ్యము.

కొన్నిచోట్ల ప్రథమాది విభక్త్యంత నామాల కనుప్రయుక్తాలైన
వలె ప్రభువులు తథార్థకా లౌతాయి. ౧౨౧

ఇప్పట్లాగా - ఇప్పటివిధంగా - మునుపటివలె - మునుపటివిధంగా - మొదలైనవి గ్రాహ్యములు.

ఆట్టి చంటి బోటి మోస్తరు ప్రభుతులు మాదిరి

అరకాలు. ౧౨౨

ఆట్టిప్రభుతుల యోగంలో ఆ - నా - నీ - తా శబ్దాలకు

నామవాచకాలకు సిత్యవైకల్పికంగా షష్ఠి వస్తుంది. ౧౨౩

వానియట్టి - నాయట్టి - నీయట్టి - తనయట్టి - వానివంటి - నావంటి -
నీవంటి - తనవంటి - వాడిబోటి - నాబోటి - నీబోటి - తనబోటి - వాడి
మోస్తరు - నామోస్తరు - నీమోస్తరు - తనమోస్తరు - వాడిమాదిరి - నామాదిరి -
నీమాదిరి - తనమాదిరి - బుద్ధుడివంటి - బుద్ధుడిబోటి - బుద్ధుడిమోస్తరు - బుద్ధుడి
మాదిరి - మొదలైనవి. నామవాచకాలకు ఆట్టి ప్రయోగం చ్యవహారంలో లేదు.

చంటి ప్రభుతుల యోగంలో నామవాచకాలకు ప్రథమ

బహుళంగా వస్తుంది. ౧౨౪

బుద్ధుడువంటి - బుద్ధుడివంటి - బుద్ధునివంటి - బుద్ధుడుబోటి - బుద్ధుడి
బోటి - బుద్ధునిబోటి - బుద్ధుడుమోస్తరు - బుద్ధుడిమోస్తరు - బుద్ధునిమోస్తరు -
మొదలైనవి - ఈకార్యం ఆశ్చర్యనికృతం కనిపిస్తున్నది. వాడువంటి - వాడు
బోటి - వాడుమోస్తరు - మొదలైనవి.

దేశభాషాస్వభావ అనుగుణాలై సంస్కృతశబ్దాసన అనుక్త

సమాస విశేషప్రయోగాలు ప్రయోగార్హాలు. ౧౨౫

స్వర్గీయుల కనుప్రయుక్తమైన అగుధాతువుకి లోపం

వైకల్పికం. ౧౨౬

స్వర్గీయులైన గిడుగు రామమూర్తిగారు - స్వర్గీయులు గిడుగు రామమూర్తి
గారు - స్వర్గీయ - వంగీయ - నాటకీయ - ఇత్యాదు లాదిశబ్దగ్రాహ్యులు.

స్వర్గీయుల కనుప్రయుక్తమైన అగుధాతువు లోపిస్తే విభక్తి

ప్రత్యయాదులకు లోపం వైకల్పికం. ౧౨౭

స్వర్గీయ గిడుగు రామమూర్తిగారు - స్వర్గీయులు గిడుగు రామమూర్తిగారు -
అదిశబ్దచేత ఉత్పత్తింపం.

దేశ శబ్దం పరమైతే భరత శబ్దం తొలిప్రాస్తానికి దీర్ఘం
వైకల్పికం. ౧౨౮

భారతదేశం - భరతదేశం.

కర్మధారయాల మీద మత్స్వర్ధకంకూడా వస్తుంది. ౧౨౯

దీప్తాయుక్తుంతుడు - స్ఫురద్రూపి - చురూపి - నిగర్వి - శతావధాని -
మొదలైనవి.

న్యస్తాక్షరాదుల తుది అత్వానికి ఇత్వం వైకల్పికం. ౧౩౦

న్యస్తాక్షరం - న్యస్తాక్షరి - వ్యస్తాక్షరం - వ్యస్తాక్షరి - నిషిద్ధాక్షరం -
నిషిద్ధాక్షరి - దత్తాక్షరం - దత్తాక్షరి - దత్తపదం - దత్తపది - మొదలైనవి.

శ్రీ వివక్షలో సమాసోత్తరపదమైన పతి శబ్దం ఇత్వానికి

పూర్వంలో సకారాగమం నిత్యం. ౧౩౧

గృహపత్ని - దృఢపత్ని - అపత్ని - మొదలైనవి. గృహపతి - దృఢ
పతి వంటి సకారరహితరూపాలు శ్రీ వివక్షలో సంస్కృతంలో వున్నాయి - ఇటు
వంటివి ఆంధ్రభాషావ్యవహారంలో ఆప్రసిద్ధాలు.

నాధాదులు పరమైతే రతిశబ్ద ఇత్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౩౨

రతినాథుడు - రతీనాథుడు - రతిమన్మథులు - రతీమన్మథులు - మొద
లైనవి.

పటల శబ్దం పరమైతే భస్మ శబ్దం తుది అత్వానికి ఈత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౧౩౩

భస్మపటలం - భస్మీపటలం.

వ్యస్తంలో సహశబ్దం విభక్తిమీద ప్రయోగయోగ్యం. ౧౩౪

పరివారంతోసహ - కుటుంబంతోసహ - దాన్నిసహ - వారిచేతసహ -
మొదలైనవి - సమస్తమైతే సకుటుంబంగా - సపరివారంగా - మొదలైనవి.

సహ శబ్దం తుది అత్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౩౫

పరివారంతోసహ - కుటుంబంతోసహ - దాన్నిసహ - వారిచేతసహ -
మొదలైనవి.

వీపులో సర్వత్ర పూర్వాన ప్రతి ప్రయోగం బహుళం. ౧౩౬

ప్రతిగృహానికి - ప్రతినతికి - ప్రతిహింసకూ - మొదలైనవి - సర్వత్ర
అనడంచేత తెలుగుపదాలకు పూర్వంలో సైతం ప్రతి ప్రయోగయోగ్య మవుతుంది -
ప్రతియింటికి - ప్రతివాడికి - ప్రతిదానికి - మొదలైనవి - ప్రతి రానిపక్షంలో
పూర్వోక్తవిధిచేత వీపులో ద్వీరుక్తివస్తే - గృహానికి గృహానికి - గృహ గృహానికి -
ఇత్యాదులూహ్యములు.

ప్రతి తుది ఇత్యానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౧౩౭

ప్రతివాడికి - ప్రతీవాడికి - ప్రతిదానికి - ప్రతీదానికి - ప్రతిగృహానికి -
ప్రతీగృహానికి - మొదలైనవి.

వీపులో మహాన్మహాత్యర్థక తచ్చబ్బాదులకు ద్వీరుక్తి

రాదు. ౧౩౮

ప్రతివాడికి - ప్రతిఆమెకు - అని ప్రతిప్రయోగం చెయ్యాలేగాని వీపులో
దిరుక్తప్రయోగం చెయ్యరాదని తాత్పర్యం - వీపులో అనడంచేత అర్థవిశేషంలో
ద్వీరుక్తి రావచ్చునని తాత్పర్యం - వాడికి వాడికి యిచ్చి కాళ్లారజావుకుని కూర్చు
న్నాడు - ఆమెకు ఆమెకు పెట్టి నోరువెళ్లబెట్టింది - ఇత్యాదులూహ్యములు.

కీక శబ్దం గాఢార్థంలో అరణ్యాదులకు పూర్వ

ప్రయోజ్యం. ౧౩౯

కీకారణ్యం - కీకాటవి.

కాష్ఠగోష్ఠములు పరమైతే పరఇష్టల తుది అత్యానికి దీర్ఘం

వస్తుంది. ౧౪౦

పరాకాష్ఠ - ఇష్టాగోష్ఠి.

మతల్లికాదులు స్త్రీ మాత్రపరాలు. ౧౪౧

కాంతామతల్లిక - కాంతామచర్చిక - మొదలైనవి.

సమాపంలో భూశబ్దానికి హ్రస్వం కొన్నిచోట్ల వైకల్పికంగా

కనిపిస్తున్నది. ౧౪౨

భూకుటి - భుకుటి - భూకుంసుడు - భుకుంసుడు - ఇత్యాదులు.

భిన్నశబ్దం పరమైతే భిన్నశబ్దం తుది అత్వానికి దీర్ఘం
వస్తుంది. ౧౪౩

భిన్నాభిన్నం.

కర్మధారయాదుల్లో ఉత్తరపదం పరమైతే మహత్ శబ్ద
తకారానికి అకారం బహుళం. ౧౪౪

మహాకవి - మహాపండితుడు - మహారాజు - బాహుళకంచేత అజాదిపదం
పరమైతే తకారానికి అత్వం వైకల్పికం - మహానందం - మహాదానందం -
మొదలైనవి.

నిందార్థంలోనే బ్రాహ్మణాదులకు మహత్ పదప్రయోగం. ౧౪౫

మహాబ్రాహ్మణుడు - మహావైద్యుడు - మొదలైనవాటిల్లో మహచ్ఛబ్దం
ఉత్కృష్టార్థకం కాదనడం. లోకంలో కొన్ని సందర్భాల్లో నిందార్థంలోకూడా
మహచ్ఛబ్దప్రయోగం ప్రతిపదానికీ కనిపిస్తున్నది. మహాపండితుడు - మహాధైర్య
శాలి - మొదలైనవి. అ ! మహాపండితుడు వచ్చాడండి ! - ఓహోహా ! యెంత
గొప్ప ధైర్యశాలి ! ఇత్యాదులు దృఢహారప్రయోగాలు.

అల్పార్థంలో గ్రామశబ్దానికి పూర్వంలో కు శబ్దం ప్రయుక్త
మౌతుంది. ౧౪౬

కుగ్రామం - చిన్నగ్రామం అని అర్థం.

శతజన్మాదులకు వ్యస్త ప్రయోగం లేదు. ౧౪౭

శతజన్మలు - నవవ్రాహ్మణులు - మొదలైనవి. వీటికి సమస్తంగానే
ప్రయోగమని తాత్పర్యం.

దివాదులకు గత శబ్దం పరమైతే బిందువు అగమంగా
వస్తుంది. ౧౪౮

దివంగతుడు - పారంగతుడు - వశంగతుడు - మొదలైనవి.

కరశబ్దం పరమైతే తీర్థశబ్దానికి బింద్యాగమం వైకల్పికం ౧౪౯
తీర్థకరుడు - తీర్థంకరుడు.

కార పరమైతే బలశబ్దంతుది అత్వానికి తకారాంతమైన

అత్వం వస్తుంది. ౧౫౦

అత్వానికి అత్ అనేది అదేశమాతుందని తాత్పర్యం - బలాత్కారం.

వీరుడును వివక్షిస్తుంటే ప్రియశబ్దం పరంలోకల దేవ శబ్దం

తుది అత్వానికి గౌరవార్థంలో ఆనాం వస్తుంది. ౧౫౧

దేవానాంప్రియుడు - అనగా అశోరుడు.

కంఠేకాలాయల ఏత్వానికి అత్వంవైకల్పికం. ౧౫౨

కంఠేకాలుడు - కంఠతాయుడు - అపాంగేనేత్రం - అపాంగనేత్రం -
ఇత్వాదులూహ్యం.

అప్యయ సశబ్ద యుక్త సజ్ నమానాలు అనాద్యాదులు. ౧౫౩

స + అది = నాది - స + నాది = అనాది - అనాది అంటే అది అని
అర్థం - అనాదినుంచి అనగా అదినుంచి అని అర్థం-ఇలాగే స + ఏకం - నైకం-
స + ఏకాంతం - నైకాంతం - మొదలైనవి గ్రహ్యం.

కాలశబ్దం పరమైతే వేసవి వాస శబ్దాల స సల అత్వానికి

దీర్ఘం దహుశం. ౧౫౪

వేసాకాలం - వేసవికాలం - వాసాకాలం - ఋతుశ్రగ్భాణంచేత వేసవి
వివర్ణలోపపక్షంలో దీర్ఘనిత్యం - వివర్ణలోపంరాకపోతే దీర్ఘంరాదు.

కాలశబ్దం పరమైతే వేసవి వివర్ణానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౫౫

మర్యాదాస్థ దాదీర్ఘానికి హ్రస్వం నిత్యం ౧౫౬

మర్యాదస్థుడు.

స్థ శబ్దం పరమైతే మర్యాద రేఖకు పరంలో ఇత్వాగమం

వైకల్పికం ౧౫౭

మర్యాదస్థుడు - మరియాదస్థుడు.

పుష్పాది శబ్దాలు పరమైతే సుగంధి ఇత్యానికి ఆత్మం
వైకల్పికం. ౧౫౮

సుగంధిపుష్పం - సుగంధపుష్పం - సుగంధిద్రవ్యం - సుగంధద్రవ్యం -
మొదలైనవి.

నామశబ్దానికి మత్స్యర్థంలో కచ్చర్ణకం వస్తుంది. ౧౫౯
నామశబ్దం - అనామశబ్దం - అనామకడంతో ఉపాసేనా తేనివాడని అర్థం.

అనర్థక క ప్రత్యయానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౬౦
అనర్థకం - అనర్థం - సుప్రసిద్ధమనిచేసినా అనర్థమౌతోంది - ఇత్యాదులు
వ్యావహారికాలు.

అనిష్టం అరిష్టం. ౧౬౧
అనిష్టశబ్దం అరిష్టశబ్దార్థకంకూడా అవుతుందని తాత్పర్యం.

మిత్రశ్రీ ప్రభృతుల కప్రత్యయానికి లోపం తరచుగా
వస్తుంది. ౧౬౨

మిత్రశ్రీ రామచంద్రగారికి - బ్రహ్మశ్రీ వెంకటేశ్వర్రావుగారికి - తరచుగా
అనడంచేత మిత్రశ్రీరులు బ్రహ్మశ్రీరులు అని కూడా ప్రయోగించవచ్చని
తాత్పర్యం.

నీచార్థంలో సాంగశబ్దం గ్రంథశబ్దానికి పరమై
సమసిస్తుంది. ౧౬౩

గ్రంథసాంగుడు - గ్రంథకర్త శబ్దానికి సైతం కొన్నిచోట్ల నీచార్థం కనిపి
స్తున్నది. వాడూ గ్రంథకర్త అయ్యాడురోయ్ - ఇత్యాదులు వ్యావహారికాలు.

వ్యాపార వినిమయంలో పూర్వపద ముష్టి ఈశానికి ఆత్మం
వైకల్పికం. ౧౬౪

ముష్టిముష్టి - ముష్టాముష్టి.

వ్యాపార వినిమయ ఆభాషంలో సైతం పూర్వపరకర్ణాది

పదాంతాదు ఆత్మ ఇత్వా లోతాయి. ౧౬౫

పూర్వంలో ప్రయోగించబడిన కర్ణాదుల తుదిని ఆత్మం - పరంలో ప్రయోగించబడ్డ కర్ణాదుల తుదిని ఇత్వంచేరుతుందని తాత్పర్యం.

కర్ణాకర్ణిగా - ముఖముఖి - మొదలైనవి. ఈకార్యం హోరాహారి - ఎకావకి - అన్నప్పుడు కనిపిస్తున్నది.

గోత్రాదులు పరమైతే సమానశబ్దానికి సాదేశం యహుళం. ౧౬౬

స - ఆదేశం - సాదేశం.

సమానగోత్రీకుడు - సగోత్రీకుడు - సమానవత్సం - సవత్సం - సమానజాతీయం - సజాతీయం - సమానవర్ణుడు - సవర్ణుడు - సమానరూపం - సరూపం - సమానధర్ముడు - సధర్ముడు - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత మానశబ్దం పరమైతే సాదేశం నిత్యం - సమానుడు.

ఇతరాలు సంస్కృతాంధ్ర సమాన విశేషాలు శిష్టజన ప్యవ

హారవేద్యాలు. ౧౬౭

సమానపరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

తద్ధిత పరిచ్ఛేదం

భావాద్యర్థాల్లో విశేష్య విశేషణాలకు చేరే ప్రత్యయాలు

తద్ధిత ప్రత్యయాలు. ౧

తద్ధితప్రత్యయాలు పరమైతే విభక్తి ప్రత్యయాలకు లోపం

బహుళం. ౨

బహుళగ్రహణంవల్ల రాముడుతనం - రాముడితనం - ఇత్యాదుల్లో డువర్ణం మీది షష్ఠ్యర్థకప్రత్యయం లోపించింది కాబట్టి డువర్ణంలోపించదు - ప్రత్యయం మీద ప్రత్యయాలున్నప్పుడు పరప్రత్యయాలకేగాని పూర్వప్రత్యయాలకు లోపం రాదు.

భావంలో తన వర్ణకం వస్తుంది. ౩

రాముడుతనం - రాముడితనం - రామునితనం - మనుమడుతనం -

మనుమడితనం - మనుమనితనం - మనవడుతనం - మనవడితనం - మనవనితనం - సీతతనం - గొప్పతనం - నల్లదనం - పుల్లదనం - చిన్నతనం మొదలైనవి.

చిన్నాదులకు అరికవర్ణకం కూడా వస్తుంది. ౪

చిన్నరికం - కన్నెరికం - చుట్టరికం - దొంగరికం - పేదరికం - లంజెరికం - లంజరికం - తొత్తరికం - చిన్న, కుర్రమొదలైనవాటికి తనవర్ణకమే అర్థవంతంగా ఉన్నది. చిన్నతనం - కుర్రతనం - అరికవర్ణకం రానిపక్షంలో తనవర్ణకం అన్నిటికీ వస్తుంది. చుట్టం పదానికి తనవర్ణకం చేరదు. చుట్టరికం అనేగాని చుట్టపుదనం అని వ్యవహారం కనపడదు.

పేర్వాదులకు ఇమి వర్ణకం కూడా వస్తుంది. ౫

పేరిమి - కడిమి - చెలిమి - పోడిమి - వాడిమి - వేడిమి - మొదలైనవి. పక్షంలో తనవర్ణకం కొన్నిటికీ వస్తుంది - ముచ్చదనం - చెలితనం - వాడితనం - మొదలైనవి.

గుణవాచకాలైన నల్లాదులకు నవర్ణం కూడా వస్తుంది. ౬

నల్లన - తెల్లన - పచ్చన - వెచ్చన - ఎర్రన - చామన - తియ్యన -
కమ్మన - పుల్లన - చప్పన - తిన్నన - పక్షంలో తన వర్ణకం - నల్లదనం -
పుల్లదనం - చామ శబ్దానికి తనవర్ణకం చేరదు.

ద్విత్వరహితాలైన నల్లాదులకు నవర్ణం రాదు. ౭

ద్విత్వరహితాలైన తెల్లాదులుకి కొన్నిటికి పూర్వోక్తవిధిచేత తద్ధితవృత్తిలో
సైతం ఇత్వం వస్తుంది. వృత్తి అంటే సమానం - తెలితనం - వెలితనం.

ఆగ్గలాదులకు ఇక వర్ణకం కూడా వస్తుంది. ౮

ఆగ్గలిక - ఒమ్మిక - పక్షంలో తనవర్ణకం.

యథావ్యవహారంగా మగటిమ్మాదులు గ్రాహ్యులు. ౯

మగటిమి - పేదరిమి - ఒజ్జనం - కోటరం - కోడంట్రం - కోడంట్రికం -
కోడరికం - కోమలికం - చెలికారం - తెలుపు - ఎరుపు - పసుపు - నలుపు.

తనవర్ణకం పరమైతే పూర్వపదాంత్య తచ్చబ్ధార్ధరానికి

లోపం వైకల్పికం. ౧౦

ఓర్వలేనితనం - ఓర్వలేనివాడితనం.

స్వార్థంలో అరమరాదులకు ఇక వర్ణకం వస్తుంది. ౧౧

అరమరిక - ఆమిక - అల్లివిల్లిక - నడవడిక - నివ్యాళిక - మానిక -
మెలిక - వాలిక.

అరమర మీది ఇకకు లోపం వైకల్పికం. ౧౨

అరమరం - అరమరిక.

అరమర అటమటలకు స్వార్థంలో అప్రత్యయం

వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౧౩

అరమర - అటమట.

చిరుతాదులకు స్వార్థంలో ఉకవర్ణకం వస్తుంది. ౧౪

చిరుతుక - నాతుక - నెలతుక. చిరుత - నాతి - నెలత - మెలత -

పదతి - పొలతి - వెలది - నిప్పు - ఎమ్ము - ఉకవర్ణకంచేరితే ఎమ్ము మద్దిత్వ
లోపం విభాషగా అవుతుంది - ఎమ్ముక - ఎముక.

అటాదులకు పుంలింగ స్త్రీలింగాల్లో కా కత్తియ వర్ణకాలు

మత్వర్థంలో వస్తాయి. ౧౫

అటకాడు - అటకత్తియ - మొదలైనవి. అట - చెలిమి - చొరవ - జుట్ట -
కటారి - ఇత్యాదు లాటాదులు.

కా కత్తియల కకారానికి గకారం కొన్నిచోట్ల వస్తుంది. ౧౬

అందగాడు - కొండెగాడు - కోడెగాడు - పనిగాడు - చేరగాడు - బేర
కత్తె - చేరగత్తె - అందకత్తె - అందగత్తె - పనికత్తె - మొదలైనవి.

కొన్నితత్వమాలమీద సైతం కా కత్తియలు కనిపిస్తున్నాయి. ౧౭

హాస్యగాడు - హాస్యకత్తె - కోపగాడు - కోపకత్తె.

కా కత్తియలు కొన్నిచోట్ల స్పావర్థంలోనూ వస్తాయి. ౧౮

చెలికాడు - చెలికత్తె - హెగ్గడికాడు - హెగ్గడికత్తె.

కాప్రత్యయం ఏకార్థక బహువచనంకల నామాలక్కూడా

వస్తుంది. ౧౯

రాములుగాడు - సోములుగాడు - వెంకులుగాడు.

పుంలింగంలో మత్వర్థంలో అటమటాదులకు ఈ వర్ణకం

వస్తుంది. ౨౦

అటమటిడు - కమ్మటిడు - మొదలైనవి. అటమటం - కమ్మటం -
కన్నడం - కొండెం - బానిసం - సుంకం - ఉక్కివానికి వైకల్పికంగా
వ్యలోపం - ఉక్కిడు - సాలెశబ్దానికి అమహదర్థంలో ఈప్రత్యయం డు వర్ణకం
కనిపిస్తున్నది. సాలీడు - సాలెపురుగు.

మత్వర్థంలో ఉక్కివ శబ్దానికి ఉవర్ణకం మీద డువర్ణకాదులు

వికల్పం. ౨౧

ఉక్కిపుడు - ఉక్కిడు.

కొన్నిచోట్ల ఈ ప్రత్యయం స్వార్థంలోనూ వస్తుంది. ౨౨

మొక్కలీడు - కల్లరీడు.

జాలాదులకు అరివర్ణకం మత్స్వర్థంలో వస్తుంది. ౨౩

జాలరి - కల్లరి - చదువరి - జూదరి - టక్కరి - తగవరి - చీర్పరి -
నేర్పరి - తెంపరి - తెరువరి - సిగ్గరి - వేటరి - మొదలైనవి.

పూజ సొన్నలకు జాలశబ్దానికి అరి పరమైతే నిత్యవైకల్పి

కంగా దీర్ఘం వస్తుంది. ౨౪

పూజారి - సొన్నారి - జాలరి - జాలారి.

ఒంటరి కల్లరి గద్దర్లకు స్వార్థంలో రా కత్తియలు వస్తాయి. ౨౫

ఒంటరిగాడు - కల్లరిగాడు - గద్దరిగాడు - ఒంటరికత్తె - కల్లరికత్తె -
గద్దరికత్తె.

మత్స్వర్థంలో ఓయారాదులకు ఇవర్ణకం వస్తుంది. ౨౬

ఓయారి - ఒయారి - వయారి - అక్కసి - మొదలైనవి. ఒయారం -
అక్కసం - బిత్తరం - మచ్చరం - మిటారం - విన్నాణం - రాయబారం -
ఇత్యాదులు ఓయారాదులు.

శ్రీ త్వారోపణలో మహదేకవచనంలో ఆడశబ్దానికి అంగి

చేరుతుంది. ౨౭

ఆడంగి - ఈ అంగిచేరిన డకారానికి ణకారం వైకల్పికం - ఆణంగి -
మహాతీవాచకమైనప్పుడు ఆడంగులు - ఆణంగులు - అని బహుత్వంలోనే వ్యవ-
హారం - దీని కేకవచనరూపం వుండదు - శ్రీత్వారోపణలో సిద్ధించిన ఆడంగిమీద
భావంలో తనవర్ణకం కూడా కనిపిస్తున్నది - ఆడంగితనం - ఆణంగితనం.

శ్రీవాచ్యమయితే మత్స్వర్థంలో తవర్ణకం తరచుగా

కులవాచకానికి వస్తుంది. ౨౮

చాకిత - బోయత - సాలెత - వ్రేత - తరచుగా అనడంచేత కులవాచ-
కాలు కానివాటికి సైతం తవర్ణకం కొన్నిచోట్ల వస్తుంది - మిండత - ముట్టుత -
గుప్పెత.

కొన్నిచోట్ల తవర్ణకం పరమైతే ఎత్వం వస్తుంది. ౨౯

చెంచెత - మాతెత - గుష్పెత.

తవర్ణకం పరమైతే చెంచు శబ్దానికి ఇ ఈ లు వికల్పంగా

వస్తాయి. ౩౦

చెంచిత - చెంచీత - చెంచెత.

స్త్రీవాచ్య మపుతుంటే బహువచనాంతాలైన వగాదులకు

మత్వర్థంలో అడివర్ణకం వస్తుంది. ౩౧

పగలాడి - చిన్నెలాడి - రులుకులాడి - వన్నెలాడి - దొమ్ములాడి - మొదలైనవి.

పుం స్త్వంలో బహువచనాంతాలైన వగాదులకు మత్వర్థంలో

అ వర్ణకం వస్తుంది. ౩౨

పగలాడు - చిన్నెలాడు.

స్త్రీ వాచ్యమపుతుంటే పెండ్లి శబ్దానికి మత్వర్థంలో

అ వర్ణకం వస్తుంది. ౩౩

పెండ్లం - ఏతాదులకు మువర్ణకం పరమైతే ఇత్వాదివిధిచేత పాక్షికంగా దీర్ఘంవస్తే పెండ్లాం.

మత్వర్థంలో ముక్కు లోనైనవాటికి వాటి అభావద్యోతకమై

ఇడి వర్ణకం వస్తుంది. ౩౪

ముక్కిడి - సిగ్గిడి - వెరవిడి - వావిడి.

మానార్థానికి ఏకత్వంలో తరచుగా ఎడు వర్ణకం వస్తుంది. ౩౫

తూమెడు - ముంతెడు - ఎత్తెడు - వీసెడు - జేనెడు - మొదలైనవి. తరచుగా అనడంచేత గజం - అడుగు - పదలం - సవాసేరు - మొదలైనవాటిల్లో ఎడు వర్ణక ప్రయోగం ఉండదు. ము వర్ణాంతాలమీద కొన్నిటికి డు వర్ణం మానార్థంలో కనిపిస్తున్నది. తూముడు - పదలండు - పళ్లెండు - ఇకారాంతరూపాల మీది ఎడు ఎత్వానికి ఇత్వంకూడా కనిపిస్తున్నది - పెట్టెడు - పుట్టిడు - మానెడు - మానిడు - పిడికెడు - పిడికిడు - పుడిసెడు - పుడిసిడు.

విశేష్యానికి భిన్నవచన విభక్తులున్నా మూనార్ధరానికి ఏకత్వం
లోనే ఎడు వర్ణకం. ౩౬

పుట్టెడుతవిదలు - పుట్టెడుతవిదలను మానెడు చూపాయలు.

ఎడు వర్ణకం పరమైతే లివర్ణం లోపిస్తుంది. ౩౭

కమికిలి - కమికెడు - దోసిలి - దోసెడు - పిడికిలి - పిడికెడు - పుడిసిలి -
పుడిసెడు - సందిలి - సందెడు - మొదలైనవి.

దీర్ఘమీది లివర్ణానికి లోపంరాదు. ౩౮

చాలి - చాలెడు - చోలి - చోలెడు - మొదలైనవి.

మూనార్ధరానికి కొన్నిచోట్ల అంత వర్ణకం వస్తుంది. ౩౯

గంపంత - చేటంత - కానంత - నిమ్మకాయంత.

బంటి కొలదులు పరిమాణార్థకాలు. ౪౦

మోకాలిబంటి - చుత్తుకబంటి - కొమ్ముకొలది - కాలికొలది - మొదలైనవి.
కొలదిచేత కొద్ది గ్రాహ్యం - కొమ్ముకొద్ది - బంటి తత్సమాలమిదకూడా కొన్ని
చోట్ల కనిపిస్తున్నది. కటిబంటిగా అని ప్రయోగం. కొన్నిచోట్ల మూనార్థక ఎడు
అంతాదులు కనిపించవు. మరికొన్నిచోట్ల ఏకల్పం - మూరపొడవు - మూరెడు
పొడవు - జానలోతు - జానెడులోతు - ఇత్యాదులూహ్యము.

నిర్ణీతపరిమితిని తెల్పుతూ అంతాదులకు మాత్ర వర్ణకం
వస్తుంది. ౪౧

అంతమాత్రం - ఇంతమాత్రం - ఎంతమాత్రం - కొంతమాత్రం -
కుండెడుమాత్రం - మొదలైనవి.

చెడుగు దుడుకు నిడుపులకు పుంస్త్యంలో మత్స్వర్థంలో

అ వర్ణకం వస్తుంది. ౪౨

చెడుగడు - దుడుకడు - నిడుపడు - మొదలైనవి.

చెడుగు దుడుకు నిడుపులకు మత్స్వర్థంలో ఈ వర్ణకం

వస్తుంది. ౪౩

అమెచెడుగు - అదిచెడుగు - అమెదుడుకు - వాడుదుడుకు - అది
నిడుపు - అమెనిడుపు - ఇత్యాదులూహ్యము.

వేర్వాదులకు అడ వర్ణకం వస్తుంది. ౪౪

వేరడిం - ఇల్లడం - ఈనడం.

వెల్లకు స్వాధ్యంలో డి వర్ణకం వస్తుంది. ౪౫

వెల్లిడి.

స్వాధ్యంలో వినికి మొదలైన వాటికి ఇడి వర్ణకం వస్తుంది. ౪౬

వినికిడి - తెలివిడి - విరివిడి - లేమిడి - రాపిడి - మొదలైనవి.

ఇంపు బిగు పోయలకు ఇత వర్ణకం స్వాధ్యంలో వస్తుంది. ౪౭

ఇంపితం - విగితం - పోరితం.

ఒప్పు తప్పు పెల్లలకు స్వాధ్యంలో ఇద వర్ణకం వస్తుంది. ౪౮

ఒప్పిదం - తప్పిదం - పెల్లిదం.

కొప్పుబెట్టులకు మత్వర్థంలో ఇద వర్ణకం వస్తుంది. ౪౯

కొప్పిదం - బెట్టిదం.

వాపుకి స్వాధ్యంలో ఇరి వర్ణకం వస్తుంది. ౫౦

వాపిరి.

భావంలో రవర్ణకం నాయక శబ్దానికి వస్తుంది. ౫౧

నాయకరం.

చెలి నయాలకు భావంలో కార వర్ణకం వస్తుంది. ౫౨

చెలికారం - నయగారం - ఇక్కడ కకారానికి గకారం.

స్వాధ్యంలో సుడి కొలలకు కారవర్ణకం వస్తుంది. ౫౩

సుడికారం - కొలగారం.

ఒండు డు వర్ణానికి భావంలో టి వర్ణకం వస్తుంది. ౫౪

ఒండు - ఒంటి

మయ వర్ణకం ప్రాచుర్యార్థంలో వస్తుంది. ౫౫

తనమయం - నీళ్లమయం - ఓట్లమయం - కార్లమయం.

ప్రాచుర్యార్థంలో చూపు బలపులకు అని వర్ణకం వస్తుంది. ౫౬

చూపని - బలపని.

అపు చెవులకు అర్థ విశేషంలో ఉడు వర్ణకం వస్తుంది. ౫౭

అవుడు - చెవుడు - వాడిచెయ్యిఅవుడు - అతనికి చెవుడుంది. మొదలైనవి
వ్యవహారాలు.

అవుడు చెవుడుల డువర్ణానికి మత్స్వర్థంలో ఇటి వర్ణకం

వస్తుంది. ౫౮

అదిటి - చెవిటి.

కోపాదులకు మత్స్వర్థంలో దారి వర్ణకం వస్తుంది. ౫౯

కోపదారి - మాయదారి.

పిసిని వాపిరులకు మత్స్వర్థంలో గొట్టువర్ణకం వస్తుంది. ౬౦

పిసినిగొట్టు - వాపిరిగొట్టు.

తత్సమాలకు సైతం కా ప్రత్యాయాదులు కొన్నింటికి

వస్తాయి. ౬౧

అంకకాడు - అభిమానకత్తె - కటిబంటి.

తాచ్చీల్యంలో పెత్తనాదులకు దారువర్ణకం వస్తుంది. ౬౨

పెత్తనదారు - చోపుదారు - అంచనాదారు - మొదలైనవి. దారు పరమైతే
నవర్ణానికి పూర్ణబిందువు వైకల్పికం - పెత్తందారు - పెత్తనదారు.

మాటాదులకు బహుత్వంలో మారి వర్ణకం

తాచ్చీల్యంలో వస్తుంది. ౬౩

మాటలమారి - మాయలమారి - జగదాలమారి - తగాదాలమారి - తగాదా
శబ్దానికి ఏకత్వంలో సైతం మారి కనిపిస్తున్నది - తగాదామారి - తత్సమార్లో
మహత్ శబ్దానికి ఈ మారివర్ణకం కనిపిస్తున్నది. మహామారి - హకారానికి ప్రహస్యం
వస్తే మకారానికి ద్విత్వం నిత్యంగా కనిపిస్తున్నది - మహమ్మారి. మీదపైలో
యద్దం ఒక మహామారి కావచ్చు - పి - ౩4.

తాచ్ఛిల్యంలో పుండాదులకు జగదాదులకు ఏక బహుత్వాల్లో
కోరువర్ణకం వస్తుంది. ౬౪

పుండాదులకు ఏకత్వంలోను జగదాదులకు బహుత్వంలోను వస్తుందని
గ్రహించాలి. పుండా + ఆదులు = పుండాదులు.

పుండాకోరు - దగాకోరు - తగాదాకోరు - జగదాలకోరు - అబద్ధాలకోరు -
లగాదాలకోరు - మొదలైనవి.

తాచ్ఛిల్యంలో తిండి ప్రభృతులకు పోతు వర్ణకం వస్తుంది. ౬౫
తిండిపోతు - పదరుపోతు.

పోతు పకరానికి బకారం బహుళం. ౬౬

తిండిపోతు - తిండిబోతు - పోగరుబోతు - తాగుబోతు - గొడ్డుబోతు -
పదరుబోతు - మొదలైనవి.

తాచ్ఛిల్యంలో చూట శబ్దానికి కారి వర్ణకం వస్తుంది. ౬౭
చూటకారి.

ఒకచోట ఉత్వాదులతో మతుప్రప్రత్యయంమంతకు తెలుగులో
వ్యవహారం కనిపిస్తున్నది. ౬౮
సిరిమంతుడు - గురుటామంతుడు - గరుటాలమంతుడు.

సంస్కృత శబ్దశాసనానుక్తతత్పమ తద్విత స్వరూప విశేషాలు
అశేషాలు వ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యము. ౬౯

భావప్రత్యయాంతాలైన మిత్రభూయాదులకు స్వార్థంలో
త్వ ప్రత్యయం వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౭౦

మిత్రభూయత్వం - మిత్రభూయం - విష్ణుభూయత్వం - విష్ణుభూయం -
దేవభూయత్వం - దేవభూయం - బ్రహ్మభూయత్వం - బ్రహ్మభూయం - ఇక్కడ
భావార్థకప్రత్యయమీద తిరిగి భావార్థకమేచేరినా భావార్థకమీది స్వార్థకంగా
త్వప్రత్యయం సాధించబడింది.

భావార్థంలోను తరగతి పుస్తకార్థంలోను వాచక శబ్దం

ప్రయోగార్థం. 20

వాడిది మంచివాచకం - నీవాచకంబాగుంది - రెండోవాచకం - మూడో
వాచకం మొదలైనవి.

స్వార్థంలో సుఖేదాదుల అంత్యచ్ఛుకి పూర్వంలో యకారం

వికల్పంగా వస్తుంది. 21

సుఖేదాదులు భావార్థకాలు - సుఖేదం - సుఖేద్యం - దుర్బేదం - దుర్బేద్యం -

అతిపూర్వక సోపనర్గక కృదంత లభ ధాతువుకి

బిందువు రాదు. 22

అతిసులభం - అతిదుర్లభం - సంస్కృతవ్యాకరణంచేత అతిసులభం -
అతిదుర్లభం - అని పూర్ణబిందు సహితంగానే సాధ్యమవుతుంది. కాని తెలుగులో
బిందువురాదు - అతిపూర్వకం అనడంచేత సుప్రలంభం - దుష్ప్రలంభం -
ఇత్యాదుల్లో బిందు వుంటుందని గ్రహించాలి.

స్వార్థంలో సుగ్రహాదుల అంత్యస్వరానికి పూర్వంలో వైకల్పి

కంగా యకారాగమం హకార పూర్వస్వరానికి నిత్యంగా

దీర్ఘం వస్తుంది. 23

సుగ్రాహం - దుగ్రాహం - సుగ్రాహ్యం - దుగ్రాహ్యం - ఈ యకారం
కల రూపాలు భావార్థకాలమీద స్వార్థంలో తిరిగి ప్రత్యయాలు చేరినరూపాలు.

స్వార్థంలో దుర్నిరీక్షాదుల అంత్యస్వరానికి పూర్వంలో

యకారాగమం విభాషగా వస్తుంది. 24

దుర్నిరీక్షం - దుర్నిరీక్ష్యం - దుష్ప్రీక్షం - దుష్ప్రీక్ష్యం - దుర్నిరీక్షుడు -
దుర్నిరీక్ష్యుడు - దుష్ప్రీక్షుడు - దుష్ప్రీక్ష్యుడు - మొదలైనవి.

దేశాదులకు గాంధ్యాదులకు సంబంధాద్యర్థాల్లో ఈయ

వియలు వస్తాయి. 25

భారతీయం - కాశ్మీరీయం - భారతీయులు - కాశ్మీరీయులు - బెంగాలీ
యులు - పంజాబీయులు - గాంధేయం - శాక్తేయం - గాంధేయులు - శాక్తే
యులు - దైతేయులు - ఆదితేయులు - పాత్రికేయులు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

ఏయ పరమైతే ఆదిప్రాస్వానికి వృద్ధి వస్తుంది. ౭౭

పాత్రికేయులు - దైతేయులు - అదితేయులు.

కాశ్మీరియాదుల యవర్ణానికి జనార్ధంలో లోపం కొన్నిచోట్ల వస్తుంది. ౭౮

కాశ్మీరియులు - కాశ్మీరీలు - పాకిస్థానీయులు - పాకిస్థానీలు - ఔంగాలీలు - ఓంజాలీలు - కొన్నిచోట్ల అనడంచేత భారతీయాదుల కీకార్యంరాదు-భారతీయులు.

కాషాయ మాంజిష్ఠ శబ్దాల తుదిఅత్వానికి స్వార్థంలో

ఇత్వం విభాషగా వస్తుంది. ౭౯

కాషాయబట్టలు - కాషాయిబట్టలు - కాషాయవస్త్రాలు - కాషాయివస్త్రాలు - మాంజిష్ఠం - మాంజిష్ఠి - వ్యవస్థితవిభాషచేత అజాదినంస్కృతపదం పరమైతే కాషాయశబ్దానికి ఇత్వం రాదు. కాషాయాంబరాలు.

మాంజిష్ఠి దీర్ఘానికి ప్రాస్వం వైకల్పికం. ౮౦

మాంజిష్ఠి - మంజిష్ఠి.

ద్విత్వాది పూర్వకమైన వేదశబ్దానికి అర్ధవిశేషంలో

ఇత్వం వస్తుంది. ౮౧

ద్వివేది - త్రివేది - చతుర్వేది - ఇక్కడ చదివినవాడు అని అర్ధవిశేషం.

మధ్యశబ్దానికి స్వార్థంలో మవర్ణం వికల్పంగా వస్తుంది. ౮౨

మృగరాజమధ్య - మృగరాజమధ్యమ.

స్వార్థంలో స్వ శబ్దానికి లోపం కొన్నిచోట్ల వస్తుంది. ౮౩

స్వదేశీయులు - విదేశీయులు - దేశీయులు - విదేశీయులు - జాతీయం విజాతీయం - స్వజాతీయం - విజాతీయం.

తావకీన మామకీనాల సకారానికి యకారం విభాషగా

వస్తుంది. ౮౪

తావకీనం - తావకీయం - మామకీనం - మామకీయం.

ప్రాభాతికాదుల కవర్ణానికి లోపం తుది ఇత్వానికి

అత్వం విభాష. ౮౫

ప్రాభాతికం - ప్రాభాతం - మాధ్యందినికం - మాంధ్యందినం - దైనంది
నకం - దైనందినం మొదలైనవి. వ్యవస్థితవిభాషచేత లోప అభావంలో ఇత్వానికి
అత్వంరాదు.

సమాసోత్తరకాలికపద ఇత్వానికి దీర్ఘం కకారానికి నరారం

విభాగా వస్తుంది. ౮౬

సమకాలికులు - సమకాలీకులు - సమకాలినులు - సమకాలినులు - సమ
కాలికం - సమకాలీకం - సమకాలినం - సమకాలినం.

అర్ధవిశేషంలో వార్షికశబ్ద ఇత్వానికి దీర్ఘం వైకల్పికం. ౮౭

వార్షికం - వార్షీకం - నీకువార్షికమెంత? నాకువార్షికం పదివేలు - వార్షీకం
పదివేలు - ప్రతిసంవత్సరానికి యిచ్చే ధనధాన్యాదియాపకమైన సంభాషన అని
యిక్కడ అర్థవిశేషం.

పౌరోహిత అంత్యస్వరానికి పూర్వం యకారాగమం

వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౮౮

పౌరోహిత్యం - పౌరోహితం.

పురోహిత పౌరోహిత శబ్దాల ఉత్వ ఔత్వాలు విభాషగా

వ్యత్యస్తాలవుతాయి. ౮౯

పురోహితుడు - పౌరోహితుడు - పౌరోహితం - పురోహితం - పౌరోహిత్యం
వ్యవస్థితవిభాషచేత యప్రత్యయం వస్తే మహాదర్శంలో ఉత్వంరాదు - అంటే
పౌరోహిత్వం అనేకాని పురోహిత్వం అనే వ్యవహారం లేదనడం.

జ్యోతిష జ్యోతిషాల అంత్యస్వరానికి పూర్వంలో విభాషగా

యకారాగమం స్వాద్రంలో వస్తుంది. ౯౦

జ్యోతిష్యం - జ్యోతిషం - జ్యోతిష్యం - జ్యోతిషం.

జ్యోతిష జ్యోతిషాల ఆది యకారానికి లోపం వైకల్పికం. ౯౧

జ్యోతిషం - జ్యోతిషం - జ్యోతిషం - జ్యోతిషం.

అధికారంలో తరతమలు తత్వమపదాల కవుతాలు. ౯౨
అధికతరం - అధికతమం - లఘుతరం - లఘుతమం - మొదలైనవి.

ప్రౌఢాదులకు స్వార్థంలో ఇమిడికల్పంగా చేరుతుంది. ౯౩
ప్రౌఢం - ప్రౌఢిమం - ముగ్ధం - ముగ్ధిమం.

వాత్సల్యాదులకు స్వార్థంలో తత్వప్రత్యయాలు
విభాషగా వస్తాయి. ౯౪

వాత్సల్యం - వాత్సల్యత - వాత్సల్యత్వం - కౌమారం - కౌమారత -
కౌమారత్వం - ఐక్యత - సౌఖ్యత - ప్రాముఖ్యత - వీటికి తత్వప్రత్యయంకూడా
వస్తుంది - మాహాత్మ్యం తప్పని కొందరంటారు. మహాత్ శబ్దంమీద మాహాత్మ్యం
మాహాత్మన్ శబ్దంమీద మాహాత్మ్యం రెండూసాధ్యాలే - మాహాత్మ్యత - మాహా
త్మ్యత్వం - మాహాత్మ్యత - మాహాత్మ్యత్వం.

వృద్ధ శబ్దానికి భావంలో కృత్య ప్రత్యయాలు విభాషగా
వస్తాయి. ౯౫

కృత్య ప్రత్యయాలు పరమైతే క్రమంగా ప్రథమ
ద్వితీయాచ్చులకు వృద్ధి వస్తుంది. ౯౬
వార్ధక్యం - వృద్ధాప్యం.

మహదేవచనంలోను మహాన్మహతీ బహుత్వంలోను
ప్రేమశబ్దానికి ఇక ప్రత్యయం వస్తుంది. ౯౭
ప్రేమికుడు - ప్రేమికులు.

సీపంవాచకమై మత్స్వర్థంలో పాపశబ్దానికి ఇత్వం
వస్తుంది. ౯౮
పాపి - ఓరిపాపి - ఓసిపాపి.

అర్థవిశేషంలో వర్ణకాంతాలు శిష్టజన వ్యవహార
ప్రసిద్ధాలు గ్రాహ్యములు. ౯౯
తద్విత పరిచ్ఛేదం.

వ్యావహారిక భాషా వ్యాకరణం

క్రియా పరిచ్ఛేదం

ధాతువుకు. ౧

ఇకముందుచెప్పేది ధాతువుకు జరుగుతుందని తెలుసుకోవాలి.

వర్తమానంలో లట్టవుతుంది. ౨

వర్తమానక్రియావృత్తి అయిన ధాతువుకు లిట్ అనేది వస్తుంది. ప్రారంభించబడి పరిసమాప్తంపొందనిది వర్తమానం.

భూతంలో లిట్టవుతుంది. ౩

భూతక్రియావృత్తి అయిన ధాతువుకి లిట్ అనేది వస్తుంది. అప్పటికి లేకుండా యిదివరకున్నది భూతం.

భావిలో ల్పట్టవుతుంది. ౪

భావిక్రియావృత్తి అయిన ధాతువుకు ల్పట్ అనేది వస్తుంది.

అప్పటికిపుట్టకుండా ఇక ముందు ఉండేది.

తద్ధర్మాదుల్లో లాట్టవుతుంది. ౫

తద్ధర్మాది క్రియావృత్తి అయిన ధాతువునకు లాట్ అనేది వస్తుంది. తచ్చీలం - సంభావనం - సంప్రశ్న - సాతత్యం - వర్తమానం - భావి - ఆశీరాలులాది పదంచేత గ్రాహ్యాలు.

ఆశీర్వాప సంప్రార్థన విధుల్లో లూట్టవుతుంది. ౬

ధాతువుకు ఆశీరాదుల్లో లూట్ అనేది వస్తుంది.

వ్యతిరేకంలో ల అవుతుంది. ౭

వ్యతిరేకక్రియావృత్తియైన ధాతువుకు ల అనేది వస్తుంది.

లట్ ప్రభృతుల్లో అకారాదులు ఉచ్చారణ సౌకర్యార్థం. ౮

లట్ మొదలైనవాటిల్లోవున్న అకారాదిస్వరాలు టకారాలుసైతం ఉచ్చారణసౌకర్యార్థమై నిల్పబడినవనీ అవి సర్వత్రా లోపిస్తాయనీ తాత్పర్యం.

లకారానికి డు రు వు రు ను ములు వస్తాయి. ౯

లట్ మొదలైన లకారాలన్నిటికి డు మొదలైనవి ఆదేశాలుగా వస్తాయి.

అవి క్రమంగా రెండేసి ప్రథమమధ్యమోత్తమాలు. ౧౦

డు - రు - ప్రథమపురుష - వు - రు - మధ్యమపురుష - ను - ము - ఉత్తమపురుష.

వాటిలో రు ములు బహువచనాలు ఇతరా లేకవచనాలు. ౧౧

నామయుష్మదన్య దర్థాల్లో ప్రథమ మధ్యమోత్తమా

లౌతాయి. ౧౨

అమహదర్థంలో డు రు లకు దు వు లౌతాయి ;

ఉన్నాను బంధంమీద దివిలవుతాయి. ౧౩

వి ప్రత్యయ వకారానికి యకారం విభాష. ౧౪

ఉత్వాంతాలకు లట్టు పరమైతే ఉన్నానుబంధ మవుతుంది. ౧౫

హ్రస్వ ఉకారం చివరగల ధాతువుకి లట్టు పరమైనపుడు ఉన్న అనే శబ్దం అనుప్రయుక్తమవుతుంది.

ఉన్న శబ్దం పరమౌతుంటే తువర్ణకం వస్తుంది. ౧౬

ది వి భిన్నమైన ప్రత్యయం పరమైతే ఉన్నానుబంధానికి

దీర్ఘం వస్తుంది. ౧౭

ప్ర - వాడువండుతున్నాడు - వాళ్లువండుతున్నారు - అదివండుతున్నది - అవివండుతున్నవి. మ - నీవువండుతున్నావు - మీరు వండుతున్నారు. ఉ - నేను వండుతున్నాను - మేం వండుతున్నాము - మొదలైనవి - అవి శబ్ద వి వర్ణాలు వ్యవహారంలో వ్యర్థ పరంగా అదృష్టాలు - కొన్నిప్రాంతాల్లో ది వి ప్రత్యయాలు పరమైనా ఉన్నానుబంధానికి దీర్ఘం కనిపిస్తున్నది. వండుతున్నాది - వండుతున్నది - పండుతున్నది - పండుతున్నది - పండుతున్నావి - పండు

తున్నవి. ది వి భిన్నమైన ప్రత్యయం అనడంచేత య ప్రత్యయం పరమైనా దీర్ఘంవస్తుంది. వండుతున్నాయి - వస్తున్నాయి - పండుతున్నాయి.

లిట్టు లాట్టుల డు ప్రభృతి ప్రత్యయాలకు పూర్వంలో న తా
వర్ణాలాగమా లౌతాయి. ౧౮

లిట్టులోవచ్చిన డు ప్రభృతిప్రత్యయాలకు పూర్వం న వర్ణం - లాట్టులో
వచ్చిన డు ప్రభృతి ప్రత్యయాలకు పూర్వం తా వర్ణం అగమాలుగా వస్తాయి.

భూతార్ధంలో ఇత్వాగమం వస్తుంది. ౧౯

ధాతువుకి భూతార్ధంలో హ్రస్వఇకారం అగమంగా వస్తుందని తాత్పర్యం.

ది వి భిన్నమైన ప్రత్యయం పరమైతే నవర్ణానికి దీర్ఘం
వస్తుంది. ౨౦

పండినాడు - పండినారు - పండినాపు - పండినారు - పండినాసు -
పండినాము - పండినది - పండినవి - పండినది - పండినవి - దివి భిన్నమైన
ప్రత్యయం అనడంచేత య ప్రత్యయం పరమైతే దీర్ఘం - యప్రత్యయ ఇకారానికి
లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం వైకల్పికంగా కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. పండి
నాయి - పండినాయ్ - పండినయి - పండినయ్ - పండినవి - కొన్నిచోట్ల దివి
ప్రత్యయాలు పరమైనా దీర్ఘం కనిపిస్తున్నది - పండినాది - పండినావి - మొదలై
నవి - కొన్నిచోట్ల అన్వాయలకు పరమైన నవర్ణానికి దీర్ఘం వైకల్పికంగా కని
పిస్తున్నది. అన్నాడు - అన్నడు - అన్నారు - అన్నరు - విన్నాడు - విన్నడు -
విన్నారు - విన్నరు - ఉత్తమపురుషులో ను వర్ణలోపం - వు వర్ణ ఉత్సానికిలోపం
వైకల్పికం - వచ్చినవ్ - అన్నవ్ - విన్నవ్ - అన్న - విన్న - నేను విన్నగద !
మొదలైనవి ప్రయోగాలు - అన్నాను - విన్నాను - బహుత్వంలో అన్నం -
విన్నం - చెప్పినం - అన్నాము - విన్నాము - చెప్పాము చెప్పినాము.

ది వి భిన్నమైన ప్రత్యయం పరమైతే నవర్ణ వ్యంజనానికి
లోపం వైకల్పికం. ౨౧

వ్యంజన లోపమైతే పూర్వాపరస్వరాలకు హ్రస్వరాదేశం
బహుళం. ౨౨

వండు-వండే డు - వండారు-వండొపు వండేరు - వండేను-వండేము.
తగు - తగ్గోడు - తగ్గోరు-మొగ్గు - మొగ్గోడు - మొగ్గారు - తగు - తగోడు -

పగోరు - తగిన - తగినాడు - తగ్గ - తగ్గాడు - తగ్గాల్సి - ఇక్కడ పాస్వరం లేదు. బాహుళకంచేత ఇంచుమీద పాస్వరంరాదు. పరరూపసంధివస్తుంది. అప్పుడు ఇత్వసంధికారణంగా చకారం దంత్యంకాదు - చేయించాడు - ఇబ్బతు పరరూపసంధిరాదు. పాస్వరంవస్తుంది. రంజిల్లేడు - కంపిల్లేడు - రంజిల్లేరు - కంపిల్లేరు - నలోప అభావస్థితో వండినాడు - వండినారు - వండినావు - వండినారు - వండినాను - వండినాము - మొదలైనవి గ్రాహ్యాలు. ది వి బిన్న మైన ప్రత్యయం అనడంచేత యప్రత్యయం పరమైనా నలోప పాస్వరాదేశాదులు వస్తాయి - యప్రత్యయ ఇకారానికి లోపంకూడా కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది - వండేయి - తగ్గేయి - మొగ్గేయి - రంజిల్లేయి - కంపిల్లేయి - మొదలైనవి. అదిశబ్దంచేత - ఇంచుమీద పరరూపసంధి - రంజించాయి - చేయించాయి - ఇత్వ లోపంవస్తే వండేయ్ - తగ్గేయ్ - మొగ్గేయ్ - రంజిల్లేయ్ - కంపిల్లేయ్ - మొదలైనవి యధావ్యవహారంగా గ్రాహ్యాలు - అశిష్టవ్యవహారంలో ది ప్రత్యయం పరమైనా నలోపాదులు కనిపిస్తున్నాయి - వండేది - తగ్గేది - మొగ్గేది - కంపిల్లేది - చేయించాది - మొదలైనవి - యువర్ణాంతధాతువులకు సైతం - బాహుళకంచేత పరరూపసంధి వస్తుంది - వ్యంజనలోపమైతే స్వరసంధిలో వక్ష్య మాణసూత్రంచేత సకారానికి ప్రథమాష్ట్రంవస్తుంది. చేశాడు - చేశారు - కోశాడు - కోశారు - పక్షంలో చేసినాడు - చేసినారు - మొదలైనవి.

నవర్చిం పరమైతే అన్వాదుల ఇత్వానికి లోపం వైకల్పికం. ౨౩

అనినది - అన్నది - అనినవి - అన్నవి - అనినాడు - అన్నాడు - అనినారు - అన్నారు - అను - కును - చను - తిను - విను - మను మొదలైనవి అన్వాదులు.

ది వర్ణకం పరమైతే సవర్ణానికి బిందువు వైకల్పికం. ౨౪

వండినది - వండింది - వండినది - వండింది - కొట్టినది - కొట్టింది - చేసినది - చేసింది - అడిగినది - అడిగింది - అనినది - అన్నది - అనింది - వినినది - విన్నది - వినింది - మొదలైనవి. అన్వాదుల ఇత్వలోపవక్షంలో న వర్ణానికి బిందువువస్తే బిందువుకు పూర్వానవ్యంజనం నీలవదు కాబట్టి అది లోపిస్తుంది. కాగా అంది - వింది - తింది - మొదలైనరూపాలు సిద్ధిస్తాయి. భూతంలో కొన్నిచోట్ల దు వర్ణకం పరమైతే బిందువు, రు వర్ణకం పరమైతే న వర్ణ

స్వరలోపం కనిపిస్తున్నది - వండిండు - తెచ్చిండు - కొట్టిండు - తిట్టిండు - వండిను - తెచ్చిను - కొట్టిను - తిట్టిను.

దకారం పరమైతే క్రియాజన్య విశేషణం నవర్థానికి

బిందువు బహుళంగా వస్తుంది. ౨౫

వచ్చినదగ్గరనుంచి - వచ్చిందగ్గరనుంచి - తెచ్చినదానికి - తెచ్చిందానికి - మొదలైనవి ఉహ్యాలు.

వు రు ను ము లు పరమైతే తివర్ణాగమం కొన్నిచోట్ల

కనిపిస్తున్నది. ౨౬

తా తు తూ తేలు పరమైనప్పుడు జరిగే సాదేశాదికార్యాలు తి వర్ణం పరమై నప్పుడు - సైతం గ్రాహ్యలు - ఇలా అనడంచేత యంతాలకు సకారం స్వరలోపం - చేస్తేవి - చేస్తేరి - చేస్తేని - చేస్తేమి - ఇలాగే కోయు - మేయు - తీయు - ప్రభృతులకు చాంతాలకు కొన్నిటికి సకారస్వరలోపకార్యాలు గుర్తించాలి. వస్తేవి - వస్తేరి - వస్తేని - వస్తేమి - ఇలాగే తెచ్చు ప్రభృతులకు సైతం సాదికార్యాలు. సూత్రంలో బహుళగ్రహణంచేత యిక్కడ క్వచిదిష్ట సూచనకై కొన్నిటికి శబ్దం ప్రయోగింపబడింది. ఇలా అనడంచేత మెచ్చు ప్రభృతుల చకారానికి సకారం రాదు - మెచ్చితివి - మెచ్చితిరి - మెచ్చితిని - మెచ్చితిమి - ఇత్యాది పూర్వోక్త రూపాలే గ్రాహ్యలు - బాహుళకంచేత అన్య హల్ సంయుక్తంలో చకారానికి సకారాదులురావు - తీర్చితివి - తీర్చితిరి - ఇత్యాదులు - అసంయుక్తావస్థలో చాకు సా నిత్యం. తీరిస్తేవి - తీరిస్తేరి - మొదలైనవి.

తి వర్ణం పరమైతే ఇంచు నబిందు చకారానికి సకారం ఉత్వలోపం విభాష - రక్షించితివి - రక్షిస్తేవి - రక్షించితిరి - రక్షిస్తేరి - మొదలైనవి.

అన్వాదులను స్థానంలో బిందువు తకారానికి టకారంబహుళం - అంటివి - అంటిరి - అంటిని - అంటిమి - అను - కను - కొను - తిను - విను. బాహుళకంచేత మన్వాదులకీకార్యం రాదని విధిననుసరించి చెప్పవలసి ఉన్నది. కాని తద్విధికి భిన్నంగా తి వర్ణం పరమైతే మన్వాదులకు సైతం అన్వాదులకు వలెనే కార్యాలు జరుగుతాయి - మంటివి - మంటిరి - మంటిని - మంటిమి - మొదలైనవి - ఉండు డు లోపం - తకారానికి టకారం - ఉంటివి - ఉంటిరి - ఉంటిని - ఉంటిమి.

చెప్పడాతువు ద్వీరుక్త పకారానికి బకారం వస్తుంది - బకారంవస్తే స్వరలో పంసైతం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది - చెబితివి - చెబితిరి - చెబితిని - చెబితిమి - చెబ్దివి - చెబ్దిరి - చెబ్దినీ - చెబ్దిమి.

ద్వీరుక్త టకారానికి అద్వీరుక్త డకారంవస్తుంది. డకారంవస్తే పూర్వం లాగానే స్వరలోపం సైతం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది - కొట్టు - కొడితివి - కొడితిరి - కొడితిని - కొడితిమి - కొడ్తివి - కొడ్తిరి - కొడ్తినీ - కొడ్తిమి - ఇలాగే తిట్టు - పెట్టు - మెట్టు మొట్టు - మొదలైనవాటికి ఈకార్యాలు గుర్తించాలి.

ఈదు ప్రభృతుల దకారానికి తకారం తకారస్వరలోపం వైకల్పికం - ఈత్తివి - ఈత్తిరి - ఈత్తినీ - ఈత్తిమి - పక్షంలో ఈదితివి - ఈదితిరి - ఈదితిని - ఈదితిమి - ఇలాగే ఊదు - ఏదు - చీదు - పాదు - బాదు - మోదు - ప్రభృతులకు తెల్పుకోవాలి.

వెడలు లు లోపం - డాకు శకారం - డా వస్తే స్వరలోపం విభాష - డాకు ద్విత్యం వైకల్పికం - ద్విత్యపక్షంలో స్వరలోపంరాదు - వెడితివి - వెడితిరి - వెడితిని - వెడితిమి - వెడ్తివి - వెడ్తిరి - వెడ్తినీ - వెడ్తిమి - ఇలాగే తక్కినవి ఊహ్యలు - బిందుపూర్వక డువర్ణనకారరేఖయుక్తరూపాలు తివర్ణయుక్త రూపాలు కేవలం ప్రాంతీయాలు - శిష్టుల్లో బహుళవ్యవహృతాలుకావు - కాబట్టి శిష్టప్రయోగంలో ఉపేక్షణీయాలు.

లృట్టులో అమహదర్శ ప్రథమైకవచనంలో తు పూర్వక ఉన్నానుబంధం వస్తుంది ; వస్తే ద్విత్య నకారానికి బిందువు నిత్యం. ౨౭

వండుతుంది - కొడుతుంది - తిడుతుంది మొదలైనవి.

లృట్ పరమైతే తా కల అనుబంధాలు పర్యాయంగా వస్తాయి. ౨౮

లృట్టు పరమైనప్పుడు ధాతువుకి తా కల అనేవి అనుప్రయుక్త లవుతాయని తాత్పర్యం.

పడు, కల, క, కు, ల, ని లు పరమైతే ఉత్వానికి

అత్వం వస్తుంది. ౨౯

పడు, కల, క, కు, ల, ని అనేవి పరమైతే ధాతుగతమైన ఉత్వానికి అత్వం వస్తుంది. కు అంటే సంప్రార్థన వ్యతిరేకంలోవచ్చే కువర్ణం, ల అంటే వ్యతిరేక లకారం గ్రాహ్యం.

అనుప్రయుక్తాలైన పడు కల ల పరుమాలకు
సరళాదేశం నిత్యం. ౩౦

పండుతాడు - పండుతారు - పండుతావు - పండుతారు - పండుతాను -
పండుతాము - పండగలడు - పండగలరు - పండగలదు - పండగలరు - పండ
గలవు - పండగలరు - పండగలను - పండగలము - పచ్చుకి - రాగలడు -
తెచ్చుకి - తేగలడు - అగుకి - అవగలడు - రాగలడు - మొదలైనవి.

తా ద్విరానికి ప్రాన్వం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. ప్రాన్వంవస్తే ప్యవస్థిత
విభాషచేత మహద్విన్న వి ప్రత్యయ వకారానికి యకారంరాదు. తా చరమైనపుడు
జరిగేకార్యాలు త పరమైనపుడు సైతం గ్రాహ్యము. యాంతాలరు-చేయు-చేస్తడు -
చేస్తరు - చేస్తవు - చేస్తరు - చేస్తను - చేస్తము - చేస్తది - చేస్తవి - ఇలాగే
కొయుప్రభృతులకు సాదేశాదికార్యాలు. చాంతాలరు - వస్తడు - వస్తరు - వస్తవు
వస్తరు - వస్తను - వస్తము - వస్తది - వస్తవి. ఇలాగే తెచ్చు మొదలైనవి
గ్రాహ్యము. మెచ్చు ప్రభృతుల కీకార్యం లేదు - మెచ్చుతడు - మెచ్చుతరు -
మెచ్చుతవు - మెచ్చుతరు - మెచ్చుతను - మెచ్చుతము - మెచ్చుతది - మెచ్చు
తవి - ఇత్యాదులూహ్యము. అన్యహల్ సంయుక్తంలో చారు సా రాదు - తీర్చు
తడు - తీర్చుతరు - మొదలైనవి. అసంయుక్తావస్థలో వారు సా పస్తుంది -
తీరుస్తడు - తీరుస్తరు - తీరుస్తది - తీరుస్తవి - మొదలైనవి.

ఇంచు సబిందు చకారానికి సా విభాష - రక్షించుతడు - రక్షిస్తడు -
రక్షించుతరు - రక్షిస్తరు - రక్షించుతది - రక్షిస్తది - రక్షించుతవి - రక్షిస్తవి -
ఇత్యాదులూహ్యము.

అన్వాయల ను స్థానంలో బిందువు తాకు టకారం-అంటడు - అంటరు -
అంటది - అంటవి - మొదలైనవి. మన్వాయల కీకార్యంలేదు - మనుతడు -
మనుతరు - మనుతది - మనుతవి.

ఉండు డు లోపం తకారానికి టకారం. ఉంటడు-ఉంటరు - ఉంటది-
ఉంటవి - ఇత్యాదులు.

చెప్ప ద్విత్వవకారానికి బకారం వైకల్పికం - చెప్పతడు - చెప్పతరు -
చెవుతడు - చెవుతరు - చెబుతడు - చెబుతరు - చెప్తుడు - చెప్తురు - మొదలైనవి.

ద్విరుక్త టకారానికి ఆద్విరుక్త డకారం. కొట్టు - కొడతడు - కొడతరు -
కొడతది - కొడతవి - మొదలైనవి. ఇలాగే తిట్టు ప్రభృతులకు కార్యాలు.

ఈదు మొదలైనవాటి దకారానికి తకారం వైకల్పికం. ఈదు - ఈదు
తడు - ఈత్తుడు - ఈదుతరు - ఈత్తురు - ఈదుతది - ఈత్తుది - ఈదుతవి -
ఈత్తువి - మొదలైనవి.

వెడలులు లోపం - డాకు శకారం - తాకు ద్విత్వం వైకల్పికం. వెడ
అడు - వెళ్లుతడు - వెళతడు - వెళ్తుడు - వెడతరు - వెళ్తురు - వెళతరు -
వెళ్తురు - వెళ్తుంది - వెళతది - వెడుతది - మొదలైనవి. ఈ తవర్ణయుక్త
ప్రయోగాలు ప్రాంఠీయాలు - శిష్టుల్లో బహుళవ్యవహృతాలుకావు. కాబట్టి శిష్ట
ప్రయోగంలో ఉపేక్షణీయాలు.

ఆర్ధవిశేషంలో లాట్టుపరమైతే కొన్నిచోట్ల ఏకారాగమం వస్తుంది;

వస్తే ప్రథమలో నువర్ణం అవుతుంది. ౩౧

పండేను - కొట్టేను - వండేవు - వండేరు - వండేను - వండేము - వాడు
పండేను - వాళ్లుపండేను - నీవువండేవు - మీరువండేరు - నేనువండేను - మేము
పండేము - వాడునీనునుమా ! వాళ్లకొట్టేనునుమా జాగ్రత్త! మొదలైనవి. లాట్టుకి
కొన్నిచోట్ల లిట్టుకూడా కనిపిస్తున్నది - నిన్నుకొట్టానంటే యేడుస్తూ పోతావు.

లిట్టు లాట్టుల వకారానికి ప్రశ్నార్థకం పరమైతే

లోపం బహుళం. ౩౨

చండావా ? చండా ? తిన్నావా ? తిన్నా ? వండుతావా ? వండుతా ?
మొదలైనవి. బాహుళకంచేత అనుధాతువు పరమైతే వ లోపంలేదు - తిన్నావా
అని ? చూచావా అని ? ఇత్యాదులూహ్యములు.

చుత్తమానార్ధంలో కొన్నిచోట్ల ధాతువులు ఏత్వాంతా

లొతాయి. ౩౩

వచ్చేఅన్నయ్యా ? తెచ్చేయిదిగో - పెట్టేయివ్వదే - వస్తున్నాఅన్నయ్యా!
తెస్తున్నామిదిగో - పెడుతున్నామివ్వడు అని ఆర్ధం - యిటువంటిరూపాలు
అపురుషల్లోనూ వున్నాయి.

లూట్టు డు ప్రత్యయాదులకు అలి బహుళంగా అవుతుంది. ౩౪

మీకు శుభం కలగాలి - మీరు సుఖంగా వుండాలి. బాహుళకంచేత వడ-
పోసు - రాసు - కాసు - వంటివి శాపాద్యర్థవిశేషాల్లో ప్రయోగార్హాలు.

శాపార్ధంలో ధాతువుకి ద్రుతాంతమైన అవ్ణం వస్తుంది. ౩౫

నీతిమ్మవడ-నిన్ను దేవుడెత్తికెళ్ళ ! నువ్వుచావ ! దేవుడు నిన్ను తప్పజూడ !
చాచిశిరసు వగల ! ఇత్యాదుల్లో ద్రుతానికి నిత్యంగాలోపం. అగు - వచ్చు -

తెచ్చు - పోవుల కాదేశమైన కా - రా - తే - పోల తుది ద్రుతానికి లోపం లేదు. ఇటువంటిచోట్ల అవధానికి లోపం నిత్యం - నీ కడుపు బంగారం గాను - నీకు పోయేకాలంరాను - అసిదానిపిండంతేను - దానివంశంపోను. అగుకె కాదేశం వికల్పం కాబట్టి గకారానికి వకారంవచ్చినప్పుడు అవధాగమంవస్తే ద్రుతానికి లోపం - వాడిబ్రతుకుపాడవ ! వకారానికి ద్విత్వపక్షంలో పాడవ్వ - ఆశ్చర్యదూషణాద్యర్థాల్లో వీటి తుది ప్రాస్థానికీ దీర్ఘంకూడావస్తుంది. ఆరి నీ జిమ్మపడా ! ఆరి నీశిరసు పగలా ? అదేంమాటే నీయమ్మకడుపుకాలా ! అయ్యో దానికిమాయరోగం రానూ !

మధ్యమపురుషైకవచన విధిలో లూట్టుకి లోపం నిభాష. 31

లోపాభావపక్షంలో పూర్వసూత్రంచేత అలి.

లోపమైతే చేయ్యాదుల యకారానికి ద్విత్వం తుది ఉత్థాని

కిత్వం నిత్యం. 32

నీవుచెయ్యి - నీవుకొయ్యి - అదితియ్యి - ఇదివెయ్యి - దాన్నికొట్టు - దీన్నితిట్టు - అదిపెట్టు - ఇచ్చుకాదేశమైన ఈయు యకారానికి సైతం ద్విత్వా మలు - ఇయ్యి.

అడం-అండి-అలి-కు ములు పరమైతే చేయ్యాదుల

యకారానికి ద్విత్వం వికల్పం. 33

చేయు - చేయడం - చెయ్యడం - చేయండి - చెయ్యండి - చేయాలి - చెయ్యాలి - చేయకు - చెయ్యకు - చేయుము - చెయ్యుము - మొదలైనవి. చేయుము ప్రశ్నతులుకి అచ్చుపరమైతే చేయుమన్నాడు - చేయమన్నాడు-చెయ్యమన్నాడు - చెయ్యమన్నాడు.

సంప్రార్థనాద్యర్థాల్లో మధ్యమ రు ప్రత్యయానికి

అండి బహుళం. 34

మీరంతా చదువుకొనండి - మీరుచేయండి. పక్షంలో మీరుచెయ్యాలి. బహుళగ్రహణంచేత కొన్నిచోట్ల అలిపై అండి. మీరిది చెయ్యాలండి - తాము కనికరించాలండి - మొదలైనవి.

రు ప్రభృతి ప్రత్యయాలు పరమైతే సంప్రార్థనాద్యర్థాల్లో

దు వర్ణాగమం వస్తుంది. ౪౦

వాళ్లే చేయుదురు - నీవు చేయుదువు - మీరు చేయదురు - నేనే చేయుదును -
మేమే చేయుదుము - మొదలైనవి.

చయవాంతాల తుదివర్ణానికిలోపం మీది ఆగమ దువర్ణానికి

దిత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౪౧

చాంతాలకు - ఇచ్చు - ఇద్దురు - ఇద్దువు - ఇద్దురు-ఇద్దును - ఇద్దుము -
తెచ్చు - తెద్దురు - తెద్దువు - తెద్దురు - తెద్దును - తెద్దుము - వచ్చు - వద్దురు -
వద్దువు - వద్దురు - వద్దును - వద్దుము - లేచు - లేద్దురు - లేద్దువు - లేద్దురు -
లేద్దును - లేద్దుము - లేచుదురు - బాహుళకంచేత మెచ్చుప్రభృతుల కికార్యం
రారు - మెచ్చుదురు - మెచ్చుదువు - గిచ్చుదురు - గిచ్చుదువు - మొదలైనవి.
ఇంచు చువర్ణానికి లోపంవస్తే మీది దువర్ణానికి ద్విత్వం నిత్యంగా వస్తుంది.
ద్విత్వంపరంలో కలబిందువుకి తెలుగులో స్థానంలేకపోవడంవల్ల చువర్ణలోప
పక్షంలో బిందులోపంకూడా వస్తుంది - రక్షించుదురు - రక్షిద్దురు - రక్షించు
దువు - రక్షిద్దువు - చూపించుదురు - చూపిద్దురు - చేయించుదురు - చేయిద్దురు -
ఇత్యాదులూహ్యం. యాంతాలకు - చేయు - చేద్దురు - చేద్దువు - చేద్దురు -
చేద్దును - చేద్దుము - కోయు - కోద్దురు - కోద్దువు - తీయు - తీద్దురు - తీద్దువు -
నేయు - నేద్దురు - నేద్దువు - మూయు - మూద్దురు - మూద్దువు - మొదలైనవి.
పక్షంలో చేయుదురు - చేయుదువు - మొదలైనవి. పోవుకు ప లోపం-పోదురు-
పోదువు - పోదురు - పోదును - పోదుము - పోవుదురు - పోవుదువు - పోవు
దురు - పోవుదును - పోవుదుము - లోపపక్షంలో ద్విత్వఅభావానికి బహుళశబ్ద
ప్రయోగమే శరణ్యం.

ఆగమ దువర్ణంమీది మధ్యమ వురుల్లో వువర్ణానికి లోపం

తుది స్వరానికి దీర్ఘం బహుళం. ౪౨

బాహుళకంచేత అంగీకారంలో కాని అనేకవ్యయంఉత్తరపదమైతే వువర్ణా
నికి లోపంవైకల్పికం - చేయుదువుగాని - చేద్దువుగాని-చేద్దాగాని-ఇదాగే-తీద్దువు
గాని-తీద్దాగాని-నేద్దువుగాని - నేద్దాగాని - కోద్దువుగాని-కోద్దాగాని - మూద్దువు
గాని - మూద్దాగాని - వ్రాద్దువుగాని - వ్రాద్దాగాని - సంప్రార్థనార్థంలో వువర్ణ

లోపం నిత్యం - నుపుష్టిద్దూ - ఇద్దూ - కొడుదూ - పెడుదూ - మొదలైనవి. అంగీకారంలో రు ద్రత్యయానికి దీర్ఘంవైకల్పికం - మీరు చేద్దురూగాని - పెడుదురూగాని - చేద్దురూగాని - పెడుదురూగాని - సంప్రార్థనార్థంలో రు ద్రత్యయానికి దీర్ఘం నిత్యం - మీరు చేద్దురూ - పెడుదురూ ! ఇత్యాదులు - ఉత్తరపదం పరమైతే దీర్ఘం సర్వత్ర వైకల్పికం - అంగీకారార్థంలో చేద్దుగాని - సంప్రార్థనలో - చేడ్దురుబాబు - చేడ్దురూబాబు - చయాంతాలమీది దువర్ణదకారానికి తకారం చయలకు సకారం ఉత్పలోపం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది - తకారాదేశం వచ్చిన వక్షంలో ద్విత్వంలేదు - అంగీకారార్థంలో చేస్తూగాని - ఇస్తూగాని - వస్తూగాని - వేస్తూగాని - మొదలైనవి. సంప్రార్థనార్థంలో నీవుచేస్తూ - నీవుఇస్తూ - నీవువస్తూ ! రు పరమైతే చేస్తురూగాని - ఇస్తురూగాని - చేస్తురూ ! ఇస్తురూ - చేస్తురుబాబు - ఇస్తురుబాబు - మొదలైనవి.

లూట్టు మధ్యమ పు రులకు ము అండులు విభాషగా వస్తాయి. ౪౩
నన్నురక్షించుమన్నాడు - నన్నురక్షించు - ఇక్కడ ము లోపం. నేచెప్పినపనిచెయ్యండి - అగు - కండి - వచ్చు - రండి - చొచ్చు - చొరండి. కండి - రంచులకు కాంతి - రాంతి అని దీర్ఘంకూడా కనిపిస్తున్నది. పృథ్వీత విభాషచేత వ్యతిరేక లకారం పరమైతే సంప్రార్థనంలో ఎకారాదులు పరమైనపుడు ఈకార్యం వర్తించదు.

ఉభయప్రార్థనంలో అగమ తకారానికి దకారం బహుళం. ౪౪
మనంపండుదాము - మనంతిందాము - అడుగుదాము - చేదాం-కోద్దాం-భాహుళకంచేత చేతామువంటి తకారప్రయోగాలు కొన్నిరక్షితాలయ్యాయి.

ఉభయ ప్రార్థనలో దకారం పరమైతే చయలకు
లోపం బహుళం. ౪౫

ఇచ్చు + దాము - ఇద్దాము - తెచ్చు + దాము - తెద్దాము - చేయు + దాము - చేదాము - కోయు + దాము - కోదాము - తీయు + దాము - తీదాము - వక్ష్యమాణసూత్రంచేత తకారంమీది దకారానికి ద్విత్వంనిత్యం - చేదాం-కోద్దాం-భాహుళకంచేత చేతామువంటిచోట్ల తకారం పరమైనా య లోపం.

ఉభయ ప్రార్థన దకారానికి ద్విత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౪౬
చేదాము - చేద్దాము - కోదాము - కోద్దాము - తీదాము - తీద్దాము - భాహుళకంచేత ఇచ్చుప్రభృతులమీది దకారానికి ద్విత్వంనిత్యం - ఇచ్చు + దాము -

ఇద్దాము - తెచ్చు + దాము - తెద్దాము - వచ్చు + దాము - వద్దాము - పూర్వోక్త
విధిచేత ఇంచు చువద్దానికి లోపంవస్తే మీది దశానానికి దీనిచేత ద్విత్వం నిత్యంగా
వస్తుంది. ద్విత్వం పరంలోకల బిందువుకి తెలుగులో స్థానం లేకపోవడంవల్ల
చువర్ణలోప వక్షంలో బిందులోపంకూడా వస్తుంది - రక్షించుదాం - రక్షిద్దాం -
చూపించుదాం - చూపిద్దాం - చేయించుదాం - చేయిద్దాం - మొదలైనవి
ఉహ్యాయి. గిచ్చు ప్రభృతులమీది దశానానికి చాంతాలు యాంతాలు కానివాట
మీది దశానానికి బాహుళకంచేతనే ద్విత్వంరాదు - గిచ్చువాము - మెచ్చు
వాము - కొట్టువాము - వండువాము - అడుగువాము - మొదలైనవి. వ్యతి
లేక లకారం పరమైతే పడు - కల ఇవ్యాదినూత్రంచేత ఉత్వానికి అత్వంవస్తుంది -
పండడు - పండరు - పండవు - పండరు - పండను - పండము.

మధ్యమ పురుషులో సైతం ఉభయ ప్రార్థన క్రియ

ప్రయోక్తవ్యం. ౪౭

నీవు ఏంచేదామని ఆలోచన - అది తిందామనుకుంటున్నావా ?

వ్యతిరేకంలో మధ్యమ ము అండులు పరమైతే కువర్ణం

వస్తుంది. ౪౮

వ్యతిరేకార్థక లకారానికి ఆదేశమైన ము అండులు పరమైనప్పుడు ఈ వర్ణం
ఆగమంగా వస్తుందని తాత్పర్యం.

నీవువండకుము - నీవువండకు - మీరువండకండి - మీరుచేయకండి.

మధ్యమపురుష సంప్రార్థనంలో ఆయాదులు విభాషగా

అనుప్రయుక్తా లభుతాయి. ౪౯

చెయ్యకమ్మ - చెయ్యకండమ్మ - కొట్టకయ్య - కొట్టకండయ్య - వినవే -

వినవే - వినరే - వినరా ! వినవా ! మొదలైనవి.

భావంలో ట వర్ణకం వస్తుంది. ౫౦

భావమంటే ధాతువు అని అర్థం - వండుట - తినుట - కొట్టుట - అడుగుట.

భావార్థక టవర్ణకానికి మువర్ణాంత అడవర్ణకం తరచుగా

వస్తుంది. ౫౧

వండడము - కొట్టడము - తినడము - చెయ్యడము - మొదలైనవి -

మువర్ణాంత అడవర్ణకం పరమైతే అనాద్యమైన ఉత్పానికి అత్వం తరచుగా వస్తుంది -
అడగడం - చెరగడం - నరకడం - పెరకడం.

డకారం టకారం. ౫౨

భావార్థకంగా వచ్చిన మువర్ణాంత అడవర్ణక డకారానికి టకారం కొన్ని
చోట్ల కనిపిస్తున్నదని తాత్పర్యం - కొట్టటం - తిట్టటం - చెయ్యటం - అనటం -
మొదలైనవి.

మువర్ణాంత అడప్రత్యయం పరమైతే అడం తొలి అత్పానికి

డాంత ధాతువుల తుది స్వరానికి లోపం విభాష. ౫౩

పాడు - పాడడం - పాడ్డం - వాడు - వాడడం - వాడ్డం - మూడు -
మూడడం - మూడ్డం - పడు - పడడం - పడ్డం - విడు - విడడం - విడ్డం -
మొదలైనవి - వ్యవస్థితవిభాషచేత అడ్డు - అడ్డడం - ఒడ్డు - ఒడ్డడం - ఇత్యాదుల్లో
ద్విరుక్త డకారాని కీకార్యం రాదు.

మువర్ణాంత అడప్రత్యయం పరమైతే అడం తొలి అత్పానికి

టాంత ధాతువుల తుది స్వరానికి లోపం బాకు డా

బహుళం. ౫౪

గీటు - గీటడం - గీడ్డం - మీటు - మీటడం - మీడ్డం - నాటు -
నాటడం - నాడ్డం - పెట్టు - పెట్టడం - పెడ్డం - నెట్టు - నెట్టడం - నెడ్డం -
మొదలైనవి.

మువర్ణాంత అట ప్రత్యయం పరమైతే అటం తొలి అత్పానికి

టాంత ధాతువుల తుది స్వరానికి లోపం విభాష. ౫౫

గీటు - గీటటం - గీట్టం - మీటు - మీటటం - మీట్టం - నాటు -
నాటటం - నాట్టం - మొదలైనవి. వ్యవస్థిత విభాషచేత పెట్టు - పెట్టటం -
నెట్టు - నెట్టటం - ఇత్యాదుల్లో ద్విరుక్త టకారానికి ఈకార్యం రాదు.

మువర్ణాంత అట ప్రత్యయం పరమైతే అటం తొలి అత్పానికి

డాంత ధాతువుల తుది స్వరానికి లోపం డాకు టా

బహుళం. ౫౬

పాడు - పాడటం - పాట్టం - వాడు - వాడటం - వాట్టం - మూడు -

మూడటం - మూటం - పడు - పడటం - పట్టు - విడు - విడటం - విట్టు -
మొదలైనవి - బహుళగ్రహణంచేత అడ్డు - అడ్డటం - ఒడ్డు - ఒడ్డటం ఇత్యాదుల్లో
ద్విపక్ష డరానికి యీకార్యంరాదు.

భావంలో పురార్థయోగంలో ఆకవర్ణకం విభాషగా

వస్తుంది. ౫౭

పండకముందె - చెయ్యకమునుపె - పక్షంలో పండకానికి ముందె -
చెయ్యడానికి మునుపె - పూర్వం - ముందు - మునుపు - మున్ను - తొల్లి -
మొదలైనవి పురార్థకాలు.

వ్యతిరేక భావంలో భావార్థక ఉండు పోవులు బహుళంగా

అనుప్రయుక్తా లభుతాయి. ౫౮

పండకుండడం - పండకపోవడం - చెయ్యకుండడం - చెయ్యకపోవడం
మొదలైనవి.

వ్యతిరేక భావార్థకాలకు ద్రుతాంతమైన ఉండాగమం

బహుళంగా అవుతుంది. ౫౯

ఉండ + అగమం = ఉండాగమం. పూర్వోక్తమైన మాత్రంచేత ద్రుతానికి
లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం. పండకుండా వుండడం - పండకుండాపోవడం -
చెయ్యకుండావెళ్లాడు - భావార్థక ఉండుపోవులు అనుప్రయుక్తాలైనవన్నవి ఉండా
వికల్పంగా అగమం అవుతుంది. క్రియాప్రయోగంలోమాత్రం ఈఅగమనిత్యం -
అవధారణార్థకం పరమైతే ఉండామీద నకారం కనిపిస్తున్నది. పండకుండానే -
చెయ్యకుండానే - మొదలైనవి.

ఏకాశ్రయ క్రియల్లో పూర్వకాలిక ధాతువుకు

ఇవర్ణం వస్తుంది. ౬౦

దీన్నే క్వార్థకంఅంటారు - వండి - పండి - వచ్చి - తెచ్చి - కని -
విని - తిని ఇత్యాదులు.

వ్యతిరేకార్థంలో కవర్ణకం వస్తుంది. ౬౧

పండక - పండక - కొట్టక - తిట్టక - వినక - తినక - పండ కేం
చేస్తాడురా! తినకేం చేస్తాడురా! పెట్టకపోతే మానె - ఇత్యాదులు.

వ్యతిరేకక్తార్థకానికి ద్రుతాంతమైన ఉండ బహుళంగా

అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౬౨

ద్రుతలోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం - వండకుండా - తినకుండా - వండకుండా యెంచేదామని - వండకేంచేదామని - భూతార్థంలో ఉండా తరచుగా కనిపిస్తున్నది. వండకుండావెళ్లాడు - తినకుండా చేశాడు.

తుమర్ధ అకారం మీది పరుషానికి సరళం బహుళం. ౬౩

వండబోయాడు - తినబోయాడు - నీకేంతెలుసునని వండబోయావురా ! పక్షంలో నీకేంతెలుసునని వండడానికి పోయావురా ! మొదలైనవి.

భావలక్షణంలో అత్వంమీద అన్నంత అగుధాతువు; ఇత్వం

మీద తేవర్ణం అనుప్రయుక్తమవుతుంది. అత్వంమీది

పరుషానికి సరళం నిత్యం. ౬౪

వెంకడు వండగా రాముడుతెచ్చాడు - వెంకడువండితే రాముడు తిన్నాడు.

అన్నంతఅగు ధాతువు, తే వర్ణం పరమైతే చేదర్థంలోను

వృత్తమైన భావలక్షణంలోను అత్వ ఇత్వాలు

క్రమంగా వస్తాయి. ౬౫

వానలుకురవగా చెరువులు నిండుతాయి - వానలు కురిస్తే చెరువులు నిండుతాయి - వాడురమ్మనగా వెళ్లాను - వాడురమ్మంటేవెళ్లాను - భిన్నవాక్యాలుగా సామాన్యక్రియకుసైతం ప్రయోగార్హతవున్నది. వాడురమ్మన్నాడు - నేనువెళ్లాను.

అనుపదంలో అన్నంత అగుధాతువు అవధారణార్థక

ఏకారసహితంగా అనుప్రయుక్త మవుతుంది.

అయితే పూర్వధాతువుకి అవర్ణం వస్తుంది. ౬౬

ఇల్లులుకగానే పండుగయ్యిందా ? చందమామరాగానే కలువలు వికసించాయి - అల్లుడు వెళ్లగానే శనిపోయింది - ఇక్కడ భావార్థకంమీద అవధారణార్థకంగల తో. తోటులుకూడా కనిపిస్తున్నాయి - ఇల్లు అలకడంతోనే పండుగయ్యిందా ? చందమామరావడంతోనే కలువలు వికసించాయి - చందమామ రావడంతోనే కలువలు వికసించాయి - అల్లుడు వెళ్లడంతోనే శనిపోయింది - అల్లుడు

వెళ్ళడంతోటే శనిపోయింది - ఇటువంటిచోట్ల కొన్నిప్రాంతాల్లో తూనే చేరడంకష్టం -
వాడు వస్తూనే నేనువెళ్ళాను - రాగానే అని అర్థం.

ద్విధాంత తువర్ణకం క్రియాన్వయంలో శత్రుత్వంలో
వస్తుంది. ౬౭

చూస్తూపోతున్నాడు - చూస్తూపోయాడు - చూస్తూవెళ్ళగలడు - అవధార
సార్థకం పరమైతే యిది ద్రుతాంతమవుతుంది - వాడింకా చూస్తూనే వున్నాడు.
వెళ్ళిపోతూనే ఆతడు - ౪ - 31 -

కర్తృత్వంలో ఏ వర్ణంవస్తుంది. ౬౮

వచ్చేవాడు - వండేవాడు - కొట్టేవాడు - తిట్టేవాడు - ఇచ్చేవాడేగా
పుచ్చుకునేవాళ్ళకేంతక్కువ?

కర్తృత్వ ఏత్వంమీది ఇటువంటి అత్వానికి లోపం

తరచుగా వస్తుంది. ౬౯

వచ్చేటువంటి - పోయేటువంటి - తెచ్చేటువంటి - మొదలైనవి. తరచు
శబ్దప్రయోగంవల్ల ఈకార్యానికి అవ్యాప్తత్వం సైతం కొన్నిచోట్ల సూచించబడింది.

ఏ వర్ణానికి లోపం బహుళం. ౭౦

వచ్చువాడు - వండువాడు - కొట్టువాడు - తిట్టువాడు.

వర్తమానార్థక శత్రుత్వంలో ఉన్నవర్ణకం వస్తుంది. ౭౧

వండుతున్నవాడు - కొట్టుతున్నవాడు - కొడుతున్నవాడు - చెప్పతున్న
వాడు - చెబుతున్నవాడు - వింటున్నవాడు.

భవిష్యదర్థక శత్రుత్వంలో కలవర్ణకం వస్తుంది. ౭౨

పూర్వసూత్రాలచేత అత్వసరళాలు పండగలవాడు - చేయగలవాడు -
చెయ్యగలవాడు - చెప్పగలవాడు - పెట్టగలవాడు - విసగలవాడు.

భూతార్థక శత్రుత్వంలో సవర్ణకం వస్తుంది. ౭౩

వండినవాడు - చేసినవాడు - కొట్టినవాడు - చెప్పినవాడు - పోయినవాడు -
తెచ్చినవాడు - కనినవాడు - కను ఇత్వలోపంవస్తే కన్నవాడు.

వృత్తిరేక కర్తృత్వంలో నివర్ణకం వస్తుంది. 24

పండనివాడు - కొట్టనివాడు - చేయనివాడు - మెచ్చనివాడు - చెప్పనివాడు - రానివాడు - పోనివాడు - విననివాడు.

లకారాదులు సకర్మకాలకు కర్తృత్వకర్తార్థాల్లోను అకర్మ

కాలకు కర్తృత్వంలోను వస్తాయి. 25

కర్తార్థంలో పడు అనుప్రయుక్త మవుతుంది. 26

పూర్వనాత్రంచేత అత్వసరళాలు. కొట్టబడుతున్నాడు - కట్టబడుతున్నది - చేయబడుతున్నది - చెయ్యబడుతున్నది - చెప్పబడుతున్నది - వినబడుతున్నది - కొట్టబడడం - చెప్పబడడం - పడుప్రయోగం తెలుగుకు సహజసిద్ధం కాదు.

గురువులేని యాంతాలుకాని ఏకస్వరద్విస్వరాల యించుకి

పూర్వంలో ఇయ్ అగమం విభాషగా వస్తుంది. 28

గురువుకల ధాతువుకు యాంతమైన ధాతువుకు ఇయ్ అగమం రాదు. ఘజ్ + ఇయ్ + ఇంచు = భజియించు - భజించు - గుణ + ఇయ్ + ఇంచు = గుణియించు - గుణించు - నగు + ఇయ్ + ఇంచు - నగియించు - నగించు - యాచ్ - అర్చ మొదలైనవి గురువుకలవి కాబట్టి వీటికి ఇయ్ రాదు - యాచించు - అర్చించు - యాంతానికి - వ్యయ్ - వ్యయించు.

పడ్వాదుల మీది నవర్ణకవ్యంజనానికి లోపం కడహల్లుకి

ద్విత్వం విభాషగా వస్తుంది. 29

పడిన - పడ్డ - చెడిన - చెడ్డ - వినిన - విన్న - మొదలైనవి. పడు - చెడు ఇడు - తగు - ఆను - కను - కొను - తిను - మను - విను - చను - ఇశ్వాదులు పడ్వాదులు - వ్యంజనలోపానంతరం అపదాది స్వరసంధి విధిచేత సంధి నిత్యం - ఒకసారి పడప్పటికి వాడికి బుద్ధిరాలేదు - యెన్నిదెబ్బలు తిన్నప్పటికి జ్ఞానం రాకపోతే యెంచెయ్యాలి ?

అత్వనే పదార్థంలో కొనుధాతువు అనుప్రయుక్త

మవుతుంది. 30

ధాతువాచ్యమైన వ్యాపారంచేత కోరబడ్డఫలం కర్తనే చెందినపుడు కొను ధాతువు అనుప్రయుక్త మవుతుందని తాత్పర్యం - వండుకొంటున్నాడు - చేసు

కొంటున్నాడు. చెప్పకొంటున్నాడు - ఇత్యాదులు. సహజాత్మనేపదార్థకాలైన కూర్చొనుపంటివాటికి ఈ కొనుధాతు వసుప్రయుక్తంకాదని గ్రహించాలి.

అత్మనే పదార్థక ధాతువు తుది నువర్ణానికి ముందున్న
వక్రానికి ఉత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౮

వండుకొంటాడు - వండుకుంటాడు - వండుకొంటున్నాడు - వండుకుంటున్నాడు - చేసుకొంటున్నాడు - చేసుకుంటున్నాడు - వ్రాసుకొంటున్నాడు - వ్రాసుకుంటున్నాడు - తీసుకొంటున్నాడు - తీసుకుంటున్నాడు - తెచ్చుకొన్నాడు - తెచ్చుకున్నాడు - తీసికొని - తీసుకొని - తీసుకుని - అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువనక అత్మనేపదార్థకమనడంచేత కూర్చొను ప్రభృతులకు ఈకార్యం జరుగుతంది - కూర్చొంటున్నాడు - కూర్చుంటున్నాడు - కూర్చొని - కూర్చుని - బాహుళికంచేత వండుకోవాలి - చేసుకోవాలి - కూర్చోవాలి - వండుకోండి - చేసుకోండి - కూర్చోండి - మొదలైనచోట్ల ఈకార్యం జరగదు. కూర్చునే కానుల్ని కేటాయిస్తు - ర - 34. కూర్చుందామంటే కొందరు దిగలాగుతున్నారు. ర - 34 -

ధాతువు పరమైతే ఉత్వాదేశమైన కొనుధాతువు ని వర్ణానికి
లోపం వైకల్పికం. ౮

తీసుకొనిపోతున్నాడు - తీసుకునిపోతున్నాడు - తీసుకుపోతున్నాడు - పట్టుకొనివెళ్తాడు - పట్టుకునివెళ్తాడు - పట్టుకువెళ్తాడు - ముంచుకొనివస్తాడు - ముంచుకునివస్తాడు - ముంచుకువస్తాడు - మొదలైనవి. నివర్ణానికి లోపమైతే కువర్ణ ఉత్వానికి అత్వం కొందరు చేస్తున్నారుగాని అదిశిష్టజనవ్యవహార ప్రసిద్ధం కాదు. తీసుకపోతున్నాడు - పట్టుకవెళ్తాడు - ముంచుకవస్తాడు - ఇత్యాదులు అప్రశస్తాలని తాత్పర్యం.

ఇకారవక్రాలు కొనుధాతువు పరమైతే యాకు

సకారం వస్తుంది. ౮

చేసి - తీసి - పోసి - చేసినాడు - తీసినాడు - పోసినాడు - చేసేను - తీసేను - పోసేను - వాడు చేసేనునుమా ! - నీవు తీసేవు కొంపముంచి - మరచి పోయి పోసేవు జాగ్రత్త - మొదలైనవి వ్యావహారికాలు - చేసుకొను - తీసికొను - పోసుకొను - మొదలైనవి.

యాదేశ సకారం ఆ ఏ లతో కూడితే నిత్యవైకల్పికంగా

శబ్దం ఆవుతుంది. ౮౩

చేశారు - చేశారు - చేశారు - చేశారు - చేశారు - చేశారు - తీశారు -
 తీశారు - తీశారు - తీశారు - తీశారు - తీశారు - తీశారు - ఇక్కడ సాకు శా నిత్యం -
 చేసేను - చేశేను - తీసేను - తీశేను - పోసేను - పోశేను - ఇక్కడ సాకు శా
 వైకల్పికం.

తా తు తూ తే లు పరమైతే యాకు సకారం ఉత్పాదానికి

లోపం నిత్యం. ౮౪

చేస్తాడు - తీస్తాడు - చేస్తున్నాడు - తీస్తున్నాడు - చేస్తూవున్నాడు -
 తీస్తూవున్నాడు - చేస్తే - తీస్తే - ఇత్యాదులూహ్యము.

కొను ధాతువు పరమైతే సకారగతమైన ఉత్పాదానికి

లోపం వైకల్పికం. ౮౫

చేసుకొంటున్నాడు - చేసుకొంటున్నాడు - చేసుకుంటున్నాడు - చేస్తుంటున్నాడు -
 మొదలైనవి గ్రహించాలి.

తా తు తూ తేలు పరమైతే ఉత్పాదానికి సకారం ద్విత్వోత్పాదకము

లోపం బహుళం. ౮౬

వస్తాడు - తెస్తాడు - వస్తున్నాడు - తెస్తున్నాడు - వస్తూవున్నాడు -
 తెస్తూవున్నాడు - వస్తే - తెస్తే - బహుళగ్రహణంచేత మెచ్చుమొదలైనవాటికి
 ఉత్పాదకం జరగదు మెచ్చుతాడు - మెచ్చుతున్నాడు - మెచ్చుతూవున్నాడు -
 మెచ్చితే - మొదలైనవి. మెచ్చితే నాకే? మెచ్చకపోతే నాకే? ఇత్యాదులు వ్యావహారికములు. బాహుళకంచేతనే తీర్చుతున్నాడు - ఇత్యాదుల్లో అన్యహేత్ సంయుక్త
 ఉత్పాదానికి సకారంరాదు. తీర్చుతాడు - తీర్చుతున్నాడు - తీర్చుతూవున్నాడు -
 తీర్చితే - అసంయుక్తావస్థలో చాకు సా నిత్యం - తీరుచు - తీరుస్తాడు - తీరు
 పున్నాడు - తీరుస్తూవున్నాడు - తీరిస్తే - మొదలైనవి.

తా తు తూ తేలు పరమైతే ఇంచు ఉత్పాదకం లోపం సంబంధము

ఉత్పాదానికి సకారం విభాష. ౮౭

చేస్తుంటున్నాడు - రక్షిస్తాడు - రక్షించుతున్నాడు - రక్షిస్తున్నాడు -
 చేస్తుంటూవున్నాడు - రక్షిస్తూవున్నాడు - చేస్తుంటితే - రక్షిస్తే - మొదలైనవి.

తా తు తూ తేలు పరమైతే అన్వాదుల ను స్థానంలో బిందువు
తకారానికి టకారం బహుళం. ౮౮

అంటాడు - అంటున్నాడు - అంటావున్నాడు - అంటే - అను, కను, కొను, తిను, విను ఇత్యాదులన్వాదులు. వీటికి బిందు బహుళాలు నిత్యం - బాహుళకంచేత మను ప్రభృతుల కీకార్యంలేదు - మనుతాడు - మనుతున్నాడు - మనుతూవున్నాడు - మనితే.

అటం దా దు తా తు తూ తేలు పరమైతే చెప్పు ధాతువు ద్విత్వ

పకారానికి అద్విరుక్త బకారం విభాషగా వస్తుంది. ౮౯

దా అంటే ఉభయప్రార్థనలో దకారం ఆదేశమైన తావర్ణమని గ్రహించాలి. చెప్పటం - చెబటం - టాకు దా వస్తే - చెప్పడం - చెబడం - చెప్పదాం - చెబుదాం - చెప్పదుగాని - చెబుదుగాని - చెప్పతాడు - చెబుతాడు - చెప్పతున్నాడు - చెబుతున్నాడు - చెప్పతూవున్నాడు - చెబుతూవున్నాడు - చెప్పితే - చెబితే.

తా తు తూ తేలు పరమైతే చెప్పుధాతువు ద్విత్వానికి లోపం

అంత్యస్వరలోపం వైకల్పికం. ౯౦

చెప్పతాడు - చెబుతాడు - చెప్తాడు - చెప్పతున్నాడు - చెబుతున్నాడు - చెప్తున్నాడు - చెబుతున్నాడు - చెప్తున్నాడు - చెబుతున్నాడు - చెప్తున్నాడు - చెప్పితే - చెబితే - స్వరలోపస్థితిలో సైతం కొన్నిచోట్ల పకారానికి పూర్వోక్తబకారం కనిపిస్తున్నది - చెప్తాడు - చెబుతున్నాడు - చెబుతున్నాడు - చెప్తే - చెబుతున్నది హ్రస్వత్రికాలు కావని తాత్పర్యం.

దా దు తా తు తూ తేలు పరమైతే ద్విరుక్త టకారానికి

అద్విరుక్త డకారం విభాషగా వస్తుంది. ౯౧

కొట్టుతున్నాడు - కొడుతున్నాడు - కొట్టుతూవున్నాడు - కొడుతున్నాడు - కొట్టితే - కొడితే - కొట్టు - కిట్టు - తట్టు - తిట్టు - పెట్టు - మొట్టు - ప్రభృతులకు యావిధంగానే విభాషగా దాదేశం.

దా తాలు పరమైతే టాదేశ డకార ఉత్వానికి అత్వం

నిత్యం. ౯౨

కొట్టుదాం - కొడదాం - తిట్టుదాం - తిడదాం - కొట్టుతాడు - కొడతాడు -

తిట్టుతాడు - తిడతాడు - పెట్టుతాడు - పెడతాడు - మొదలైనవి - కొడుదాం - తిడుదాం - కొడుతాడు - తిడుతాడు - పెడుతాడని కొందరు ఉత్పవేశిష్టంగా ప్రయోగిస్తారు కాని అది మహాజనవ్యవహారవిరుద్ధం.

దా తాలు పరమైతే ఆదేశాత్వానికి లోపం వైకల్పికం. ౯౩

దా తాలు పరమైతే బాదేశకార ఉత్వానికి ఆదేశమైన అత్వానికి లోపం వైకల్పికమని తాత్పర్యం.

కొడదాం - కొడ్దాం - తిడదాం - తిడ్దాం - కొడతాడు - కొడ్తాడు - తిడతాడు - తిడ్తాడు - పెడతాడు - పెడ్తాడు - ఇత్యాదులు గ్రాహ్యములు.

తూ తు తేలు పరమైతే బాదేశ డ స్వరానికి లోపం

కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. ౯౪

కొడ్తూఉన్నాడు - కొడ్తున్నాడు - కొడ్తే - మొదలైనవి.

తా తు తూ తేలు పరమైతే ఈదు ప్రభృతుల దరారానికి

తకారం ఉత్వానికి లోపం విభాష. ౯౫

ఈదుతాడు - ఈతాడు - ఈదుతున్నాడు - ఈత్తున్నాడు - ఈమతూవున్నాడు - ఈత్తూవున్నాడు - ఈదితే - ఈత్తే - మొదలైనవి. ఈదు - ఈదు - ఏదు - ఓదు - చీదు - పాదు - బాదు - మోదు - ఇత్యాదులు ఈదు ప్రభృతులు - వ్యవస్థిత విభాషచేత ఉత్వానికి లోపంరానిపక్షంలో దరారానికి తకారంరాదు.

దా దు తా తు తూ తేలు పరమైతే వెడలు లుప్తానికి

లోపం వైకల్పికం. ౯౬

దా దు తూ తు తేలు పరమైతే య లోప పక్షంలో వెడలు

అత్వానికి ఉత్వం బహుళం. ౯౭

వెడుదాం - వెళుదాం - వెడ్దాం - వెడదాం - వెళదాం - వెడుదును - వెళుదును - వెళ్ళును - వెడుతూవున్నాడు - వెడుతున్నాడు - వెడితే - తావర్ణానికి సూత్రంలో గ్రహణలేకపోవడంచేత వెడతాడు అన్నప్పుడు ఉత్వంరాదు. లుప్తానికి లోపంవస్తే దాకు తకారం వైకల్పికం - వెడతాడు - వెళతాడు - వెళుతాడు - వెల్తాడు - వెడుతున్నాడు - వెళుతున్నాడు - వెడుతూవున్నాడు - వెళుతూవున్నాడు - వెడితే - వెళితే. లేవమ్మా వెడదాం - ర 31.

అత్మనేపదార్థకమైన ధాతువు ఒత్వంమీది ను వచ్చానికి

లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం బహుళం. ౧౦౪

బాహుళకంచేత తా తు తూ తే నలు పరమైతే ఈకార్యంరాదు - అను
కొంటాడు - అనుకొంటున్నాడు - అనుకొంటూవున్నాడు - అనుకొంటే - అను
కొనిన - అనుకొన్న - ఇక్కడ ను లోపపూర్వస్వరదీర్ఘాలురావు - అనుకోడు -
అనుకోనడు - అనుకోగలడు - అనుకొనగలడు - అనుకోబోయాడు - అనుకొన
బోయాడు - ఇలాగే చేసుకోడు మొదలైనవి ఊహ్యలు, బహుళగ్రహణంచేత పతె
కాదేశమైన అలి పరమైనప్పుడు ను వచ్చానికి లోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం నిత్యం -
కను కొను ధాతువులు అత్మనేపదార్థకా లైనప్పుడు అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువు
కకారానికి ద్విత్వం రావడం బాహుళకంచేతనే అని గ్రహించాలి. కనుక్కొను -
కొనుక్కొను - కనుక్కొన్నాడు - కనుక్కొన్నారు - కొనుక్కొన్నాడు - కొనుక్కొ
న్నారు. గ్రాంథికభాషాక్షిరాద్దవరాజహంస అయిన చిన్నయసూరి చెప్పినవిధంగా
అనుప్రయుక్తమైన కొనుధాతువుకి కో ఆదేశం చెప్పుకుండా అత్మనేపదార్థకమైన
ధాతువుఅనడంచేత కూర్చొను ప్రభృతులకుసైతం యీకార్యప్రవృత్తి సాధించ
బడింది. కూర్చోడు - కూర్చొనడు - కూర్చోగలడు - కూర్చొనగలడు - కూర్చో
బోయాడు - కూర్చొనబోయాడు ఇత్యాదులూహ్యలు.

ఓకారంతాత్మనేపదార్థకాలకు కా రా తేలకు అలి అడం

వర్ణకాలు పరమైతే నిత్యవైకల్పికుంగా వకారాగమం

వస్తుంది. ౧౦౫

అడుకోవాలి - తీసుకోవాలి - కావాలి - రావాలి - తేవాలి - అడుకో
వడం - అడుకోడం - తీసుకోవడం - తీసుకోడం - కావడం - కాడం - రావడం -
రాడం - తేవడం - తేడం - ఓకారంత అత్మనేపదార్థకాల కనడంచేత కూర్చొ
వాలి కూర్చొవడం - కూర్చొడం - మొదలైనవి అడం డకారగ్రహణంవల్ల
టకారంసైతం గ్రాహ్యం కా రా తే లకు వకారాగమం శిష్టవ్యావహారికంలో తర
చుగా కనిపిస్తున్నది.

ఓకారంతాత్మనేపదార్థకాల కా రా తేలమీది అడం అత్వానికి

పూర్వరూపం వస్తుంది. ౧౦౬

వకారాగమ అభావంలో ఈపూర్వరూపకార్యం వస్తుందని గుర్తించాలి.
అడం అని డకార గ్రహణం చెయ్యడంచేత అటం టకారరూపానికిసైతం గ్రహణ-

అడుకోడం - అడుకోటం - పాక్షికంగా పూర్వసూత్రంచేత వకారాగమరూపం -
 కూర్చోడం - కూర్చోటం - కాడం - కాటం - రాడం - రాటం - తేడం -
 తేటం - వకారాగమరూపిత కా రా తే ల భావార్థకరూపాలు శిష్టవ్యవహారికంలో
 అరుదుగా కనిపిస్తున్నవి.

మధ్యమ ము అండులు పరమైతే దీర్ఘానికి హ్రస్వం మువర్ణ

కానికి ద్విత్వం విభాష. ౧౦౭

ముందు ఉదాహరణలవల్ల స్పష్టపడుతుంది.

ఓకారాంతాత్మనేపదార్థకాల కా రా తేల మధ్యమ మువర్ణ

కానికి లోపం బహుళం. ౧౦౮

తీసికో - చేసికో - కూర్చో - నిల్చో - హల్లుపరమైతే - తీసికోరా - చేసి
 కోరా - కూర్చోరా - నిల్చోరా - అచ్చుపరమైతే ములోపం విభాష - తీసుకో
 అన్నాడు - తీసుకోమన్నాడు - పూర్వసూత్రంచేత పాక్షికంగా హ్రస్వద్విత్వాలు
 వస్తే తీసుకోమన్నాడు - మొదలైనవి. బాహుళికంచేత ద్విత్వావస్థలో ము వర్ణానికి
 లోపంరాదు - బహుళగ్రహణంచేత హలవసానాలు పరమైతే లోపం నిత్యం.

ఓకారాంత ఆత్మనేపదార్థకాల కా రా తే పోలమీది అండి

అకారానికి లోపం నిత్యం. ౧౦౯

తీసుకోండి - కూర్చోండి - నిల్చోండి - కాండి - రాండి - తేండి -
 పోండి - పూర్వసూత్రంచేత దీర్ఘానికి హ్రస్వంవస్తే తీసుకోండి - కూర్చోండి -
 నిల్చోండి - కండి - రండి - పొండి - తెండి. అండి ప్రయోగంలో కా రా తే
 పో లకు హ్రస్వం శిష్టవ్యవహారికంలో తరచుగా కనిపిస్తున్నది.

సంస్కృతాలకు అంగలందులకు నామధాతువులకు ఇంచు

అనుప్రయుక్తమౌతుంది. ౧౧౦

సంస్కృతధాతువులకు, అంగలప్రభృతులకు, నామధాతువులకు ఇంచు
 అనుప్రయుక్తమవుతుందని తాత్పర్యం - పచించు - పచించు - త్యజించు
 భజించు - యజించు - ఇత్యాదులు సంస్కృతధాతువులు - అంగలించు - అర
 గించు - అవులించు - ఉంకించు - ఉగ్గడించు - కారించు - గాలించు -
 జాడించు - తిలకించు - తులకించు - పంకించు - పరికించు - పలవరించు -

ఓప్పించు - ఆలించు - మొదలైనవి అంగలాదులు. శయనించు - పయనించు -
అడ్డగించు - ఇత్యాదులు నామధాతువులు.

ఇంచుపరమైతే నామధాతువుల విభక్తి ప్రత్యయాలకు

లోపం వస్తుంది. ౧౧౧

అడ్డము - అడ్డగించు - పయనము - పయనించు - శయనము -
శయనించు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

ఇంచు పరమైతే ఇ ఈ ఋ లకు ఆయవర్లు

ఆదేశ మవుతాయి. ౧౧౨

అయ్ - జి - జయించు - నీ - నయించు - అవ్ - ద్రు - ద్రవించు -
లూ - లవించు - అర్ - ధృ - ధరించు - త్వ - తరించు - మొదలైనవి.

నిర్జినామాలకు ఆయాగమం రాదు. ౧౧౩

నిర్జిధాతువుకి నామధాతువులకు ఇంచుపరమైతే అయ్ అగమంరాదని
తాత్పర్యం.

నిర్జించు - నుతించు - స్తుతించు.

లఘూపదాలైన సంస్కృత ధాతువులకు ఇంచు పరమైతే ఏ ఓ

అర్ లు బహుళంగా ఆదేశా లవుతాయి. ౧౧౪

ఇంచు పరమైతే సంస్కృతధాతుగతమై ఉపధలుగాఉన్న ఇ ఈ ఋ లకు
క్రమంగా ఏ ఓ అర్లు బాహుళంగా ఆదేశా లవుతాయని తాత్పర్యం - ఇ-భిద్ -
భేదించు - భిద్ - భేదించు - ఉ - ఘుష్ - ఘోషించు - పుష్ -
పోషించు - ఋ - వృష్ - వర్షించు - హృష్ - హర్షించు - మొదలైనవి.
బహుళగ్రహణంచేత కుచ్ స్పృక్ లకు ఓ అర్లు విభాషగా వస్తాయి -
సంకుచించు - సంకోచించు - స్పర్శించు-స్పృశించు - లిఖ ఘజ రుచ కృళ
లకు ఏ ఓ అర్లు రాకపోవడం బాహుళకంచేతనేనని గ్రహించాలి. లిఖించు -
ఘజించు - రుచించు - కృశించు - ఇక్కడ ఆదేశంలేదు. ఉత్ పూర్వకమైన
లిఖధాతువుకి ఏత్వంవస్తుంది. ఉల్లేఖించు-బహుళశబ్దప్రయోగంచేతనే సృజికి నిర్మా
సార్థం అరాదేశంరాదు. అన్యార్థంలో వస్తుంది. శాంతిని సృజించాడు -
ముద్దుడు విషయాలను వినర్జించాడు - సృష్టిశబ్దంమీదసైతం ఇంచు వ్యవహారంలో
చేరుతున్నది - సృష్టించు - సృష్టించాడు - సృష్టించారు - మొదలైనవి.

ఇంచు పరమైతే హృ పరక ఉదా దీర్ఘానికి హ్రస్వం
వైకల్పికం. ౧౧౫

ఉదాహరించు - ఉదహరించు.

ఇంచుపరమైతే హెచ్చరిక కవర్ణం లోపిస్తుంది. ౧౧౬
హెచ్చరించు.

ప్రేరణార్థంలో సర్వధాతువులకు ఇంచు అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౧౧౭

పచింపించు - వచింపించు - ఆవులింపించు - వండించు - పండించు -
మొదలైనవి.

రంజాదుల ఇంచు బిందుపూర్వక చకారానికి అప్రేరణంలో
ద్విత్యలకారం వస్తుంది. ౧౧౮

రంజిల్లు - భాసిల్లు - వర్దిల్లు - విలసిల్లు - రాజిల్లు ఈ ఆదేశం వచ్చినప్పుడు
భిదాదులు అకర్మక ధాతువు లవుతాయి - భేదిల్లు - కంపిల్లు - సంధిల్లు - ఇత్యాదు
లూహ్యములు.

ప్రేరణార్థకమైన ఇంచుపరమైతే రంజాదుల ఇంచుకు
లోపం వస్తుంది. ౧౧౯

లాదేశసూత్రాని కిది అపవాదసూత్రం - రంజించు - భేదించు - సంధించు -
మొదలైనవి.

అనన్యుక్త న ల డ రాంతాలైన ఆచ్చిక ధాతువులకు

ప్రేరణంలో చువర్ణాగమం బహుళంగా వస్తుంది. ౧౨౦

పూను - పూనుచు - పూనించు - తేలు - తేలుచు - తేలించు - కుదురు -
కుదురుచు - కుదిరించు - మొదలైనవి. బహుళగ్రహణంచేత కొన్నిటికి చు వర్ణా
గమంచు - వక్ష్యమాణసూత్రంచేత పు వర్ణాగమం వస్తే - విను - వినిపించు -
అను - అనిపించు - తిను - తినిపించు - కను - కనిపించు - మొదలైనవి.
ఉహ్యములు - బాహుళకంచేత చెడు - పడులకు చు వర్ణం నిత్యం - చెరుచు -
పరుచు - డకారానికి రేఫాదేశంనైతం బాహుళకంచేతనే అని గ్రహించాలి.

ప్రేరణంలో మాన్వాదులకు పువర్ణాగమం బహుళంగా
వస్తుంది. ౧౨౧

మాను - మానువు - మను - మనువు - మనుచు - చెడు - చెరువు -
చెరుచు - బహుళగ్రహణంచేత మను ధాతువుకి ఇంచులేదు.

చు పు వర్ణాలు పరమైతే ఇత్వానికి ఉత్పం వస్తుంది. ౧౨౨
కలియు - కలుపు - తడియు - తడుపు - తెలియు - తెలుపు - విగియు -
విగుపు - ఇత్వాదులూహ్యములు.

అడగ్వాదులకు చువర్ణాగమం బహుళంగా వస్తుంది;

వస్తే వాటి తుదివర్ణం లోపిస్తుంది. ౧౨౩

అడగు - అడచు - అడగించు - కరగు - కరచు - కరగించు - కలగు -
కలచు - కలగించు - నలగు - నలచు - నలగించు - ఆగు - ఆచు - ఆగించు -
రేగు - రేచు - రేగించు - పాయు - పాచు - పాయించు - ఇత్వాదులు వ్యవ-
హారవేద్యాలు.

మాయు ప్రభృతులకు పువర్ణాగమం బహుళంగా వస్తుంది;

వస్తే వాటి తుదివర్ణం లోపిస్తుంది. ౧౨౪

మాయు - మాపు - మాయించు - ఉడుగు - ఉడుపు - ఉడిగించు -
కడచు - కడపు - కడపించు - కుడుచు - కుడుపు - కుడిపించు - విగియు -
విగుపు - విగియించు - చూచు - చూపు - నేచుచు - నేచుపు - మేయు - మేపు -
లేచు - లేపు - కలియు - కలుపు - తడియు - తడుపు - తెలియు - తెలుపు -
ఆగు - ఆపు - ఆగించు - రేగు - రేపు - రేగించు - పాయు - పాపు -
పాయించు - ఇత్వాదులు మాయాదులు - అగు ప్రభృతులకు అడగ్వాది మాయా-
దుల్లో రెండింటిలోను పరిగణన - బాహుళకంచేత కొన్నిటికి ఇంచు చు పు అగ-
మాలు మూడు - కొన్నిటికి వాటిలో యధానంభవంగా రెండు - కొన్నిటికి ఒక్కటి
మాత్రం వస్తుందని తెల్పుకోవాలి.

ఇంచు చు పు అగమాలు పరమైతే అదేశాగమంలోపాలు

అనేకవిధాలుగా కనిపిస్తున్నాయి. ౧౨౫

అగు - కావించు, కానిచ్చు - వచ్చు - రావించు - రప్పించు - విన్నపం -
విన్నవించు - మోకాలు - మోకరించు - కేక - కేకరించు - కెక్కరించు -

పలవ - పలవరించు - ఆల - ఆలకించు - ఆలించు - ప్రక్క-ప్రక్కలించు -
 నొచ్చు - నొంచు - నొప్పించు - ఉండు - ఉనుచు - ఉంచు - దిగు -
 దించు - పెరుగు - పెంచు - తునుగు - తుంచు - త్రుంచు - మునుగు -
 ముంచు - చొచ్చు - చొనుపు - చొప్పించు - చినుగు - చించు - చింపు -
 నిలుచు - నిలువరించు - నిలుపు - పోపు - పుచ్చు - ఆసుప్రయుక్త మైనపుడు
 పోవుకి పుచ్చుమాత్రం వస్తుంది - మోసపోవు - మోసపుచ్చు - మొదలైనవి
 తెల్పుకోవాలి.

ఇంచు పరమైతే అన్యాయులకు పువర్ణాగమం వస్తుంది. ౧౭౬
 అను - అనిపించు - కను - కనిపించు - తిను - తినిపించు - మాను -
 మానిపించు - విను - వినిపించు మొదలైనవి.

ఇంచు పరమైతే అన్యాయులకు గువర్ణాగమం వస్తుంది;
 కోప శబ్దానికి వైకల్పికంగా వస్తుంది. ౧౭౭
 అడ్డు - అడ్డగించు - ఓర - ఒరగించు - చిత్తం - చిత్తగించు -
 పంతం - పంతగించు - పెల్ల - పెల్లగించు - బోర - బోరగించు - మట్టం -
 మట్టగించు - మేళం - మేళగించు - అప్ప - అప్పగించు - ఒప్ప - ఒప్పగించు -
 పల్ల - పల్లగించు - కోప - కోపించు - కోపగించు - ఇత్యాదులదాదులు.

ఇంచు చకరానికి ద్విత్వం పూర్వమందలి పూర్ణబిందువుకి
 లోపం విభాష. ౧౭౮
 తేలు - తేలించు - తేలిచ్చు - కుదురు - కుదిరించు - కుదిరిచ్చు - అను -
 అనిపించు - అనిపిచ్చు - తిను - తినిపించు - తినిపిచ్చు - మాను - మాని
 పించు - మానిపిచ్చు - అడ్డు - అడ్డగించు - అడ్డగిచ్చు - ఒప్పు - ఒప్పించు -
 ఒప్పిచ్చు - కోపగించు - కోపగిచ్చు - అప్రేరణలో - ఆలించు - ఆలిచ్చు -
 పరికించు - పరికిచ్చు - ఆవులించు - ఆవులిచ్చు - జాడించు - జాడిచ్చు -
 మొదలైనవి - ఇంచుమీదవలెనే ఇచ్చుమీద లోకవ్యవహారానుగుణంగా రూపాలు
 గ్రాహ్యములు.

చువర్ణం పరమైతే ఆ డోడు కూడు పడుల డకారం రేఫ
 అవుతుంది. ౧౭౯
 అడు - అరుచు - అడించు - అడిచ్చు - ఓడు - ఓరుచు - ఓడించు -
 ఓడిచ్చు - కూడు - కూరుచు - కూడించు - కూడిచ్చు - పడు - పరుచు.

చు పు వర్ణాలు పరమైతే చెడు డకారం రేఫ అవుతుంది. ౧౩౦
చెడు - చెరుచు - చెరువు.

శబ్దపల్లవమైన పడుకి ఇంచు విభాషగా వస్తుంది;
వస్తే డకారం రేఫ అవుతుంది. ౧౩౧

వెలుపడు - వెలువరిచు - వెలువరిచ్చు - చొప్పడు - చొప్పరిచు -
చొప్పరిచ్చు - చు వర్ణంపరమైతే పూర్వసూత్రంవేళ రేఫవస్తు వెలుపరుచు -
చొప్పరుచు.

ప్రేరణంలో ఇంచుమీద ఇంచు రాదు. ౧౩౨

ప్రేరణార్థకమైన ఇంచుమీద మరో ఇంచు రాదని తాత్పర్యం - ఇంచుమీద
అనడంచేత ప్రేరణార్థకమైన చు పుల మీద ఇంచు రావచ్చును - నొచ్చు -
నొంచు - నొంపించు - నొంపిచ్చు - చచ్చు - చంపు - చంపించు - చంపిచ్చు.

ఇత్వం గాని హేత్వంగాని కూడితే అనాద్యమైన

ఉత్వానికి ఇత్వం బహుళంగా వస్తుంది. ౧౩౩

నిగుడు - నిగిడి - నిగిడేడు - నిగిడేను - మునుగు - మునిగి - ముని
గోడు - మునిగోను - బాహుళకంచేత - వందురి - పురుడించి - అపులించి -
పురుడించేడు - అపులించేడు - ఇత్యాదుల్లో ఉత్వానికి ఇత్వంరాదు.

ప్రేరణేంచు పరమైతే పూర్వపకారానికి పకారం

బహుళంగా వస్తుంది. ౧౩౪

పచించు - పచింపించు - పచించు - పచింపించు - పిలుచు - పిలి
పించు - వలచు - వలపించు - మెచ్చు - మెప్పించు - బాహుళకంచేత మెచ్చు
పత్వంలేదు - హెచ్చించు.

అద్విరుక్తమైన అగమ చకారానికి పకారం వ్యతిరేక

మధ్యమల్లో విభాషగా వస్తుంది. ౧౩౫

వ్యతిరేకార్థంలో - పచింపడు - పచించడు - పచింపడు - పచించడు -
మధ్యమపురుషలో - పచింపుము - పచించుము - పచింపుడు - పచించుడు -
పచింపుము - పచించుము - పచింపుడు - పచించుడు - మొదలైనవి.

అద్విరుక్తమైన ఆగమ చకారానికి వ్యతిరేక మధ్యమల్లో
నిత్యంగా పకారం వస్తుంది. ౧౩౬

పిలువడు - పిలుపుడు - పిలుపుము.

వ్యతిరేక మధ్యమల్లో తలచు ప్రభృతుల సిద్ధ చకారానికి
పకారం విభాష. ౧౩౭

తలపక - తలచక - త్రేపక - త్రేచక - ఏపక - ఏచక వ్యవస్థితవిభాష
చేత నోచుకు పకారంరాదు - నోచు - నోచక.

తా తు ప్రభృతులు పరమైతే బిందువుమీది సిద్ధచకారానికి
పకారం బహుళంగా వస్తుంది. ౧౩౮

దంచుతారు - దంపుతారు - దంచుతున్నారు - దంపుతున్నారు - చించు
తారు - చింపుతారు - చించుతున్నారు - చింపుతున్నారు - ప్రభృతిశబ్దంచేత
అన్-ఇనన్ - తూ-తేలు గ్రాహ్యలు - దంచగా - దంపగా - చించగా -
చింపగా - దంచినా - దంపినా - చించినా - చింపినా - దంచుతూ - దంపుతూ -
చించుతూ - చింపుతూ - దంచితే - దంపితే - చించితే - చింపితే. ఇలాగే
తెంచు - దించు - వంచు - నించు - ప్రభృతులకు ఈకార్యం జరుగుతుందని
గ్రహించాలి. బాహుళికంచేత ముంచు ప్రభృతులకు మించు ప్రభృతులకు
ఈకార్యంజరగదు. ముంచుతారు - ముంచుతున్నారు - ముంచుతూ - మించితే -
ముంచగా - మించినా - మించుతారు - మించుతున్నారు - మించుతూ -
మించితే - మించగా - మించినా - ఇత్యాదులూహ్యలు.

వచ్చు-చొచ్చు-చూచులకు వ్యతిరేక తుమాద్యర్థాల్లోను
పడుకలల మధ్యమ ము అండుల యోగంలోను
రా-చొరు-చూడు లవుతాయి. ౧౩౯

వచ్చు - రాడు - రారు - రాదు - రావు - రాగా - రానిమ్ము - రాబడు -
రాగల - రా - రాండి - రండి. చొచ్చు - చొరడు - చొరరు - చొరదు -
చొరవు - చొరగా - చొరనిమ్ము - చొరబడు - చొరగల - చొరుము - చొరండి.
చూచు - చూడడు - చూడరు - చూడదు - చూడవు - చూడగా - చూడనిమ్ము -
చూడబడు - చూడగల - చూడు - చూడండి - మొదలైనవి. అదిశబ్దంచేత భావ
లక్షణాదులు గ్రాహ్యలు.

అగు ధాతువుకు వ్యతిరేక తుమాద్యద్ధాల్లోను పడు కలల
మధ్యమ ము అండులు యోగంలోను కా విభాషగా
వస్తుంది. ౧౪౦

అగు - కాడు - కారు - కాదు - కావు - కాగా - కాబడు - కాగల -
కా - కండి - కాండి - పక్షంలో అపదాద్యమైన గకారానికి వరారం పక్ష్యమాణ
సూత్రంచేత విభాషగా ద్విత్వం - అవ్వడు - అవ్వరు - అవ్వదు - అవ్వవు -
అవ్వగా - అవ్వబడు - అవ్వగల - అప్పు - అవ్వండి - మొదలైనవి ఊహ్యలు.

ఇచ్చుకు ఈ విభాషగా వస్తుంది. ౧౪౧

ఈడు - ఈరు - ఈదు - ఈవు - ఈము - ఇమ్ము - ఇండి - ఈండి -
ఈబడు - ఈగల - వ్యవస్థిత విభాషచేత వాదేశస్థితిలో ఈ ఆదేశంరాదు.

ఇచ్చు చకారానికి యవలు బహుళంగా వస్తాయి. ౧౪౨

ఇయ్యడు - ఇయ్యరు - ఇయ్యదు - ఇయ్యవు - ఇయ్యగా - ఇయ్యము -
ఇయ్యి - ఇయ్యండి - ఇయ్యడం - ఇవ్వడు - ఇవ్వరు - ఇవ్వదు - ఇవ్వవు -
ఇవ్వగా - ఇవ్వము - ఇవ్వండి - ఇవ్వడం - ఇత్యాదులూహ్యలు.

ఇచ్చు చాదేశ యద్విత్వానికి లోపం పూర్వస్వరానికి

దీర్ఘం విభాష. ౧౪౩

ఈయడు - ఈయరు - ఈయదు - ఈయవు - ఈయగా - ఈయము -
ఈయండి - ఈయడం.

తెచ్చుకు తేవస్తుంది. ౧౪౪

తేడు - తేరు - తేదు - తేవు - తేము - తెమ్ము - తేమన్నాడు - తెమ్మ
న్నాడు - తేగా - తేబడు - తేగల - తే - తెండి - తేండి - తేడం - మొదలైనవి.
తెచ్చుకాదేశమైతే ఏత్వానికి తరచుగా హిత్యం కనిపిస్తున్నది. తోడు - తోరు -
తోరు - తోవు - ఇత్యాదులూహ్యలు. తరచు శబ్దప్రయోగంవల్ల ఈకార్యం
సార్వత్రికం కాదని గ్రహించాలి. తే. ఇక్కడ హిత్యం రాదు.

చచ్చు నొచ్చులకు చావు నోవులు నిత్యవైకల్పికాలు. ౧౪౫

చచ్చు - చావడం - చావడు - చావరు - చావదు - చావవు - చావము -
చావగా - చావుము - చావండి. నొచ్చు - నోవడం - నోవడు - నోవరు -

నోవదు - నోవవు - నోవగా - నోవుము - నోవండి - నొచ్చడం - నొచ్చడు -
నొచ్చరు - నొవ్వదు - నొవ్వవు - నొచ్చగా - నొచ్చుము - నొచ్చండి - ఇత్యాదు
లూహ్యలు. నొచ్చువాదేశరహితరూపాలు సకృత్తుగా వ్యవహారంలో కనిపిస్తున్నాయి.

అగు-వచ్చు-తెచ్చు-చొచ్చులకు భావార్థకం పరమైతే

కా కావ-రా రావ-తే తేవ-చొరులు బహుళంగా

వస్తుంది. ౧౪౬

అగు - కాడం - కావడం - వచ్చు - రాడం - రావడం - తెచ్చు -
చేడం - తేవడం - చొచ్చు - చొరడం - బాహుళకంచేత చొచ్చుకు చొరు
గత్యం - అగుకు కా కావలు రాని పక్షంలో వక్ష్యమాణవిధిచేత అవడం -
అవ్వడం - రూపాలు గ్రాహ్యలు. భావార్థకమైన ట వర్ణకం పరమైతే ధాతువుకు
అగమాదేశాదులులేవు - అడం - అటం వర్ణకాలు పరమైతేనే విశేషకార్యాలు.

కను ధాతువు తొలిప్రాస్వానికి వ్యతిరేకాద్యర్థాల్లోను పడు కలా

దుల యోగంలోను ద్విర్లు విభాషగా వస్తుంది. ౧౪౭

కనడు - కానడు - కనరు - కానరు - కనదు - కానదు - కనవు -
కానవు - కనము - కానము - కనబడు - కానబడు - కనగల - కానగల -
ఆదిశబ్దంచేత కనరాదు - కానరాదు-కనిపించు - కానిపించు ఇత్యాదులూహ్యలు.

అగు గాదేశ వకారానికి ద్విత్వం విభాష. ౧౪౮

అపదాద్యమై అనంయుక్తమైన ఇత్యాదిపూర్వోక్తవిధిచేత గకారానికి వకారం-
అవుతాడు - అవ్వుతాడు - అవడు - అవ్వడు - అవరు - అవ్వరు - అవుము -
అవ్వుము - అవండి - అవ్వండి - మొదలైనవి. ద్విత్వాభావంలో పాక్షికంగా
అవుకు వక్రతమంవస్తే-ఔతాడు - ఔతారు - ఔతావు - ఔతారు - ఔతాను -
ఔతాము - ఔము - ఇత్యాదులూహ్యలు.

పోవుకు వు లోపం బహుళం. ౧౪౯

పోతాడు - పోతారు - పోడు - పో - పొమ్ము - బాహుళకంచేత పోడం -
పోవడం - పోగలడు - పోవగలడు - ఇత్యాదుల్లో విభాష.

ము అండులు పరమైతే పోవుకు పద విభాషగా

వస్తుంది. ౧౫౦

పోవుము - పొమ్ము - పో - పద - ఇక్కడ ము లోపం నిత్యంగా కని
పిస్తున్నది - పోండి - పొండి - పదండి.

ఇకారం పరమైతే అగు పోవుల కడవ్రాయి యకార
మవుతుంది. ౧౫౧

అగుధాతువు ఎత్వాంతమై గకారానికి యకారంవచ్చి కొన్నిచోట్ల అనుప్ర
యుక్తమై వ్యవహరించబడుతున్నది. వక్ష్యమాణసూత్రంలో ఈవిషయం స్పష్ట
పడుతుంది.

అగు యకారానికి ద్విత్వం బహుళం. ౧౫౨

అగు గకారానికి ఆదేశమైన యకారానికి ద్విత్వం బాహుళకమని తాత్పర్యం.

అయ్య - అయ - అయ్యంది - అయింది - బాహుళకంచేత అయ్యాడు -
అయ్యారు - అయ్యావు - పోయారు - అయ్యాను - అయ్యాము - ఇత్యాదుల్లో
యాకు ద్విత్వం నిత్యం.

పోవు వకారానికి ఆదేశమైన యకారానికీసైతం కొన్నిచోట్ల ద్విత్వంకని
పిస్తున్నది. పోయ్యి - పోయి - పోయ్యాడు - పోయ్యావు - పోయ్యారు -
పోయ్యాను - పోయ్యాము - ఇత్యాదులు. కొన్నిచోట్ల అనడంవల్ల శిష్టవ్యవహారంలో
చైరశ్యం సూచించబడింది.

వృత్తిరేకార్థంలోను మధ్యమ ము అండుల యోగంలోను పిలుచు
ప్రభృతుల కడవ్రాయికి లోపం బహుళం. ౧౫౩

పిలుచు - పిలుడు - పిలువడు - పిలుము - పిలు - పిలువుము - పిలువు -
లేచు - లేమ్ము - లే - లేమ్మంటే - లేమంటే - లేవండి - లేండి - లేండి -
ఇత్యాదులూహ్యలు - పిలుచు - నిలుచు - తలగు - లేచు - ఇత్యాదులు పిలుచు
ప్రభృతులు. ఇది ఆకృతిగణం - బహుళగ్రహణచేత వడుయోగంలో అన్నంత
నిలుచు ధాతువు కీకార్యం పాక్షికంగా జరుగుతుంది - నిలువబడు - నిలబడు.

వృత్తిరేకార్థక అకారం పరమైతే అనాద్యమైన ఉత్వాని
కత్వం వైకల్పికం ౧౫౪

అడుగక - అడగక - మునుగక - మునగక - అలుగక - అలగక -
అరుగక - ఆరగక - తరుగక - తరగక - ఇత్యాదులు.

వృత్తిరేకవృత్తిరిక్త మధ్యమ ము అండుల కచ్చుపరమైతే
అనాద్యమైన ఉత్వానికత్వం బహుళం. ౧౫౫

అడుగు - అడుగుము - అడుగుమన్నాడు - అడుగమన్నాడు - అడగ
మన్నాడు - అడుగండిఅన్నాడు - అడగండిఅన్నాడు - బహుళగ్రహణంచేత

అడగుమన్నాడువంటి రూపాలుకావు. ద్వితీయశకారానికి అకారంవచ్చి తర్వాతి నానికి రాకుండా ఉండదనితాత్పర్యం - మీరు అడగండి - ఇత్యాదుల్లో అండికి అచ్చువరంకాకపోయినా ఉత్పానికత్వంరావడం బాహుళికంచేతనేననిగ్రహించాలి.

అచ్చికాల్లో అయి అవులకు వక్రతమాలు బహుళం. ౧౫౬

అయిదు - ఐదు - అయితే - ఐతే-మయిదు - మైదు - మయిలు - మైలు - ఇక్కడ మైలుమాలిన్యార్థకం - తయిదులు - తైదులు - పయిన - పైన - అవుగాక - బైగాక - కవుగిలి - కౌగిలి - గవుద - గౌద - జవుజవ్వన - జౌజవ్వన - తవుడు - తౌడు - ఇత్యాదులూహ్యములు. దౌవుదౌవుల - దవుదౌవుల - దౌవుదవుల - ఇత్యాదుల్లో దవ్వశబ్దం అవ్శకారానికి వక్రతమంరావడం బాహుళికం చేతనేనని గ్రహించాలి.

అనాచ్చికాల్లో కొన్నిచోట్ల ఐ బెలకు అయి అవులు

కనిపిస్తున్నవి. ౧౫౭

కైక - కయిక - వైద్యం - వయిద్యం - బైత్సుక్యం - అవుత్సుక్యం - కౌస్తుభం - కవుస్తుభం - మొదలైనవి. కనిపిస్తున్నవనడంచేత ఈకార్యం సార్వత్రికంకాదని గ్రహించాలి. సంస్కృతసమాలో అనక అనాచ్చికాల్లో అనడంచేత - మైలు - మయిలు - ఎనిమిదిశ్లఙ్గాంగులుదూరం - రైలు - రయిలు - జైలు - జయిలు - ఘైలు - ఘయిలు - మైకు - మయికు - డైరెక్టర్ - డయిరెక్టర్ - పైపు - పయిపు - ప్రైవేటు - ప్రయివేటు - హైకోర్టు - హయికోర్టు - మైనరు - మయినరు - కౌన్సిలరు - కవున్సిలరు - పౌడరు - పవుడరు - ఫౌండరు - ఫవుండరు - ఇత్యాది అన్యదేశ్యా లనేకాలు రక్షితాలయ్యావు.

అస్థ్యర్థంలో కలుగు ధాతువుకి లట్టు పరమైతే కల

అవుతుంది. ౧౫౮

కలడు - కలరు - కలదు - కలవు - కలవు - కలరు - కలను - కలము - మొదలైనవి.

కర్తృర్థంలో కలుగుకు కలాదేశం విభాష. ౧౫౯

కలవాడు - కలుగువాడు - కలిగినవాడు.

వడి వర్ణకం వ్యతిరేకార్థకం పరమైతే కలుగు ధాతువుకి
లే వస్తుంది. ౧౬౦

వడి - లేవడి - వ్యతిరేకంలో - మి - లేమి - క - లేక - ని - లేని -
లేడు - లేరు - లేదు - లేవు - (నువ్వు) లేవు - లేరు - లేను - లేము.

వ్యతిరేకార్థకం పరమైతే వలచుకు ఒల్ల విభాషగా వస్తుంది. ౧౬౧
ఒల్లమి - ఒల్లక - ఒల్లని - ఒల్లడు - ఒల్లరు - ఒల్లదు - ఒల్లవు - ఒల్లవు -
ఒల్లరు - ఒల్లను - ఒల్లము - వక్షంలో వలవమి - వలచమి - వలవక - వల
చక - వలవని - వలచని - వలవడు - వలచడు - వలవరు - వలచరు - వల
వచు - వలచదు - వలవవు - (నువ్వు) వలచవు - వలవవు - వలచవు -
వలవరు - వలచరు - వలవను - వలచను - వలవము - వలచము - మొదలైనవి.
వలవక - వలవని - ఇత్యాదిచాదేశవకారరూపాలు జనవ్యవహారంలో అప్రసిద్ధాలు.

స్వార్థంలో పడు కొనులు కొన్నిచోట్ల అనుప్రయుక్తా
లవుతాయి. ౧౬౨

చొచ్చు - చొరబడు - నిలుచు - నిలువబడు - నిలబడు - కూడు -
కూడబడు - పండు - పండుకొను.

అగు ప్రభృతులకు తెంచు ధాతు వనుప్రయుక్త మవుతుంది;

అయితే తెంచు తకారానికి దకారం బహుళం. ౧౬౩

అగుదెంచు - నెగయదెంచు. అగు - నెగయు - పోవు - చొచ్చు -
పుచ్చు - తోచు - నడచు - పరచు - మొలచు - వీచు - ఇత్యాదులు అగు
ప్రభృతులు.

అరుగ్వాదులకు అగమనార్థంలో తెంచు ధాతు వనుప్రయుక్త

మవుతుంది; అయితే గువర్ణానికి లోపం వైకల్పికం. ౧౬౪

అరుగుదెంచు - అరుదెంచు - ఏగుదెంచు - ఏతెంచు - చనుదెంచు -
మొదలైనవి.

చువర్ణానికి లోపం హ్రస్వంమీది తెంచు తకారానికి

ద్విత్వం వస్తుంది. ౧౬౫

చొచ్చు + తెంచు - చొత్తెంచు - పుచ్చు + తెంచు - పుత్తెంచు - తోచు +
తెంచు - తోతెంచు - మొదలైనవి.

వ్యతిరేకార్థంలోను మధ్యమ ము అండుల యోగంలోను

అనుప్రయుక్తమైన తెంచుకు తే తేరు లవుతాయి. ౧౬౬

అగుదేడు - అగుదేరడు - అగుదెమ్ము - అగుదేరుము - అగుదెంకి -

అగుదేరండి

అప్యర్థంలో భూతార్థక అసమాపక క్రియకు ద్రుతాంతమైన

నవర్ణం చేరుతుంది. ౧౬౭

చేరినా - కొట్టినా - తిట్టినా - అడిగినా - ద్రుతానికిలోపం పూర్వస్వవానికి
దీర్ఘనిత్యం. అప్యర్థకాలకు తరచుగా వ్యవహారంలో నరే ప్రభృతులు స్వార్థంలో
అనుప్రయుక్తాలవుతాయి - కొట్టినానరే - కొట్టినప్పటికి - అప్పటికి పరమైతే
సంధి నిత్యం.

కొన్నిచోట్ల భూతార్థక క్రియకు ఎత్వాంతమైన అగు

ధాతు వనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౧౬౮

వాడు రాడయ్యె - వాడు రాడాయె - వీరు లేరాయె - నేను తెచ్చానాయె -
వారు తిన్నారయ్యె - అది రాడయ్యె - అవి పోవయ్యె - మొదలైనవి.

ధాత్వాదులకు ధాతువు అనుప్రయుక్తాలయి విలక్షణార్థాభి

దాయకా లవుతాయి; వీటినే శబ్దపల్లవా లంటారు. ౧౬౯

కూరుచుండు - నిలుచుండు - పరుండు - పనుండు - ఆకొను -
ఈకొను - ఈయకొను - ఇయ్యకొను - పడుకొను - రక్కెను - తెక్కెను -
మేక్కెను - ముయికొను - వెలువడు - విజయంచేయు - కయివ్రాలు మొదలైనవి.

చేదర్థయోగంలో లృట్టుకి లిట్టవుతుంది. ౧౭౦

చేదర్థయోగంలో భవిష్యదర్థక్రియకు మారుగా భూతార్థక్రియ ప్రయోగించ
బడుతుందని తాత్పర్యం.

ఆమహాత్ముడువచ్చాడా ప్రజలు శాంతిస్తారు. ఆయన రేపు హామీయిచ్చాడా
పనులు మొదలుపెట్టండి.

బహుకర్తృకంలో తాశబ్దయోగంలో ధాతుజవిశేషణాలకు

ఆత్మార్థకలింగవచనా లవుతాయి. ౧౭౧

బుద్ధుడు భిక్షును స్వీకరించి నందుడూ తానూ శిష్యబృంద సహితంగా పాద
చారై ఆరామానికి వచ్చాడు.

భ్యాదులకు తెలుగులో ప్రయోగం లేదు. ౧౭౨

భూ - స్ప - కృ - రేకృ - లోకృ - లోచ - పచి - లప - మొదలైన వాటికి ఈభాషలో ప్రయోగంలేదు - ఆదిశబ్దంచేత అతిభిన్నప్రాదులు గ్రామ్యాలు - ప్ర - పరా - ఆప - నమ్ - అను - అవ - నిన్ - నిర్ - దున్ - దుర్ - వి - అజ్ - ని - అధి - అపి - అతి - సు - ఉద్ - అభి - ప్రతి - పరి - ఉప - ఈ యిరవై రెండు ప్రాదులు. అతిభిన్నప్రాదులు అనడంచేత అతివాగుడు - అతివన - అతిపిచ్చి - అతిగా మొదలైన ప్రయోగాలు రక్షితాలయ్యాయి - తక్కినప్రాదులకు అసంస్కృతాలతో ప్రయోగంలేదు - అలవాటు - సలహా - చూలకు మాత్రం పూర్వంలో దుర్ దున్ల ప్రయోగాలు చోకప్రసిద్ధంగా కనిపిస్తున్నవి దురలవాటు - దురలవాటు - దుస్సలహా - అర్ధవిశేషంలో ప్రతికి ప్రయోగం తరచుగా కనిపిస్తున్నది - ప్రతివాడు - ప్రతిది - ప్రతి ఇత్వానిరీ దీర్ఘంరూపా కనిపిస్తున్నది. ప్రతివాడు - ప్రతీది - సంస్కృతంలో గతినంజులేని తక్కిన వాటికికూడా తెలుగులో వ్యవహారంలేదు - అగతికమే అయినా సాక్షాత్ అనేదానికి తుదిహాల్లకి ద్విత్వోత్పాదతో తరచుగా ప్రయోగం కనిపిస్తున్నది. సాక్షాత్తుగా - సాక్షాత్తు దేవుడే మొదలైనవి.

ప్రాదులు సాంస్కృతికాలకు పూర్వంలో ప్రయుక్తాలై

నమరూపాలుగా తెలుగులో ప్రయోగ యోగ్య

లవుతాయి. ౧౭౩

శ్రభించు - ఆవిర్భవించు - ప్రసరించు - సంస్కరించు - భస్మింపించు - సాక్షాత్కరించు - అతిరేకించు - వ్యతిరేకించు - ఆలోకించు - అపలోకించు - ప్రపంచించు - ప్రలపించు - మొదలైనవి గ్రామ్యాలు.

వలయు ప్రభృతులకు కర్తయైన భావంలో

అత్వం వస్తుంది. ౧౭౪

వాడు చూడవలయు - మీరు కోరవలయు - మేము తినవలయు. వలయు - వలదు - వద్దు - కూడును - కూడదు - చెల్లు - చెల్లదు - తగును - తగదు - మొదలైనవి వలయు ప్రభృతులు.

నకర్మకానికి స్వరూపప్రేరణార్థాలు రెండూ ; కొను - పడు - అనుబంధాల్లో ఒక్కొక్కదానితోను రెండింటితోను కూడితే ఏర్పడే ఆరురూపాలూ మొత్తం కూడితే యెనిమిది రూపా లవుతాయి.

కర్తృత్వకం.

సత్యనారాయణ - పంటకాన్ని - పండాడు.

ఆత్మనేపదకర్తృత్వకం.

సత్యనారాయణ - పంటకాన్ని - పండుకొన్నాడు.

కర్మార్థకం.

సత్యనారాయణచేత - పంటకం - పండబడింది.

ఆత్మనేపదకర్మార్థకం

సత్యనారాయణచేత - పంటకం - పండుకొనబడింది.

ప్రేరణకర్తృత్వకం.

ఆనంద్ - సత్యనారాయణచేత - పంటకాన్ని - పండించాడు.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్తృత్వకం

ఆనంద్ - సత్యనారాయణచేత - పంటకాన్ని - పండించుచున్నాడు.

ప్రేరణకర్మార్థకం.

ఆనంద్చేత - సత్యనారాయణచేత - పంటకం - పండించబడింది.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్మార్థకం.

ఆనంద్చేత - సత్యనారాయణచేత - పంటకం - పండించుకొనబడింది.

అనుప్రయుక్తమైన వలయుధాతువుకి ఆల్ విభాషగా

ఆదేశ మవుతుంది. ౧౭౫

చూడవలయు - చూడాలి - ఇబ్రాగే వాడాలి - కోరాలి - పోవాలి -
 తేవాలి - రావాలి - మొదలైనవి ఊహ్యులు. వ్యవస్థిత విభాషచేత అన్నంత ఆగు
 ధాతువుమీది వలయును అలిరారు - కాని ఇటువంటి వలయు రూపాలు వ్యవహా-
 రంలో అప్రసిద్ధాలు చూడగావలయు.

ప్రేరణంలో గత్యాద్యర్థకాల ఆప్రేరణకర్త కర్మ

అవుతుంది. ౧౭౬

గత్యర్థకమంటే పొందుమొదలైనవి. ఆదిశబ్దంచేత తెలియు మొదలైన బుధ్య
 ర్థకాలు - తిను మొదలైన ప్రత్యవసానార్థకాలు - విను - చెప్ప - చదువు మొద-
 లైన శబ్దకర్మాలు - అకర్మకాలు గ్రాహ్యులు - నారాయణ అవమానం పొందాడు -
 ప్రజలు నారాయణ్ని అవమానం పొందించారు - ఇతరత్రనహితం యీకార్యం

కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. మహాత్ముడు ప్రపంచా న్నేలాడు-ప్రజలు మహాత్ముణ్ని ప్రపంచా న్నేలించారు.

కొన్నిచోట్ల అనభిహిత కర్తకు షష్ఠి బహుళంగా

వస్తుంది. ౧౭౭

వాళ్లు మహాత్ముని వాక్యాలు విన్నారు - వాళ్లరు మహాత్ముని వాక్యాలు విని బడ్డాయి - ప్రజలు అహింసాతత్వం తెలుసుకొన్నారు - మహాత్ముడు ప్రజలరు అహింసాతత్వం తెలిపాడు - బుద్ధుడు ప్రజలరు అహింసాశక్తిని చూపించాడు - పంచశీల ప్రపంచానికి శాంతిశక్తిని చూపించింది - మొదలైనవి.

అకర్మకానికి అప్రేరణంలో అత్మనేపదకర్మానుబంధాలు లేనందువల్ల రూపభేదాలు అయిదుమాత్రమేనని గ్రహించాలి.

కర్తృత్వకం.

శాంత్యహింసలు - బ్రతికాయి.

ప్రేరణకర్తృత్వకం.

ప్రజలు - శాంత్యహింసలను - బ్రతికించారు.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్తృత్వకం.

ప్రజలు - శాంత్యహింసలను - బ్రతికించుకొన్నారు.

ప్రేరణకర్మాత్వకం.

ప్రజలచేత - శాంత్యహింసలు - బ్రతికించబడ్డాయి.

ప్రేరణాత్మనేపదకర్మాత్వకం.

ప్రజలచేత - శాంత్యహింసలు - బ్రతికించుకొనబడ్డాయి.

ఇంతేకాక - ప్రేరణంలో ఇంచు అగమంవస్తే సకర్మానికే పన్నిండు రూపాలు-అకర్మానికే తొమ్మిదిరూపాలు అవుతాయి. వీటిని వ్యవహారానుగుణంగా పరిగ్రహించాలి.

అన్నంత అగు ధాతువు దీర్ఘానికి హ్రస్వం బహుళం. ౧౭౮

దానిలాగ - దానిలాగా - దీనిలాగ - దీనిలాగా - దేనిలాగ - దేనిలాగా - కాగ - కాగా - రాగ - రాగా - పోగ - పోగా - కొట్టగ - కొట్టగా - మొదలైనవి. బహుళగ్రహణంచేత అర్థవిశేషంలో అలాగా - ఇలాగా - ఎలాగా? అన్నప్పుడు హ్రస్వంరాదు. స్వార్థంలో అంటే - ఆవిధంగా - ఈవిధంగా - ఏవిధంగా అనే అర్థాల్లో అలాగ - ఇలాగ - ఎలాగ - అన్నప్పుడు హ్రస్వంనిత్యం.

సరిమిది అన్నంత అగు ధాతువు గకారానికి

ద్విత్వం వైకల్పికం. ౧౭౯

సరిగా - సరిగ్గా - సరిగ - సరిగ్గ - గకారానికి అనడంచేత సరికాగా
వంటివి రక్షితా లయ్యాయి.

కకారం పరమైతే ధాత్వాదుల గకారానికి కకారం విభాషగా

వస్తుంది; వస్తే తుది అత్వాదులకు లోపం ధాతువు

అనాద్యమైన ఉత్వాని కత్వం తరచుగా వస్తుంది. ౧౮౦

అడుగక - అడక్క - మునుగక - మునక్క - అడుగకుండా -
అడరుకుండా - తిరుగకుండా - తిరుక్కుండా - విరుగక - విరక్క - తరుగక -
తరక్క - తరచుగా అనడంచేత అడుక్కో - చెరుక్కో - చెరుక్కొనకుండా -
ఇత్వాదుల్లో ఉత్వానికత్వంరాదు - ఆదిశబ్దంచేత అడుగడుగుకీ - అడుగడుక్కి-
రాగికి - రాక్కి - మొదలైనవి గ్రాహ్యాలు - వినుగు ప్రభృతుల ఉత్వానికి
అత్వం రాకపోవడానికి తరచుశబ్దం శరణ్యం - విసుక్కొనుండా.

గయుక్తఅన్నంత అగు ధాతువు పరమైతే ధాత్వాదుల అద్విరుక్త

గకారం అత్వాదులకు లోపం విభాష; లోపిస్తే అన్నంత

మైన ధాతువు అనాద్యమైన ఉత్వానికి అత్వం నిత్యం. ౧౮౧

అడుగగా - అడగ్గా - తరుగగా - తరగ్గా - ఆదిశబ్దంచేత పోగుగా -
పోగ్గా - మొదలైనవోట్ల ఉత్పలోపంగ్రాహ్యం - అద్విరుక్త మనడంచేత మొగ్గగా -
తగ్గగా - ఒగ్గగా - ఇత్వాదుల్లో స్వరలోపంలేదు. అన్నంతమైన ధాతువనడం
చేత తరుగుగా - తరుగ్గా - వినుగుగా - వినుగ్గా - ఒరుగుగా - ఒరుగ్గా -
బొజుగుగా - బొజుగ్గా - ఇత్వాదుల్లో అనాద్యమైన ఉత్వానికత్వంరాదు.

వ్యతిరేకార్థంలో తెలియ్యాదుల యకారానికి వకారం విభాషగా

వస్తుంది; వస్తే తత్సూర్వ ఇత్వాని కత్వం నిత్యం. ౧౮౨

తెలియక - తెలివక - కలియక - కలవక - ఇత్వాదులూహ్యాలు.

గయుక్తఅన్నంత అగు ధాతువు పరమైతే ధాత్వాదుల కకారా

నికి గకారం విభాషగా వస్తుంది; వస్తే అత్వాదులకు

లోపం నిత్యం. ౧౮౩

బెరుకుగా - బెరుగ్గా - మొరుకుగా - మొరుగ్గా - నరుకుగా - నరుగ్గా -
కరుకుగా - కరుగ్గా - తేలికగా - తేలిగ్గా - మనకగా - మనగ్గా - మొదలైనవి.

అన్నంత కకారానికి గాదేశమైతే అనాద్యమైన ఉత్వాని
కత్వం నిత్వం. ౧౮౪

నరుకగా - నరగ్గా - తెలుకగా - తెలగ్గా - మొదలైనవి. అన్నంత
మనడంచేత నరుకుగా ఇత్వాదుర్లో ఉత్వాని కత్వంరాదు. నరుగ్గా - అదే నరుగ్గా
కనిపిస్తున్నది అని వ్యవహారం.

కకారంపరమైతే ధాత్వాదుల తుది కకారస్వరానికి లోపం
విభాష. ౧౮౫

పలికూడా - పలిక్కుడా - పలుకరుండా - పలక్కుండా - దానికి
కూడా - దానిక్కూడా - బుద్ధునికికట్టి - బుద్ధునిక్కట్టి - స్వరలోపమైతే కొన్ని
చోట్ల ఉత్వాని కత్వంసైతం కనిపిస్తున్నది.

తద్ధర్మార్థక విశేషణం అసహాయతలోను త్రికాలవాచి
అవుతుంది. ౧౮౬

అతడు వేసే చిత్రం - అతను నేసే వస్త్రం - అతడు వేస్తున్న చిత్రం -
అతను నేస్తున్న వస్త్రం (వర్త) - కృష్ణుడుచేసేపెల్లికి వెల్లవన్నమాట - అతను
పెట్టేది తినవన్నమాట - చేసేపెల్లికి - చేయబోయేపెల్లికి - పెట్టేది - పెట్టబోయేది
(భవిష్య) - నేను ఇష్టపడు పనిచెయ్యి - ఇష్టపడు - ఇష్టపడిన (భూత).

అయ్యాదు లనుప్రయుక్తాలై భూత తద్ధర్మక్రియలు
ప్రశ్నార్థకా లౌతాయి. ౧౮౭

దేశసేవ చేస్తావయ్యా ? శాంత్యహింసలు రాంక్షిస్తావమ్మా ? అభ్యుదయ
పథంలో ఓంటావన్నా ? మొదలైనవి.

అయ్యాదు లనుప్రయుక్తాలైన తద్ధర్మక్రియలు కొన్ని చోట్ల
ప్రశ్నార్థకాలై వ్యతిరేకార్థకా లౌతాయి. ౧౮౮

నీకిది తగునయ్యా ? నువ్వుచేసినవనిని ఎవరు హర్షిస్తారమ్మా ? నీకిదితగుదు-
ఎవరూ నువ్వుచేసిన పనిని హర్షించరు అని అర్థం.

అయ్యాదులు ప్రశ్నార్థంలో విభాషగా అటుశబ్ద
పూర్వకా లవుతాయి. ౧౮౯

నీకిది తగునటయ్యా ? నీకిది తగునయ్యా ? నువ్వుచేసినవనిని ఎవరైనా

హర్షిస్తారటమ్మా ? సువ్వు చేసిన పనిని ఎవ్వరైనా హర్షిస్తారమ్మా ? వ్యవస్థితవిభాష చేత ఎవరు హర్షిస్తారమ్మా ? ఇత్యాదుల్లో ఆటం శబ్దం ప్రయోగం కాదు.

మహస్మహతుల బహుకర్తృక క్రియకు ఏకవచనం విభాషగా వస్తుంది. ౧౯౦

కాంతిని ద్యుతిరేకించినవాడు యుద్ధాన్ని ప్రేరేపించినవాడు నాశనమైపోతాడు - సహనంకల యువతి దూరాలోచనకల పడతి వాగుపడుతుంది - పక్షంలో నాశనమై పోతారు - వాగుపడతారు.

సత్స్వరభావిక్రియకు తరచుగా భూతక్రియ వస్తుంది. ౧౯౧

ఇదిగో వస్తున్నానమ్మా - ఇప్పుడే తెస్తున్నా - రేపు వస్తున్నాడు - ఎల్లండి వెళ్తున్నాడు.

వ్యతిరేకక్రియ భూతభవిష్యద్వర్తమానార్థకం

అవుతుంది. ౧౯౨

ఎంతవెదికినా కనపడదాయె - ఎంతడబ్బిద్దామన్నా దొరకదాయె - కన పడలేదు - దొరకలేదు అనిభూతార్థం - వెంకటరావు రాడు - వెంకటేశ్వరావు నడగడు - రాడు - రాగలవాడుకాడు ; ఆడగడు - అడిగేవాడుకాడు - అని భవిష్యదర్థం - ఎవరితోనూ మాట్లాడడు - అన్నమైనా తినడు - మాట్లాడుతున్నవాడు కాడు - తింటున్నవాడుకాడు - మాట్లాడడంలేదు - తినడంలేదు - అని వర్తమానార్థం - భావార్థకంమీది వ్యతిరేకక్రియ కొన్నిచోట్ల భావివర్తమానార్థకంగా కని పిస్తున్నది - వాడిప్పుడుపండడంలేదు - వాతాపనిప్పుడు చెయ్యడంలేదు - రేపు కృష్ణుడు రావడంలేదు - పుస్తకం తేవడంలేదు - ఇత్యాదులు శిష్టజనవ్యవహారానుగుణంగా గ్రాహ్యము.

అన్యృత్యయాంత క్రియలమీద కదవు పూర్వకంగా

అయ్యాదులు సంప్రార్థనంలో అనుప్రయుక్తా

అవుతాయి. ౧౯౩

దయదలచగదవయ్యా ! కాపాడగదవన్నా - దయచూడగదవమ్మ - ఇత్యాదు లూహ్యము.

కదవు వకారానికి లోపం బహుళం. ౧౯౪

దయదలచగదయ్యా ! కాపాడగదన్నా ! - దయచూడగదమ్మా ! మొదలైనవి.

సంప్రార్థనాదుల్లో ఆన్ ప్రత్యయాంత క్రియల మీది

ఇమ్ముకి ఈకారం విభాషగా వస్తుంది. ౧౯౫

రానిమ్ము - రానీ - కానిమ్ము - కానీ - తేనిమ్ము - తేనీ - ఉండనిమ్ము - ఉండనీ - తిననిమ్ము - తిననీ - నవ్వనిమ్ము - నవ్వనీ - మొదలైనవి.

భూతార్థక అసమాపక క్రియ కొన్నిచోట్ల హేత్వాద్యర్థక

మవుతుంది. ౧౯౬

అటంబాంబుపడి హిరోపిమానగరం ఛస్మీపటల మైపోయింది. తల్లులుపోయి పిల్లలు - పిల్లలు భర్తలుపోయి తల్లులు - రాళ్లతెగిపోందరు - కళ్లపోయిపోందరు - వలవలా యెచ్చారు - నానారకాల రోగాలువచ్చి అనేకవేలమంది యమయాతనలు పడ్డారు - అదిశబ్దంచేత ఇటువంటి కిరాతకకృత్యాలు చూచియెరుగం - ఇన్ని బాధలు పడియెరుగం - ఇత్యాదులు గ్రాహ్యులు - ఇక్కడ చూచి అంటే చూడడం అని - పడి అంటే పడడం అని అర్థం.

చేయుయోగంలో అన్నంత క్రియ ప్రేరణార్థక

మవుతుంది. ౧౯౭

శీర్షివహింపచేశాడు - మింగజేశాడు - కక్కజేశాడు - మొనలైనవి.

అన్నంతక్రియలకు అత్వాంతగుణవాచకాలకు క్రియాసిద్ధి

ఉన్ముఖత్వంలో పారు ధాతు వనుప్రయుక్త

మవుతుంది. ౧౯౮

పండబారు - ఎండబారు - తెల్లబారు - పచ్చబారు - ఎర్రబారు - మొదలైనవి.

కంటే వర్ణకం పరమైతే భావార్థకానికి ఏవర్ణం

విభాషగా వస్తుంది. ౧౯౯

కొట్టడంకంటే - కొట్టేకంటే - తీయడంకంటే - తీసేకంటే - మెచ్చడంకంటే - మెచ్చేకంటే - ఇత్యాదులు.

అన్నంత అగు ధాతువు పరమైతే బాగు గువర్ణానికి లోపం

వైకల్పికం. ౨౦౦

బాగుగా - బాగా - బాగుగ - బాగ.

క్రియా పరిచ్ఛేదం

చక్కమీది అన్నంత అగుభాతువుకు లోపం పూర్వస్వరా?

దీర్ఘం బహుళం. ౨౦౧

చక్కగావచ్చాడు - చక్కపచ్చాడు - చక్కగావెళ్లాడు - చక్కావెళ్లాడు -
చక్కగాఉన్నాడు - చక్కాఉన్నాడు - మొదలైనవి.

క్రియా విధేయ విశేషణాలమీది అన్నంత అగుభాతువుకి

లోపం విభాష. ౨౦౨

క్రియావిశేషణాలకు - పెచ్చుగా పెరిగిందిరా వంట - పెచ్చుపెరిగిందిరా
వంట - చలిజ్వరం తమగా వస్తున్నది - చలిజ్వరం తరచు వస్తున్నది - ఎక్కువగా
మిగిలింది - ఎక్కువ మిగిలింది. విధేయవిశేషణాలకు - ఉంగరం లంచంగా అడి
గేడు - ఉంగరం లంచం అడిగేడు - మొదలైనవి.

ద్విరుక్త శబ్దపల్లవ క్రియల ఆమ్రేడితం పూర్వావయవాలకు

లోపం విభాష. ౨౦౩

మాట్లాడి అడి - మాట్లాడి మాట్లాడి - పోట్లాడి అడి - పోట్లాడిపోట్లాడి -
సమకూర్చికూర్చి - సమకూర్చినమకూర్చి - తలపోసిపోసి - తలపోసి తలపోసి -
తెగటార్చితెగి - తెగటార్చితెగటార్చి - మొదలైనవి.

సమాప్తాలై పునర్గ్రహీతాలైతే శబ్దపల్లవక్రియల పూర్వావయ

వాలకు లోపం వైకల్పికం. ౨౦౪

సువ్వువాణ్ణి కారెక్కించి తిరిగిరా - రావడానికి వీలులేకపోతే బాధపడకు -
నీవువచ్చి మళ్ళీ వెళ్లు - వెళ్లకపోతేఉండు - పక్షంలో తిరిగిరావడానికి మళ్ళీవెళ్లక
పోతే అని శబ్దపల్లక్రియలే పునర్గ్రహీతా లవుతాయి.

కర్తృభూతక్రియతో తత్కర్త కస్వయ మవుతుంది. ౨౦౫

నీవు రావచ్చు పోవచ్చు-నీవు తేవచ్చు ఇవ్వచ్చు - నేనుండవచ్చువెళ్లవచ్చు -
మొదలైనవి.

సందేహాధికార్థాల్లో ఓకారం వస్తుంది. ౨౦౬

అక్క డెంతున్నదో తెలియదు - అంతా ఉందో లేదో - వాళ్లెంత ధన్యులో -
ఎంతోధన్యులని తాత్పర్యం.

ఓ దీర్ఘానికి హ్రస్వం బహుళం. ౨౦౭

సందేహాధికార్థక ఓకారానికి హ్రస్వంబాహుళకమని అర్థం - ఎంతుందో -
ఎంతుందో - ఏమో - ఏమో.

నందేహాధికార్థక ఓకారానికి కదా విభాషగా అనుప్రయుక్త
మవుతుంది. ౨౦౮

ఎంతధన్యులోకదా ! - ఎంతధన్యులో.

స్త్రీనుద్దేశించినపుడు కదా తుది అకారానికి ఏత్వం
వైకల్పికం. ౨౦౯

అవునోకాదోకదా ! - అవునోకాదోకదే ! - నిజమో అబద్ధమోకదా ! - నిజమో
అబద్ధమోకదే ! ఆదరాద్యర్థసూచకంగా పురుషుణ్ణి ఉద్దేశించినప్పుడు సైతం ఏత్వం
కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. - యేంతాతా ! అది నిజమో అబద్ధమోకదే.

కదా కదేల దీర్ఘానికి హ్రస్వం వైకల్పికం. ౨౧౦

ఎంతధన్యులోకద - ఎంతధన్యులోకదె - అవునో కాదోకద - అవునో
కాదోకదె.

ఉద్దేశ్యంధ్వవయవం కలదైతే తుదిదానికే “కదా”

అనుప్రయుక్త మవుతుంది. ౨౧౧

అవునో కాదోకదా - నిజమో అబద్ధమోకదా.

క్రియాలమీది కదపుకు ఆయ్యాదులు వైకల్పికంగా

అనుప్రయుక్తా లవుతాయి. ౨౧౨

అలసిపోయావుకదవయ్య ! పూర్వోక్తసూత్రంచేత కదపు పరారానికి పాక్షిక
లోపం అలసిపోయావుకదవయ్య ! సుశీలవుకదవమ్మ - సుశీలవుకదమ్మ - బుద్ధి
మంతురాలవుకదవే - బుద్ధిమంతురాలవుకదే - వర్షంలో అలసిపోయావు -
సుశీలవు - బుద్ధిమంతురాలవు - అయ్య - అమ్మ - అన్న - అక్క - అప్ప -
అత్త - ఆ - ఏ - మొదలైనవి ఆయ్యాదులు.

నామాదులమీది కదపుకు సైతం ఆయ్యాదులు వైకల్పికంగా

అనుప్రయుక్తా లవుతాయి. ౨౧౩

దయాసముద్రుడవుకదవయ్య - దయాసముద్రుడవుకదమ్మ - అమహత్
కర్తృక ప్రథమోత్తమ పురుషకర్తృకాలైనప్పుడు బాహుళికంచేత పకారలోపం
నిత్యం - లేతగదయ్య - ముదురుగదమ్మ - ఎరుపుకదన్న - నలుపుగదమ్మ -

క్రియా పరిచ్ఛేదం

అశను మంచివాడుదమ్మ - మేము అహింసావ్రతులంకదమ్మ ! ఆయ
లననుప్రయుక్తాల్లెత్తేదవు వకారానికిలోపం నిర్వ్యం.

వ లోపున కదవు ఉత్వానికి ఆకారం వైకల్పికం. ౨౧౪

లేతకద - తకదా ! లేతకదు - వక్ష్యమాణవిధిచేత లేతకదూ - అత్వ
మనక ఆకారమనధిచేత హ్రస్వదీప్తాయ రెండిటికీ గ్రహణ.

వ లోపున కదవు ఉత్వానికి ఆదరాద్యద్ధాల్లో దీప్తం
వైకల్పికం. ౨౧౫

మైత్రి - విభం - భయపెట్టడం - గద్దించడం - ప్రశ్న - క్రోధాదులు
అదిశబ్దగ్రాహ్యాలు.

కాదె కూర్దక మవుతుంది. ౨౧౬

నాకున్నబుమంతా ఆత్మశక్తికాదె - ఆత్మశక్తికదా ! అని అర్థం.

అయి నాలు ప్రథమాంతంమీద స్వయమర్థంలో వైకల్పికంగా

శ్రుప్రయుక్తా లవుతాయి. ౨౧౭

వాడై వచ్చాడు - వాడుగా వచ్చాడు - వాడు స్వయంగా వచ్చాడని అర్థం.

కరుగ ప్రభృతులు అంతర్భావిత ప్రేరణాలు. ౨౧౮

కంసాలి బంగారం కరిగాడు - కరిగించాడు అని అర్థం.

అడుగ్వాది ధాతువులు ద్వికర్మకాలు. ౨౧౯

భావే భుదానం అడిగాడు-ఇక్కడ అడిగాడు అన్నక్రియ భావే అడిగాడు-
భూదానం అడిగాడు అని - భావే భూదానశబ్దాలు రెండింటితోను అన్వయిస్తుంది.

ఇతరాలు క్రియా ప్రయోగ విశేషాలు శిష్టమహజన వ్యవహార

రానుగుణంగా గ్రాహ్యాలు. ౨౨౦

క్రియా పరిచ్ఛేదం.

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

కృదంతపరిచ్ఛేదం

కృత్తులకు అర్థాలు యధావ్యవహారంగా గ్రాహ్యము. ౧

ధాతువులకు విధించిన డు ప్రత్యయాలకు భిన్నమైన ప్రత్యయాలను కృత్ప్రత్యయాలంటారు. ముందు చెప్పబోయే కృత్ప్రత్యయాలకు భావకర్తృ కర్మాద్యర్థాలు మహాజనానుసారంగా తెల్పుకోవాలి.

కృత్ప్రత్యయాలైన క గ త ప వేములు పరమైతే క గ చ

య వలకు లోపం వస్తుంది. ౨

కృత్సంబంధంకలకాదిప్రత్యయాలు పరమైతే ధాతువులకు చివరకల క గ చ య వ లకు లోపంవస్తుంది - ముందుముందు ఉదాహరణలవల్ల స్పష్టంగా యీసంగతి తెలుస్తుంది.

అలుగు మొదలైన వాటికి క వర్ణకం వస్తుంది. ౩

అలుగు - అలుక - ఆగు - ఆక - ఎరుగు - ఎరుక - కడగు - కడక - కలగు - కలక - కాగు - కాక - తునుగు - తునక - నడచు - నడక - నలగు - నలక - పోవు - పోక - మలగు - మలక - మునుగు - మునక - మూగు - మూక - మొలచు - మొలక - వంగు - వంక - వీగు - వీక - వచ్చు - రాక - కినియు ముదియులకు ఉత్పంవస్తుంది - కినియు - కినుక - ముదియు - ముదుక - ఇక, క, పులు పరమైతే కను అదిప్రాస్వానికి దీర్ఘంవస్తుంది - కానుక.

కలుగు మొదలైన వాటికి ఇమి వర్ణకం వస్తుంది. ౪

కలుగు - కలిమి - ఓరుచు - ఓరిమి - కూరుచు - కూరిమి - వ్రేలుచు - వ్రేలిమి - బలియు - బలిమి - తాలు - తాలిమి - ఇమి అదిస్వరానికిలోపం కొన్నిచోట్లకనిపిస్తున్నది - ఓర్మి - కూర్మి - వ్రేల్మి - బల్మి - తాల్మి - కల్మి.

చేయు మొదలైనవాటికి తవర్ణకం వస్తుంది. ౫

చేయు - చేత - అలయు - అలత - కూయు - కూత - కోయు - కోత -

గీయు - గీత - నేయ - నేత - కూయు - కూత - పోయు - పోత - మూయు -
మూత - మేయు - శ - మోయు - మోత - రోయు - రోత - వ్రాయు - వ్రాత.

తవర్ణకంఘ్రార్ణ బిందుపూర్వకం విభాషగా అవృతుంది. ౬

అలత - అత - కలత - కలంత - వ్యవస్థితవిభాషచేత దీర్ఘంఘ్ర
పూర్ణ బిందుపురాదు కోత - రోత.

అడంగుబుదలైన వాటికి కువ వర్ణకం వస్తుంది. ౭

అడంగు - డంకువ - అడగు - అడకువ - మరకు - మరకువ -
మెలగు - మెలకువ పెనగు - పెనకువ - లోగు - లోకువ - వేగు - వేకువ
మొదలైనవి.

అడు మొదలైన వాటికి టవర్ణకం వస్తుంది; వస్తే

఑ంకర్ లోపం నిత్యం. ౮

అడు - అ - ఊరు - ఊట - ఊరడు - ఊరట - ఓడు - ఓటు -
తేరు - తేట - పం - పంట - పాడు - పాట - మండు - మంట - వండు -
వంట - వేసరు - వేసట - మొదలైనవి.

అనుప్రసక్తమైన అడు ధాతువుకి తరచుగా మువర్ణాంత

టవర్ణకం వస్తుంది. ౯

కోటం - పోరాటం - మొదలైనవి.

పడు మొదలైనవాటికి టు వర్ణకం వస్తుంది; వస్తే అవి

఑ంకర్ శేషాలయి దీర్ఘ యుక్తా లౌతాయి. ౧౦

పడు - పేటు - చెడు - చేటు - కరడు - కాటు - పొడుచు - పోటు -
ఓడు - ఓటు - యిడు - వాటు - వేయు - వేటు - మొదలైనవి.

పొలయ్యాదులకు పవర్ణకం వస్తుంది. ౧౧

పొలయు - పొలపం - తిరియు - తిరిపం - మురియు - మురిపం -
వలియు - వలిచు - కలియు ఇత్యానికత్వం - కలపం.

అవులించు ప్రభృతులకు తవర్ణకం వస్తుంది. ౧౨

అవులించు - అవులింత - ఇకిలించు - ఇకిలింత - కుళ్లగించు - కుళ్ల
గింత - కొక్కరించు - కొక్కరింత - గిలిగించు - గిలిగింత - మొదలైనవి.

మాయు ప్రభృతులకు పృథ్వీకం వస్తుంది ౧౩

మాయు - మాపు - మేయు - మేపు - అదుచు - అదుపు - ఇంచు - ఇంపు - ఏచు - ఏపు - కను - కానుపు - కాచు - కాపు - తోచు - తోపు - చూచు - చూపు - తలచు - తలపు - తేచు - తేపు - తో - తోపు - పెనుచు - పెనుపు - పెంచు - పెంపు - పాలుచు - పాలుపు - పల - పలపు - మెచ్చు - మెప్పు - మోచు - మోపు - వాచు - వాపు - మొదలైనవి

ప్రైరణార్థకాలైన దిండు ప్రభృతులకు పృథ్వీకం

విభాషగా వస్తుంది. ౧౪

దిండు - దింపు - దంచు - దంపు - మొదలైనవి.

అలయ్యదులకు ఇక వర్ణకం వస్తుంది. ౧౫

అలయు - అలయిక - ఓపు - ఓపిక - కను - కానిక - చూడు - చూడక - కోరు - కోరిక - పొందు - పొందిక - పోలు - పోలిక - మొదలైనవి.

ఆక ఇకలు పరమైతే తూగు గౌరానికి సూరం

వస్తుంది. ౧౬

తూగు - తూనకం - తూనిక.

ఆన వర్ణకం అప్పాదుల కవుతుంది. ౧౭

అప్ప - అప్పన - గడ - గడన - దట్ట - దట్టన - అప్పనకు మువర్ణం కూడా కనిపిస్తున్నది - అప్పన - అప్పనం.

ఆన వర్ణకం పరమైతే వీచు చితారం వరారం

అవుతుంది. ౧౮

వీచు - వీచన.

విల్వాదులకు బడి వర్ణకం వస్తుంది. ౧౯

విలుబడి - కట్టుబడి - కనుబడి - కొనుబడి - గిట్టుబడి - చెల్లుబడి - చేరుబడి - తగులుబడి - పెట్టుబడి - మొక్కుబడి - వచ్చుపోవులరు - రాబడి - వచ్చుబడి - పోబడి - మొదలైనవి.

మన్వాదులకు గడ వర్ణకం వస్తుంది. ౨౦

మునుగడ - విరుగడ - చేరుగడ - లేరుగడ - తేరుగడ - ఇత్యాదులూహ్యలు -

వచ్చు పోలుచులకు కడ వర్ణకం వస్తుంది. ౨౧

డ - పోకడ - - నిలుకడ.

చూచు-కాదాచులకు మత్వర్ణంలో ఆరివర్ణకం వస్తుంది;

వస్త్రేరానికి పకారం వస్తుంది. ౨౨

చూక కాపరి - చాపరి.

కోరు ప్రసలకు ఇకి వర్ణకం వస్తుంది. ౨౩

కోరికూనికి - పోలికి - మనికి - వినికి.

ఇకి పర్ణ చూచు చకారం డకారం అవుతుంది. ౨౪

చూచు - చూడికి.

మన్వాడు పు వర్ణకం వస్తుంది. ౨౫

మను - ము - కాచు - కాపు - కొలుచు - కొలుపు - తడయు -
తాపు - నిలుచు - నిపు - పూచు - పూపు - చచ్చు - చాపు - నొచ్చు -
నోపు - పుచ్చు - ప్ప - ఉలియు - ఉలిపు - అరయు - అరపు - అరుపు -
అగు - అగుపు - గడ గలోపంఠేడు.

పువర్ణకకారానికి దీర్ఘం మీద ద్విత్వం బహుళం. ౨౬

నొచ్చు - య - నొప్పు - పూచు - పూపు - పుప్పు - బాహుళకంచేత
కాచు - కాపు - గాదులలో ద్విత్వంలేదు.

మార్కలకు అక వర్ణకం వస్తుంది. ౨౭

మారకం అమ్మకం - అమరకం - అంపకం - పంపకం - తూనకం -
అద్దకం - తోమక - మొదలైనవి.

అక వర్ణకం పరమైతే వండు డకారానికి టకారం

స్తుంది. ౨౮

వండు - వంటకం.

పార్శ్వలకు డువర్ణకం వస్తుంది. ౨౯

పారు - పొరడు - అమ్మ - అమ్ముడు - అల్లు - అల్లుడు - ఎక్కు -

ఎక్కుడు - అరు - అరుడు - తొక్కు - తొక్కుడు - ప్రారు - ప్రారుడు - ఇత్యాదులూహ్యములు.

డు వర్ణకం పరమైతే చయలకు పకారం వస్తుంది. ౩౦

తోచు - తోపుడు - దోచు - దోపుడు - దంచు - దంపుడు - పెంచు - పెంపుడు - రాచు - రాపుడు - మాయు - మాపుడు - మిదలైనవి.

ఒరుగు ప్రభృతులకు ఊ వర్ణకం వస్తుంది. ౩౧

ఒరుగు - ఒనగు - అడుగు - అంటు - ఒప్పు - శప్పు.

దయ్యు నొచ్చు పుచ్చులకు ఇవర్ణకం వస్తుంది; వస్తే చ య
లకు పకారం నిత్యం. ౩౨

దయ్యు - దప్పి - నొచ్చు - నొప్పి - పుచ్చు - పుప్పి.

ఇప్రత్యయం పరమైతే నొప్పి ఒత్వానికి ఎత్వం

విభాషగా వస్తుంది. ౩౩

నెప్పి - నొప్పి.

పుప్పి ఉత్వ ఇత్వాలకు ఇత్వ ఉత్వాలు

విభాషగా వస్తాయి. ౩౪

పుప్పి - పిప్పు - పుప్పిపన్ను - పిప్పుపన్ను.

రాచు రాయు తోయులకు ఇడి వర్ణకం వస్తుంది. ౩౫

ఇడివర్ణకం పరమైతే రాచు తోయుల చ య లకు

పకారం వస్తుంది. ౩౬

రాచు - రాపిడి - తోయు - తోపిడి - తోయు యకారానికి అనడంచేత
రాయు యకారానికి పకారంరాదు - రాయిడి.

ఎన వర్ణకం ఈర్పుబ్బు కందు చువ్వులకు వస్తుంది;

వస్తే చ య ల కు పకారం వస్తుంది. ౩౭

ఈర్పెన - ఉప్పెన - కందెన - దువ్వెన.

అనవర్ణకం యచి వస్తుంది; వస్తే ఇంచు లోపిస్తుంది. ౩౮
వడ్డించు - వడ్డన.

దాచు దాయులకు రవర్ణకం వస్తుంది; వస్తే వాటి
అంత్యాం పకారం అవుతుంది. ౩౯

దాచు - దాపురి దాయు - దాపురం - కాచు - కాపురం - మూచు -
మూపురం - దాచు - పురం (దాచడం) - దాయు - దాపురం (సమీపం).

ప్రేరణార్థం ఎక్కు దిగులకు మతి వర్ణకం వస్తుంది. ౪౦
బడి మతి డులు పరమైతే అనధికార్థక ఎక్కు ద్విత్వకకారా
నికి ఆరుక్త గకారం వస్తుంది. ౪౧
ఎక్కు - ఎగుమతి - దిగుమతి.

విలుచు వ్రుతులకు వ వర్ణకం వస్తుంది. ౪౨
విలుచు - విల - కొదరు - కొదవ - నిలుచు - నిలువ - చొచ్చుకి -
చొరవ.

వ వర్ణకరురమైతే తగ్గు గకారానికి కకారం వస్తుంది. ౪౩
తగ్గు - తక్కువ.

వ వర్ణకపురమైతే ఎక్కు దిగుల క గ ల కు
లోపరాదు. ౪౪

కృత్రుత్యయైన క గ త ప వేముల అనే సూత్రాని కిది బాధకం -
ఎక్కువ - దిగువ - అనధికార్థకమైన ఎక్కు అనడంచేత - అధికార్థంలో
గకారంరాదు.

కాచు మీ తిరుగులకు అలివర్ణకం వస్తుంది; వస్తే చకారానికి
వకారం వస్తుంది. ౪౫
కావలి - వీవలి - తిరుగలి.

తగ్గు శ్రభృతులకు దల వర్ణకం వస్తుంది. ౪౬
తగ్గుదల - హెచ్చుదల - అరుగుదల - ఎక్కుదల - ఒప్పుదల - పట్టుదల -
అచ్చుదల - తిరుగుదల - క్రమ్ముదల - పారుదల - మొదలైనవి.

గీరు ప్రభృతులకు అవర్ణకం వస్తుంది. ౪౭

గీరు - గీర - ఎండు - ఎండ - పాయు - పాయ - రాయు - రాయ -
తునియు - తునియ - పరియు - పరియ - పిడుచు - పిడుచ - మీటు - మీట -
ముడియు - ముడియ - వదరు - వదర - వ్రయ్య - వ్రయ్య.

అవర్ణకం పరమైతే కాచు చరారానికి దురారం వస్తుంది. ౪౮
రాచు - రాయ.

తెలియు ప్రభృతులకు వి వర్ణకం వస్తుంది. ౪౯

తెలియు - తెలివి - తనియు - తనివి - విరియ - విరివి - మొదలైనవి.

నగ్వాదులకు అవు వర్ణకం వస్తుంది. ౫౦

నగవు - తగవు - అరవు.

కాయు ప్రభృతులకు ఇ వర్ణకం వస్తుంది. ౫౧

కాయు - కాయి - చేయ - చేయ - వ్రాయు - వ్రాయి - వ్రాయు
అదిహల్లోపం జరిగితే ఇవర్ణకంరాదు - రాయు ధాతువుకి పూర్వోక్తమైన
అవర్ణకంవస్తే కాయ అవుతుంది.

విను కనులకు కలివర్ణకం వస్తుంది. ౫౨

వినుకలి - కనుకలి.

కొలుచు ప్రభృతులకు వడి వర్ణకం వస్తుంది. ౫౩

కొలుచు - కొలువడి - గెలుచు - గెలువడి - నడచు - నడవడి - లేచు -
లేవడి - కలుగు వ్యవతిరేకంలో సైతం లేవడి.

ఎక్కు దిగులకు అరవిశేషంలో డువర్ణకం వస్తుంది. ౫౪

ఎక్కుకి పూర్వనూత్రంచేత ఎగు - ఎగుడు - దిగుడు - ఎక్కుకి - ఎత్తు -
దిగుకి - పల్లం అర్ధవిశేషాలు,

చెక్కు ప్రభృతులకు ఇలి వర్ణకం వస్తుంది. ౫౫

చెక్కు - చెక్కిలి - అంకు - అంకిలి - ఒదుగు - ఒదిగిలి - పొత్తు -
పొత్తిలి - వీటికి బహుత్వంలో కూడా వ్యవహారంవుంది. అంకిళ్లు - ఒదుగుళ్లు -
పొత్తిళ్లు.

పొగడుకు తవర్ణకంవస్తుంది; వస్తే ఉత్పలొపం నిత్వం. ౫౬

పొగడ్త.

అ ప కాది ప్రత్యయాలు పరమపుతుంటే అనాద్యమైన ఉత్పా
నికి అత్వం బహుళం. ౫౭

అ - పిడుచ - పిడచ - వ - నిలువ - నిలవ - చొచ్చు ధాతువుకి చొరు
అదేశమే రావాలి - కాని చొరువ రూపం లేనేలేదు. అతిప్రాచీనకాలంలోనే దీని
ఉత్పానికి అత్వం స్థిరపడింది చొరవ. క - అలుక - అలక - తునుక -
తునక - మునుక - మునక. గడ - విరుగడ - విరగడ. కడ - నిలుకడ -
నిలకడ. ర - చావురం - చాపరం - కాపురం - కాపరం - అలి - తిరుగలి -
తిరగలి. ఇలా ఉత్పానికి అత్వం వ్యవహారంలో తరచుగా వస్తుంది. గ్రాంథి
కాంధ్రభాషా క్షీరార్ధవరాజహంస బాలవ్యాకరణం తొలిముద్రణప్రతి చూస్తే
యీవిషయం స్పష్టపడుతుంది. అయిన చిన్నయసూరికూడా “ కవర్ణకంబలుగ్వా
దులకగు ” అని సూత్రించి లక్ష్యాలివ్వడంలో వ్యవహారానికి లోబడి మునుగు
ధాతువు అనాద్యమైన ఉత్పానికి అత్వంచేసి మునక అనే పేర్కొన్నాడు. ఇది గమ
నించక అలుకాదుల ఉత్పానికి అత్వంరాదని కొందరు జీవద్వాపాపరిణామస్వరూప
స్వభావ అనభిజ్ఞు లంటారు - వారిమాట నిరాకరం.

సంస్కృత కృదంతాలు తత్వమన్వరూపంలో వ్యవహారాను

గుణంగా గ్రాహ్యములు. ౫౮

అంచితేయుడు - అధీతం - అధీతి - ఇత్యాదులు సంస్కృతవ్యాకరణో
క్తాలు పరిగ్రాహ్యములు కొన్నిసంస్కృతవ్యాకరణానుక్తాలైనా వ్యవహారానుగుణంగా
గ్రాహ్యములు.

జయ వృధలకు అర్థవిశేషంలో అంతి చేరుతుంది. ౫౯

జయంతి

బాలగంగాధరతిలక్కును జయంతి - పి - 43.

అంతి పరమైతే వృధ అద్యచ్చుకి గుణం నిత్వం. ౬౦

వృధ + అంతి = వర్ధంతి

బాలగంగాధరతిలక్కును జయంతి వర్ధంతుల నాడైనా - పి - 43.

ఇతరాలు విశేషాలు శిష్టజనవ్యవహారంలోంచి తెల్పుకోవాలి. ౬౧

కృదంత పరిచ్ఛేదం

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

వాక్య పరిచ్ఛేదం

అర్థబోధకం ప్రయోగార్హం పదం. ౧

కుండ - బండ - మొదలైనవి.

నామక్రియావ్యయ భేదాలతో పదాలు త్రివిధాలు. ౨

నామాలని - క్రియాలని - అవ్యయాలని పదాలు మూడు విధాలని అర్థం.

కర్త కర్మ భేదాలతో నామాలు ద్వివిధాలు. ౩

వ్యాపారావబోధకం క్రియ. ౪

ధాత్వర్థవ్యాపారానికి ఆశ్రయమైనది కర్త అనీ - ధాత్వర్థఫలానికి ఆశ్రయమైనది కర్మ అనీ పూర్వమే ప్రోక్తమైంది. కాబట్టి క్రియ అంటే ఏమిటో యిక్కడ చెప్పబడింది.

సకర్మకాలు అకర్మకాలని క్రియలు ద్వివిధాలు. ౫

కర్మ కలది సకర్మకం. ౬

కర్మ లేనిది అకర్మకం. ౭

కర్తృకర్మక్రియాన్వితం ప్రయోగం. ౮

కర్తరి కర్మణి భేదాలతో ప్రయోగం ద్వివిధం. ౯

క్రియ కర్తను చెబితే కర్తరి ప్రయోగం - క్రియ కర్మను చెబితే కర్మణి ప్రయోగం.

సాంస్కృతికం కర్మణి ప్రయోగం. ౧౦

కర్మణిప్రయోగం సంస్కృతసంబంధంవల్ల తెలుగులో ప్రవేశించింది. ఇది తెలుగుకి అస్వాభావికం - ఈప్రయోగం అంత ప్రశస్తంకాదు.

సకర్మకం అకర్మకమని కర్తరిప్రయోగం ద్వివిధం. ౧౧

కర్తరిప్రయోగానికి సకర్మకక్రియవుంటే సకర్మకకర్తరిప్రయోగమని కర్తరిప్రయోగానికి అకర్మకక్రియవుంటే అకర్మకకర్తరిప్రయోగమని పేరు.

విభక్తివచన శూన్య లవ్యయాలు. ౧౨

సిద్ధాలు సాధ్యాలని అవ్యయాలు ద్వివిధాలు. ౧౩

సహజంగావున్న అవ్యయాలు సిద్ధాలు - భలే - ఆహా - ఓహో! - అయ్యో - మొదలైనవి సిద్ధావ్యయాలు - విశేషార్థకస్వరూపులుచేరిన అనమాపక క్రియలు సాధ్యాలైన అవ్యయాలు - చేసి - కొట్టి - వెళ్ళక - పాడక మొదలైనవి.

యోగ్యత ఆకాంక్షా సహితమై అర్థంకల ఆసత్తియుక్త

పదసముదాయం వాక్యం. ౧౪

పదార్థాలకు పరస్పరసంబంధంలో చాధ కలగకుండావుండడం యోగ్యత - ఆవుదల లేకుండా మీదిమీదికిపోయే పదార్థాలపైని ఆదరం ఆకాంక్ష - వినేవారికి తెలిసికోవాలనే అపేక్షారూపమైన ఆదరమే ఆకాంక్ష - పదాలచేరికను ఆసత్తి అంటారు. నిప్పుతో తడుపుతున్నాడు అన్నప్పుడు యోగ్యతలేదు. గోవు గుర్రము అన్నప్పుడు ఆకాంక్షలేదు - ఒకరోజున “నారాయణు” అని చెప్పి మరోనాడు “వెళ్తున్నాడు” అని చెప్పడంవల్ల ఆపదసమూహం వాక్యంగా యేర్పడినా అది వాక్యం అని చెప్పతగిందికాదని భావం. వాక్యాల్లో కొన్ని క్రియాన్వయంకలవి. మరికొన్ని యితరాన్వయంకలవి. పర్తమానాద్యర్థకాలైనవి సమాపకక్రియలు. క్వా తద్యవ్యతిరేక శత్పు తుమున్ చేదానంతర్యార్థకాలు అనమాపకక్రియలు. వీటిల్లో మొదటివి నాలుగూ అంటే - క్వాద్దక - వ్యతిరేకక్వాద్దక - శత్రుత్వ తుమున్నర్థ కాలు క్రియలకు అభిన్నాలైన కర్త కలవి. తర్వాతివి రెండూ - అంటే - చేదానంతర్యార్థకాలు క్రియలకు విభిన్నాలైన కర్త కలవి.

పదాలకు పరస్పరం వున్న సంబంధాన్ని

అన్వయమంటారు. ౧౫

వాక్యం విషయబోధకం. ౧౬

ఉద్దేశ్య విధేయాలు కలది విషయం. ౧౭

విషయంలో ఉద్దేశ్యం విధేయం రెండూ వున్నాయని అర్థం - ఉద్దేశించి

చెప్పతగింది ఉద్దేశ్యం. తర్వాత విశేషంగా తెలియతగింది విధేయం - ఉద్దేశ్యం వక్తకు శ్రోతకు ఇద్దరికీ తెలుస్తుంది - విధేయం వక్తకుమాత్రం తెలుస్తుంది.

విశేష్యాదికం ఉద్దేశ్యం. ౧౮

అదిశబ్దంచేత విశేషణాలు సర్వనామాలు గ్రాహ్యములు.

క్రియాదికం విధేయం. ౧౯

అదిశబ్దంచేత విశేష్యాలు - విశేషణాలు - సర్వనామాలు - అన్నంత క్రియలు - ఏలాది అవ్యయాలు గ్రాహ్యములు. విశేష్యాదులు ఉద్దేశ్యవిధేయాలు రెండూ అవుతాయి. క్రియలు ఉద్దేశ్యాలు కావు.

సంపూర్ణం. అసంపూర్ణమని వాక్యం రెండు విధాలు. ౨౦

సమాపకక్రియాన్వితం క్రియావిరహిత నామాంతం

సంపూర్ణ వాక్యం. ౧౧

అసమాపక క్రియాన్వితం అసంపూర్ణవాక్యం. ౨౨

వాక్యసముదాయాన్ని మహావాక్యమంటారు. ౨౩

కొత్తగడ్డ - జగన్నాటకం - భారతం - రామాయణం - ఆంధ్రులచరిత్ర - మొదలైనవి.

క్రియాన్వయవాక్యాలు కొన్ని వ్యంగ్యార్థబ్యోతరా అవుతాయి. ౨౪

భావక్రియలున్నవాక్యం వ్యతిరేకక్రియలున్నవాక్యానికి - వ్యతిరేకక్రియలున్నవాక్యం భావక్రియలున్నవాక్యానికి - భావక్రియలున్నవాక్యం భావక్రియలున్నవాక్యానికి - వ్యతిరేకక్రియలున్నవాక్యం వ్యతిరేకక్రియలున్నవాక్యానికి వ్యంజకా అవుతాయని తాత్పర్యం. అప్పుడు భావక్రియలు తే పర్యంతాలుగాను లేదా “అట్లయితే” అనుప్రయుక్తమైన ఇనన్తంతాలుగాను తా పర్యంతాలుగాను - వ్యతిరేకక్రియలు “పోతే” అనుప్రయుక్తమైన వ్యతిరేకార్థకాలుగాను వ్యతిరేకార్థకాలుగాను ఉంటాయి. వాడువస్తే వీడువస్తాడు - వాడు వచ్చినట్లయితే వీడు వస్తాడు - వాడురాకపోతే వీడురాడు అని ఈవాక్యాలకు వ్యంగ్యం. వాడువస్తే వీడు రాడు - వాడు వచ్చినట్లయితే వీడురాడు - వాడురాకపోతే వీడువస్తాడు - అని వీటికి వ్యంగ్యం. నువ్వివ్వకపోతే నేనివ్వను - నువ్విస్తే నేనిస్తానని దీనికి వ్యంగ్యం -

నువ్విస్తే నేనివ్వను - నువ్వివ్వకపోతే నేనిస్తాననిదీనికి వ్యంగ్యం - ఇటువంటి వాక్యాలనేకవిధాలుగా వ్యవహారానుగుణంగా చెప్పవచ్చును. అవిశేషాలు శిష్టజన ప్రయోగాల్లో గ్రహించాలి.

భావ్యర్థకథనప్రారంభంలో ఇట్లా అన్నాడు

ప్రయుక్త మౌతుంది. ౨౪

భావ్యర్థకథనప్రారంభంలో పూర్వవాక్యంచివర ఇట్లా అన్నాడు అనేదాన్ని ప్రయోగించడం జరుగుతుంది. ఇట్లా ఇట్లా ఇల్లా ఇలా లప ఉపలక్షణం. ప్రజలతో బుద్ధుడిట్లా అన్నాడు.

తత్పురిసమాప్తిలో అనిన-అనగా-అంటేలు ప్రయుక్త

మవుతాయి. ౨౬

ప్రారంభించేసిన వాక్యపరిసమాప్తిలో - అన్న - అనగా - అంటే - అనేవి ప్రయోగించడం జరుగుతుంది. ప్రజలతో మహాత్ముడిట్లా అన్నాడు - శాంత్యహింసలతో న్వదేశాన్ని రక్షించుకుంటూవుండడం మీబాధ్యత - విశ్వశ్రేయస్సుకై పాటుపడడం మీధర్మం అంటే - ప్రజలుఅంతా భక్తిశ్రద్ధలతో మహాత్ముని మాటలు శిరసావహించారు.

విశేషణత్రికాదులు కొన్నిచోట్ల అధ్యాహార్యా లవుతాయి. ౨౭

హింసావాదం విజృంభిస్తే దేశంలో శాంతి సౌఖ్యాలుండవు - ఇక్కడ ఏదేశంలో విజృంభిస్తే ఆదేశంలో అని ఏ ఆలు అధ్యాహార్యాలు.

సంబంధంలో పూర్వవాక్యంలోని పదం కొన్నిచోట్ల

అధ్యాహార్య మవుతుంది. ౨౮

సత్యనారాయణకష్టాలు వూతురుగోడు కొడుకుగోల యెవరికితెలుస్తాయి ? - ఇక్కడ సత్యనారాయణకూతురుగోడు - సత్యనారాయణకొడుకుగోల అనిగ్రహిస్తారు.

కర్తృకర్మక్రియలు కొన్నిచోట్ల అధ్యాహార్యా లవుతాయి. ౨౯

నిన్నుచూస్తే నవ్వుతారు - ఇక్కడ ప్రజలు అధ్యాహార్యం. కృష్ణుడింట్లో ఉన్నాడా?-ఉన్నాడు-కృష్ణుడు ఇంట్లో అనేవిరెండూ యిక్కడ అధ్యాహార్యాలు. ఆ వాగేదెవరా? నారాయణ - ఇక్కడ వాగుతున్నాడనే క్రియ అధ్యాహార్యం.

బహుకృత్తుక క్రియకు సమీపకర్తృ లింగపచనా

లవుతాయి. ౩౦

ఏనాయకుడిప్రజలు శాంతికాములై అహింసాతత్పరులై పుంటారో అనాయకుణ్ణి మహాత్ముడంటారు - మీశాంతిసైన్యం మీరూ శాంతించండి - మొదలైనవి.

ఆవయవకర్తృకక్రియ ఆ అవయవకర్తృక మవుతుంది. ౩౧

గడగడవణికే వెంకణ్ణి చూచి - గడగడవణకడంకలవెంకణ్ణి అని అర్థం. గుండె బేజారై యుద్ధోన్మాదులు పరిగెత్తారు. గుండె బేజారెత్తడంకల యుద్ధోన్మాదులు పరిగెత్తారు.

తే వర్ణాంతక్రియాపూర్వకమైన కాని అవ్యయం అనుత్త

వాక్యపదగ్రాహక మవుతుంది. ౩౨

నీవు దేశానికి సేవచేస్తేగాని నీశక్తిసామర్థ్యాదులు సార్థకం రావు - దీనికి వాక్యవ్యాసంలో నీవు దేశానికి సేవచేస్తే నీశక్తిసామర్థ్యాదులు సార్థకం అవుతాయి. నీవు దేశానికి సేవ చేయకపోతే నీశక్తిసామర్థ్యాదులు సార్థకం రావు - అని వుంటుంది. ఇటువంటిచోట్ల ఆవధారణార్థక ఏత్వంసైతం కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నది. నీవు దేశానికి సేవచేస్తేనేగాని నీశక్తి సామర్థ్యాదులు సార్థకం రావు. ఇక్కాదులూహ్యలు.

క్రియాపూర్వకమైన కాని పూర్వవిరుద్ధార్థసూచక

మవుతుంది. ౩౩

వాడు వచ్చేవాడేకాని కొన్ని అడ్డంకులవల్ల రాలేదు. పూర్వార్థంలో క్రియ మీది కానికి తర్వాతవచ్చే వాక్యార్థం పూర్వార్థానికి విరుద్ధంగా వుంటుందని సూచిస్తుంది.

విపులవాక్యానికి ముందు సంగ్రహవాక్యం

తరచుగా వస్తుంది. ౩౪

నీకు ఋణపడివుంటాను - నువ్వు ఎట్లాగైనా శ్రమపడి ఆపని పూర్తిచేసి పెట్టు. అదేమిటిరా? యింత అన్యాయంగా ప్రజలసొమ్ము కాజెయ్యడం న్యాయమట్రా - యిదేమిటిరా? ఏదీకానివేళ మూటాముల్లకట్టి యెక్కడికి వెళ్ళామని యేంచేద్దామనా?

వాక్యం వాక్యాంతర గర్భం కూడా అవుతుంది. ౩౫
వస్త్రానన్నారు - కారణం తెలియదు - ఇంతవరకూచాలేదు.

నిశ్చయార్థంలో క్రియకు పౌమ్ము అనుప్రయుక్త
మౌతుంది. , ౩౬

నేనేమైనా రానుపో - నేరానుపొమ్మంటే - నేరానుపోమంటే - మొదలైన
పూహ్యాలు.

నామాద్యంత వాక్యాలు క్రియా విరహితాలు. ౩౭

నామం మొదలైనవి అంతంలోకల వాక్యాలు క్రియావిరహితాలై సంపూర్ణ
వాక్యత్వాన్ని పొందుతాయి. అతను రాముడు - అది ఊరు - అవి పళ్లు - అది
కంపుది - అవి కుళ్లువి - ఆమె భలేమనిషి - విజ్ఞాని అతను - మంచివాడురా
వాడు - మొదలైనవి.

వాక్య పరిచ్ఛేదం.

వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణం

ప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదం

ఉత్పభిన్నస్వరానికి అరిక వర్ణకం పరమైతే

పూర్వరూపం వస్తుంది. ౧

చిన్న - అరికం - చిన్నరికం - కన్నె - అరికం - కన్నెరికం -
లంజె - అరికం - లంజెరికం - మొదలైనవి.

అర్ధాదులు పరమైతే ఏడు ప్రభృతుల డకారానికి ణకారం

నకారాగమం బహుళంగా వస్తుంది. ౨

ఏణ్ణర్థం - ఏణ్ణర్థం - మూడుఅణాలు - మూణ్ణాలు - మూణ్ణాలు -
ఏడుఅణాలు - ఏణ్ణాలు - ఏణ్ణాలు - ఇత్యాదులూహ్యము.

అరశబ్దం పరమైతే ఒకటి ప్రభృతులకు ద్విరుక్త

నకారాగమం బహుళం. ౩

ఒకటిన్నర - రెండున్నర - మూడున్నర - నాలుగున్నర - ఐదున్నర -
ఆరున్నర - ఏడున్నర - ఎనిమిదిన్నర - తొమ్మిదిన్నర - పదిన్నర - రూపా
యిన్నర - అణన్నర - మొదలైనవి. మూడణాల్నర - మూడణాలనర -
ఇత్యాదుల్లో అద్విరుక్తనకారం బాహుళకంచేతనేనని గ్రహించాలి. అర రేఖరు
ద్విత్వం వైకల్పికం. రూపాయిన్నర - ఒకటిన్నర - మూణ్ణాలన్నర - మొదలైనవి.

కకారం పరమైతే పదం తుది కకారప్రాస్వస్వరానికి

లోపం విభాష. ౪

కక	కాదు	} కాక్కాదు కాకకాదు
తేక	కాని	

పోక	కొరికి	} పోక్కొరికి పోకకొరికి
లేకి	కచ్చి	
				} లేక్కచ్చి లేకికచ్చి
మొదలైనవి.				

గకారం పరమైతే పదం తుది కకార హ్రస్వస్వరానికి
లోపం కకారానికి గకారం విభాష. ౫

పోక	గుబురు	} పోగుబురు పోకగుబురు
రూక	గడ్డు	
లేక	గాని	} లేగ్గాని లేకగాని
మోకు	గంట	
				} మోగ్గంట మోకుగంట
మొదలైనవి.				

గకారం పరమైతే పదం తుది గకార హ్రస్వస్వరానికి
లోపం విభాష. ౬

మూగు	గుంపు	} మూగుంపు మూగుగుంపు
లాగి	గడ్డి	
రాగి	గంగాళం	} రాగ్గంగాళం రాగిగంగాళం
మోగు	గంట	
				} మోగ్గంట మోగుగంట
మొదలైనవి.				

కకారం పరమైతే పదం తుది గకార హ్రస్వానికి లోపం
గకారానికి కకారం విభాష. ౭

రాగి	కాగు	} రాక్కాగు రాగికాగు

మోగు	కాగు	} మోక్కాగు మోగుకాగు
రాగి	కడ్డి	
లాగి	కట్టు	} లాక్కట్టు లాగిక్కట్టు

మొదలైనవి.

గట్టాదులు ఇత్యాద్యర్థాలు. ౮

గట్ర - నట్ర - మొదలైనవి మొదలైనవి అనే అర్థాన్ని యిస్తాయని తాత్పర్యం - పెట్టి గట్ర వుచ్చుకొని - నగ నట్రదాచి - మొదలైనవి వ్యావహారిక ప్రయోగాలు. సముచ్చూర్ధకానికి లోపంవస్తే గట్టాదుల తుదిహ్రస్వానికి దీర్ఘం వస్తుంది. కొన్నిచోట్ల దీర్ఘానికి హ్రస్వం సైతం కనిపిస్తున్నది. పెట్టి గట్ర - పెట్టి గట్రా - నగా నట్ర - నగా నట్రా.

అర్ధవిశేష ఏత్యానికి హ్రస్వం వై కల్పికం. ౯

అడే - అడె - అరే - ఆరె - ఇడే - ఇడె - ఇరే - ఇరె.

గారు వారులు నిందాద్యర్థాల్లోను అనుప్రయుక్తా లౌతాయి. ౧౦

అదిశబ్దంచేత హేళన నిర్లక్ష్యాద్యర్థాలు గ్రాహ్యములు. అబ్బాయిగారు దయ చేస్తారని అన్నీ రడిచేసిపెట్టాలి పాపం ! - ఓహోహా మహారాజాగారు వేంచేశారని కూర్చోపెట్టి కుర్చీవెయ్యండి ! మొదలైనవి.

రెండుకు ఇరు ఆదేశం బహుళం. ౧౧

బహుళగ్రహణంచేత పదిపరమైతే ఇరు విభాషగా వస్తుంది. ఇరవై - ఇరవై ఒకటి మొదలైనవి. వ్యవస్థితవిభాషవల్ల రెండుపదులు అన్నప్పడు ఇరు ఆదేశంరాదు.

సన్నిహిత సంబంధంకల వస్తువాచకమే కొన్నిచోట్ల వ్యక్తి

వాచక మవుతుంది. ౧౩

ఏయే గొడుగు ! - గొడుగు వేసుకొన్న ఓమనిషీ ! అని అర్థం - ఇదిగో

మునుగూ ! - మునుగువేసుకొన్న ఓమనిషి ! అని అర్థం - అతలగుడ్డెవరు ? - తలగుడ్డచుట్టుకొన్న మనిషెవరు ? అని అర్థం- ఎవరీ యిల్లు ? ఈ యింట్లో ఉన్న వారు యెవ రని అర్థం - ఇలాగే ఎవ రావాగుడు ? ఎవ రామోళ - ఎవ రాగోల- మొదలైనవి ఊహ్యలు.

ఇరువురు రు వు వర్ణాలకు అత్యయుక్త ద్విత్వ

దకారాదేశం వైకల్పికం. ౧౪

ఇరువురు - ఇద్దరు.

గుణ రస వాచకాలైన నల్లాదులు అత్యంతార్థంలో తరచు విశేష

ణాలుగా పునరుక్తాలై పూర్వప్రయోజ్యా లౌతాయి. ౧౫

ఎర్ర బెరువు - ఎర్ర నెరువు - నల్లటి నలుపు - నల్లని నలుపు - యిక్కడ ఇత్వలోపం వస్తే - నల్లన్నలుపు - తెల్లటి తెలుపు - తెల్లని తెలుపు - వచ్చటి పనుపు - వచ్చని పనుపు - తియ్యటి తీపి - తియ్యని తీపి - పుల్లటి పులుపు - పుల్లని పులుపు - మొదలైనవి. తరచు శబ్దగ్రహణంచేత వగరు - చేదుప్రభృతుల కీకార్యం జరగదు.

అధికార్థంలో గుణ రస వాచకాలు కొన్నిచోట్ల ఏకార్థకభిన్నపద

ద్వంద్వంగా ప్రయుక్త మవుతాయి. ౧౬

కారుప్ప - కారునలుపు - చేదువిషం - పుల్లరొడ్డు - మొదలైనవి ఊహ్యలు. ఇతరత్రసైతం యిటువంటి ప్రయోగాలు కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నవి - నుగ్గునూచం - పురుగు పుట్ర - మొదలైనవి.

అప్రమేడితం పరమైతే పూర్వపదాంత అన్నంత అగుభాతువుకీ

లోపం బహుళం. ౧౭

తియ్యతియ్యగా - పుల్లపుల్లగా - కమ్మకమ్మగా - నల్లనల్లగా - తెల్లతెల్లగా - ఎర్రెర్రగా - మొదలైనవి - పక్షంలో తియ్యగాతియ్యగా - పుల్లగాపుల్లగా - కమ్మగాకమ్మగా ఇత్యాదులూహ్యలు.

ఎకారయుక్తమైన సకారానికి శా బహుళంగా వస్తుంది. ౧౮

సెనగలు - శెనగలు - సెలవు - శెలవు - సేరు - శేరు - మొదలైనవి.

ఎకారయు క్తమై సాదేశమైన శా అకారయు క్తం

బహుళంగా అవుతుంది. ౧౯

సెలవు - శెలవు - శలవు - సెనగలు - శెనగలు - శనగలు - మొదలైనవి.
బాహుళకంచేత యీకార్యం సార్వత్రికం కాదని గ్రహించాలి.

హిత శబ్దానికి పాక్షికంగా వు వర్ణకం మాత్రం

కనిపిస్తున్నది. ౨౦

హితం - హితవు - మాత్రశబ్దప్రయోగంవల్ల అత్వానికి ఉత్వం రాదని
సూచించబడింది.

అగమ ని వర్ణానికి దకారం పరమైతే బిందువు

బహుళం. ౨౧

దానిది - దాంది - దీనిది - దీంది - దేనిది - దేంది - చక్కనిది -
చక్కంది - నల్లనిది - నల్లంది - చక్కనిదానికి - చక్కందానికి - నల్లనిదానికి -
నల్లందానికి - మొదలైనవి. బాహుళకంచేత ఈకార్యం సార్వత్రికం కాదని
గ్రహించాలి.

నిర్నయాదుల రేఖయుత సకారానికి ఇకారం విభాష. ౨౨

నిర్నయం - నిర్ణయం - స్వర్నది - స్వర్ణది - ఇత్యాదులు వ్యవహారాను
గుణంగా గ్రాహ్యాలు.

త్రినయన త్రిణయనులు. ౨౩

త్రినయనశబ్ద ప్రథమసకారాన్నిణత్వంతో కొందరు ప్రయోగించగా అది
అసాధువని కొందరు లాక్షణికులు భావించారు-కాని అది నిరాకరం. మహాభాష్య
కారుడు “ అబాధకాన్యపి నిపాతనాని భవంతి ” అని వ్రాసి కొన్నిచోట్ల నివృత్తి
లైన శబ్దాలు నివృత్తితాలకు సాధుత్వాన్ని సంపాదిస్తాయేకాని వాటిపూర్వరూపాల
అసాధుత్వాన్ని ప్రతిపాదించనేర వని స్పష్టపరచడంచేత త్రినయన - త్రిణయన

నత్వ ఇత్వరూపాలు రెండూ సాధువులేగాని వీటిలో ఏరూపమూ అసాధువుకాదని గ్రహించాలి. విశేషవివరణంకోసం ప్రాచీనవాఙ్మయంలో వ్యావహారికభాష - లేక - ధ్వని - లిపి - పరిణామగ్రంథంలో ౨౯౦ వ పేజీ మొదలు ౨౯౮ వరకూ పరిశీలించాలి.

సమాసంలో నామవాచకాలైన ఈశాదుల తుది అత్వానికి

లోపం తరచు కనిపిస్తున్నది. ౨౪

జగదీశ్ - రమేశ్ - సురేశ్ - హరీశ్ - దేవినాథ్ - హరనాథ్ - మొదలైనవి.

తుది అత్వం లోపిస్తే ఈశాదుల శాకు షకారం

విభాషగా వస్తుంది. ౨౫

జగదీశ్ - జగదీష్ - రమేశ్ - రమేష్ - సురేశ్ - సురేష్ - హరీశ్ - హరీష్ - మొదలైనవి.

దా దు వర్ణాలు పరమైతే తాంతధాతువుల తుది స్వరానికి

లోపం తాకు దకారం బహుళం. ౨౬

పాతు-పాతుదాం-పాద్దాం - పాతుదువు - పాడ్డువు-మొదలైనవి ఉహ్యలు.

తా తు తూ తే లు పరమైతే తాంతధాతువుల తుది స్వరానికి

లోపం బహుళం. ౨౭

పాతు - పాతుతాడు - పాత్తాడు - పాతుతున్నాడు - పాత్తున్నాడు - పాతుతూ వున్నాడు - పాత్తూ వున్నాడు - పాతితే - పాత్తే - మొదలైనవి.

దా దు వర్ణాలు పరమైతే దాంతధాతువుల తుది స్వరానికి

లోపం బహుళం. ౨౮

బాదు - బాదుదాం - బాద్దాం - బాదుదువు - బాడ్డువు - మొదలైనవి.

దా దు వర్ణాలు పరమైతే ఇంచు బిందుపూర్వక చువర్ణానికి

లోపం దకారానికి ద్విత్వం బహుళం. ౨౯

రక్షించుదాం - రక్షిద్దాం - రక్షించుదును - రక్షిద్దును - పంపించుదాం -
పంపిద్దాం - పంపించుదువు - పంపిద్దువు - మొదలైనవి.

దా దు వర్ణాలు పరమైతే అన్యాదుల ను స్థానంలో

బిందువు బహుళం. ౩౦

అందాం - అందును - విందాం - కూర్చొందాం - చేసుకొందాం - విందును -
కూర్చొందును - చేసుకొందును - మొదలైనవి - వక్రానికి పాక్షికంగా ఉత్పంపస్తే
కూర్చుందాం - చేసుకుందాం - కూర్చుందును - చేసుకుందును - మొదలైన
రూపాలు.

దా దు వర్ణాలు పరమైతే ఉండు దు వర్ణానికి

లోపం బహుళం. ౩౧

ఉ వర్ణానికి అనడంచేత బిందువుకి లోపం రాదు - ఉండుదాం - ఉందు -
ఉండుదును - ఉందును - మొదలైనవి.

శత్రుధిక తూ వర్ణ స్వరానికి అకార ఒకారాలు పర్యాయంగా

కొన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నాయి. ౩౨

చూస్తూ వున్నారు - చూస్తా వున్నారు - చూస్తోవున్నారు - మొదలైనవి.
అత్త, భర్తా లనకుండా అకార ఒకారా లనడంవల్ల హ్రస్వదీర్ఘాలకు రెండింటికీ
గ్రహణ - చూస్త వున్నారు - చూస్తా వున్నారు - ఇత్యాది హ్రస్వరూపాలు మరి
సక్పత్తుగా కనిపిస్తున్నాయి. సూత్రంలో కిన్నిచోట్ల కనిపిస్తున్నాయి అనడంవల్ల
యీ అకార ఒకార ప్రయోగాలకు శిష్టవ్యవహారంలో తరచుగా ప్రయోగంలేదని
గ్రహించాలి.

అర్ధ విశేషాల్లో ఇత్యాదులు పరమైతే వలయుకు ఆదేశమైన

అలి లకారానికి పరంలో సకారాగమం వస్తుంది. ౩౩

చేయవలసివుంటుంది - చేయాల్సివుంటుంది - చేయాల్సిందేనా ? -
చేయల్సా ? - మొదలైనవి.

వలయుకి అదేశమైన అలికి పరమైన అర్థవిశేష ఇత్థానికి
తే వర్ణం పరమైతే తకారానికి పూర్వంలో సకారా
గమం వస్తుంది. ౩౪

చేయాలిస్తే - అడగాలిస్తే - రావాలిస్తే రండి - తేవాలిస్తే తెండి - రావా
లిస్తే వస్తాం - తేవాలిస్తే తెస్తాం - మొదలైనవి వ్యవహారప్రయోగాలు.

అశేష వాక్య ప్రయోగ విశేషాలు శిష్టమహాజనవ్యవహార
వేద్యాలు. ౩౫

ప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదం

సూత్ర సూచి

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అంతకుపరమైన వారు తొలిస్వరంతక	శ	32౪	134
అంతశబ్దంపరమైతే ఈ, ఏ లకు హ్రస్వం	శ	3౨౦	125
అంతశబ్దం పరమైతే ఒకకు	శ	3౨౧	126
అంతాదులకు వారు పరమైతే	శ	323	134
అంతిపరమైతే వృధ ఆద్యచ్చుకి గుణం	కృ	౬౦	265
అందదుకు ప్రభృతులు	సంధి	౪౧	36
అందర్వాదులు నిత్యబహువచనాంతాలు	శ	౨౯౮	122
అందు - న వర్ణ కాలకు	కా	23	167
అందు - న - సప్తమి	శ	2	73
అ ఆ ఉ ఊ ఓ ఓ ఔ లున్న చ జ లు	సంజ్ఞా	3౯	7
అఋలకు అఋలు పరమైతే	సంధి	౮౧	50
అక ఇకలు పరమైతే తూగు గకారానికి	కృ	౧౬	260
అక వర్ణకం పరమైతే వండు డకారానికి	కృ	౨౮	261
అకారంమీది విసర్గకు	సంధి	౧3౧	71
అకారాదులు పదిహేనూ అచ్చులు	సంజ్ఞా	3	2
అకారానికి ఇ ఉ ఋ లు పరమైతే	సంధి	౮౨	51
అకారానికి ఏ ఐ లు ఓ ఔ లు పరమైతే	సంధి	౮3	51
అకారానికి ఓషాదులు పరమైతే ఔ	సంధి	౮౫	52
అకారానికి ఓషాదులు పరమైతే వృద్ధ్యభా	సంధి	౮౬	52
అ కు హ విసర్గలు కంతాలు	సంజ్ఞా	౧౧	3

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అక్కటాదుల జడ్డకు లోపం	శ	౨౫౨	114
అక్కటాదులు నిత్యైకవచనాంతాలు	శ	౨౯౦	121
అక్షరశః ప్రభృతుల	శ	౧౪౦	95
అగు గాదేశ వకారానికి ద్విస్వర	క్రి	౧౪౮	243
అగుధాతుయు క్త విశేషణానికి	కా	౧౦	155
అగుధాతువుకు వ్యతిరేక తుమాన్యరాల్లో	క్రి	౧౪౦	242
అగుప్రభృతులకు తెంచుధాతువు	క్రి	౧౬౩	246
అగు యకారానికి ద్విస్వర	క్రి	౧౫౨	244
అగు వచ్చు తెచ్చు చొచ్చులకు	క్రి	౧౪౬	243
అగ్గలాదులకు ఇక వర్ణకం	శ	౧౦	200
అచ్చ తెలుగు పదాలన్నీ	శ	౧౪౮	104
అచ్చ తెలుగుపదాల్లో ఉత్తమాలైన	శ	౨౪౫	113
అచ్చుకామేడితం పరమైతే	సంధి	౭	19
అచ్చుకు ఋకారం పరమైతే	సంధి	౯౪	56
అచ్చుకు ఛకారం పరమైతే	సంధి	౧౨౦	67
అచ్చుపరమైతే ఓ ఐ ఔ లకు	సంధి	౯౧	54
అచ్చుపరమైతే కురు, చిరు, కడు	సంధి	౧౪	24
అచ్చుపరమైతే కొన్ని కళలమీద	సంధి	౨౨	26
అచ్చుపరమైతే గో శబ్దానికి గవ ఆదేశం	సంధి	౯౨	55
అచ్చుపరమైతే దివ్ శబ్దానికి	సంధి	౧౨౩	68
అచ్చులు అంతస్థలు పరమైన వర్గ	సంధి	౧౧౯	67
అచ్చులు హల్లులు ఉభయాలని	సంజ్ఞా	౨	2

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అచ్యుతాదుల యకారానికి	శ	౧౬౯	100
అఙ్గిలులు పరమైతే నివ్ శబ్దానికి	సంధి	౧౨౪	69
అఙ్గిలులు పరమైతే నవర్ల సకారానికి	స	3౧	176
అఙ్గిలులు పరమైతే పరుషాలకు	సంధి	౯౫	56
అఙ్గిలులు పరమైతే సకారానికి	సంధి	౧౧౭	65
అక్షాత స్త్రీ పురుషోద్దేశ్య	శి	3౧౫	125
అటం దాదు తా తు తూ తేలు పరమైతే	క్రి	౮౯	231
అట్టి ఇట్టి ఎట్టుల ద్విత్వానికి లోపం	శ	3౦౫	123
అట్టి ప్రభృతుల యోగంలో	స	౧౨5	192
అట్టి వంటి బోటి మోస్తరు ప్రభృతులు	స	౧౨౨	192
అట్లాదుల టకారానికి లోపం	శ	3౦5	123
అట్లు మొదలై సవి అర్థవిశేషాల్లో	శ	3౦౪	123
అట్లు ఎలె ప్రభృతులు పోలికను	స	౧౧౫	190
అడం - అండి - ఆలి - కు - ములు	క్రి	3౫	220
అడంగు మొదలై సవాటికి కువ	కృ	2	259
అడగ్వాదులకు చు వర్ణాగమం	క్రి	౧౨5	238
అడగ్వాదుల్లో డాకు ణకారం	శ	౨౬3	116
అడుగ్వాది ధాతువులు ద్వికర్మకాలు	క్రి	౨౧౯	257
అతిపూర్వక సోపసర్గకకృదంత	త	23	208
అత్యంత సన్నిహిత సంబంధార్థ	స	3౬	177
అత్వహల్లులుపరమైతే అసంతపదాల	సంధి	౧౧౬	64
అత్యంతగుణవాచకాలకు ఉత్పాత	సంధి	3౧	30

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అత్వాంతాలైన అమహన్నపుసంకాలకు	శ	23	83
అత్వాని కచ్చుపరమైతే సంధి బహుళం	సంధి	౨	15
అదరులు లోనైనవి నిత్య	శ	౨౯౯	122
అది అవిశబ్దాల అత్వానికి వృత్తిలో	సంధి	౧౦	22
అది శబ్దయుక్తమైన	కా	౯౨	170
అద్విరుక్తమైన అనాగమ చకారానికి	క్రి	౧3౬	241
అద్విరుక్తమైన ఆగమచకారానికి షకారం	క్రి	౧3౫	240
అద్విరుక్తాలైన తడవాదులు	స	౮౬	136
అధికరణవాచకానికి అందువర్ణకం	కా	2౮	167
అధికరణవాచకానికి లోపలవర్ణకం	కా	౪౯	162
అధికార్థంలో గుణరసవాచకాలు	ప్ర	౧౬	275
అధికార్థంలో తరతమలు	శ	౯౨	211
అధికార్థంలో ద్విరుక్తి	శ	3౯3	137
అధిరాజ్యం అది దీర్ఘానికి	శ	౧2౦	100
అనర్థక కప్రత్యయానికి	స	౧౬౦	197
అనవర్ణకం అప్పాదులకవుతుంది	కృ	౧2	260
అనవర్ణకం పరమైతే వీచు చకారం	కృ	౧౮	260
అనవర్ణకం వడ్డించుకి వస్తుంది	కృ	3౮	263
అనవ్యయాలైన సమాసంలో అనాద్యవయ	సంధి	౧౧౧	63
అనాచ్ఛికాల్లో కొన్నిచోట్ల ఐ షౌ లకు	క్రి	౧౫2	245
అనాదరార్థంలో ద్విరుక్తి	శ	3౯౫	137
అనిరిష్టార్థంలో ఒకశబ్దానికి	శ	32౧	133

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అనిష్టం అరిష్టం	స	౧౬౧	197
అనుకరణంలో ఉకారాంత నామానికి	సంధి	౫౬	41
అనుకరణంలో తుది ఐదొలకు	సంధి	౫3	40
అనుకరణంలో సమశ్శబ్దం తుదిఅత్వానికి	సంధి	౫౧	40
అనుకరణంలో విసర్గ	సంధి	౫౦	40
అనుకరణశబ్దాలు విశేషణాలై తే	శ	౪౦౨	138
అనుకృతిలో అహమాదుల మకారానికి	సంధి	౫౫	41
అనుకృతిలో తుదిహల్లుక ద్విత్వం శరచుగా	సంధి	౫౪	41
అనుకృతిలో ధ్వన్యనుకరణ శబ్దాలకు	సంధి	౫౮	42
అనుపదంలో అన్నంత అగుధాతువు	క్రి	౬౬	226
అనుప్రయుక్తమైన ఆకుధాతువుకి	క్రి	౯	259
అనుప్రయుక్తమైన ఇవార్ధకాలకు	శ	3౦2	123
అనుప్రయుక్తమైన వలయు ధాతువుకి	క్రి	౧౭౫	249
అనుప్రయుక్తాలైన ఏయిఁయిలు	శ	౨౪	75
అనుప్రయుక్తాలైన పడు కలల	క్రి	3౦	218
అనుప్రయుక్తాలైన లుప్తశేషాలైన	శ	౨౫	75
అనుమ్యాదుల మువర్ణానికి	శ	౭౮	84
అనుసరణార్థంలో తొడ వర్ణకం	కా	౨3	157
అనుస్వార విసర్గలు ఉభయాలు	సంజ్ఞా	౫	2
అన్నంత అగుధాతువు తేవర్ణంపరమైతే	క్రి	౬౫	226
అన్నంత అగుధాతువు దీర్ఘానికి	క్రి	౧౭౮	250
అన్నంతఅగుధాతువుపరమైతే బాగు	క్రి	౨౦౦	254

సూ.శం	పదచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అన్నంత క కారానికి గాదేశమైతే	క్రి	౧౧౪	252
అన్నంతక్రియలకు అత్వార్థగుణవాచ	క్రి	౧౧౪	254
అన్నిప్రభృతులు సర్వనామాలు	శ	౨౪౦	11౨
అస్రత్యయాంత క్రియలమీద కదవు	క్రి	౧౧౪	253
అస్యత్రాదులు అనుకరణ	శ	౧౩౮	94
అస్యదేశీయాలతుది	శ	2౯	85
అన్యార్థాద సంబంధంలో	కా	౨౮	158
అపదమైన అచ్చు పరమైతే	శ	౪౦౯	139
అపదాదిస్వరంపరమైతే అచ్చుకుసంధి	సంధి	౪	20
అపాయగ్రహణ ... అవధికి	కా	3౬	160
అపాయగ్రహణ ... సరాసయ	కా	32	160
అప్పదులకు మహత్సంజ్ఞా	శ	౨౧౬	107
అప్యర్థంలో భూతార్థక అసమాపక	క్రి	౧౬2	247
అప్రేరణ కర్తృకాలకు	కా	౮౩	168
అబ్బురాదుల్లో ఉత్పలోపం	శ	౨23	118
అభ్యంజన యోజనల	శ	౧౫౦	97
అమహదర్థంలో ఒక్కశబ్దానికి	శ	3౬౯	133
అమహదర్థంలో డు రు లకు	క్రి	౧3	213
అమహదర్థ త్రికారానికిపరమైన టివర్ణం	శ	3౪౨	129
అమహదర్థద్వి తేయాద్యేని ఒకటనచ	శ	3౨౪	126
అమహద్విశేష్యంకల ఏకాంత	శ	౨౮౧	120
అమహద్విశేష్యంకల ఏకాంతసంఖ్యా	శ	౨౮౨	120

సూ త్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అమిశ్రంలో ద్విగువు కేకవచనం	స	౮౫	186
అమృతశబ్దానికి స్త్రీత్వవివక్షలో	శ	౨౧౭	107
అయికాలు ప్రదమాంతంమీద	క్రి	౨౧౭	257
అయి పదానుస్రయోగం	కా	౧౧	155
అయ్యాదులకు మహాన్మహతీ	శ	౨౧౮	107
అయ్యాదు లనుప్రయుక్తాలై న తద్ధర్మ	క్రి	౧౮౮	252
అయ్యాదు లనుప్రయుక్తాలై భూతతద్ధర్మ	క్రి	౧౮౭	252
అయ్యాదులు నామపదాలకు పరమై	శ	౪౦౬	139
అయ్యాదులు పరమై దేవ	శ	౧౮౪	102
అయ్యాదులు ప్రశ్నార్థంలో విభాషగా	క్రి	౧౮౯	252
అరజాతి ప్రభృతు లనేక	స	౧౫	174
అరమర అటమటలకు స్వార్థంలో	త	౧౩	200
అరమరమీది ఇకకు లోపం	త	౧౨	200
అరశబ్దం పరమై తే ఒకటి ప్రభృతులకు	ప్ర	3	272
అరుగ్వాదులకు ఆగమనార్థంలో	క్రి	౧౬౪	246
అర్థబోధకం ప్రయోగార్హం	వా	౧	266
అర్థవిశేషంలో ఆకుపరమైన	శ	౪౨౭	142
అర్థవిశేషంలో ఎల్లికి	శ	౪౩౦	142
అర్థవిశేషంలో ఏకత్వంమీది	శ	3౧౩	129
అర్థవిశేషంలో వర్ణకాంతరాలు	త	౯౯	211
అర్థవిశేషంలో లాట్టు పరమై తే	క్రి	3౧	219
అర్థవిశేషంలో వార్షికశబ్ద ఇత్యానికి	తు	౮౭	210

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అర్థవిశేష ఏత్వానికి హ్రస్వం	ప్ర	౯	274
అర్థవిశేషాల్లో ఇత్వాదులు పరమైతే	ప్ర	3౨	278
అర్థవిశేషాల్లో దాకపరమైతే	శ	౪౨౯	142
అర్థశబ్దాన్యరేఫమిది అహ్న సకారానికి	స	౪౧	178
అర్థాదులు పరమైతే ఏష ప్రభృతులు	ప్ర	౨	272
అర్ర అల్ల ర లకు మధ్యమోత్తమోభయం	ర	3౧	76
అర్ర అల్ల ర ల తుదిహ్రస్వానికి దీర్ఘం	శ	3౦	76
అరుమొదలైన పదాల కంతాగమంగా	శ	౪౬౮	150
అలయ్యాదులకు ఇకవర్ణకం	శృ	౧౫	260
అలయబోడి ఇత్వాదులుసమాస	స	2౬	185
అల్ల అనేకార్థాల్లో	శ	౪౧2	141
అలా ఆద్యచ్చుకి లోపం వచ్చి	శ	3౦౬	123
అలుగు మొదలైనవాటికి స వర్ణకం	శృ	౩	258
అల్పార్థంలో గ్రామశబ్దానికి పూర్వంలో	స	౧౪౬	195
అవకాదిప్రత్యయాలు పరమపుత్రం పే	స్మి	౫౭	265
అవకు ఓత్వం విభాష	శ	౨౪౨	112
అవతరశబ్ద తకారం	శ	౧౪౮	97
అవధారణార్థకమైన ఏను	శ	౪౧౧	140
అవయవకర్తృకక్రియ ఆ అవయవి	వా	3౧	270
అవర్ణకం పరమైతే కాచు చకారానికి	కృ	౪౮	264
అవర్ణాదులకు నిర్దేశార్థంలో తరచుగా	సంజ్ఞా	33	6
అవసానంలో ద్రుతానికిలోపం బహుళం	సంధి	౨౧	26

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
అవికృతమైన పదికి పరమైన	స	౮౭	186
అవి క్రమంగా గెండ్లెసి ప్రధమమధ్య	క్రి	౧౦	213
అవు చెవు లకు అర్థవిశేషంలో	త	౫౭	206
అవును చెవులకు ను వర్ణానికి	త	౫౮	206
అవ్యయ సజ్జయుక్త సజ్జ సమాసాలు	స	౧౫౩	196
అవ్యయమైన అట్లుతో ధాతువు	స	౫౨	180
అవ్యయమైన ఆశు శబ్దం	శ	౯౩	87
అవ్యయాలు కొన్ని బహువచనాంత	శ	3౦౨	123
అవ్యయాలు కొన్ని సంధ్యాది కార్యాల్లో	శ	౪౨౨	141
అవ్యవహితశబ్దద్వయం మధ్యకలిగే	సంధి	౧	15
అశేషవాక్య ప్రయోగవిశేషాలు	ప్ర	3౫	279
అశేషాలు తత్సమాంద్ర శబ్ద విశేషాలు	శ	౪౮౦	152
అసంయుక్త న ల డ రాంతాలైన	క్రి	౧౨౦	237
అసమాపకక్రియాస్వీతం అసంపూర్ణ	వా	౨౨	268
అస్త్యర్థంలో కలుగు ధాతువుకి	క్రి	౧౫౮	245
ఆ ఈ ఏ లకు త్రికమనిపేరు	సంజ్ఞా	౭	3
ఆ ఈ ఏ శబ్దాలు సమాస ఘటితమై	స	౫౩	180
ఆ, ఈ శబ్దాలకు మహదర్థంలో	శ	3౨౩	126
ఆ ఈ ల కర్థవిశేషాల్లో	శ	౪౧౮	141
ఆ, ఈ లు పరమైతే అర్థవిశేషంలో	శ	౪౨౪	141
ఆఖ్యాతకు ఉపయోగంలో	కా	౨౭	158
ఆగమద్విరుక్త ను ముల మీది	శ	3౬౦	131

నూత్రం	పదచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఆగమ దు వర్ణంమీది మధ్యమపురుల్లో	క్ష	౪. ౨	221
ఆగమ ని వర్ణానికి దకారం పరమైతే	ప్ర	౨౦	276
ఆగమ ల రి వర్ణాల స్వరానికి	శె	3౬౪	133
ఆగమ లు ల ల స్వరానికి ద్వితీయాదులు	శ	౭౦	88
ఆగమ లు ల ల స్వరలోపమైతే	శ	౭౦	88
ఆచ్చికాల్లో అయి అవులకు వక్షతమాలు	క్ష	౧౫౬	245
ఆచ్చిక పదంతో అన్యదేశ్య	స	౧౨	173
ఆచ్చిక సమాసాల్లో వర్ణలోపాగమా	స	౧౦౪	190
ఆచ్చికాల్లో పదమధ్యంలో	శ	౨౭౦	118
ఆటాదులకు పుంలింగ స్త్రీలింగాల్లో	త	౧౫	201
ఆడుప్రభృతులు పరమైతే	శ	౨౨౦	110
ఆడు మొదలై నవాటికి ట	కృ	౮	259
ఆత్మనేపదార్థంలో కొను ధాతువు	క్ష	౭౪	228
ఆత్మనేపదార్థక ధాతువుతుది ను వర్ణానికి	క్ష	౮౦	229
ఆత్మనేపదార్థకమైన ధాతువు ఒత్వం	క్ష	౧౦౪	234
ఆత్మమహిమాదులకు	శ	౧౨౫	92
ఆదరార్థంలో ద్విరుక్తి వస్తుంది	శ	3౯౨	137
ఆదిమధ్యమల్లో కొన్ని పదాల ఉకారానికి	శ	౪౪౬	145
ఆదిహల్లులై స చ ప లకు	శ	౪౫౪	147
ఆంధ్ర దేశవ్యవహారసిద్ధమైన భాష దేశ్యం	సంజ్ఞా	౫౭	12
ఆంధ్రభాషకు వర్ణాలు	సంజ్ఞా	౧	1
ఆనికి కకారానికి ద్విత్వం	శ	౪౨౮	142

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఆపదాదులు ద్వితీయైకవచనాంత	శ	౧౨౧	91
ఆమ్రేడితం తుది హ్రస్వానికి	శ	౩౯౯	138
ఆమ్రేడితం పరమైతే క్షణాదుల	సంధి	౩౯	34
ఆమ్రేడితం పరమైతే కోటి శబ్దం	శ	౪౦౫	139
ఆమ్రేడితం పరమైతే పూర్వపదాంత	ప్ర	౧౬	275
ఆమ్రేడితం పరమైతే మధ్యమ ము అండు	సంధి	౪౭	38
ఆమ్రేడితం పరమైతే విభక్తిలోపం	సంధి	౪౦	35
ఆమ్రేడితమైన అత్వానికి యి వర్ణం	స	౭౮	185
ఆ యా జాతివర్ణ నల్లో గ్రామ్యం	సంజ్ఞా	౬౦	14
ఆయీత్యాది ఘటితాలు	స	౭౪	184
ఆయుశ్శబ్ద సత్వానికి	శ	౧౬౫	99
ఆరప్రయోగంలో బహువచన	శబ్ద	౬౮	82
ఆరాటాదుల్లో ప్రథమేతర దీర్ఘానికి	శ	౨౬౧	116
ఆర్యాద్యర్థకాలు పరమైతే రాజు	సంజ్ఞా	౪౬	9
ఆవులించు ప్రభృతులకు త వర్ణకం	కృ	౧౨	259
ఆశీశ్శాస సంప్రార్థన విధుల్లో	క్రి	౬	212
అశ్చర్యాంగీకారాది అర్థవిశేషాల్లో	శ	౪౬౨	149
ఇంగువాదులు నిత్యైక	శ	౨౯౨	121
ఇంచు చకారానికి, ద్విత్వం	క్రి	౧౨౮	239
ఇంచు చు పు ఆగమాలు పరమైతే	క్రి	౧౨౫	238
ఇంచు పరమైతే అడ్డాదులకు	క్రి	౧౨౭	239
ఇంచుపరమైతే అన్యాదులకు	క్రి	౧౨౬	239

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఇంచు పరమైతే ఇ ఉ ఋ లకు	క్ర	౧౧. ౨	236
ఇంచు పరమైతే నామధాతువుల	క్ర	౧౧౧	236
ఇంచు పరమైతే హృస్వస్	క్ర	౧౧౫	237
ఇంచు పరమైతే హెచ్చరిక కనర్థం	క్ర	౧౧౬	237
ఇంద్రజిత్ తకారానికి	శ	౧౨౫	93
ఇంపు బిగు పోరులకు ఇత పర్వస్థ	శ	౪౭	205
ఇ ఈ ఎ ఏ హ్ లున్న చ జ లు	సంజ్ఞా	౪౦	8
ఇ ఉ ఋ ల కచ్చు పరమైతే	సంధి	౫3	56
ఇకాదుల కచ్చుపరమైతే	సంధి	౫	18
ఇకారం పరమైతే అగు పోవుల	క్ర	౧౫౧	244
ఇకారంమీద కు ను వు క్రియావిభక్తుల	శబ్ద	౫౨	80
ఇకార ఏకారాలమీది విసర్గకు	సంధి	౧౩౨	71
ఇకార వక్రాలు కొను ధాతువు పరమైతే	క్ర	౮౨	229
ఇకారాంత సంస్కృత సమపదాల	సంజ్ఞా	౪. ౨	8
ఇకి పరమైతే చూచు చకారం	శృ	౨౪	261
ఇగ్లో రాయుత్వాగ మాంతాల	శ	౮౫	86
ఇ చు య శ లు తాలవ్యాలు	సంజ్ఞా	౧౨	3
ఇచ్చుకు ఈ విభాషగా వస్తుంది	క్ర	౧౪౧	242
ఇచ్చు చకారానికి యవలు	క్ర	౧౪౨	242
ఇచ్చు చాదేశ యద్విత్వానికి లోపం	క్ర	౧౪3	242
ఇ టి తి వర్ణాలు వక్ష్యమాణాలు	శ	౪౬.3	149
ఇడివర్ణకం పరమైతే రా చు తోయుల	శృ	3౬	262

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం సంఖ్య	పేజీ
ఇతర అచ్చులకు సైతం	శ ౨౭౨	118
ఇతర దేశ భాషాపదాలు ఆంధ్రదేశ	సంజ్ఞా ౧౮	13
ఇతరపదార్థప్రధానం	స ౧౮	174
ఇతరవిభక్తిర్ధిరాల్లో	కా ౧౧౧	163
ఇతరాలకు సైతం ఈకార్యాలు	సంధి 52	33
ఇతరాలు క్రియాప్రయోగ విశేషాలు	క్రి ౨౨౦	257
ఇతరాలు విభక్తిప్రయోగ విశేషాలు	కా ౯౧	170
ఇతరాలు విశేషాలు శిష్టజనవ్యవహారం	క్రి ౬౧	265
ఇతరాలు సంధి విశేషాలు శిష్టమహాజన	సంధి ౧౩౬	72
ఇతరాలు సంస్కృతాంధ్ర సమాస	స ౧౬౭	198
ఇతరాలు స్థిరాలు	సంజ్ఞా ౨౮	5
ఇత్వంగాని హ్రస్వంగాని కూడితే	క్రి ౧33	240
ఇత్వలోపమైతే ఔపవిభక్తిక టివర్ణ	శ ౪౭౬	152
ఇత్వలోపమైతే బిందుపూర్వక	శ ౪౭౭	152
ఇత్వ సంధిలో చ జ లు తాలవ్యాలు	సంజ్ఞా ౪౧	8
ఇత్వాని కచ్చుపరమైతే సంధి బహుళం	సంధి 3	16
ఇత్వానికి బహువచనం పరమైతే	శ ౮౬	86
ఇ ప్రత్యయం పరమైతే నొప్పి ఒత్వానికి	కృ 33	262
ఇయకు మారుగా నామాంతానికి	శ ౨3౭	111
ఇరువురు రువు వర్ణాలకు అత్యయుక్త	ప్ర ౧3	275
ఇరు శబ్దం పరమైతే పది దివర్ణానికి	స ౯౨	187
ఇల్లుశబ్దం పరమైతే పుట్టినమెట్టినల	సంధి ౧3	24

సూత్రం	సరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఈధాతు నీశబ్దాల మీదివాటి ఉత్పానికి	శ	౫౩	80
ఈ, వు, నులు పరమైతే	కా	౮౭	169
ఉంగరాదుల మధ్య అత్పానికి లోపం	శ	౪౪౮	146
ఉకార ఋకార ఔకారాలమీది విసర్గకు సంధి	సంధి	౧౩౩	71
ఉకార ఋకారాలకు అందువర్ణకం పరమైతే	శ	౫౫	80
ఉకారాంత గోశబ్దాల	న	౮౭	86
ఉకారాంతమైన మహత్తుకి	శ	౮౮	86
ఉకారాంతాలకు గోశబ్దానికి	శ	౯౦	86
ఉక్తానుక్తసంస్కృత సంధివిశేషాలు	సంధి	౮౦	50
ఉక్తార్థంలో ప్రథమవస్తుంది	సూ	౬	153
ఉత్తరపదార్థ ప్రధానం తత్పురుషం	స	౧౭	174
ఉత్పత్తిన్న స్వరానికి అరికవర్ణకం పరమైతే	ప్ర	౧	272
ఉత్పాంత జడం తృతీయకు	కా	౮౦	168
ఉత్పాంత జడవాచకానికి	కా	౫౨	162
ఉత్పాంత సంస్కృతనామమీది సంబుద్ధి	శ	౬౫	82
ఉత్పాంత సంస్కృతనామాలకు	శ	౬౬	82
ఉత్పాంతాలకు లట్టు పరమైతే	క్రి	౧౫	213
ఉత్పాని కచ్చు పరమైతే సంధి బహుళం	సంధి	౪	18
ఉద్దేశ్యం ద్వ్యవయవం కలదైతే	క్రి	౨౧౧	256
ఉద్దేశ్యమాత్ర షష్ఠికి	కా	౬౭	166
ఉద్దేశ్య మాత్రానికి కువర్ణకం	కా	33	159
ఉద్దేశ్య విధేయాలు కలది విషయం	వా	౧౭	267

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఉద్దేశార్థంలో కొన్నిచోట్ల	కా	౨౦	157
ఉద్దేశార్థంలో ద్వితీయకు కూర్చి	కా	౧౮	156
ఉన్నశబ్దం పరమైతే ఉండు ధాతువుకి	క్రి	౯౯	233
ఉన్నశబ్దం పరమాతుంటే తువర్ణకం	క్రి	౧౬	213
ఉపమేయం ద్వితీయాద్యంతమైనప్పుడు	స	౧౧౮	191
ఉపమాన పూర్వపదకర్మ ధారయంలో	స	22	185
ఉపమేయం ప్రథమాంతమైనపు డట్లు	స	౧౧౬	190
ఉపమేయం ప్రథమాంతమైనప్పుడు	స	౧౧౭	191
ఉపమానవాచకం ఉత్తరపదమై	స	3౫	177
ఉపమానవాచకం పూర్వపదమై	స	33	177
ఉపయోగంలో ఆఖ్యాతపంచమికి	కా	౬౪	165
ఉపసర్గ తుది అత్వానికి కృదంత	సంధి	౮౭	52
ఉపూపధ్యానీయాలు ఓష్ఠ్యాలు	సంజ్ఞా	౧౫	4
ఉభయప్రార్థనలో ఆగమ త	క్రి	౪౪	222
ఉభయ ప్రార్థనలో దకారం పరమైతే	క్రి	౪౫	222
ఉభయ ప్రార్థనదకారానికి ద్వితీయం	క్రి	౪౬	222
ఉయేల ఉయాలల దీర్ఘానికి	శ	౨౪౮	113
ఉయేలాదుల్లో తొలి	శ	౨౪౯	113
ఉరు మొదలై న వాటికి ఇత్వం	శ	౪౬౫	149
ఉహారాదులు ఉహిని పరమైతే	సంధి	౮౮	53
ఋ ఋ విస్సర్గ ఖ ఛ త థ ధ ఘ	సంజ్ఞా	౫౪	11
ఋకారాంతానికి అత్వం	శ	౯౬	87

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఋ కారాదేశ రు వర్ణ	శ	౧౯౫	103
ఋ కారానికి రుకారాదేశం	శ	౧౯౩	103
ఋ టు ర ష ణ లు మూర్ధన్యాలు	సంజ్ఞా	౧౩	3
ఋ త్విగాదులు ప్రథమైక	శ	౧౨౦	91
ఎ ఏ ఒ ఓ లు వక్రాలు	సంజ్ఞా	౮	3
ఎ ఏ ఐ లు కంఠతాలవ్యాలు	సంజ్ఞా	౧౬	4
ఎకారయుక్తమైన సకారానికి శా	ప్ర	౧౮	275
ఎకారయుక్తమై సాదేశమైన శా	ప్ర	౧౮	276
ఎక్కు దిగులకు అర్ధవిశేషంలో డు	శృ	౫౪	264
ఎడువర్ణకం పరమైతే లివర్ణం	శ	౩౭	204
ఎనవర్ణకం ఈర్చుబ్బునందు దువ్యూకు	శృ	౩౭	262
ఎల్లకు మహాదర్థంలో బహువచనం చేరి	శ	౪౧౬	140
ఎల్లాదుల కనుప్రయుక్తమైన	శ	౪౧౪	140
ఎవడెవరే దేవులకు అర్ధవిశేషంలో	శ	౩౩౧	127
ఎవ్వరితాదుల్లో రివర్ణానికి	శ	౩౪౮	130
ఏ ఓ ల మీది విసర్గకు ఏత్వోత్ప	సంధి	౧౩౪	72
ఏకాక్షరాలకు హ్రస్వంలేదు	శ	౧౦౧	88
ఏకాంత తదంతాంతసంఖ్యా	శ	౨౮౪	120
ఏకార్థకంమీద సమాసగత	శ	౩౪౩	129
ఏకవాక్యంలో సర్వపదాలు	కా	౯౦	169
ఏకాశ్రయక్రియల్లో పూర్వకాలిక	క్రి	౬౦	225
ఏతాదులకు మువర్ణకం	శ	౨౬౬	117

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఏమి మి వర్ణానికి బిందువు	శ	౪౩౫	143
ఏమి మి వర్ణానికి లోపం విభాష	సంధి	౫౭	41
ఏ య పరమైతే ఆదిహ్రస్వానికి	త	౭౭	209
ఏయి ఇత్వానికి లోపం నిత్యం	శ	౧౭	74
ఏయి, ఓయి, ఓలు ఆమంత్రణంలో	శ	౧౫	74
ఏయి పరక ఓరి ఓసుల ఓత్వానికి	శ	౨౩	75
ఏయిపరక ఓరిఓసుల ఓత్వానికి	శ	౨౨	75
ఏల్వాదులకు బడివర్ణకం	కృ	౧౯	260
ఏ వర్ణానికి లోపం బహుళం	క్రి	౭౦	227
ఏవాలకు హ్రస్వం వకారానికి	శ	౩౨౬	126
హ్రి కారం కంఠతాలవ్యం	సంజ్ఞా	౧౮	4
ఐ ఔ లు వక్రతమాలు	సంజ్ఞా	౯	3
ఐకారం ఈతుల్యం	శ	౧౧౦	90
ఐదుకి ఏనాదేశం బహుళం	స	౯౪	187
ఒంటరి కల్లరి గద్దరకు స్వార్థంలో	త	౨౫	202
ఒండు డు వర్ణానికి భావంలో టి వర్ణకం	త	౫౪	205
ఒ ఓ ఔలు కంఠఓష్ఠ్యాలు	సంజ్ఞా	౧౭	4
ఒకచోట ఉత్వాదులతో	త	౬౮	207
ఒకటి ప్రభృతులు పరమైతే పదిఇత్వాని	స	౮౮	183
ఒక శబ్దం అల్పపరార్థకంకూడా	శ	32౦	133
ఒకానొకచోట మహత్వంలో	శ	౧౨౩	92
ఒక్కశబ్దానికి ఓత్వాదేశం	శ	3౪౭	129

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ఒప్పు తప్పు పెల్లులకు స్వార్థంలో	శ	౪౮	205
ఒరుగు ప్రభృతులకు ఉవర్ణకం	శృ	3౧	262
ఒకారాంత ... అండి అకారానికి	క్రి	౧౦౯	235
ఒకారాంత ... అడం అత్వానికి	క్రి	౧౦౬	234
ఒకారాంత ... ఆలి అడం వర్ణకాలు	క్రి	౧౦౫	234
ఒకారాంత ... మువర్ణకానికి	క్రి	౧౦౪	235
ఒ దీర్ఘానికి హ్రస్వం బహుళం	క్రి	౨౦౭	255
ఒయారాదుల్లో తొలిదీర్ఘానికి	శ	౨౬౨	116
ఒయి ఇత్వానికి లోపం బహుళం	శ	౧౮	74
ఒయి ఏయిలు పరమైతే మధ్యమోత్తమో	శ	౩౨౨	76
ఒరి ఓసులకు వికల్పంగా ఏయి	శ	౨౨౧	75
ఒరి ఓసులకు హల్లు పరమైతే ఇత్వలోపం	శ	౧౪	75
ఒరి ఓసులు ప్రేమాద్యర్థాల్లోను ఉన్నాయి	శ	౨౦	75
ఒపవిభక్తిక పూర్ణబిందు పూర్వక	శ	౨౨౩	109
ఒపవిభక్తికాల తృతీయా సప్తములకు	శ	౪౭౮	152
ఒపవిభక్తికాలైన వివర్ణ	శ	౨౨౨	108
ఒపశ్లేషికాది భేదాలతో	కా	౫౦	162
కంటెవర్ణకం పరమైతే	క్రి	౧౦౯	254
కంఠేకాలాదుల ఏత్వానికి	స	౧౫౨	196
కంఠరాదులు క్లిబ తుల్యాలు	శ	౧౧౧	90
కకారంపరమైతే కి కు వర్ణకాలు	సంధి	౭౮	49
కకారంపరమైతే ధాత్వాదుల గకారానికి	క్రి	౧౪౦	251

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	శ్లో
క కారం పరమైతే ధాత్వాదుల తుది	క్రి	౧౫౫	252
క కారం పరమైతే పదం తుది క కార	ప్ర	౪	272
క కారం పరమైతే పదం తుది గ కార	ప్ర	౭	273
క కారాదులు ముప్పై యేహ హల్లులు	సంజ్ఞా	౪	2
క ఖ ప ఫ లు పరమైతే ముహుర్	సంధి	౧౧౦	62
క ఖ ప ఫ లు పరమైతే విసర్గకు	సంధి	౧౩౫	72
క ఖ ప ఫ లు పరమైతే సకారానికి	సంధి	౧౦౫	60
క చ ట త ప లు పరుషాలు	సంజ్ఞా	౨౬	5
కదవు వకారానికి లోపం బహుళం	క్రి	౧౯౪	253
కదా కదేల దీర్ఘానికి హ్రస్వం	క్రి	౨౧౦	256
కనుధాతువు తొలిహ్రస్వానికి	క్రి	౧౪౭	243
కన్న పన్నలు పల్లువంటివి	శ	౨౨౫	109
కరకంతుడు మిశ్ర బహువ్రీహి	స	౧౦౯	189
కరశబ్దం ముమైతే తీర్థ శబ్దానికి	స	౧౪౯	195
కరుగు ప్రభృతులు అంతర్భావిత	క్రి	౨౧౮	257
కర్కాదులకు అంభాదులు పరమైతే	సంధి	౮౯	53
కర్త కర్మ భేదాలతో నామాలు	వా	3	266
కర్తరి కర్మణి భేదాలతో ప్రయోగం	వా	౯	266
కర్తృకర్మక్రియలు కొన్ని చోట్ల	వా	౨౯	269
కర్తృకర్మ క్రియాన్వితం ప్రయోగం	వా	౮	266
కర్తృబహుత్వంలో తనకు	శ	3౬౮	133
కర్తృభూతక్రియతో తత్కర్త కన్వయ	క్రి	౨౦౫	255

సూత్రం	సంఖ్య	పేజీ
కర్మం లో ఏ వర్ణం	క్ర ౬౨	227
కర్మం లో కలుగుకు కలాదేశం	క్ర ౧౫౯	245
కర్మ ఏ వర్ణాంతానికి...టి వర్ణాగమం	సంధి ౧౨	23
కర్మ ఏ వర్ణాంతానికి...పూర్వరూపం	సంధి ౧౧	23
కర్మకవత్వమిది అటువంటి	క్ర ౬౯	227
కర్మప్రయోగంలో	కా ౨౧	157
కర్మకలది సకర్మకం	నా ౬	266
కర్మపదయోగంలో నిమిత్తార్థంలో కువర్ణకం కా	వి ౫	159
కర్మపదయోగంలో నిమిత్తార్థంలో వ్యక్తికి	కా ౬౯	166
కర్మపదాలకు ప్రథమ బహుళం	కా ౧౫	156
కర్మధారయంలో...టి వర్ణాగమం	స ౬౩	182
కర్మధారయంలో...ని వర్ణాగమం	స ౬౨	182
కర్మధారయంలో పూర్వపదం	స ౨౩	175
కర్మధారయంలో పేదాదిశబ్దాలకు ఆలుశబ్దం	సంధి ౨౦	28
కర్మధారయంలో ఉత్పానికచ్చ పరమైతే	సంధి ౨౭	27
కర్మధారయంలో ము వర్ణ కానికి సు వర్ణం	సంధి ౩౦	౩0
కర్మధారయాలలో ఉత్తరపదం పరమైతే	స ౧౪౪	195
కర్మధారయాలమీద మత్వర్థకంకూడా	స ౧౨౯	193
కర్మలేనిది అకర్మకం	వా 2	266
కర్మాది భేదాలతో	కా 3	153
కర్మార్థంలో ద్వితీయ వస్తుంది	కా ౧౬	156
కర్మార్థంలో పడు అను ప్రయుక్తమవుతుంది	క్ర ౭౬	228

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
కలన్వాదుల ను వర్ణానికి	శ ౨	౨౬	109
కలుగు మొదలైన వాటికి ఇమి	కృ	౪	258
కాక త్రియల కకారానికి గకారం	త	౧౬	201
కాక త్రియలు కొన్నిచోట్ల స్వార్థంలోనూ	త	౧౮	201
కాచువీచు తిరుగులకు అలివర్ణకం	కృ	౪౫	263
కాదులకు కారపరమైతే వ్యంజనానికే	సంజ్ఞా	32	7
కాదులకు వర్ణశబ్దం పరమైతే	సంజ్ఞా	3౮	7
కాదులై దైదుకాదివర్ణులు	సంజ్ఞా	౨౫	5
కాదె కదార్థక మవుతుంది	క్రి	౨౧౬	257
కాప్రత్యయం ఏకార్థక బహువచనంకల	త	౧౯	201
కాప్రత్యయం మీది	శ	౨౦౧	105
కాయుప్రభృతులకు ఇవర్ణకం	కృ	౫౧	264
కారకాలంటే కర్మాదులు	కా	౧	153
కారపరమైతే బలశబ్దంతుంది అత్వానికి	స	౧౫౦	196
కారాదులు పరమైతే అనన్యయ సకా	సంధి	౧౦2	61
కా రే ష లు రాకపోతే హ్రస్వానికి	సంజ్ఞా	3౫	7
కాలవాచియైన నాడుశబ్దయోగంలో	సంధి	3౮	34
కాలశబ్దం పరమైతే వేసవివానశబ్దాల	స	౧౫౪	196
కాలశబ్దం పరమైతే వేసవి వివర్ణానికి	స	౧౫౫	196
కాలార్థవాచకాలకు ప్రథమ	కా	౧౪	155
కాలార్థవాచకాల ప్రథమకు	కా	౫౪	163
కాశ్మీరీ యాదుల యవర్ణానికి	త	2౮	209

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
కాష్ఠగోష్ఠులు పరమైతే పరశ్చలతుని	స	౧౪౦	194
కాషాయమాంజిష్ఠశబ్దాలతుది అత్వానికి	త	౭౯	209
కుచుటతుపులు స్వస్వవర్గగాహకాలు	సంజ్ఞా	౧౦	3
కుటుంబికాదుల ఇత్వానికి	శ	౧౭౧	100
కు-యొక్క-లోపల షష్ఠి	శ	౬	73
కులధురలకు ఘర పరమైతే బిందువు	సంధి	౧౨౬	69
కువర్ణకం పరమైతే ఉకార ఋ	శ	౫౪	80
కువర్ణకానికి చతుర్థికి	కా	౭౦	166
కూతురు ప్రథమైకవచనం మీదనే	శ	౨౧౧	106
కూతుశబ్దం ప్రథమైక వచనానికి దువర్ణం	శ	౨౧౦	106
కూర్చి గురించి పట్టినులు పరమైతే	శ	3౫౯	131
కూర్చి గురించి పట్టులు పరమైతే	శ	౩౬౧	132
కూర్చి గురించి పట్టినులు పరమైతే	శ	3౬౨	132
కృతప్రాస్వాలైన ఆ ఈ లమిది	శ	౪౨౦	141
కృతోత్కమైన సంస్కృతనామం	శ	౬౨౪	82
కృత్తులకు అర్థాలు యథావ్యవహారంగా	కృ	౧	258
కృత్రుత్యయాలైన కగతపవేములు	కృ	౨	258
కృష్ణక్రిష్ణ క్రుష్ణులు	శ	౧౯౪	103
కౌపుశబ్దానికి ఆద్యక్షర శేషానికి	సం	3౫	32
కేక శబ్దం గాఢార్థంలో	స	౧3౯	194
కేరలాదులలకారానికి	శ	౧౭౨	100
కేవలం అన్యదేశ్యపదాల	స	౭	172

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
కొనుధాతువు పరమైతే సకారగతమైన	క్రి	౮౫	230
కొన్నిచోట్ల అనభిహిత కర్తకు	క్రి	౧౭౭	250
కొన్నిచోట్ల అనుకరణపదాల	శ	౪౦౦	138
కొన్నిచోట్ల అనుధాతువు పరమైతే	శ	౪౦౧	138
కొన్నిచోట్ల అపదాద్యమైన గకారా	శ	౪౫౭	148
కొన్నిచోట్ల ఈప్రత్యయం స్వార్థంలో	త	౨౨	202
కొన్నిచోట్ల ఉపమానాలనేకం వుంటే	స	౧౧౯	191
కొన్నిచోట్ల ఛ యు లు దేశ్యశబ్ద	సంజ్ఞా	౪౭	9
కొన్నిచోట్ల తవర్ణకం పరమైతే	త	౨౯	203
కొన్నిచోట్ల పదమధ్యఉత్పానికి	శ	౪౪౪	145
కొన్నిచోట్ల పదాంత ఇత్పానికి	శ	౪౪౨	144
కొన్నిచోట్ల పదాదిమధ్యమాంతాల్లో	శ	౪౪౩	145
కొన్నిచోట్ల ప్రథమాదివిభక్త్యంత	స	౧౨౧	191
కొన్నిచోట్ల ప్రేమాద్యర్థ సూచకమై	శ	౨౭	76
కొన్నిచోట్ల బహువచనం మీద	శ	౨౩౧	110
కొన్నిచోట్ల భూతార్థకక్రియకు	క్రి	౧౬౮	247
కొన్నిచోట్ల మకారానికి అనునాసిక	శ	౪౫౯	148
కొన్నిచోట్ల విశేషణాలు	శ	౨౮౭	121
కొన్నిచోట్ల సమాసగతపూర్వపదం	స	౧౧౨	190
కొన్ని తత్సమాలమీద సైతం	త	౧౭	201
కొన్ని నామవాచకాలు ఏకత్వంలో	శ	౨౯౭	122
కొన్ని నామవాచకాలు నిత్యైక	శ	౨౯౬	122

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
కొన్ని ను డు ల ఆదిమధ్యమాంతాల	శ	౪౩౯	144
కొన్ని ను డు లకు మధ్యమాంతాల్లో	శ	౪౪౦	144
కొన్ని పదమధ్య ట డ ద సల ఉత్వానికి	శ	౪౪౧	146
కొన్ని పదాదిమధ్యమాల్లో అత్వానికి	శ	౪౪౧	144
కొన్ని పదాలమధ్య ర ల ల ఉత్వానికి	శ	౪౪౨	147
కొన్ని పదాలకు అక్షరవ్యత్యయం	శ	౪౪౩	148
కొన్ని మహస్మహతీ సంజ్ఞావాచకాలకు	శ	౪౪	79
కొరకు - కయి - కోసరం - చతుర్థి	శ	౪	73
కొలుచు ప్రభృతులకు వడి	శృ	౪౪౩	264
కొప్పు బెట్టులకు మత్వర్థంలో	శ	౪౪౪	205
కోపాదులకు మత్వర్థంలో	శ	౪౪౫	206
కోమటి మ వర్ణానికి బిందువు	శ	౪౪౬	143
కోరు ప్రభృతుల కర్మపద సంబంధ	కా	౧౪	156
కోరు ప్రభృతులకు ఇకి వర్ణకం	శృ	౨౩	261
కోసరం బిందురహిత ర వర్ణానికి	శ	౯	73
కస్యఃస్యః ప్రత్యయాలు పరమైతే	త	౯౬	211
క్రమార్థంలో ద్వీరుక్తి	శ	3౯౬	137
క్రియలమీది కదవుకు అయ్యాదులు	క్రి	౨౧౨	256
క్రియాదికం విధేయం	వా	౧౪౭	268
క్రియాన్వయంకలది క్రియను పుట్టించేది	కా	౨	153
క్రియాన్వయంలో పదద్వయానికి	కా	౪౧౧	168
క్రియాన్వయ వాక్యాలు కొన్ని	వా	౨౪	268

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
క్రియాపదోక్తంకాని కర్తకు	కా	౬౩	165
క్రియాపూర్వకమైనకాని పూర్వ	వా	33	270
క్రియవిధేయ విశేషణాలమీది	క్రి	౨౦౨	255
క్రీడావిశేషవాచకాలు	శ	3౦౧	123
క్రొత్తశబ్దానికి ఆధ్యక్షరశేషానికి	సంధి	3౬	32
క్రొత్తాదుల రేఖకు	శ	౨౪౬	113
క్షక సిరం	సంజ్ఞా	౨౯	5
క్ష.కారం పరమైతే తకారానికి	సంధి	౧3౦	71
క్ష.కారం పరమైతే విసర్గకు	సంధి	౧౦౬	61
క్షౌత్రలాదుల	శ	౧౭౮	101
క్ష.సూపణ ఆకారానికి రేఖాగమం	శ	౧౫౮	98
ఖద్విశ్వంలో తుదిహల్లుకి	స	౬౯	183
గకారం పరమైతే కికు వర్ణకాల	సంధి	౭౯	49
గకారంపరమైతే పదంతుది కకార	ప్ర	౫	273
గకారంపరమైతే పదం తుది గకార	ప్ర	౬	273
గకారం వకారం	శ	౨౪౪	112
గ జ డ డ బ లు సరళాలు	సంజ్ఞా	౨౭	5
గట్టాదులు ఇత్వాద్యర్థకాలు	ప్ర	౮	279
గయుక్త.....అద్విరుక్తగకారం	క్రి	౧౮౧	251
గయుక్త.....భాత్వాదుల కకారానికి	క్రి	౧౮3	251
గారు వారులు నిందాద్యర్థాల్లోను	ప్ర	౧౦	274
గారు వారులు పరమైన అకారాంత	సంజ్ఞా	౪౫	9

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
గీరు ప్రభృతులకు అవర్ణనం	శృ	౪౭	264
గుండా పరమైతే లోపల	కా	౭౬	167
గుణరసవాచకాలైన నల్లదులు	ప్ర	౧౪	275
గుణరసవాచకాలైన విశేషణ శబ్దాలు	శ	౨౯౫	122
గుణవాచకాలైన నల్లదులకు	త	౬	200
గుణాదిభేదాలతో విశేషణం	శ	౨౮౦	119
గుణాదివిశేషాలను చెప్పేది	శ	౨౭౮	118
గురువులేని యంతాలుకాని	క్రి	22	228
గోత్రాదులు పరమైతే సమానశబ్దానికి	స	౧౬౬	198
గోయి ప్రభృతుల తుది	శ	౨౫౦	114
ఘాతక ఘావర్ణానికి	శ	౧౫3	97
జ, ష, ణ, న, మ, అనుస్వారాలు	సంక్షా	౨౧	4
చకారం పరమైతే పదం తుది చకార	సంధి	౬౧	42
చకారం పరమైతే పదం తుది జకార	సంధి	౬౨	43
చకారం పరమైతే పదం తుది తకార	సంధి	౬౪	45
చకారం పరమైతే పదం తుది దకార	సంధి	2౦	46
చ ఛ శ లు పరమైతే తకారానికి	సంధి	౧౦౨	60
చ ఛ శ లు పరమైతే సకారాంత	సంధి	౧౦౪	60
చతుర్థీవిభక్త్యంత పదానికి మీది	స	౨౬	176
చయ వాంతాల తుది వర్ణానికి	క్రి	౪౧	221
చరిత్రాదుల మువర్ణకానికి	శ	౧౦౪	88
చక్కమీది అన్నంత అగు ధాతువుకు	క్రి	౨౦౧	255

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
చచ్చునొచ్చులకు చావునోవులు	క్రి	౧౪౫	242
చ జ తు ల స లు దంత్యాలు	సంజ్ఞా	౧౪	3
చలిది ప్రభృతుల లకారానికి	శ	౪౫౧	146
చలిదీత్యాదుల మధ్య ఇకారానికి	శ	౪౪౯	146
చా లు కూ డు లు అధిశార్థంలోను	శ	౪౧౦	140
చిత్రశబ్దానికి కర పరమైతే	శ	౧౪౬	96
చిన్నాదులకు అరిక వర్ణకం	త	౪	199
చిరుతాదులకు స్వార్థంలో	త	౧౪	200
చు పు వర్ణాలు పరమైతే ఇత్వానికి	క్రి	౧౨౨	238
చు పు వర్ణాలు పరమైతే చెడు డకారం	క్రి	౧3౦	240
చు వర్ణం పరమైతే అడోడు కూడు	క్రి	౧౨౯	239
చువర్ణానికి లోపం హ్రస్వంమీది	క్రి	౧౬౫	246
చూచు కాచు దాచులకు మత్వర్థంలో	కృ	౨౨	261
చూడుముకు అర్థవిశేషంలో	శ	౪౨3	141
చెక్కుప్రభృతులకు ఇవి	కృ	౫౫	264
చెడుగు దుడుకు నిడుపులకు పుంస్త్యంలో	త	౪౨	204
చెడుగు దుడుకు నిడుపులకు మత్వర్థంలో	త	౪3	204
చెలినయాలకు భావంలో	త	౫౨	205
చెలియలాదుల బహువచన	శ	౨౧౨	106
చెలియలాదుల లకారానికి	శ	౨౧3	106
చేత తోడ తృతీయ	శ	3	73
చేత తోడ లోపలవర్ణకాల	శ	౪	73

సూత్రం	సరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
చేతవర్ణకం పరమైతే అంధ్యాదుల	సంధి	౪౨	36
చేదర్థ యోగంలో లృట్టుకి	క్రి	౧౭౦	247
చేదాద్యర్థ సప్రత్యయాంతమైన ఉండుకు	క్రి	౧౦౧	233
చేయుపరమైతే విజయభోజనపదాల	సంధి	౪౮	39
చేయు మొదలైన వాటికి త	శృ	౫	258
చేయుయోగంలో అన్నంతక్రియ	క్రి	౧౯౭	254
చేయు యోగంలో విజయ మువర్ణ	సంధి	౪౯	39
జకారం పరమైతే పదం తుది చకార	సంధి	౬౪	43
జకారం పరమైతే పదం తుది జకార	సంధి	౬3	43
జకారంపరమైతే పదం తుది తకార	సంధి	౭౧	46
జకారం పరమైతే ... దాకు జకారం	సంధి	౭౨	46
జగదింద్రజిత్తుల	శి	౧౨౮	92
జ ఝ లు డ ఢ లు పరమైతే తకారానికి	సంధి	౯౯౬	57
జడం సప్తమికి ద్వితీయ	కా	౬౧	164
జడానికి సప్తమ్యర్థంలో	కా	౫౭	163
జడ్డక్కరంతో పదాదిస్వరం	శి	౨౫౩	114
జయవృధలకు అర్ధవిశేషంలో అంతి	శృ	౫౯	265
జాగ్రత్త ద్విత్యంలో ఒక	శి	౧౬౬	99
జాదిప్రభృతుల దకారానికి	శి	౨౬౫	117
జాయాపతి శబ్దాలు ద్వంద్వమైతే	స	౫౦	180
జాలామలకు అరివర్ణకం	త	౨3	202
జిహ్వ మూలీయం జిహ్వమూలీయం	సంజ్ఞా	౧౯	4

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
జేయం శక్యార్థకం	శ	౧౮౯	103
జ్యోతిష జ్యోతిషాల అంత్యస్వరానికి	త	౯౦	210
జ్యోతిష జ్యోతిషాల ఆది యకారానికి	త	౯౧	210
ట త లు పరమైతే తకారానికి టకారం	సంధి	౧౦౩	60
ట ష లు పరమైతే సకారానికి షకారం	సంధి	౧౦౩	63
టి తి వర్ణాలు పరమైతే ఉత్పానికి ఇత్వం	శ	౪౭౦	151
టి వర్ణం కొన్నిటి అంతాక్షరానికి	శ	౪౭౭	150
టి వర్ణం పరమైతే క్రిందుమీదు	శ	౪౭3	151
టి వర్ణం పరమైతే ద్విత్వోపధం	శ	౪౭౨	151
డకారం టకారం	క్రి	౧౦౨	224
డు ప్రత్యయం చేరడానికి యోగ్యమైనది	శ	౪౨	78
డు మంతంమీద ను వర్ణకం ఉత్పానికి	శ	౧౦౧	80
డు ము వు న కేకవచనాలు	శ	౧౨	74
డు ము వు లు ప్రథమ	శ	౧	73
డు వర్ణం పరమైతే బ్రాహ్మణ	శ	౧౮౭	102
డు వర్ణకం పరమైతే చయలకు పకారం	కృ	3౦	262
డు వర్ణకంమీదప్రథమైకేతర ప్రత్యయాలు	శ	౪౮	79
ణ బ ల అత్వానికొకచోట	స	౭౧	182
ణ శ సంయుక్తాలైన న ల లకు	శ	౪32	143
ణాదేశ భావంలో ఇత్వ అత్వాలకు	శ	౧౮	81
తకారం పరమైతే పదం తుది తకార	సంధి	౭౧	44
తకారం పరమైతే పదంతుది దకార	సంధి	౭౭	4

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
తక్కినవి ఉభయాలు	శ	౧౪	74
తగ్గు ప్రభృతులకు దల వర్ణకం	కృ	౪౬	263
తచ్చబద్ధకంలో సర్వశబ్దాలు	స	౮౦	185
తత్పరిసమాప్తిలో అనిస - అసగా - అంటేలు	ఎ	౨౬	269
తత్పురుషాదిభేదాలతో	స	౧౬	174
తత్సమదేశ్య శబ్దాలచివర	శ	3౦౪	124
తత్సమాది శబ్దాలకు తొన్ని టకీ	శ	3౧౧	124
తత్సమాలకు ఆలుశబ్దంపరమైతే	సంధి	౨౪	29
తత్సమాలకుసైతం కాప్రత్యయాదులు	శ	౬౧	206
తద్ధర్మాదుల్లో లాట్టవుతుంది	క్ర	౫	212
తద్ధర్మార్ధక విశేషణం అసహాయతలోను	క్ర	౧౮౬	252
తద్ధిత ప్రత్యయాలు పరమైతే	త	౨	199
తన తమ పూర్వకమైతే అంతట	శ	3౯౧	137
తన తమ పూర్వకాలై ద్రుతాంతాలైన	శ	3౮౬	136
తనవర్ణకం పరమైతే పూర్వపదాంత్య	త	౧౦	200
తమ్ము కుర్ర లిత్యాదులు విశేష్య పూర్వపద	స	23	184
తరచుగా ఆచ్ఛికంలో స్త్రీసమం	స	౪౪	179
తరచుగా ధ్వన్యాద్యనుకరణలో	శ	3౯౮	138
తరచుగా ధాన్యవాచకాలు	శ	3౦౦	122
తరాజు ఆద్యచ్ఛక్తి లోపం	శ	౪౫౮	148
తలకు కు వర్ణానికి లోపం	శ	౪౧౨	140
తవర్ణకం పరమైతే చెంచు శబ్దానికి	త	3౦	203

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
తవర్ణకం పరమైతే రేఫమిది	శ	389	129
తవర్ణకం పూర్ణబిందు పూర్వకం	శృ	౬	259
తవర్ణక అత్వానికి ఇత్వ ఎత్వాలు	శ	38౪	129
తవర్ణపరక త్రికానికి	శ	3౨౮	127
తవర్ణపరకమైన వల వకాగం	శ	౪౨౧	141
తాచ్ఛిల్యంలో తిండిప్రభృతులకు	త	౬9	207
తాచ్ఛిల్యంలో పుండాదులకు జగడాదులకు	త	౬౪	207
తాచ్ఛిల్యంలో పెత్తనాదులకు	త	౬౨	206
తాచ్ఛిల్యంలో మాట శబ్దానికి	త	౬2	207
తాత శబ్దానికి స్త్రీవద్ధా	శ	౯9	87
తా తు తూ తేలు పరమైతే అన్వాదుల	క్రి	౮౮	231
తా తు తూ తేలు పరమైతే ఇంచు	క్రి	౮2	230
తా తు తూ తేలు పరమైతే ఈదు	క్రి	౯9	232
తా తు తూ తేలు పరమైతే ఉండును	క్రి	౧౦౦	233
తా తు తూ తేలు పరమైతే చకారానికి	క్రి	౮౬	230
తా తు తూ తేలు పరమైతే చెప్పుధాతువు	క్రి	౯౦	231
తా తు తూ తేలు పరమైతే తాంశధాతు ప్ర	౨౬		277
తా తు తూ తేలు పరమైతే యాకు	క్రి	౮౪	230
తా తు తూ తేలు పరమైతే వెళ్ళుద్విత్వో	క్రి	౯౮	233
తా తు ప్రభృతులు పరమైతేబిందువుమిది	క్రి	౧3౮	241
తా వ కీ న మా మ కీ నా ల నకారానికి	త	౮౪	209
తా శబ్దానికి తృతీయాది విభక్తి	శ	392	131

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
తుది అత్వంలోపి స్తే ఈశాదులు శాకం	ప్ర ౨౪	277	
తుమర్ధ అకారంమీది పరుషానికి	క్రి ౬౩	226	
తుమున్నంత క్రియలకు ప్రథమా	స ౧౨౧	191	
తుల్యార్థయోగంలో తోడవర్ణకం	శా ౨౪	158	
తూతు తేలు పరమైతే టాదేశ డ స్వరూనికి	క్రి ౯౪	232	
తృతీయావిభక్త్యంత పదానికి	స ౨౫	175	
తెచ్చుకు తే వస్తుంది	క్రి ౧౪౪	242	
తెలియు ప్రభృతులకు వివర్ణకం	క్రి ౪౯	264	
తెలుగునక్షత్రవాచకాలతో	స ౧౪	174	
తెలుగులో కొన్ని శబ్దాలు విశేషణ	శ ౨౫౫	121	
తేవర్ణాంత క్రియాపూర్వకమైన కాని	వా ౪౨	270	
తోవర్ణకం పరమైతే తేలుప్తస్వర	శ 3౪౧	129	
త్రికంమీది అసంయుక్త హల్లుకి ద్విత్వం	స ౬౬	183	
త్రిక స్త్రీసమ మువర్ణాంత	స ౫౧	180	
త్రిక ప్రాప్తంమీది ని పులకు ద్విత్వం	శ 33౦	128	
త్రికాదులమీది కడశబ్దం కవర్ణానికి	స ౭౧	184	
త్రికానికి అమహదర్థప్రథమైన	శ 33౬	128	
త్రికానికి మర్యాదలో మహదేశ నచనంలో	శ 3౨౭	127	
త్రికానుప్రయుక్తాలైన అక అస అమల	శ 33౫	128	
త్రినయన త్రిణయనులు	ప్ర ౨౨	276	
త్వరికార్థంలో ద్విరుక్తి	శ 3౯౪	137	
ధకారానికి ధకారం	శ ౧౧౪	96	

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
దంత్య తాలవ్య చ జ లు నవర్ణాలు	సంజ్ఞా	౪౮	9
దంత్య యుక్తం రాజుశబ్దం	సంజ్ఞా	౪3	8
దకారం పరమైతే క్రియాజన్య	క్రి	౨౫	216
దకారంపరమైతే పదం తుదితకార	సంధి	౬౮	45
దకారం సరమైతే పదంతుది దకార	సంధి	౬2	44
దయ్యు నొచ్చు పుచ్చులకు ఇ వర్ణకం	కృ	3౨	262
దాచు దాయ్యాదులకు ర వర్ణకం	కృ	3౯	263
దా తా లు పరమైతే ఆదేశా	క్రి	౯3	232
దా తా లు పరమైతే టాదేశ	క్రి	౯౨	231
దాదు తాతుతూ తేలు ... ద్విరుక్త	క్రి	౯౧	231
దాదుతాతుతూ తేలు పరమైతే వెడలు	క్రి	౯౬	232
దా దు తూ తు తేలు ... లోప	క్రి	౯2	232
దా దు వర్ణాలు పరమైతే అన్వాదు	ప్ర	౨౯	278
దా దు వర్ణాలు పరమైతే ఇంచు	ప్ర	౨౮	278
దా దు వర్ణాలు పరమైతే ఉండు	ప్ర	3౦	278
దా దు వర్ణాలుపరమైతే తాంత	ప్ర	౨౬	277
దా దు వర్ణాలు పరమైతే దాంత	ప్ర	౨౮	277
దాని అంతిమ మకారానికి	శ	౧౧౮	91
దిగ్దూరాది ... కువర్ణకం	కా	౪3	161
దిగ్దూరాది ... కువర్ణకానికి	కా	2౧	166
ది వర్ణకం పరమైతే నవర్ణానికి	క్రి	౨౪	215
దివాదులకు గతశబ్దం పరమైతే	స	౧౪౮	195

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
దివిభిన్నమైనప్రత్యయంపరమైతే ఉన్నాను	క్ర	౧౭	213
దివి భిన్నమైన ప్రత్యయంపరమైతే నవర్ణ	క్ర	౨౧	214
దివి భిన్నమైన ప్రత్యయం పరమైతే	క్ర	౨౧	214
దివి వర్ణకాలు పరమైతే ఆ ఈ లకు	శ	33౭	128
దీర్ఘమీద తరచుగా సాధ్యబిందువులేదు	సంధి	౨౬	27
దీర్ఘమీది లి వర్ణానికి లోపంరాదు	త	3౮	204
దీర్ఘమీది హల్లుకి	శ	౧౧౫	90
దీర్ఘాంత తువర్ణకం క్రియాన్వయంలో	క్ర	౬౭	227
దూతాదులకు స్త్రీత్వం	శ	౧౦౬	89
దూరాద్యర్థాల్లో లోపలకు అందు వర్ణకం	కా	౭౯	168
దూరాద్యర్థాల్లో లోపలవర్ణకం	కా	౫౧	162
దేశభాషాస్వభావ...విశేషప్రయోగాలు	శ	౧3౯	95
దేశభాషాస్వభావ...విశేషసమాస	స	౧౨౫	192
దేశశబ్దం పరమైతే భరతశబ్దం తొలి	స	౧౨౮	193
దేశాదులకు గాంధ్యాదులకు	త	౭౬	208
దేశ్య తద్భవాల సమాసం	స	౬	172
దేశ్యాలైన నవలూదుల	శ	౪౧3	138
దొప్పదుల్లో దాకు డకారం	శ	౨౬౪	116
ద్యుహృత్పబ్ధాలకు	శ	౧3౪	93
ద్రిత్యాది పూర్వకమైన వేదశబ్దానికి	త	౮౧	209
ద్రుత ప్రకృతికంమీది పరుమాలకుసరళాలు	సంధి	౧౭	25
ద్రుత ప్రకృతులుకాని పదాలు కళలు	సంజ్ఞా	౫౨	10

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ద్రుతాంతాలై నపదాలుద్రుతప్రకృతికాలు సంజ్ఞా	గౌ	10	
ద్రుతానికి పరుష సరళస్థిరాలు పరమైతే	సంధి	౧౯	26
ద్రుతానికిలోపం పూర్వస్వరానికి దీర్ఘం	శ	౪౧౩	140
ద్వంద్వం అప్రాణివాచక కృదంత	శ	౪౬	179
ద్వంద్వంలో ఋకారానికి రవర్ణం	స	౪౯	180
ద్వంద్వంలో పదంమీది కతలకు గదలు	సంధి	౧౬	25
ద్వంద్వంలో పూర్వపదాంత్యావయవానికి	స	౪౮	180
ద్వితీయాదులికి మీదిపదంతో	స	౨౧	175
ద్వితీయాదులు పరమైతే తనమసల	శ	5౬౫	133
ద్వితీయాదులు పరమైతే నేమేల ఏత్వానికి	శ	3౫౬	131
ద్వితీయాదులు పరమైతే లువర్ణ ఉత్వానికి	శ	౬౦	81
ద్వితీయాద్యేకవచనం పరమైతే డువర్ణ	శ	౪౯	79
ద్వితీయాదులు పరమైతే లువర్ణ ఉత్వానికి	శ	౬౦	81
ద్వితీయాదుల్లో గారు ఉత్వానికి	శ	3౧౦	124
ద్వితీయాదుల్లో రువర్ణ ఉత్వానికి ఇత్వం	శ	32౬	134
ద్వితీయాద్యేకవచనం	శ	౪౯	79
ద్వితీయాద్యేకవచనాలు పరమైతే	శ	౪౬౪	149
ద్వితీయావిభక్త్యంత పదానికి	స	౨౪	175
ద్వితీయైకవచనం ఉత్తమపురుష నువర్ణకం	శ	౫2	80
ద్వితీయైకవచనాంత తుల్యా	శ	౧౨౨	92
ద్విత్యం ఉత్వం తుది హల్లుకి	శ	౧౧౪	90
ద్విత్యరహితాలై న నల్లాదులకు	త	2	200

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ద్విత్వలోప కను చను శబ్దాల వ్యంజన	సంధి	౨౦	26
ద్విత్వసహిత నవర్ణక	శ	౮౩	85
ద్విరుక్తం అన్యహల్సంయుక్తమైతే	శ	౨౩౯	112
ద్విరుక్తమైన హల్లు పరమైతే ఆచ్చిక్తమైన	స	౬౫	183
ద్విరుక్తశబ్దపల్లవక్రియల ఆప్రేక్షితం	క్ర	౨౦౩	255
ద్విరుక్తాలైన మహాప్రాణాల తొలిహల్లుక	స	౬౭	183
ధరణి రేఫగత అత్వానికి	శ	౧౭౪	100
ధర పరమైతే ధూర్కు ధురాదేశం	సంధి	౧౨౭	70
ధాతువుకు	క్ర	౧	212
ధాతువు పరమైతే ఉత్వాదేశమైన	క్ర	౮౧	229
ధాతుజ ... అన్నంతటిగుధాతువు	శా	౧౩	155
ధాతుజ ... అయిపదం	శా	౧౨	155
ధాతుజ విశేషణాల కన్ని చోట్ల అటువంటి	స	౮౨	186
ధాతుజ విశేషణాలు కర్తతో లాగా	స	౮౩	186
ధాత్వాదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తాలన్ని	క్ర	౧౬౯	247
ధ్వన్యనుకరణ శబ్దాలు తరచుగా	సంధి	౫౯	42
ధ్వన్యాద్యనుకరణశబ్దాల తుది హ్రస్వానికి	సంధి	౬౦	42
నకారం ద్రుతం	సంజ్ఞా	౫౧	10
నగ్వాదులకు అవువర్ణకం	కృ	౫౦	264
నశ్ సమాస నవర్ణానికి	స	౩౨	176
నన్ను మమ్ము ప్రభృతుల ను ము ల	శ	౩౬౭	133
న మ లు పరమైతే కకారానికి	సంధి	౧౦౦	59

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	శ్లో
న మ లు పరమైతే పరుమాలకు	సంధి	౯౯	58
స వర్ణం పరమైతే అన్వాదుల ఇత్వానికి	క్రి	౨3	215
స వర్ణాదులు పరమైతే తీయ యకారానికి	శ	౪3౮	144
నాగమాతార్థంలో కద్రూ	శ	౯౪	87
నాగరక శేషగత అత్వానికి	శ	౧23	100
నాథాదులు పరమైతే రతి శబ్దఇత్వానికి	స	౧3౨	193
నామక్రియావ్యయ భేదాలతో	వా	౨	266
నామయుష్మదస్మదర్థాల్లో	క్రి	౧౨	213
నామశబ్దానికి మత్వర్థంలో	స	౧౫౯	197
నామాదులమీది కదవుకు సైతం	క్రి	౨౧3	256
నామాదులకు సముచ్చయ అర్థవిశేషాల్లో	శ	౪౦2	139
నామాద్యంత వాక్యాలు క్రియా	వా	32	271
నారాయణాదులకు పూజ్యార్థంలో	శ	౪౬	79
నాలుగు ఎనిమిదులు పరమైతే పది	స	౯౬	187
నాలుగు పరమైతే పది దకారానికి	స	౯2	188
నిండలో ఆప్రేడితం ఆద్యక్షురాలై న	శ	౨2౫	118
నిందార్థంలోనే బ్రాహ్మణాదులకు	స	౧౪౫	195
ని కి వర్ణకాలు పరమైతే	శ	3౧౧	124
నిక్కలాదులు వ్యవహారానుగుణంగా	స	౧౧౧	189
నిత్యవ్యవహారంలో ఏక బహువచనాంతాలై న	స	౪3	179
నిన్ను మిమ్ము ప్రభృతుల	శ	3౫౧	130
నిమిత్తార్థంలో కు వర్ణకం	కా	3౪	159

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
నిమిత్తార్థంలో షష్ఠికి	కా	౬౮	166
నిమేషం ఏత్వానికి	శ	౧౯౨	103
నిరాశాదులకు అత్వాంతత్వం	శ	౯౮	87
నిర్జినామాలకు అయాగమంరాదు	క్రి	౧౧3	236
నిర్ణీతపరిమితిని తెల్పుతూ అంతాదులకు	త	౪౧	204
నిర్దిష్టస్త్రీపురుష గ్రహణలోను	శ	3౧౯	125
నిర్దిష్టస్త్రీప్రశ్నార్థకంలో సంబోధ్యవాచ	శ	౨౨౬	75
నిర్దేశార్థ విశేషంలో ఏ కో లను	శ	333	127
నిర్ధారణార్థంలో కంటే కన్నవర్ణకాలు	కా	౨౯	159
నిర్ధారణార్థంలో లోపల	కా	౪౮	162
నిర్ధారణార్థంలో షష్ఠికి	కా	౭౭	167
నిర్నయాదుల లేఫయుత సకారానికి	ప్ర	౨౧	276
నిశ్చయార్థంలో క్రియకు పోమ్ము	వా	3౬	271
నీచప్రేమాద్యర్థక కాప్రత్యయం పరమైతే	శ	3౫	77
నీచప్రేమాద్యర్థక కా ప్రత్యయంమీది	శ	3౬	77
నీచప్రేమాద్యర్థకమై ఏక బహుత్వాల్లో	శ	౨౯	76
నీచస్త్రీపురుషామంత్రణాల్లో	శ	౧౬	74
నీచార్థంలో సాంగ శబ్దం	స	౧౬3	197
నీ శబ్దం ఈత్వానికి ఉత్వం	శ	3౫౦	130
నీ శబ్దానికి నేతాలకు ప్రథమైక	శ	3౫౨	130
నుడి తొలిహస్వంమీది	సంధి	౨3	26
ను వర్ణం ద్వితీయ	శ	౨	73

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
ను శబ్దానికి లోపం	శ	౪౦౮	139
నా శబ్దానికి నావ	శ	౧౦౯	90
స్వస్తాక్షరాదుల తుది అత్వానికి	స	౧3౦	193
న్యాయ్యాదుల ద్విత్వ	శ	౧౯౦	103
పంచమీ విభక్త్యంత పదానికి	స	౨2	176
పందొమ్మిది పంధొమ్మిది	స	౯౮	188
పుంలింగంలో మత్వర్థంలో అటమటా	త	౨౦	201
పుంలింగమైన మహద్వాచకానికి	శ	౪౪	78
పుంలింగమైన మహద్వాచకమైన నామం	శ	౪3	78
పుంలింగమైన మహద్వాచకమైన బ్రహ్మ	శ	౧౨౬	92
పుంలింగాలు రామాదులకు	శ	2౪	84
పుంస్త్వంలో బహువచనాంతాలైన	త	3౨	203
పెండ్లి డాకు శాదేశం విభాష	శ	౪33	143
పకారం పరమైతే పదం తుది పకార	సంధి	23	47
పకారం పరమైతే పదం తుది బకార	సంధి	2౫	48
పగతాదుల బహువచన	శ	౨౦౨	105
సటల శబ్దం పరమైతే భస్మశబ్దం	స	౧33	193
పడు, కల, క, కు, ల, ని, లు పరమైతే	క్రి	౨౯	217
పడు మొదలైనవాటికి టు వర్ణకం	కృ	౧౦	259
పడ్వాదులు పరమైనప్పుడు కర్మ వాచి	సంధి	౪౫	37
పడ్వాదులు మీది న వర్ణక వ్యంజనానికి	క్రి	2౮	228
పతిపుత్ర శబ్దాలు పరమైతే గీర్	సంధి	౧౨౧	68

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
పతిపుత్ర శబ్దాలు పరమైతే గీర్ రేఫకు	సంధి	౧-౨౨	68
పదంతుది ఏ ఓ ల మీది అత్వానికి	సంధి	౯౦	54
పదమధ్య డ ర లకు లోపం	శ	౪౫౫	147
పదాంత ఎత్వాని కిత్వం కొన్నిచోట్ల	శ	౪౪౫	145
పదాంతాలై అసంయుక్తాలైన	శ	౨౬-౮	117
పదాద్యమైన ఋకారం	శ	౧౯౬	104
పదాది ఇకార ఎకారాలకు	శ	౨౫౪	115
పదాది ఉకార ఒకారాలకు	శ	౨౫౫	115
పదాదిమధ్యమల్లో కొన్నిటి ఎకారానికి	శ	౪౪౭	145
పదాలకు పరస్పరంపున్న సంబంధాన్ని	షా	౧౫	267
పదాది వ వర్ణం ఒకార సహితమై	శ	౨౫౮	115
పదాది సహజ గి గీ లకు	శ	౨౭౬	118
పది పరమైతే ఆరు నాలుగు దీర్ఘానికి	స	౧౦-౨	188
పదిపరమైతే ఇరునాలుగు ఆరుఎనులు	స	౯౯	188
పదిపరమైతే ఏడుకు వర్ణవ్యత్యయం	స	౧౦౪	189
పదిపరమైతే ఏను తొమ్మిది నుమ్మిది	స	౧౦౩	188
పదిపరమైతే ఐదుకి ఏనాదేశం నిత్యం	స	౯౫	187
పదిపాదేశమైన ఘకారానికి భ భ లు	స	౧౦౬	189
పది పూర్వకాలైన సంఖ్యావాచకాల	స	౯౩	187
పన్నెండు ఎత్వానికి ఇత్వం	స	౯౧	187
పరాజయానికి తృతీయ	కా	౪౧	161
పరిగ్రహణ ప్రార్థనాద్యరాల్లో	శ	౪౨౬	142

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
పరిపూర్వక శ్రమశబ్దం	శ	౧౬౩	99
పరిమాణార్థంలో	కా	౮	154
పరుషాలకు ఆదేశ సరళాలకు ముందున్న	సంధి	౧౫	25
పరుషాలకు పరమైన శాకు ఛకారం	సంధి	౧౦౧	59
ప్రశ్నయం పరమైతే అహమన్తర్థత్రికంమీది	శ	౩౪౦	128
ప్రత్యేకస్వర నిర్దేశకం త్వ ప్రత్యయం	సంజ్ఞా	౩౨	6
ప్రథమమీది క త ప లకు గ న వ య	సంధి	౧౫	24
ప్రథమ మధ్యనూత్తమ	కా	౮౯	169
ప్రథమ మ వర్ణకం పరమైతే తా శబ్దానికి	శ	౫౩	130
ప్రథమాంతాలైన నీ నే ల	కా	౮౪	168
ప్రథమాంతాలైన మే మ న ల	కా	౮౫	169
ప్రథమాబహుత్వంలో మీతా శబ్దాలకు	శ	౩౫౫	131
ప్రథమేశ్వర విభక్తి పరమైతే	శ	౩౩౯	128
ప్రథమేశ్వర విభక్తుల్లో వున్న షష్ఠ్య	సంధి	౬	19
ప్రథమైకేశ్వర...ఉకారాంతాల	శ	౯౧	87
ప్రథమైకేశ్వర...పవర్ణకానికి	శ	౫౦	79
ప్రథానం పశ్చాద్యాచ్యమాతుంది	శ	౨౫౬	121
ప్రభాతసమ్రాట్ల ఆది హ్రస్వానికి	శ	౧౬౧	99
ప్రస్తానదీర్ఘానికి	శ	౧౪౫	96
ప్రాచుర్యార్థంలో రూపు బలపు లకు	త	౫౬	206
ప్రాతిపదికల తుది దీర్ఘానికి	శ	౧౦౦	88
ప్రాతిపదికార్థంలో	కా	౪	153

సూత్రం	పరిచ్ఛేద సంఖ్య	పేజీ
ప్రాదులు సాంస్కృతికాలకు పూర్వంలో	క్ర ౧౭౩	248
ప్రాభాతికాదుల క వర్ణానికి	శ ౮౫	210
ప్రేరణంలో ఇంచుమీద ఇంచురాదు	క్ర ౧౩౨	240
ప్రేరణంలో గత్యాద్యర్థకాల అప్రేరణార్థ	క్ర ౧౭౬	249
ప్రేరణంలో మాన్వాదులకు పునర్ణాగమం	క్ర ౧౨౧	238
పరుషాలకు పరమైన హకారానికి	సంధి ౯౮	57
పల్లు పన్ను	శ ౨౨౪	109
పానీయాదుల యకారానికి	శ ౧౧౧	103
పార్వాదులకు డువర్ణకం	కృ ౨౯	261
పాశాదులు పరమైతే దోష సకారానికి	సంధి ౧౧౨	63
పిసినివాపిరు లకు మత్వర్థంలో	త ౬౦	206
పుట్టువు ప్రభృతులు పునర్ణానికి	శ ౨౩౬	111
పుప్పి ఉత్వ ఇత్వాలకు ఇత్వ ఉత్వాలు	కృ ౩౪	262
పురోహిత పాశాహిత శబ్దాలు	త ౮౫	210
పుష్పాది శబ్దాలు పరమైతే	స ౧౫౮	197
పుష్పాదులకు ధ య పరమైతే బిందువు	సంధి ౧౨౫	69
పూజసాన్నలకు జాలశబ్దానికి	త ౨౮	202
పూజ్యతాధిక్యంలో మీరుకు మారుగా	శ ౩౧౬	125
పూర్వపదార్థం ఉత్తరపదార్థ భాగమైతే	స ౪౦	178
పూర్ణ బిందు పూర్వక డువర్ణక	శ ౨౦౫	105
పూర్వపదార్థంలో ఉత్తరపదార్థ	స ౩౯	178
పుధగర్థంలో ద్వరుక్తి	శ ౩౯౭	138

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
సృథగ్వయమర్థాల్లో	శ	3౯౦	137
పృథ్వీవాచిభూశబ్దానికి	శ	౧౦౮	89
పేర్వాదులకు ఇమి వర్ణకం	త	౫	199
పొగమకు తవర్ణకం వస్తుంది. వస్తే	కృ	౫౬	265
పొలయ్యాదులకు పవర్ణకం	కృ	౧౧	259
పోతుపకారానికి ఒకారం	త	౬౬	207
పోవుకు వు లోపం బహుళం	క్రి	౧౪౯	243
పొరోహిత అంత్యస్వరానికి పూర్వం	త	౮౮	210
ప్ర ఋణ దశలకు ఋణ శబ్దం పరమైతే	సంధి	౮౪	51
ప్రతి తుది ఇత్వానికి దీర్ఘం	స	౧32	194
ప్రతిపదార్థ ప్రధానం ద్వంద్వం	స	౧౯	174
ప్రేరణార్థంలో ఎక్కుదిగులకు మతివర్ణకం	కృ	౪౦	263
ప్రేరణార్థకమైన ఇంచుకమైతే	క్రి	౧౧౯	237
ప్రేరణార్థకమైన దించు ప్రభృతులకు	కృ	౧౪	260
ప్రేరణార్థంలో సర్వధాతువులకు ఇంచు	క్రి	౧౧2	237
ప్రేరణించు పరమైతే పూర్వచకారానికి	క్రి	౧3౪	240
ప్రౌఢాదులకు స్వార్థంలో	త	౯3	211
ఫ ఫ లు నవర్ణాలు	సంజ్ఞా	౪౯	9
ఫాదేశ భకారానికి ఒకారం	స	౧౦2	189
ఫకారం కల పదాలు అన్యదేశ్యాలు	సంజ్ఞా	౫3	10
ఫ వలు దంత ఓష్యాలు	సంజ్ఞా	౨౦	4
బంటికొలదులు పరిమాణార్థకాలు	త	౪౦	204

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
బింద్యాదేశడువర్ణలోపాలు జరిగితే	క్రి	౧౧౩	233
బకారం పరమైతే పదం తుదిపకార	సంధి	౭౪	47
బకారం పరమైతేపదం తుదిబకారహ్రస్వ	సంధి	౭౬	48
బడి మతి వడులు పరమైతే అసభిహార్యక	కృ	౪౧	263
బభ్రాజమానానికి	శ	౧౫౨	97
బల్లిదామలు సంస్కృత తుల్యలు	శ	౧౯౯	104
బహిశ్శబ్ద సకారానికి లోపం	సంధి	౧౧౪	64
బహుకర్తృకంలో తాశబ్దయోగం	క్రి	౧౭౧	247
బహుకర్తృక క్రియకు సమీపకర్తృ	వా	30	270
బహుత్వంలో నీనేతనల సకారానికి	శ	3౫౪	130
బహుత్వంలో లువర్ణకం మీననే	శ	౫౯	81
బహువచనం పరమైతే ఆవుప్రభృతులు	శ	౨3౨	110
బహువచనం పరమైతే ఎద్దుశబ్దం	శ	౨౩3	111
బహువచన లకారం పరమైతే	శ	౨౧౪	105
బహువచన లకారం పరమైతే కిన్న	శ	౨౧౩	105
బహువచనం పరమైతే చేను పేను మీనుల	శ	౨౨౯	110
బహువచనంపరమైతే డ ల ట ర ల	శ	౨౧౯	107
బహువచనం పరమైతే దేవర	శ	౨౧౫	107
బహువచన రు ర లు పరమైతే పలు	శ	32౮	135
బహువచనంపరమైతే పెండ్లిశబ్దానికి	శ	౪3౨	143
బహువచనం పరమైతే రే ప్రభృతుల	శ	౨౦౬	105
బహువచనంపరమైతే రేను ప్రభృతుల	శ	౨30	110

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
బహువచనం పరమైతే శాబ్దికాలై	శ	౨౨౦	108
బహువచన రు ర బు పరమైతే సంఖ్యా	శ	౩౨౦	135
బహువచన రు ర లు పరమైతే	శ	322	135
బహువచన శ్లిష్టాలై అద్విపక్తాలై న	శ	౨౨౧	108
బహువచన శ్లిష్టాలై న శేషభృతుల	శ	౨౦2	105
బహువ్రీహి తరచుగా స్త్రీ సమఘటితమై	స	౧౦౮	189
బహువ్రీహిలో సమాసాంతకార్యాలు	స	౧౧౦	189
బాహుప్రభృతుల వు వర్ణానికి	శ	౯౨	87
బిరుదనామాలు తరచుగా	శ	౯౯	88
బిరుదాది పదం పరమైతే... పూర్వపదం	స	౧౬౬	181
బిరుదాదిపదం పరమైతే పూర్వపదానికి	స	౧౬౭	181
బిరుదాదిపదం పరమైతే ... స్త్రీపుం	స	౧౬౮	181
బిరుదాదుని త్తరపదమైన శర్మధారయం	స	౧౬౯	181
బిరుదును వివక్షిస్తుంటే ప్రియ శబ్దం	స	౧౭౧	196
బ్రతుకు ప్రభృతుల తకారానికి	శ	౪౬౧	149
భంగి మిశ్ర శబ్దాలకు	శ	౧౭౭	98
భయ జుగుప్స పరాజయ ప్రమాదభవనాల	కా	౩౯	161
భయపరాజయ భవనాంతర్థుల అవధికి	కా	౪౦	161
భవచ్ఛత్రాదులకు	శ	౧౩౭	94
భవిష్యదర్థక శత్రుర్థంలో కలవర్ణకం	క్రి	౭౨	227
భావంలో ట వర్ణకం వస్తుంది	క్రి	౧౦	223
భావంలో తనవర్ణకం	త	3	199

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
భావంలో పురార్థయోగంలో	ప్ర	౫౭	225
భావంలో రవర్ణకం నాయకశబ్దానికి	త	౫౧	205
భావద్వంద్వంలో తొలిపదం	స	౪౭	180
భావప్రత్యయాంతాలైన	త	౭౦	207
భావలక్షణంలో అత్వంమీద అన్నంత	క్రి	౬౪	226
భావశబ్దం పరమైతే	శ	౧౬౭	99
భావ్యర్థక ధనప్రారంభంలో ఇట్లా	వా	౨౫	269
భావాద్యర్థాల్లో విశేష్య విశేషణాలకు	త	౧	199
భావార్థంలోను తరగతి పుస్తకార్థంలోను	త	౭౧	208
భావార్థక ట వర్ణకానికి ము వర్ణాంత	క్రి	౫౧	223
భావార్థకాదుల కర్తకు ప్రథమవస్తుంది	కా	౭	154
భావిలోల్పట్టవుతుంది	క్రి	౪	212
భాసాదుల సకారానికి కరారులు	సంధి	౧౦౮	62
భిన్న శబ్దం పరమైతే చిన్న శబ్దం తుది	స	౧౪3	195
భూతంలో లిట్టవుతుంది	క్రి	3	212
భూతార్థంలో ఇత్వాగమం	క్రి	౧౯	214
భూతార్థక అసమాపకక్రియకొన్నిచోట్ల	క్రి	౧౯౬	254
భూతార్థక శత్రర్థంలో స వర్ణకం	క్రి	౭3	227
భావదులకు తెలుగులో ప్రయోగంలేదు	క్రి	౧౭౨	248
మకారం పరమైతే పదం తుది మకార	సంధి	౭౭	48
మగశబ్దం ప్రథమద్వితీయ	శ	౨౦౮	106
మతల్లికాదులు స్త్రీమాత్రపరాలు	స	౧౪౧	194

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
మత్స్వర్థంలో ఉక్కి వ శబ్దానికి	త	౨౧	201
మత్స్వర్థంలో ఓయారాదులకు	త	౨౬	202
మత్స్వర్థంలో ముక్కు లోనైన వాటికి	శ	3౪	203
మత్స్వాదికం ద్వితీయైక	శ	౧౧౭	91
మధ్యమ పదలోప సమాసాలు	స	3౮	178
మధ్యమపురుష మువర్ణకానికి	సంధి	౪౬	37
మధ్యమ పురుషయోగంలో ఆరాగమం	శ	౬౯	83
మధ్యమ పురుషలో సైతం ఉభయ	క్రి	౪౭	223
మధ్యమపురుష సంప్రార్థనంలో	క్రి	౪౯	223
మధ్యమపురుషైక వచన విధిలో	క్రి	3౬	220
మధ్యమ ము అండులు పరమైతే దీర్ఘానికి	క్రి	౧౦౭	235
మధ్య శబ్దానికి స్వార్థంలో	త	౮౨	209
మధ్యాహ్నదుల	శ	౧౫౮	102
మనః ప్రభృతుల స	శ	౧33	93
మనతమ లకు ద్వితీయాదులు పరమైతే	శ	3౬3	132
మనుమ తుది మకారానికి	శ	౨౦౯	106
మనుష్యశబ్దయ లోపం	శ	౧౫౫	98
మన్వాదులకు గడ వర్ణకం	కృ	౨౦	260
మన్వాదులకు వువర్ణకం వస్తుంది	కృ	౨౫	261
మమ్ము మిమ్ముల మీది లవర్ణస్వరానికి	శ	3౬౬	133
మయవర్ణకం ప్రాచుర్యార్థంలో	త	౫౫	205
మర్యాదాస్థ దా దీర్ఘానికి హ్రస్వం	స	౧౫౬	196

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
మహాతీతరాలైన స్త్రీ	శ	౧౩౬	94
మహాత్ తకారానికి లోపం	శ	౧౩౯	98
మహాత్తులైన మగాదులకు	శ	౨౦౦	104
మహాత్తులైన విధాత్పుధాత్పు	శ	౯౭	87
మహాత్సేక వచనంలో త్రికానికి	శ	౩౩౪	127
మహాత్వంలో స్వార్థ	శ	౧౨౭	92
మహాత్సంజ్ఞావాచకాలకు కొన్నింటికి	శ	౪౫	78
మహాత్సముహా బహుత్వంలో	శ	౩౮౫	136
మహాదమహద్విశేష్యం సంసకాంశాంశ	శ	౨౮౩	120
మహాదర్థంలో ఏకశబ్దాన్ని	శ	౩౨౫	126
మహాదర్థంలో సఖి	శ	౧౮౫	102
మహాదర్థంలో సర్వనామాల బహువచన	శ	౩౭౨	134
మహాద్వాచకాలకు కొన్ని	శ	౧౧౬	90
మహాద్వాచకాలకు సీచప్రమాద్యర్థకమై	శ	౩౪	77
మహాద్వాచకాలైన స్త్రీబాలైన మిత్రతాదులు	శ	౪౧	78
మహాద్వాచకాలైన సాంతాలకు	శ	౧౩౧	93
మహాద్భిన్నాల మహాత్తులు	శ	౩౯	77
మహాదేకవచనంలోను మహాన్మహతా	శ	౯౭	211
మహాన్మహతీ భిన్నాలు తిర్యగ్జ్ఞాలు	శ	౪౦	77
మహాన్మహతుల బహుకర్తృక క్రియకు	క్రి	౧౯౦	253
మహాన్మహాత్మ్యర్థాల్లో అంతాదులకు	శ	౩౭౫	134
మహాప్రాణం పరమైతే అల్పప్రాణానికి	స	౬౮	183

నూ త్రి	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
చూంజిష్ట దీర్ఘానికి హ్రస్వం	ఛ	౮౦	209
చూటామలకు ఒహుశ్వుంతో	శ	౬3	206
చూనార్థానికి ఏకత్వంతో తరచుగా	త	37	203
చూనార్థానికి కొన్ని చోట్ల అంతవర్ణకం	శ	6౯	204
చూయు ప్రభృతులకు పునర్ణకం	కృ	౧3	260
చూయు ప్రభృతులకు పునర్ణాగమం	క్రి	౧౨౪	238
చూర్వాదులకు అనవర్ణకం	కృ	౨2	261
చుప్రశ్రీ ప్రభృతుల కప్రస్యయానికి	స	౧౬౨	197
చూగడ దీర్ఘానికి హ్రస్వ వైకల్పికం	సంధి	5౪	32
ము అంశులు పరమైతే పోవుకుపద	క్రి	౧7౦	243
ముత్తీయాదుల ఇత్వానికి	శ	౨3౮	112
ముదాదులకు ప్రథమైక	శ	౧౧౯	91
ముచుసలి మనర్ణానికి లోపం	శ	3౮౧	135
మువర్ణం లోపిస్తే	శ	౮౪	85
మునర్ణ శబ్ద మీద ప్రథ	శ	౬౬	౬4
మువర్ణకాంతస్త్రీ సమవిశేషణాల	కా	౯3	170
మువర్ణ కానికి లోపం	శ	౮౦	85
మువర్ణాంత...తొలిలత్వానికి టాంత	క్రి	77	224
మువర్ణాంత...తొలిలత్వానికిడాంత	క్రి	7౬	224
మువర్ణాంత...అన్వాదులనుస్థానంలో	క్రి	౧౦౨	233
మువర్ణాంత...తొలిలత్వానికిటాంత	క్రి	7౪	224
మువర్ణాంత...తొలిలత్వానికిడాంత	క్రి	73	224

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
మువర్ణానికి పూర్ణబిందువు	శ	౭౬	84
ము పు వర్ణాల కందువర్ణకం పరమైతే	శ	౫౬	80
మూడేలమీది హల్లుకి	శ	౩౦౩	136
మూలాదుల యోగంలో	కా	౬౫	165
మొగంఖ నా	శ	౨౫౯	116
యకారమిళిశమైన ఎకారం	శ	౨౫౬	115
యకారంపరమైతే ఐకి	శ	౧౪౩	96
యధావ్యవహారంగా మగటిచూచుదులు	త	౯	200
యరలవలంతస్థలు	సంజ్ఞా	౨౨	4
యాదేశసకారం ఆవలతో కూడితే	క్రి	౧౦౩	203
యివర్ణం పరమైతే ఆప్రేడిశమైన	స	౭౯	185
యొక్కకు లోపం బహుళం	కా	౮౨	168
యోగ్యత ఆకాంక్షాసహితమై అర్థంకల	నా	౧౪	267
రంజాదుల ఇంచుబిందుపూర్వక	క్రి	౧౦౮	237
రకారం క్రిందిరకారానికి	శ	౨౫౧	114
రకారానికి ఇఫప్రత్యయం బహుళం	సంజ్ఞా	౫౧	6
రజోర్థంలో బహిష్కృత్యానికి ఉత్పం	సంధి	౧౧౫	64
రల డోపధనవార్ధాదుల	శ	౨౩౫	111
రాచు రాయు తోయులకు ఇడివర్ణకం	కృ	౩౫	262
రివర్ణంలోపిస్తే తవర్ణకానికి	శ	౩౪౯	130
రుగ్గత ణకారానికి	శ	౧౪౯	97
రుప్రభృతి ప్రత్యయాలు పరమైతే	క్రి	౪౦	221

నూ త్రి	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
మవర్ణాదేశ టివర్ణం పరమైతే	శ	౪౭౧	151
హాధినామాంతాల ఫలాదులయొక్క	స	౪౨	179
రెండుకు ఇరు ఆదేశం	ప్ర	౧౧	274
రెండు పరమైతే పదిఇత్థానికి	స	౯౦	187
రెండుపరమైతేపదివిఠర్ణ కానికి	స	౮౯	187
రేను గోనుశబ్దాల	శ	౨౨౭	110
రేఫ పరమైతే అసంయుక్త ట ర ల	స	౫౮	181
రేఫయుక్తమైతే ఒక్కొక్కశబ్దాలమీది	శ	3౪౬	129
రేఫ పరమైతే చంద్రాదుల తుది అచ్చు	స	౬౦	182
రేఫ పరమైతే లాతి స్వరానికి సైతం	స	౫౯	182
రేఫ పరమైతే సకారానికిలోపం	సంధి	౧౧౮	66
లకారం పరమైతే కొన్ని పదమధ్య డ ర ల	శ	౪౩౧	142
లకారంపరమైతే డు వర్ణడకారానికి	శ	౨౬౯	117
లకారంపరమైతే శకారానికి లకారంనిత్యం	సంధి	౯౭	57
లకారాదులు సకర్మకాలకు	క్రి	౭౫	228
లకారానికి డు రు వు రు ను ము లు వస్తాయి	క్రి	౯	213
లఘూపదాలైన సంస్కృతాధాతువులకు	క్రి	౧౧౪	236
లట్ ప్రభృత్యల్లో అకారాదులు	క్రి	౮	213
లామీది అన్నంక అగుధాతు గకార	శ	3౦౮	124
లిట్టులాట్టుల డు ప్రభృతి ప్రత్యయాలకు	క్రి	౧౮	214
లిట్టులాట్టుల వకారానికి ప్రశ్నార్థకం	క్రి	౩౨	219
లు లనలు పరమైతే...తత్పూర్వస్వరానికి	శ	౮౧	85

సూత్రం	సంస్కృతం	సంఖ్య	పేజీ
లు ల నలు పరమైతే... పూర్వ ఎత్వానిక శ	శ	౨౬౮	117
లు వర్ణం బహువచనం	శ	౧3	74
లు ప్తపూర్వ మునర్లకి	శ	౮౨	85
లు ప్తశేషాను ప్రయుక్తాలైన	శ	౨౫	75
లు ప్తశేషాలకు పదాలు పరమైతే	సంధి	33	31
లూట్టు శు స్రస్యయామలకు ఆలి	క్ష	3౪	219
లూట్టు మధ్యమ వు శు లకు ము లింపలు	క్షి	౪3	222
ల్పట్ పరమైతే తా శల అనుబంధాలు	క్షి	౨౮	217
ల్పట్టులో అమహదర్ధ ప్రధమైతే సు సంతలో	క్షి	౨౭	217
లోపమైతే చేయూదుల యకారానికి	క్ష	౪౭	220
లోపలకు అర్ధవిశేషంలో	కా	౭౫	167
లోపల వర్ణకం పరమైతే కాని దీని	శ	౪౭౪	151
లోపల లోవర్ణంమీది	కా	౭౪	167
లోపల నల్ల నువర్ణ కాలకు	కా	౭౨	166
లోవర్ణకం పరమైతే ఔపవిభక్తి	శ	౪౭౫	151
లోహవాచకాలు నిత్యైక	శ	౨౯౩	122
వంటిప్రభృతుల యోగంలో	స	౧౨౨౪	192
వంశ్యావళి యకారానికి	శ	౧౬౪	99
వకారం పరమైతే ఔకు	శ	౧౪౪	96
వకారమితిమైన ఒకారం	శ	౨౫౭	115
వచ్చు చొచ్చు చూచు లకు వ్యతిరేక	క్షి	౧౩౯	241
వచ్చుపోవు నిలుచులకు కడ నర్ణకం	కృ	౨౧	261

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
వచ్యర్థకాల అముఖ్య కర్మకు తొన్ని చోట్ల కా	కా	౧౯	157
వచ్యర్థకాల అముఖ్యకర్మకు తోడక:	కా	౨౫	158
వచ్యర్థకాల యోగంలో ఉద్దేశార్థంలో	కా	౨౬	158
వడి వర్ణకం న్యతిరేకార్థకం పరమైతే	క్రి	౧౬౦	246
వపాదిక్రియల ఆది హల్లుకి	శ	౨౭౪	118
వర్గతృతీయ, తురీయ వర్ణాలు, శషసహలు సంజ్ఞా	వి	3౧	6
వర్గప్రథమ శృతీయవర్ణాలు, అచ్చులు, సంజ్ఞా	వి	3౦	6
వర్గాదుల తుది అత్వానికి	శ	౮౯	86
వర్గాక్షరాలు స్పర్శలు	సంజ్ఞా	౨౪	4
వర్తమానంలో లట్టవృతుంగ	క్రి	౨	212
వర్తమానార్థంలో తొన్ని చోట్లధాతువులు	క్రి	33	219
వర్తమానార్థక శత్రుర్థంలోఉన్న వర్ణకం	క్రి	౭౧	227
వలన కంటె పట్టి	శ	౫	73
వలన - కన్న - కంటె - పట్టి - పంచమి	శ	౫	73
వలయుకి ఆదేశమైన అలికి పరమైన	ప్ర	33	279
వలయు ప్రభృతులకు కర్తయైన	క్రి	౧౭౪	248
వలనాత్వానికి లోపం వైకల్పికం	శ	౧౦	73
వలన సూయుక్త సకారానికి లకారం	శ	౧౧	73
వలన పూర్వకాలైన ఆ ఈ లకు	శ	౪౧౯	141
వలోపమైన కదవు ఉత్వానికి అకారం	క్రి	౨౧౪	257
వలోపమైన కదవు ఉత్వానికి	క్రి	౨౧౫	257
వవర్ణకం పరమైతే ఎక్కుదిగుల క గ లకు కృ	శ	౪౪	263

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
వవర్ణకం పరమైతే తగ్గుగకారానికి	కృ	౪౩	263
వాక్యం వాక్యాంతరగర్భంకూడా	వా	౩౫	271
వాక్యంవిషయబోధకం	వా	౧౬	267
వాక్యసముదాయాన్ని మహావాక్య	వా	౨౩	268
వాటిలో రు ములు బహువచనాలు	క్రి	౧౧	213
వాత్సల్యదులకు స్వార్థంలో	శ	౯౪	211
వాపుకి స్వార్థంలో ఇరి	త	౫౦	205
వారు గారులు పరిమైతే	శ	౩౧౪	125
వార్వాదులు పరమైతే	శ	౨౧౪	107
వికృతమైన పదిపరమైతే ఇరుఅనుల	స	౧౦౧	188
విద్వత్తతుది అత్వానికి	శ	౧౧౨	90
విధేయవిశేషణం ఒక్కటే	కా	౯౪	170
విధేయవిశేషణం ద్వితీయకు	కా	౫౯	164
వినుకనులకు కలివర్ణకం	కృ	౫౨	264
విపులవాక్యానికిముందు సంక్రమవాక్యం	వా	౩౪	270
విప్రత్యయవకారానికి యకారం విభాష	క్రి	౧౪	213
విభక్తిని వివక్షిస్తేధాతుజవిశేషణాలకు	స	౮౧	185
విభక్తి పరమైతే గోయిప్రభృతుల	శ	౪౬౯	150
విభక్తి పరమైతే తాశబ్దానికి	శ	౩౫౦	131
విభక్తి పరమైతే నాలుగు దీర్ఘానికి	శ	౩౮౨	136
విభక్తి పరమైతే పదియెనిమిదుల	శ	౩౮౪	136
విభక్తిపరమైతే సంఖ్యాపదాల అంత్య	శ	౩౭౯	135

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
విభక్తి వచనశూన్యాల వ్యయాలు	వా	౧౨	267
విభాజమానవివర్ణానికి	శ	౧౫౧	97
విరామనారణాల అవధికి	కా	3౮	160
విలుచుప్రభృతులకు వవర్ణకం	కృ	౪౨	263
విశేషణంచెప్పే విశేషంకలరి	శ	౨౭౯	119
విశేషణత్రికాదులు కొన్నిచోట్ల	వా	౨౭	269
విశేషణానికి అగుధాతువనుప్రయుక్తమై	కా	౯	154
విశేషణానికి విశేష్యంతో	స	౨౨	175
విశేషణాల ద్వితీయాదులికి	కా	౬౦	164
విశేషణాలషష్ఠికి	కా	౫3	162
విశేషణోధయపదాలుత్రికక్రియాజన్య	స	౭౫	185
విశేషార్థకారం పరమైతే	శ	33౨	127
విశేష్యం ద్వితీయాంతమైనా	కా	౫౮	164
విశేష్యం పదానం	శ	౨౮౫	121
విశేష్యాదికం ఉద్దేశ్యం	వా	౧౮	268
విశేష్యానికి భిన్న వచనవిభక్తులున్నా	త	3౬	204
విశేష్యానికి లాగానే	కా	౯౧	170
విశేష్యార్థోధకం విశేషణం	శ	౨౮౯	121
విశేష్యాలు విశేషణాలు అని	శ	౨౭౭	118
విస్మృతాదులు కర్తృర్థకాలు	శ	౧౪౭	96
వీపులోనుకాలపరిమితిలోను	కా	౪౪	161
వీపులో సహనృహత్యర్థక	స	౧32	194

సూత్రం	పద్యము	సంఖ్య	పేజీ
వీప్సలో సర్వత్ర పూర్వాస ప్రతిప్రయోగం న	౧౩౬	౧౩౬	194
వు, ను, లు సంబోధనార్థం	౧౩౭	౧౩౭	169
వు రు ను ము లు పరమైతే తి నర్థాగమం క్రి	౧౩౮	౧౩౮	216
వు లు వర్ణాలమీది కు నుల ఉత్పాదనకి	౧౩౯	౧౩౯	81
వు వర్ణక వకారానికి దీర్ఘంమీద ద్విత్వం క్రి	౧౪౦	౧౪౦	261
వృద్ధాదుల డు వర్ణకానికి	౧౪౧	౧౪౧	88
వృద్ధశబ్దానికి భావంలో	౧౪౨	౧౪౨	211
వెల్లకు స్వార్థంలో డి వర్ణకం	౧౪౩	౧౪౩	205
వేదపురోధపురోధనుమ	౧౪౪	౧౪౪	93
వేర్వాదులకు అడవర్ణకం	౧౪౫	౧౪౫	205
వేంకటదీర్ఘానికి	౧౪౬	౧౪౬	102
వైపు ఐత్వానికి ఏత్వం	౧౪౭	౧౪౭	143
వ్యంజనలోపమైతే పూర్వాపరస్వరాలకు	౧౪౮	౧౪౮	214
వ్యతిరేకంలో మధ్యమ ము అండులు	౧౪౯	౧౪౯	223
వ్యతిరేకంలో ల అవుతుంది	౧౫౦	౧౫౦	212
వ్యతిరేక కర్తృత్వంలో ని వర్ణకం	౧౫౧	౧౫౧	228
వ్యతిరేకక్రియ భూత భవిష్యద్వర్త	౧౫౨	౧౫౨	253
వ్యతిరేక క్షార్థకానికి ద్రుతాంతమైన	౧౫౩	౧౫౩	226
వ్యతిరేక భావంలో భావార్థక ఉండుపోవులు	౧౫౪	౧౫౪	225
వ్యతిరేక భావార్థకాలకు ద్రుతాంతమైన	౧౫౫	౧౫౫	225
వ్యతిరేక మధ్యమల్లో తలచు ప్రభృతుల	౧౫౬	౧౫౬	241
వ్యతిరేక వ్యతిరిక్త మధ్యమ ము అండుల	౧౫౭	౧౫౭	244

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
వ్యతిరేకార్థంలో కవర్ణకం	క్రి	౬౧	225
వ్యతిరేకార్థంలో తెలియ్యదుల	క్రి	౧౮౨	251
వ్యతిరేకార్థంలోను...అనుప్రయుక్తమైన	క్రి	౧౬౬	247
వ్యతిరేకార్థంలోను...పిలుచు ప్రభృతుల	క్రి	౧౫3	244
వ్యతిరేకార్థకం పరమైతే వలచుకు ఒల్ల	క్రి	౧౬౧	246
వ్యతిరేకార్థక అకారం పరమైతే	క్రి	౧౫౪	244
వ్యధికరణ సమానాధికరణ	స	౨౦	175
వ్యస్తంలో సహశబ్దం విభక్తిమీద	స	౧3౪	193
వ్యాపారవినిమయంలో పూర్వపదముష్టి	స	౧౬౪	197
వ్యాపారవినిమయ అభావంలో సైతం	స	౧౬౫	198
వాసినారావబోధకంక్రియ	నా	౪	266
వ్రాయునేపల్లెల ఆదిహల్లు	శ	౨౪౭	113
శబ్దపల్లవమైన పడుకి ఇంచు	క్రి	౧3౧	240
శతజన్మాదులకు వ్యస్తప్రయోగం	స	౧౪౭	195
శతభిషేతరనక్షత్రాలకు	శ	౧౦౭	89
శత్రుర్ధకతూవర్ణస్వరానికి అకార ఒకారాలు ప్ర	ప్ర	3౧	278
శ మ స.హ లూఘులు	సంజ్ఞా	౨3	4
శాపార్థంలో థాతువుకి ద్రుతాంతమైన	క్రి	3౫	219
శిష్టవ్యవహార దృష్టం దుష్టమైనా	సంజ్ఞా	౬౧	14
శిష్టవ్యవహార విరుద్ధమైన భాషగ్రామ్యం	సంజ్ఞా	౫౯	14
శిలావిశేషార్థంలో పుత్రశబ్ద	శ	౧౮౧	101
శివాదులకు కరపరమైతే బింద్వాగమం	సంధి	౧౨౮	70

సూత్రం	సంఖ్య	సంఖ్య	పేజీ
శుద్ధాదులు తెలుగు తిథివాచకాలలో	స	౧౩	173
శ్రావ్యతననుసరించి నిసర్గకు కొన్ని పట్ట	సంఖ్య	౫౨	40
శ్రిష్టబహువచన లకారంమీది	శ	౭౨	83
వస్త్రీవిభక్త్యంత పదానికిమీది	స	౨౮	176
సంఖ్యకు పూరణార్థంలో	శ	౨౪౧	112
సంఖ్యావాచకద్వంద్వసికి	స	౪౫	179
సంఖ్యావాచకాలకు పరమైన పది	స	౧౦౧	188
సంఖ్యావాచకాలకు పరమైన పది వకారానికి స	స	౧౦౫	189
సంఖ్యావాచకాలుభృశార్థంలో	శ	౪౦౪	139
సంజ్ఞావాచకంపూర్వపదమై	స	౩౭	178
సందేహాధికార్థక ఓకారానికి సదా	క్రి	౨౦౮	256
సందేహాధికార్థక ఓకారం	క్రి	౨౦౯	255
సంధిలేనపుడు అచ్చుకు పరమైన	సంధి	౯	21
సంపూర్ణం అసంపూర్ణ మనివాక్యం	వా	౨౦	268
సంప్రదానవృత్తికి చతుర్థి	కా	౫౭	165
సంప్రదానానికి కు వర్ణకం	కా	3౨	159
సంప్రదానాదుల్లో అన్విత్యయాంతక్రియలు	క్రి	౧౯౫	254
సంప్రదానాద్యర్థాల్లోమధ్యమకు ప్రత్యేక	క్రి	3౯	220
సంబంధంలో పూర్వవాక్యంలోని పదం	వా	౨౦	269
సంబంధ వృత్తికి తరచుగా	కా	౪౭	162
సంబంధార్థంలో కు వర్ణకం	కా	౪౭	162
సంబంధార్థంలో యొక్క	కా	౪౫	161

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
సంబోధనలో ఏకార్థమైన పదం తుది	శ	౬౨	81
సంబోధనంలో పదం తుది అకారణకార	శ	౬3	81
సంబోధనంలో బహువచనానికిపరంగా	శ	౬౮	82
సంబోధనాకారయు క్తంతాలవ్యయు క్తం	సంజ్ఞా	౪౪	9
సంబోధనార్థంలో	కా	౫	153
సంబోధ్యవాచకం బహుత్వంలోవున్న	శ	3౧౫	125
సంస్కృత కృదంతాలు తత్సమ	కృ	౫౮	265
సంస్కృతపదంతో ఆచ్ఛికాన్య	స	౧౦	172
సంస్కృత పదం పరమైతే	సంధి	౧౨౯	70
సంస్కృతభవమైన భాష శబ్దవం	సంజ్ఞా	౫౬	11
సంస్కృతశబ్దశాసనానుక్త	త	౬౯	207
సంస్కృతసమపదంతో ఆచ్ఛికాన్య	స	౧౧	173
సంస్కృతసమమైనభాష తత్సమం	సంజ్ఞా	౫౫	11
సంస్కృతసమాల సమాసం	స	౫	171
సంస్కృతసమేతరమైన	శ	౧౯2	104
సంస్కృతంనుంచి తెలుగులో	స	౪	171
సంస్కృతంలో నవర్ణంతో	స	3౦	176
సంస్కృతాలకు అంగలాదులకు	క్రి	౧౧౦	235
సకర్మకం అకర్మకమనికర్తరి ప్రయోగం	వా	౧౧	267
సకర్మకాలు అకర్మకాలనిక్రియలు	వా	౫	266
సకారయుక్తమైన ధకారానికి	శ	౧౪౨	96
సత్స్వరభావిక్రియకు తరచుగా భూత	క్రి	౧౯౧	253

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
సప్తమిద్వితీయల్లో కృతప్రాస్వమైన	స	20	184
సప్తమివిభక్త్యంత పదానికి	స	౨౯	176
సభికసభ్యులు	శ	౧౬౨	99
సన్నిహితసంబంధంకలనస్తువాచకమే	ప్ర	౧౨	274
సమర్థాలైనపదాలు ఏకపదసమన్వయం	స	౧	171
సమాపక క్రియాన్వితం క్రియావిర	స	౨౧	268
సమాప్తప్రథమాలైన అధస్ శిరస్	సంధి	౧౦౯	62
సమాప్తాలైన సునర్గహితాలైనతే	క్రి	౨౦౪	255
సమానాధికరణమైన ఉత్తరపదం	స	౮౪	186
సమానార్థకపదాలు నిత్యైక	శ	౨౯౪	122
సమాసంలో అండాదులకు అలి	సంధి	౪౪	37
సమాసంలో ఉత్పాతాలైన సప్త	సంధి	౨౪	26
సమాసంలో చేతతోడల తుని	సంధి	౪3	36
సమాసంలో ద్రుతానికి స్వరం చేరదు	సంధి	౨3	27
సమాసంలో ద్విత్వరహితాలైన	స	౬౪	182
సమాసంలో నానువాచకాలైన	ప్ర	౨3	277
సమాసంలో నామ్నాదుల	స	౭౨	184
సమాసంలో ప్రాతాదులతోలి	సంధి	3౨	31
సమాసంలో భూశబ్దానికి ప్రాస్వ	స	౧౪౨	194
సమాసంలో విభక్తిలోపం	స	౧౧3	1౪0
సమాసాసమాసాలు రెంటిలోను	శ	౪3౬	147
సమాసోత్తరకాలిక పదవిత్వానికి	శ	౮౬	210

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	శ్లో
సముదాయార్థమైతే అమహర్థ	శ	322	126
సముఖశబ్దం ద్వీరుక్తానికి	శ	౧౮౦	101
సమేతరాల్లో ఇత్వాంతాల	శ	౨3౪	111
సర్వనామక్రియాపదాల	శ	౨౪3	112
సర్వనామ విశేష్యాల్లోను	కా	౫౬	163
సర్వపర్ణాయమైస పల్ల	శ	౪౧౫	140
సరిమీది అన్నంత అగుధాతువు	క్రి	౧౭౯	251
సస్యవాచకాలు నిత్యైకవచ	శ	౨౯౧	121
సహశబ్దం కుది అత్వానికి దీర్ఘం	స	౧3౫	193
సహస్థంలో శోడశర్ణవం	కా	౨౨	157
సాంతాలతుది సకారానికి	శ	౧3౦	93
సాంస్కృతికం కర్మణిప్రయోగం	వా	౧౦	266
సాంస్కృతిక ఆచ్చికాన్యదేశ్య	స	౨	171
సాంస్కృతికాచ్చికకృతకభాష	శ	౪౭౯	156
సాధారణధర్మవాచకపదంతో	స	3౪	177
సామాన్యసంబంధంలో	శ	3౧2	125
సామ్రాజ్యాదుల యకారానికి	శ	౧౬౮	99
సిద్ధమిశ్రం లోకన్యవహారాను	స	౯	172
సిద్ధసాధ్యభేదాలతో	స	3	171
సిద్ధాదిభేదాలతో మిశ్ర	స	౮	172
సిద్ధాలుసాధ్యాలని అవ్యయాలు	వా	౧3	267
సుబ్రహ్మణ్యదుల్లో	శ	౧౮౭	102

సూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
సుమా సుమీల మకారానికి	శ	౪౨౫	142
సురాసురశబ్దాలు విభాష	శ	౧౦౫	89
స్థశబ్దంపరమైతే మర్యాద రేఫకు	స	౧౫౭	196
స్వయమర్థంలో... అవధారణార్థకం	శ	3౮౭	136
స్వయమర్థంలో... వ్యవ్యంతు	శ	3౮౮	137
స్వయమర్థంలో ప్రథమాకు	శ	3౮౯	137
స్వర్గీయాదుల... అగుధాతువుకి లోపం	స	౧౨౬	192
స్వర్గీయాదుల... అగుధాతువు లోపిస్తే	స	౧౨౭	192
స్వాయంభవభాత్వానికి	శ	౧౬౦	99
స్వార్థంలో అరమరాదులకు	శ	౧౧	200
స్వార్థంలో దుర్నిరీక్షాదుల	త	౭౫	208
స్వార్థంలో సుడికొలలకు కారవర్ణకం	శ	౫3	205
స్వార్థంలో పడు కొనులు కొన్నిచోట్ల	క్రి	౧౬౨	246
స్వార్థంలో సుగ్రహాదుల అంశ్య స్వరానికి	త	౭౪	208
స్వార్థంలో సుభేదాదుల అంత్యాచ్చుకి	శ	౭౨	208
స్వార్థంలో వినికి మొదలై నవాటికి	త	౪౬	205
స్వార్థంలో స్వశబ్దానికి	శ	౮3	209
స్వార్థాతిశయంలో కొన్నిపదాలు	శ	౨౬౦	116
స్త్రీత్వంలో పద్మనేత్రాదుల	శ	౧౭౬	101
స్త్రీత్వవివక్షలో ఇత్రి	శ	౧౭౫	100
స్త్రీత్వవివక్షలో సోదరాదులు	శ	౧౭౭	101
స్త్రీత్వారోపణలో మహాదేశవచనంలో	శ	౨౭	202

సూత్రం	పద్యము	సంఖ్య	పేజీ
స్త్రీతిర్యగ్దభిన్నాలు వాటివిశేషణాలు	శ	32	77
స్త్రీనుద్దేశించినపుడు కదా తుది	క్రి	౨౦౯	256
స్త్రీపుంవాచకమై మత్స్యర్థంలో	త	౯౮	211
స్త్రీపుంవివక్షలో కూరనిండా	శ	౧౮౨	101
స్త్రీపుమాది నిందాద్యర్థాల్లో	శ	౧౫౩	98
స్త్రీలింగాలన్నీ స్వస్వనియ	శ	౧3౫	93
స్త్రీలింగాల ప్రథమైక	శ	౧౦3	88
స్త్రీవాచకాలు వాటివిశేషణాలు	శ	3౮	77
స్త్రీవాచ్యమయితే కోమలపదంతుది	శ	౧2౯	101
స్త్రీవాచ్యమయితే మత్స్యర్థంలో	త	౨౮	202
స్త్రీవాచ్యమవుతుంటే పెండ్లిశబ్దానికి	త	33	203
స్త్రీవాచ్యమవుతుంటే ఒకమవచ	త	3౧	203
స్త్రీవివక్షలో సమాసోత్తరపదమైన	స	౧3౧	193
స్త్రీసంజ్ఞావాచకాలైన	శ	2౫	84
స్త్రీసమవాచకాలమీద నీచ	శ	33	77
స్త్రీసమూహఉద్దిష్టాయిగా అర్ర-అల్లులు	శ	౨౮	76
స్త్రీసమూహవాచకాలమీద	శ	33	77
హంతక వర్ణాసక్తి	శ	౧౫౪	97
హనుమంతబింబపూర్వక	శ	౧౨౪	92
హలంకల ప్రథమైక	శ	౧౧3	90
హల్లుపరమైకే యరువునులు	శ	౨2౦	117
హేదుల తొలిహల్లుకి	శ	౪౫3	147

నూత్రం	పరిచ్ఛేదం	సంఖ్య	పేజీ
హితశబ్దానికిపాక్షికంగా	ప్ర	౧౯	276
హేతుపంచమికి గ్రహ్యది	కా	౬౨	164
హేతువులైన గుణక్రియలకు	కా	30	159
హేతువులలో అన్ని తక్రియలకు	కా	3౧	159
హేతువుగ్రహ్యధియోగాల్లో	కా	౪౨	161
హ్రస్వంమీదిటివర్ణానికిముందు	శ	౪౬౨	150
హ్రస్వత్రికంమీదితకారంపైన	శ	350	127
హ్రస్వత్రికపూర్వక తవర్ణంమీది	శ	3౨౯	127
హ్రస్వదీర్ఘభేదాలలో అచ్చులు	సంజ్ఞా	౬	3
హ్రస్వాచ్చుకు పరమైన కారవర్ణాలు	సంజ్ఞా	౬౬	7

త ప్పొ ప్ప లు

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ	పంక్తి
ఒష్టావ్రలు	ఓష్టావ్రలు	4	7
ఆకారంత	ఆకారాంత	9	11
శత్రుమం	సంస్కృతం	12	2
పోజాతర	పోజ్జాతర	46	14
ఏత్వేత్వ	ఎత్వేత్వ	72	5
నాచకాలు	వాచకాలు	122	10
పద్య	పద	147	19
వ్యత్యస్తం	వ్యత్యయం	148	24
అన్యార్థా	అన్యార్థా	158	22
నిర్వీయ	ద్వితీయ	164	20
ప్రయోగ్య	ప్రయోగ	169	25
సరస్వతీ	సరస్వతీ	173	10
పర్షుల	వర్షుల	183	12
అర్థకాలు	అర్థకాలు	192	3
గురుటా	గరుటా	207	17
స్త్రీ	స్త్రీ	211	21
కును	క్షను	215	21
ఇత్యాదుల్లో	ఇత్యాదుల్లో	230	22
లఘూపదా	లఘూపదా	236	16
అగమ	అనాగమ	241	2
ఇనన్-తూ	ఇనన్-దా-చ-తూ	241	13
అస్త్యర్థం	అస్త్యర్థం	245	22
అర్థవిశేషం	అర్థవిశేషం	264	21

- * 113 వ పేజీలో 15 వ పంక్తి తర్వాత ఈక్రింది వాక్యం చేర్చుకోవాలి.

ఈకార్యం సంస్కృతసమాల్లో (వణ శబ్దానికి కనిపిస్తున్నది. (వణం-రణం.

- * 187 వ పేజీలో 17 వ పంక్తిని అదే పేజీలో ౧౮ వ సూత్రంక్రింద చేర్చుకోవాలి.

- * 264 వ పుటలో 12 వ పంక్తిలో “బాలవ్యాకరణం.... సృష్టపడుతుంది” అనేవాక్యం “మునకఅనే పేర్కొన్నాడు” అనేదానితర్వాత చేర్చుకోవాలి.

- * 274 వ పేజీలో ౧౧ సూత్రం తర్వాత సూత్ర సంఖ్యలు శాప్సినాయి. ఒకటి తగ్గించుకోవాలి.

❖ వ్యాకరణం అనుశాసనం కాదు. శిష్టలోకంలో
ములా కనిపిస్తున్నదని చూపించడమే యీ
రచన తత్వం. భాషను అనుశాసించడం
పాణినీయాది మహర్షులకు సైతం సమ్మతంకాదు

— గోపాలకృష్ణయ్య

పల్లిపర్వ : ఆదిపర్వతం డాక్టర్
నరస్వతి పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరం

